UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U:[94-058.56(478):343.819.5(47+57)](043)

Maria ZINOVII

LOCUITORI DIN RASSM (1924-1940) ȘI RSSM (1940-1941, 1944-1956) PE ȘANTIERELE GULAGULUI.
611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctor în istorie

Conducător științific:

_____ Anatol PETRENCU, dr. hab., prof. univ.

Consultanți științifici:

Valentin TOMULEȚ, dr. hab., prof. univ.

Constantin SOLOMON, dr. hab., prof. univ.

Ion GUMENÂI, dr. hab., conf. univ.

Autor:

_____ Maria ZINOVII

CHIȘINĂU 2023

© Maria ZINOVII, 2023

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză).....4
LISTA DE ABREVIERI.....7
INTRODUCERE.....8
I GULAGUL – OBIECT AL CERCETĂRII ISTORICE
1.1 Gulagul și dimensiunea sa economică.....16
1.2 Scrieri istorice privind Gulagul.....25
a. Istoriografia română.....25
b. Istoriografia rusă privind munca în Gulag.....31
c. Tematica muncii în Gulag în lucrările istoricilor occidentali.....34
1.3 Surse istorice privind munca în Gulag.....36
a. Documente inedite de arhivă.....36
b. Documente de arhivă editate.....38
c. Izvoare memorialistice.....39
d. Izvoare de istorie orală.....47
Concluzii la Capitolul I.....53
II LOCUITORII DIN RASSM (1924-1940) ȘI RSSM (1940-1941) PE ȘANTIERELE GULAGULUI.
2.1 Munca lucuitorilor din RASSM exilați în anii 1924-1940 în Siberia.....56
2.2 Exploatarea deportaților din RSSM în anii 1941-1944 în Siberia.....61
Concluzii la Capitolul II 93
III MUNCA LOCUITORILOR DIN RSSM DEPORTAȚI ÎN ANII 1944-1956 ÎN SIBERIA
3.1 Reluarea represiunilor în Basarabia în anul 1944 și exilările la munci în Gulag.....95
3.2 Basarabenii pe șantierele Gulagului în anii 1944-1949.....100
3.3 Deportații din anii 1951-1956 la muncile din Siberia.....127
Concluzii la Capitolul III 132
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....134
BIBLIOGRAFIE.....138
ANEXE.....151
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....162
CV-ul AUTORULUI.....163

ADNOTARE

Autor: *Maria ZINOVII*

Tema: *Locuitori din RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941, 1944-1956) pe șantierele Gulagului,* teză de doctor în istorie, Chișinău 2022.

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii, adnotări (în limbile română, rusă, engleză), bibliografie din 178 surse, 149 pagini de bază și anexe.

Cuvinte cheie: RASSM, RSSM, Gulag, Siberia, totalitarism, teroare, deportare.

Scopul tezei constă în cercetarea condițiilor de muncă din Gulag, a normelor și remunerării persoanelor exilate din RASSM și RSSM la muncile forțate din Siberia de către regimul sovietic stalinist.

Obiectivele lucrării se axează pe analiza istoriografiei și izvoarelor referitoare la munca deținuților în Gulag, studierea condițiilor de muncă a locuitorilor RASSM și RSSSM pe șantierele NKVD în anii 1924-1940 și 1944-1956.

Importanța teoretică a cercetării constă în examinarea condițiilor de muncă din Gulag, studierea remunerării acesteia atât pentru bărbați, femei și copii.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării își găsesc reflectare în examinarea mai amănunțită atât a documentelor de arhivă cât și a celor publicate, privind viața din deportare în special a muncii locuitorilor din RASSM și RSSM exilați în Gulag, temă care până în prezent nu a fost abordată amănunțit în istoriografia românească.

Importanța practică a lucrării constă în utillizarea ei la elaborarea studiilor și lucrărilor de sinteză ce se referă la fenomenul deportărilor, a totalitarismului. Studiul și concluziile tezei vor fi utilizate în procesul educativ al elevilor, studenților, masteranzilor.

Implimentarea rezultatelor științifice: Rezultatele cercetării de față au fost expuse și aprobate în referate și comunicări prezentate la conferințe științifice internaționale și naționale. Rezultatele documentării se regăsesc în cartea „Ne-au povestit calvarul”, lucrare editată în baza interviurile făcute în teren și anume în regiunile Novosibirsk și Tomsk în cadrul proiectului „Expedițiile Memoriei”, 2019 și completate cu documente de arhivă ce se află la păstrare în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională, precum și în 12 publicații științifice. Rezultatele obținute în urma cercetărilor pot fi folosite la realizarea articolelor, studiilor și monografiilor referitoare la subiectul dat.

АННОТАЦИЯ

Автор: *Мария ЗИНОВИЙ*

Тема: *Люди, проживающие на территории МАССР (1924-1940) и МССР (1940-1941, 1944-1956) на стройках ГУЛАГа,* **докторская диссертация по истории, Кишинэу 2021**.

Структура диссертации: Введение, три главы, выводы, аннотация (на румынском, русском и английском языках), библиографические источники 178, основной текст и приложения, 149 с.

Ключевые слова: Гулаг, Сибирь, тоталитаризм, террор, депортация.

Цель диссертации заключается в необходимости исследования условий труда во времена Гулага, норм и оплаты лиц высланных из *МАССР* и МССР на принудительные работы в Сибирь советским сталинским режимом.

Задачи диссертации сосредоточены на изучении условий работы и выживания жителей МАССР и МССР в Гулаге, нормирование и оплаты труда.

Теоретическая ценность исследования заключается в проведении анализа работы жителей МАССР и МССР, депортированых в сибирские лагеря, в установлении условий труда в Гулаге, изучении и выявлении условий труда для мужчин, женщин и детей.

Новизна и научная оригинальность данной работы отражаются в глубоком исследовании архивных документов и опубликованных работ, в изучении жизни депортированных жителей из МАССР и МССР, условии в Гулаге – тема, которая до нынешнего дня не была изучена исторической наукой.

Практическая ценность работы состоит в ее использовании при разработке учебных материалов и обобщающих работ, которые относятся к феномену депортаций, условий труда в Сибири и выживания жителей южных регионов (МАССР и МССР). Материалы данной научной работы могут быть использованы в образовательном процессе школьников, студентов, магистров.

Реализация научных результатов: результаты этого исследования были представлены и одобрены в опубликованных статьях на межнациональных и национальных конференциях, часть из которых можно найти как в 12 научных публикациях, так и в опубликованной книге, написанной на основе результатов исследований автора на местах (Сибирь, Томская и Новосибьрьская область). Полученные результаты во время исследований могут быть использованы для написания статей, научных работ, монографий, относящиеся к данной теме.

ANNOTATION

Author: Maria ZINOVII Theme: Residents of RASSM (1924-1940) and MSSR (1940-1941, 1944-1956) on the Gulag construction sites, doctoral thesis in history, Chisinau 2021.

Thesis structure: Introduction, three chapters, conclusions, annotations (in Romanian, Russian, English), bibliography from 178 sources, 149 basic pages and annexes.

Keywords: RASSM, MSSR, Gulag, Siberia, totalitarianism, terror, deportation.

The purpose of the thesis is the need to research the working conditions in the Gulag, the norms and remuneration of those exiled from RASSM and MSSR to forced labor in the USSR by the Soviet Stalinist regime.

The objectives of the paper focus on studying the policy of the communist regime in order to create a new society and its expansion in the world, the use of repression and forced labor in order to achieve the proposed goal.

The theoretical importance of the research consists in carrying out an analysis of the work done by the Bessarabians deported to the Siberian camps, to establish the working conditions in the Gulag. To study and expose working conditions for women and working conditions for men. Whether or not it was economically relevant.

The novelty and scientific originality of the work are reflected in the more detailed examination of both archival and published documents on life in deportation, especially the work in the Gulag, which so far has not been addressed in detail in Romanian historiography.

The practical importance of the paper consists in its use in the elaboration of studies and synthesis works that refer to the phenomenon of deportations, totalitarianism. They will be used in the educational process of pupils, students, masters. Implementation of scientific results: The results of this research have been presented and approved in papers and papers presented at national and international scientific conferences, some of which can be found both in 12 scientific publications and in an published book. The results obtained from the research can be used to write articles, studies and monographs on the subject.

LISTA DE ABREVIERI

ANA, DGAN – Agenției Naționlă a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională

ANA, DAOSP - Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social Politice

BP – Biroul Politic

CC – Comitetul Central

d. – dosar

F. – fond

f. - filă

GULAG – Glavnoe Upravlenie Lagherei (Direcția principală a lagărelor din cadrul NKVD)

inv. – inventar

MAI – Ministerul Afacerilor Interne

NKVD – Narodnîi Komissariat Vnutrennîh Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)

PC(b) – Partidul Comunist (bolșevic)

p. – pagină

RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

RSSM - Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

KGB – Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti (Comitetul Securității de Stat)

URSS - Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

vol. - volum

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate.

După căderea țarismului, după câteva luni de relaxare democratică (dar în condiții de război), bolșevicii au înfăptuit o lovitură de stat (octombrie 1917), venind la putere, în timp, ei au instaurat un regim totalitar care a subjugat societatea, făcând ca oamenii să se conformeze noilor reguli, să susțină autoritățile comuniste. Bazat pe ideologia intransigenței față de numiții ,,exploatatori ai muncii omului de către om". Regimul bolșevic a identificat dușmani (reali sau imaginari), între aceștia fiind numiți și ,,chiaburii", adică oameni înstăriți de la sate, care conform viziunii bolșevici asupra noii societăți urmau a fi anihilați – scoși din localitățile rurale, în care se bucurau de autoritate în rândul sătenilor.

Pentru a soluționa această ,,problemă" autoritățile comuniste au recurs la deportarea persoanelor considerate a fi ostile Puterii sovietice. Cu atât mai mult cu cât Statul sovietic și-a propus să construiască mari întreprinderi industriale, rețele de cale ferată, canale, să dobândească diverse bogății subpământene (de regulă – în regiuni îndepărtate din nordul sau estul URSS), iar pentru aceasta statul avea nevoie de brațe ieftine de muncă. Acești (cel puțin) doi factori au motivat organele represive sovietice să deporteze din RASSM (1924-1940) și din RSSM (1940-1941, 1944-1956) mii de oameni în regiunile îndepărtate ale URSS.

Diverși autori au scris despre condițiile de detenție (de trai, de muncă, de supraviețuire) a persoanelor deportate, dar nu avem în istoriografie un studiu, referitor la repercusiunile deportărilor asupra transnistrenilor și basarabenilor născuți și crescuți în condiții climaterice relativ blânde în comparație cu clima severă a nordului și estului URSS.

Iată de ce este deosebit de actual să examinăm condițiile în care s-au pomenit transnistrenii și basarabenii deportați în Siberia, să studiem munca prestată de ei, remunerările făcute de comanditari. Strâns legat de cele expuse mai sus, este deosebit de important să analizăm urmările climei severe și a muncii grele, prestate de deportații din RASSM și RSSM, asupra sănătății oamenilor (vârstnici, dar și a copiilor), asupra stării morale din familie. Asta cu atât mai mult este actual, cu cât mai trăiesc încă supraviețuitorii deportărilor, copiii acestora născuți în Siberia. O parte din ei au venit la locurile natale ale părinților, alții însă au rămas să trăiască în locurile unde au fost deportați părinții lor și unde s-au născut ei.

Astfel considerăm că tema abordată de noi este actuală și importantă. Ea se referă la tragedia a mii de familii deportate, dar și la drama poporului nostru. Credem, este important să tragem învățăminte din acele evenimente tragice prin care au trecut înaintașii noștri, asta nu numai pentru că istoria are obiceiul de a se repeta, dar și pentru că un popor fără memorie este sortit peirii, dizolvării, dispariției. Și e păcat.

În ultimii ani a sporit interesul față de soarta celor care au fost deportați, despre care prea puține cunoaștem, și am pierdut prea multe surse de cunoaștere a realităților de atunci. Odată cu trecerea timpului am pierdut potențial uman, care ne-ar fi putut relata despre viața și munca din Gulag. În ultima vreme, s-au întreprins măsuri, de către istorici, pentru recuperarea memoriei victimilor comunismului, culminând cu editarea a opt tomuri de studii de istorie orală publicate în volumele „Arhivele Memoriei", efectuate de către profesori și studenți, și proiectul „Expedițiile Memoriei", care a avut ca realizări mai multe filme documentare cu persoanele identificate în Siberia, cu mai multe articole și lucrări științifice publicate.

Încă un argument al actualității temei date îl reprezintă faptul că în perioada sovietică acest subiect nu s-a discutat, istoricii nu au avut posibilitatea să cerceteze soarta deportaților. Nu s-au putut efectua cercetări din cauza arhivelor secretizate, dar și pentru că exista încă frica de a vorbi despre acest subiect, iar cei care au avut de suferit de pe urma regimului comunist aveau și teama de a vorbi despre viața lor din Siberia.

Prin intermediul acestei lucrări am vrea să arătăm o altă imagine a locuitorilor RASSM și RSSM deportați, condițiile grele în care condamnații trebuiau să muncească din greu, pentru a contribui la dezvoltarea agriculturii și industriei URSS.

Despre munca forțată la care au fost supuși înaintașii noștri în zonele periferice ale Uniunii Sovietice se știe foarte puțin, atât în cadrul societății, cât și în rândurile istoricilor. De aceea considerăm că aceasta poate fi încadrată în lista acelor subiecte, care, practic, a fost foarte puțin studiat. Toate aceste considerente constituie un argument important că este o temă de interes științific și public, și care trebuie dezvoltată mai amplu, și mai rapid, fiindcă în fiecare an numărul celor care au fost deportați, și au reușit să supraviețuiască, și care ne pot furniza informații privind viața din deportare, scade vertiginos.

Scopul și obiectivele tezei. Ținând cont de gradul dificil de cercetare, de complexitatea și caracterul problematicei, de conținutul surselor istorice de care am dispus, ne-am propus ca scop să examinăm în complexitate caracterul muncii prestate de transnistreni și basarabeni pe șantierele Gulagului a condițiilor de trai (de supraviețuire) și a remunerării. Pentru atingerea scopului vom elucida așa aspecte ca: *a)* condițiile în care au fost siliți să lucreze transnistrenii și basarabenii în Gulag, *b)* depistarea normelor de muncă grele pe care trebuiau să le îndeplinească, *c)* obținerea rației alimentare și supraviețuirea în condițiile în care nu au avut experiența de muncă pentru lucrul ce trebuia prestat, *d)* lipsa hainelor și încălțămintei necesare în condițiile climaterice din acele regiuni reci; *e)* cum au reușit deportații din RASSM și RSSM să reziste greutăților din pădurile siberiene cu mlaștinile ei, lumea animală și insectele de acolo. Încă un aspect pe care îl propunem să-l cercetăm, este studierea condițiilor concrete ale locurilor unde au

fost deportați, din diferite motive, locuitorii RASSM și RSSM. Acolo unde a fost cazul am examinat și soarta persoanelor deportate din nordul Bucovinei. Asta pentru că acele persoane au fost deportate în aceleași condiții ca și locuitorii RASSM și RSSM au locuit chiar în aceleași barăci, după cum arată unele surse, și au lăsat mărturii importante pentru studiul nostru.

Obiectivele lucrării, se axează pe analiza istoriografiei și izvoarelor referitoare la munca deținuților în Gulag, studierea condițiilor de muncă a locuitorilor deportați din RASSM în anii 1924-1940 și RSSSM în anii 1940-1941și 1944-1956 pe șantierele Gulagului.

În lucrarea noastră am tratat tangențial și aspectele vieții cotidiene ale conaționalilor noștri, în afara orelor de muncă, petrecerea puținului timp liber pe care îl aveau, păstrarea tradițiilor, obiceiurilor și culturii, petrecerea sărbătorilor religioase, păstrarea limbii materne.

Conform cerințelor am examinat în primul capitol, istoriografia și izvoarele referitoare la munca în Gulag, am prezentat documente inedite din fondurile arhivelor, care au un rol esențial în reconstituirea realității istorice al muncii în Gulag. De asemenea am analizat memoriile publicate de supraviețuitorii Gulagului. Analiza studiilor de caz publicate în volumele ,,Arhivele Memoriei", și a studiilor de caz făcute în cadrul proiectului ,,Expedițiile Memoriei" care sunt o sursă de redare veridică a vieții din deportare și a condițiilor de muncă care le-au fost impuse celor exilați.

Cadrul cronologic. Segmentul cronologic examinat în lucrare cuprinde perioadele: 1924-1940, limita cronologică inițială este marcată de crearea RASSM. Limita finală marchează desființarea RASSM, apoi anul 1940 este anul începutului primei ocupații sovietice a Basarabiei 1940-1941, la 2 august 1940 fiind proclamată RSSM. În ceea ce privește anul 1944, acesta marchează o nouă ocupare a teritoriului basarabean de către sovietici, iar în anul 1956 chiar comuniștii au condamnat ceea ce ei au numit cultul personalității lui Stalin, crimele de fapt comise de conducerea URSS, în frunte cu Stalin. Tot în anul 1956 au fost luate decizii de a renunța la munca sclavagistă a prizonierilor Gulagului.

În această perioadă au avut loc arestări și deportări ale persoanelor incomode regimului comunist, începe tragica istorie a miilor de locuitori din RASSM și RSSM. Ei au fost duși pe șantierele Gulagului sovietic, unde pentru deportații moldoveni, obstacolele și condițiile au fost foarte grele, pentru unii din ei chiar fatale. Mulți nu au reușit să ajungă până la destinație, iar o parte din cei care au ajuns la destinație au murit, fie din cauza frigului, ale cruntelor ierni siberiene, fie de foame, fie de extenuare. În exil, cei care au supraviețuit au trecut prin momente extreme, foarte grele.

O mare parte din persoanele deportate au fost eliberate după anul 1956, mulți s-au întors la baștină o parte însă au rămas pentru totdeauna în locurile unde au fost deportați.

Ipoteza de lucru. În Gulag, locuitorii RASSM și RSSM efectuau muncă silnică, inumană, care a marcat destine de bărbați, dar și de femei, copii, bătrâni, mai mult chiar decât a făcut-o războiul, și a dus la pierzanie a mii de oameni. Prizonierii Gulagului efectuau activități complicate, începând cu desțelenirea terenurilor, tăierea pădurilor și terminând cu extragerea aurului din cele mai periculoase mine. Basarabenii au muncit asemenea sclavilor. Regimul considera că astfel reușește, în primul rând să îi „reeduce" pe deportați, iar în cel de-al doilea rând respectivele persoane erau folosite pentru dezvoltarea economiei naționale a URSS.

Persoanele din RASSM și RSSM au fost deportate în grabă, cu încălcarea chiar și a legislației staliniste. Deportații au nimerit în condiții de trai și de muncă foarte severe și au avut de suferit mai mult în comparație cu alți prizonieri ai Gulagului, fiindcă transnistrenii și basarabenii nu erau obișnuiți cu temperaturile joase din regiunile siberiene și o bună parte din ei s-au stins din viață în primul an de la deportare.

Metodologia cercetării

Metodele de cercetare specifice domeniului istoric formează calea unei cercetări veridice și complexe, modul de atingere a unui anumit scop, folosind un instrument pragmatic și cel mai bun pentru realizarea unei lucrări. Pentru atingerea scopului și obiectivelor propuse am utilizat metoda problematico-cronologică și comparativă. De asemenea, am aplicat metoda empirică (adică am studiat documentele oficiale ale statului societic referitoare la munca prizonierilor Gulagului), am folosit, de asemenea, metoda statistică, particularizarea și generalizarea, inducția și deducția.

Am folosit metoda analogică care se bazează pe comparații între fapte ca argumente științifice. Rezultatele privesc cunoașteri particulare sau generale, fără să poată face trimiteri de la particular la general sau de la general la particular. Concluziile pot fi însă incerte, deși probabile.[1]

Metoda statistică are un rol important pentru realizarea acestei cercetări. Începând cu secolul al XIX-lea apar izvoarele statistice, iar deja în secolul al XX-lea numărul lor va spori semnificativ și acest lucru este esențial în cercetarea unui șir de probleme. Prezența datelor statistice oferă istoricilor numeroase informații, iar lipsa lor ne impune să ne bazăm pe date mai puțin obiective.

Metoda analizei a stat la baza activității noastre de cercetare, ca o metodă avansată a evoluției științei. Referitor la tema ,,Locuitori din RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941), (1944-1956) pe șantierile Gulagului", dar în general în domeniul istoriei, când nu este destul doar să

[1] Ovidiu-Ștefan Buruiană*, Metodologia cercetării istorice,* Iași, Editura Universității „A. I. Cuza", 1995.

fixăm evenimentele, ci ele trebuie să fie supuse unei analize minuțioase cum ar fi: realizarea listelor pentru deportări, motivele deportării, de ce listele inițiale au suferit schimbări etc.

Metoda generalizării și sintezei ne-a prilejuit puterea de a generaliza și sintetiza faptul istoric cercetat, prin unirea imaginară, în gând, a părților componente sau a elementelor procesului, fenomenului investigat, cercetarea lui ca un tot întreg.

Aceste instrumente de lucru științific mi-au permis să ating scopul propus.

Importanța teoretică a cercetării. Lucrarea respectivă constituie prima încercare de tratare sistematică și complexă a particularităților muncii transnistrenilor și basarabenilor în Gulag. Considerăm novator modul de concepere și de elucidare a problematicii tezei de doctorat, având scopul de a examina condițiile de muncă din Gulag, studierea remunerării acesteia atât pentru bărbați,femei, dar și copii. Am sistematizat și generalizat un set de documente, literatură de specialitate, mărturii, care ne-au permis să identificăm muncile pe care le făceau cei deportați, câte ore pe zi trebuiau să lucreze, ce fel de unelte aveau pentru a-și îndeplini normele de muncă, cum reușeau să se descurce fără haine și cu o rație alimentară proastă. Am evidențiat, pentru prima dată și am introdus în circuitul științific lucruri care au fost trecute cu vederea intenționat în istoriografia sovietică.

Lucrarea deschide alte perspective de cercetare, cum ar fi de exemplu, studii comparative privind productivitatea muncii în condițiile Gulagului și în condiții de relativă libertate (în URSS) etc.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării își găsesc reflectare în analiza istoriografiei care tratează tematica muncii în Gulag. Examinarea amănunțită atât a documentelor de arhivă cât și a culegerilor de documente publicate, privind viața din deportare în special a muncii din Gulag a locuitorilor RASSM și RSSM, care până în prezent nu a avut o abordare detaliată în istoriografia românească. De asemenea, noutatea științifică a lucrării se oglindește și în interviurile realizate în teren, atât în localitățile din Republica Moldova cât și în regiunile Tomsk, Novosibirsk și Tiumeni din Siberia, Federația Rusă unde au fost deportați conaționalii noștri și care au rămas să locuiască acolo.

Importanța practică a lucrării. Semnificația și valoarea aplicativă a lucrării rezidă în reliefarea vieții și condițiilor de muncă din Gulag. Riguros din punct de vedere științific, studiul are un caracter didactic, tinzând să relatăm într-o formă succintă și clară, rezultatele obținute în urma investigării. Studiul respectiv va contribui la o reflectare echilibrată și obiectivă a evenimentelor atât la nivel național cât și la nivel european și mondial. Lucrarea poate fi necesară atât pentru cercetătorii științifici, cât și pentru toți cei cointeresați de a-și dezvolta cu suportul altor discipline o gândire matură, liberă, vastă și multilaterală.

Implimentarea rezultatelor științifice: Rezultatele cercetării de față au fost expuse și aprobate în referate expuse în cadrul Școlii doctorale (USM) și comunicări prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale, o parte din ele se regăsesc atât în cele 11 publicații științifice precum și într-o carte editată. Rezultatele obținute în urma cercetărilor pot fi folosite la realizarea articolelor, studiilor și monografiilor referitoare la subiectul dat.

Aprobarea rezultatelor științifice: Rezultatele cercetării au fost prezentate în referate și comunicări prezentate la conferințe științifice internaționale și naționale:

1. Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, Metodologii contemporane de cercetare și evaluare", Memoriile lui Vadim Ștefan-Pirogan – o contribuție valoroasă la cunoașterea vieții din Gulag, 22-23 aprilie 2021;
2. Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" , Universitatea „B.P. Hasdeu" titlul comunicării „Expedițiile Memoriei Tiumeni" Mărturiile Ninei Guțu despre Siberia, Ediția a –VIII-a, 04.05.2021;
3. Conferința științifică internațională, patrimoniul cultural de ieri –implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. 11-12 februarie 2021, ediția a III-a, titlul comunicării: Memoriile Eufrosiniei Kersnovski- o contribuție esențială la cunoașterea stalinismului.
4. Conferință științifică internațională „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine" (ediția a II-a), Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, 22-23 septembrie 2020, titlul comunicării: „Dorința noastră este să fim înmormântați în pământ românesc!" mărturii ale românilor deportați din s. Hreațca, jud. Dorohoi în regiunea Tjumen, URSS;
5. Conferință internațională: Fațete ale comunismului în România și R(A)SSMoldovenească. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"din Iași, 30 octombrie- 1 noiembrie 2019, titlul comunicării: Expedițiile Memoriei Tiumeni, mărturii ale unor deportați din spațiul românesc;
6. Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" , Universitatea „B.P. Hasdeu" Cahul, 06 iunie 2019, titlul comunicării „ Am avut noroc că soldații care ne-au luat erau oameni buni" din istorisirile VarvareiZemleacov (născută Panfil) despre deportările din 1949;
7. Sesiunea științifică, ediția a VI-a , Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Chișinău. 17 mai 2019, titlul comunicării: „Nu mă consider o victimă a sistemului" (din mărturiile lui Iuri Marin cu privire la deportare);

8. Conferința Științifică internațională: Viața Cotidiană în Spațiul Est-European din cele mai vechi timpuri pînă în prezent, Institutul Patrimoniului Cultural, 30 octombrie, 2018, titlul comunicării: Femeile din Basarabia în taigaua siberiană;
9. Conferință internațională: Fațete ale comunismului în România și R(A)SSMoldovenească. Universitatea ,,Alexandru Ioan Cuza"din Iași, 21-22 iunie 2018, titlul comunicării: Femei și copii basarabeni pe șantierile Gulagului;
10. Conferința științifică internațională ,,Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" , Universitatea ,,B.P. Hasdeu" Cahul, 07 iunie 2018, titlul comunicării: Represiunile staliniste din Basarabia, drama lui Andrei Zbîrnea, un intelectual din orașul Orhei;
11. Sesiunea științifică, ediția a VI-a , Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Chișinău. 28 aprilie 2018, titlul comunicării: Basarabenii pe șantierele Gulagului;
12. Conferința științifică internațională: «Великий ТЕРРОР 1937-1938 РР» Odesa, ОДУВС, 20 aprilie , 2018, titlul comunicării: Сталинские репрессии против верующих в МАССР: Рассекречивание источников дело жителей села Бычек Тираспольского района.

Sumarul compartimentelor tezei: Teza de doctor a fost scrisă conform cerințelor înaintate de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare. În Introducere este menționată actualitatea temei cercetate, de asemenea sunt menționate scopul și obiectivele tezei, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza mai conține lista abrevierilor, adnotări în limba română, rusă și engleză, trei capitole, Concluzii, Bibliografie, Anexe și CV-ul autorului.

În primul capitol, denumit *Gulagul-obiect al cercetării istorice* – sunt analizate lucrările istoricilor referitoare la problema muncii în Gulag. Este cercetat subiectul muncii în Gulag abordat în istoriografia românească, rusească și în lucrările istoricilor străini. De asemenea sunt prezentate izvoare ce se referă la subiectul muncii în Gulag cum ar fi documentele de arhivă, izvoarele de istorie orală, memoriile, datele statistice etc.

Capitolul I este împărțit în trei subcapitole, în primul subcapitol este examinat subiectul Gulagul și dimensiunea sa economică. În al doilea subcapitol sunt analizate scrierile istorice privind munca în Gulag și anume în istoriografia română, rusă și cea occidentală. În al treilea subcapitol sunt analizate sursele istorice privind lucru în Gulag și anume izvoarele de arhivă din fondurile ANA, DGAN și DAOSP, o parte din ele au fost puse la dispoziție pentru cercetare științifică pentru prima dată, materialele documentare editate, memoriile și izvoarele de istorie orală.

Capitolul doi al lucrării, *Locuitorii din RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941) pe șantierile Gulagului,* include studiul despre munca forțată a celor exilați din RASSM în Siberia în perioada anilor 1924-1940, 1940-1941. De asemenea, conține analize despre basarabenii condamnați și trimiși la munci grele în URSS, precum și a celor deportați în primul val mare de deportări din 13 iunie 1941. Sunt expuse tangențial motivele pentru care persoanele deportate au ajuns în Siberia, în mod special muncile și condițiile de muncă din Gulag. De asemenea capitolul doi conține informații despre cum erau remunerați cei deportai, câte ore pe zi munceau, timpul liber de care beneficiau, ororile prin care au fost nevoiți să treacă. Capitolul al doilea conține o analiză a politicii sovieticilor practicată pentru depopularizarea Basarabiei și Transnistriei, deportarea populației la muncile grele din URSS unde o mare parte din ei și-au găsit sfârșitul.

În cel de-al treilea capitol al tezei, *Munca locuitorilor din RSSM exilați în anii 1944-1956 în Siberia*, sunt informații referitoare la munca pe care au făcut-o cei exilați din RSSM în regiunile de est ale URSS după cel de-al Doilea Război Mondial. Capitolul dat conține o analiză a modului cum au ajuns locuitoriii RSSM la muncile din URSS, contingentul care a fost exilat, motivele pentru care au fost condamnați la munci grele în Siberia. De asemenea am analizat modul de viață din exil, am încercat să aratăm cum s-au schimbat condițiile de muncă după cel de-al Doilea Război Mondial, și cum s-au schimbat condițiile de trai, cum erau remunerați acești deportați pentru munca lor după terminarea războiului și despre lupta ce au dus-o pentru supraviețuire în locurile de exil.

Lucrarea se încheie cu *Concluzii generale și recomandări,* care oglindesc politica de oprimare a URSS față de oamenii din teritoriile anexate, de folosire a muncii forțate pentru ridicarea economiei URSS, care s-a dovedit a fi totuși o muncă ineficientă cum și-au dat seama ulterior și succesorii lui Stalin. O muncă cu prea mari cheltuieli de resurse financiare, dar în special de resurse umane.

De asemenea teza conține și anexe, care constau din fotografii de pe documente ce reflectă condițiile de viață din Gulag, o parte din ele se găsesc la păstrare de stat în Fondul Arhivistic a Republicii Moldova, dar majoritatea sunt documente ce se păstrează în arhivele familiilor atât din țară cât și de peste hotare și pe care am reușit să le identificăm în timpul cercetării noastre.

I. GULAGUL-OBIECT AL CERCETĂRII ISTORICE

1.1. Gulagul și dimensiunea sa economică

Noțiunea de lagăr ca destinație de internare a persoanelor civile apare pentru prima dată în Cuba în anul 1896. Armata spaniolă a început a ,,reconcentra" populația rurală pentru a izola independentiștii. Primul Război Mondial de asemenea a fost favorabil creșterii numărului lagărelor, s-au creat lagăre a prizonierilor de război, de persoane exilate din țările lor, lagăre de ostatici civili etc.[2]

În Rusia lagărul de concentrare apare odată cu începutul războiului civil. La 17 februarie 1919, Ceka obține dreptul de a interna în mod arbitrar orice dușman al revoluției în ,,lagăre de concentrare". Iar pe data de 3 aprilie 1919 este creată în cadrul Ceka, Direcția lagărelor de muncă silnică.[3] Aceste lagăre au avut un rol esențial în tot ce a însemnat teroarea puterii sovietice. Deși Ceka va folosi în interiorul lor aceeași retorică de ,,reeducare" sau de ,,remodelare", aceste lagăre au fost gândite și înființate astfel încât să nu se asemene penitenciarelor obișnuite. Ele erau în afara jurisdicției care controla celelalte instituții sovietice, aveau regulamente speciale și pedepse mai aspre pentru evadare, și regimuri mai dure.[4] Deținuții aflați între pereții acestor lagăre nu erau mereu condamnați de tribunale obișnuite, uneori chiar nu erau condamnați deloc.[5]

La 15 septembrie 1919, Guvernul sovietic a publicat o lege care diferența două tipuri de lagăre: primul, erau sistemele penitenciare unde erau internați cei condamnați prin hotărâri ale justiției și erau numite ,,lagăre de muncă corecțională". Prin aceste lagăre se urmărea ca să fie înlocuită închisoarea prin a-și ispăși pedeapsa prin muncă. Din categoriile care se regăseau în aceste lagăre erau funcționarii vechiului regim.[6]

Al doilea tip, erau ,,lagărele de concentrare", care prevedeau ca pedeapsa să fie înlocuită cu ,,reeducarea" tot prin muncă. Din aceste categorii făceau parte adversarii regimului sovietic.[7]

În 1920 lagărele existente în URSS aveau 25.336 de deținuți, iar în ianuarie 1922 acestea numărau 24.750 de persoane.[8]

În octombrie 1923 existau deja 355 de lagăre și în jur de 80 de mii de deținuți.[9]

---

[2] Courtois, Stephane. *Dicționarul comunismului.*București: Editura Polirom, 2008, p. 560.
[3] *Ibidem.*
[4] Applebaum, Anne. *Gulagul. O istorie.* București: Editura Humanitas, 2011, p. 48.
[5] *Ibidem*, p. 49.
[6] Trică, Gabriel. *O istorie a Gulagului sovietic.* https://historia.ro/sectiune/general/o-istorie-a-gulagului-sovietic-582281.html, vizitat 29.06.2021
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*
[9] Courtois, Stephane. *op. cit.*, p. 560.

Începuturile Gulagului le-a pus lagărul special de la Soloveţki, insule de pe Marea Albă, unde exista o mănăstire cu stare financiară bună, cu terenuri și proprietăți și care oferea liniște enoriașilor și călugărilor. În căutarea comorilor și bogățiilor, bolșevicii au devastat această mănăstire și au profanat mormintele călugărilor în timpul revoluției. În 1923 Guvernul URSS, a luat decizia ca aceste ruini să le transforme într-un lagăr de „reeducare prin muncă". După terminarea războiului civil existau încă idei că dușmanii URSS nu au fost distruși totalmente și că ei sunt încă împotriva Uniunii Sovietice. S-a decis trimiterea celor considerați contrarevoluționari, în baza art. 58 al Codului Penal al Federației Ruse, pe insulele Soloveţki. Sunt aduse acolo eșaloane întregi de prizonieri. Din aceste categorii făceau parte albgardiști, foști generali, comercianți, intelectualii care s-au declarat împotriva puterii sovietice, preoții și călugării. De asemenea, au fost duși pe insule și elementele criminale (hoți, ucigași etc.).

Locul care a fost ales pentru deportați, din punct de vedere natural, era unul de izolare. În Gulagul de la Marea Albă, din luna septembrie până în luna mai, marea era înghețată și nu putea nimeni să evadeze de acolo. Inițial, eșaloanele erau aduse în orașul Kemi și de acolo cu vapoarele erau transportați pe insule. Condițiile climaterice de acolo erau foarte grele. Dar apare ideea de a crea acestor condamnați un sistem de exploatare prin muncă, ca ei înșăși să lucreze pentru a se întreține. Aici apare prima dată ideea de 800 de grame de pâine pe zi, dacă se îndeplinea norma stabilită de administrație. Normele erau calculate cu precizie științifică de către normator, dar acest proces era și el unul defectuos bazat pe nereguli, corupție. De exemplu un muncitor deținut trebuia să facă aceeași muncă ca un om liber și calificat. Dar ținând cont de faptul că deținuții nu erau specialiști în domeniu, norma o făceau cu dificultate sau chiar deloc, astfel și hrana ce o primeau era una mizeră, administrația invocându-le de cele mai multe ori că nu vor irosi mâncarea cu „trădătorii" care nu-și pot îndeplini norma.[10]

Au existat metode de exterminare și de cultivare a fricii în oameni pentru a nu se împotrivi puterii. Pentru unii deținuți din Soloveţki nu doar condițiile grele și bolile ce bântuiau erau un pericol, dar aici mai exista și o formă de sadism, de tortură despre care mai puțin se va vorbi în anii ulteriori. În urma mai multor anchete făcute de către oficialii de la Moscova, au fost depistate grozăvii făcute de gardieni cum ar fi, prizonierii ținuți iarna în frig cu mâinele și picioarele legate, unii erau puși să sară de pe pod în apă. O altă formă batjocoritoare și extrem de dură era așa zisa „trimitere la țânțari", când deținuții erau dezbracați și legați de copaci pentru a fi înțepați de insecte. Oamenii erau executați fără nici o ezitare din partea gardienilor.[11]

[10] Apelbaum, Anne. *op. cit., p. 246.*
[11] *Ibidem,* p. 60.

Unele din primele lagăre sovietice au fost de fapt clădite peste lagărele construite pentru prizonierii Primului Război Mondial. Prin lagăre de concentrare ne referim la lagărele construite în vederea încarcerării oamenilor nu pentru ceea ce au făcut, dar pentru ceea ce sunt.[12] Spre deosebire de lagărele pentru deținuții de drept comun sau de lagărele pentru prizonierii de război, lagărele de concentrare au fost construite pentru un anumit tip de cetățeni civili nondelicvenți, membri ai unui grup de așa ziși „dușmani" sau a unei categorii de oameni, care din cauza presupusei lor ideologii politice, erau considerați periculoși sau „dușmani ai poporului".[13]

Ideea de a folosi deținuții în scopuri economice a fost pentru prima dată formulată de Piatkov, vicepreședintele Consiliului Economiei Naționale al URSS în anul 1926.[14] Acesta propunea lui Felix Dzerjinski să fie organizate „colonii de populare în patru sectoare bogate în resurse miniere și depopulate". Primul trebuia să fie situat între Kureika și Enisei, regiune bogată în grafit, nichel, platină, osmiu și iridiu. Al doilea sector se afla în Sahalin, regiune bogată în petrol. Al treilea sector se afla în stepa kirghiză, locație bogată în plumb, aramă și cositor. Și cel de-al patrulea sector era Nercinsk.[15]

O hotărâre a conducerii partidului din 26 martie 1928 recomanda „o mai mare folosire a muncii deținuților".[16]

Din anul 1929, sistemul lagărelor a început să se dezvolte intens. Totul s-a schimbat în momentul în care Guvernul sovietic s-a angajat în primul plan cincinal. Producția industrială trebuia să crească cu 20 procente anual, produsele alimentare au început iar să fie repartizate pe cartele. Fabricile trebuiau să activeze fără oprire, unii muncitori chiar lucrau câte 300 de ore pe lună.

Tot în acest an a început să se realizeze programul de colectivizare completă a agriculturii. În urma căruia au existat numeroase arestări și condamnări a țăranilor care nu se conformau sau care încercau să ascundă grânele pentru a se salva de foamete. Datorită numărului extrem de mare de așa ziși „condamnați" a apărut necesitatea de a crea „un sistem de lagăre de concentrare".[17] Astfel, a fost exploatată ideea lagărelor de muncă forţată, Stalin „declarând" un adevărat război împotriva populaţiei ţării sale. El dorea să grăbească industrializarea Uniunii

[12] *Ibidem,* p. 30.
[13] *Ibidem.*
[14] Roske, Octavian. *România 1945-1989. Enciclopedia Regimului Comunist. Represiunea*. București: Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 211.
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] Apelbaum, Anne. *op. cit.*, p. 83

Sovietice, dar și să înființeze noi lagăre în locurile izolate pentru a exploata bogăţiile naturale din regiunile slab populate ale nordului URSS prin muncă forţată și gratuită.[18]

La 25 aprilie 1930, GPU crează în cadrul ei, Direcția Generală a Lagărelor – *Glavnoie Upravlenie Lagherei* sau GULAG. Au fost redenumite „lagăre de reeducare prin muncă" – Ispravitelno-Trudovîe Lagherea, care pe lângă faptul că aveau și funcții penitenciare, ele erau orientate către munca silnică și gratuită având și rol economic.[19]

În anul 1931 au fost create la Dalstroi, lagăre ce se ocupau cu extragerea minereurilor, iar la Kolîma cu extragerea aurului. În anul 1933, 200.000 de deţinuţi au săpat canalul Moscova-Volga-Don. Tot în 1933, 20.000 de deţinuţi din lagărele de la Uhta şi Peciora extrăgeau petrol.[20]

În anul 1931 au fost create la Dalstroi lagăre ce se ocupau cu extragerea minereurilor, iar la Kolâma cu extragerea aurului. În aceste lagăre, raţiile alimentare au fost reduse drastic în comparație cu cele stabilite anterior. Spre exemplu, în 1932 deţinuţii primeau 68% din raţia de pâine, 23% din raţia de carne, 10 % din raţia de peşte etc.

În anul 1933 în luna februarie, Genrich Iagoda îl informa pe reprezentantul OGPU în Siberia, Alexeiev, despre faptul că până în vara aceluiași an urmau să fie deportate un milion de persoane în regiunea Siberiei și că acești oameni trebuie să fie amplasați cât mai departe de căile ferate, adică în locurile cu mlaștini și păduri ale regiunii Narîm, care avea o suprafață de 350 mii de kilometri pătrați.[21] În această telegramă se specifica și faptul că cei deportați trebuiau să lucreze în agricultură, pescării, exploatarea pădurilor și statul trebuie să fie „total scutit de orice aprovizionare a acestui contingent, într-un termen maxim de la unul până la doi ani".[22] Iar în termen de două zile, autoritățile de la Moscova trebuiau să fie informate despre următoarele:

1. locurile acceptabile de a primi deportați și de a concretiza numărul de familii ce pot fi amplasate în fiecare teritoriu;
2. terenurile disponibile și calitatea lor;
3. posibilitățile de dezvoltare cum ar fi agricultură, pescuit, industrie etc.;
4. numărul de colhozuri și sovhozuri ce nu cunoșteau o dezvoltare economică și care erau considerate de către autoritățile locale fără perspectivă pentru a fi reanimate de către cei deportați;
5. necesitățile materiale pentru aprovizionarea cu unelte de muncă, imobile, transport, sămânță, etc., pentru a demara exploatarea acestor colhozuri și sovhozuri;

[18] *Ibidem*, p. 12.
[19] Courtois, Stephane. *op. cit.*, p. 561.
[20] Apelbaum, Anne. *op. cit.*, p. 30.
[21] Werth, Nicolas. *Insula Canibalilor 1933, o deportare-abandon în Siberia.* București: Editura Vremea, 2007, p. 34.
[22] *Ibidem.*

6. propuneri concrete de folosire a satelor speciale existente;
7. necesitățile de oameni pentru încadrarea deportaților (gardieni, cadre de poliție etc.);[23]

Toate acestea demonstrau că acest plan de „planificare" economică a fost făcut în grabă și în urma mai multor discuții la cel mai înalt nivel politic, regional se constata că este imposibil de a primi un milion de oameni în această regiune, maxim puteau fi acceptați între 250 mii și 270 mii de persoane. Deoarece în această regiune deja era un număr mare de deportați și logistic era imposibil de a primi și a asigura cu transport, loc de trai, îmbrăcăminte, medicamene etc., numărul de persoane care se solicita a fi primit.[24] Din aceste motive rata mortalității era una extrem de mare în mare parte din cauza că administrațiile lagărelor aveau o atitudine nepăsătoare față de cei internați în aceste lagăre, dar și din cauza că cei trimiși la tăiatul pădurilor, la lucru în mine se prăpădeau acolo, sau mureau de frig, foame, boli etc.

Pentru cei închiși în lagăre mai ales în „teritoriile nesfârșite și încă inaccesibile ale Siberiei nordice precum Kolîma", nădejdea de a supraviețui după cum confirmă Ernst Nolte, era „în medie de doi ani, astfel după primul an, jumătate din cei închiși erau deja morți".[25]

Obiectivul numărul unu din cadrul Gulagului devine, începând cu anul 1936, lichidarea adversarilor politici. Pentru Stalin era important procesul de lichidare a „duşmanilor poporului". Trecerea pe planul al doilea a funcţiei economice în cadrul lagărelor a produs şi o scădere considerabilă în economie.[26]

Gulagul era împărţit în direcţii principale, pe ramuri economice. Primul așa zis „șantier model" din Gulag este canalul între Marea Baltică și Marea Albă, denumit Belomorkanal.[27] Acest proiect a fost conceput și realizat în totalitate de cel puțin 120 de mii de deținuți, care au lucrat fără nici un mijloc mecanic și dintre care cel puțin 15 mii și-au pierdut viața pe aceste șantiere, vehiculându-se și cifra de 40 de mii de victime.[28] Acest canal servind în mare parte doar ca operațiune de propagandă rolul lui fiind preamărit de către fotografi și ziariști, în realitate navele ce aveau un anumit tonaj nu puteau să traverseze acest canal din cauza curenților de apă și a faptului că o bună parte din an acest canal era cuprins de înghețuri.[29] Belomorkanal, a adus avantaje economice limitate Rusiei și din cauza adâncimii sale de numai 3,65 metri, fapt care limitează accesul vaselor în canal.[30]

---

[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem*, pp. 35-37.
[25] Roske, Octavian. *op. cit.*, p. 214.
[26] Apelbaum, Anne. *op. cit.*, p. 30.
[27] Courtois, Stephane. *op. cit.*, p. 561.
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem.*
[30] Dumitrescu, Iulian. *Adevărul crud despre Gulagul sovietic*, https://ziare.com/cultura/documentar/dosarele-istoriei-adevarul-crud-despre-gulagul-sovietic-1167167, vizitat 29.06.2021.

Între anii 1932-1935 continuă să apară astfel de lagăre, Kolâma devenind unul din cele mai de groază lagăr, situat în nord-estul Siberiei la Marea Ohoțk. În aceste locuri nelocuite s-a descoperit aur. A fost construit din temelii orașul Magadan de către deținuți și din anii 1932 până în 1957 au fost extrase sute de tone de aur iar ulterior uraniu de către sute de mii de deținuți, care au lucrat în condiții extrem de dificile și care au dus o luptă grea pentru supraviețuire.[31]

La începutul lunii februarie 1933, Genrikh Iagoda, șeful OGPU și Matvei Berman, șeful Gulagului, au înaintat lui Stalin un plan de deportare a ,,elementelor antisovietice din orașe și sate" către Siberia de Vest și Kazahstan, ca țintă erau următoarele categorii:

1. ,,Chiaburii" care nu au fost ,,deschiaburiți" în anii precedenți.
2. Țăranii (chiar și cei care au intrat în colhozuri), dar care sabotau planurile colectărilor de stat.
3. ,,Chiaburii" care se ascund în întreperinderi și pe șantiere sau fug la țară.
4. Cei condamnați de tribunale la o pedeapsă mai mică de cinci ani ș.a.[32]

Toate aceste ,,elemente" deportate în calitate de ,,coloni de muncă" (o etichetă nouă) ar fi avut același statut ca și ,,chiaburii" deportați în anii 1930-1931, etichetați ca ,,strămutați speciali" și care urmau să fie lipsiți de drepturi civice, cu domiciliu obligatoriu într-un ,,sat de muncă" și supuși unui regim special - și foarte sever de exploatare în structurile economice specifice care depindeau de marile combinate economice de stat, ce aveau sarcina să pună în valoare bogățiile forestiere, miniere și agricole ale URSS.[33]

Populația ce a trecut prin acest arhipelag Gulag a fost diferită în dependență de politica lui Stalin. În anii 1930-1934 – ,,chiaburii" și persoanele lipsite de drepturi civile, în anii 1937-1938 – victimele Marii Terori, în anii 1939-1941 – elitele și ,,chiaburii" din țările anexate de URSS, ca urmare a pactelor germano-sovietice, după 1945 prizonieri de război etc. Acestora li se adaugă și coloniștii speciali.[34]

Această deportare-colonizare trebuia să asigure, conform planului, punerea în valoare a cel puțin un milion de hectare de pământuri virgine, trebuiau să fie construite o mie de ,,sate de muncă" (o localitate pentru cinci sute de familii sau în jur de două mii de persoane).[35] Fiecare sat trebuia să aibă o sută de unități de locuit de 60 metri pătrați, în care să locuiască câte 20 de persoane.[36] În

[31] Courtois, Stephane. *op. cit*., p. 162.
[32] Werth, Nicolas. *op. cit.*, p. 15.
[33] *Ibidem*, p. 16.
[34] Courtois, Stephane. *op. cit*., p. 162.
[35] Werth, Nicolas. *op. cit*., p. 16.
[36] *Ibidem.*

primii doi ani în aceste localități urmau să fie construite băi, grajduri, garaje pentru mașini, școală, magazin etc.[37]

În istoria Gulagului, anii 1937-1938 pot fi considerați ca un moment de cumpănă. În această perioadă, lagărele au devenit din închisori administrate cu indiferență, unde deținuții mureau din întâmplare, în adevărate lagăre ale morții, în care cei care erau internați aici erau puși la munci istovitoare unde mureau de greutățile lucrului.[38]

Lipsa profitului în lagăre și numărul extrem de mare de bolnavi și muribunzi au fost discutate și la Moscova. În cadrul ședințelor organizației de partid a administrației centrale a Gulagului din 1938 s-a discutat despre sumele mari de bani cheltuite pentru construcția mai multor lagăre, care au fost concepute greșit. De exemplu, clădiri construite pe locuri mlăștinoase etc., concluzionând că lagărele nu sunt bine organizate metodic și irosesc doar bani mulți.[39]

La data de 8 decembrie 1938, după ce Stalin l-a înlocuit pe Ejov cu Beria în funcția de Comisar la Interne (NKVD) sistemul lagărelor a fost reorganizat şi interesul economic trece din nou pe primul plan, în condiţiile în care se apropia războiul. Beria a considerat necesar de a stabili rații alimentare mai mari pentru deținuți astfel ca „resursele fizice ale forței de muncă din lagăr să poată fi utilizate la maximum în toate domeniile”.[40] Astfel crește numărul lagărelor și numărul celor internați în aceste lagăre. La data de 10 septembrie 1940, Guvernul sovietic a decis ca deţinuţii condamnaţi la pedepse uşoare să fie trimişi în lagăre. La data de 1 ianuarie 1941 vorbim de un efectiv de 2 milioane de persoane condamnate. În ajunul războiului germano-sovietic, Gulagul acoperea zonele cele mai pustii, dar şi cele mai friguroase din URSS.[41]

Gulagul a continuat să se dezvolte și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în anii 50 ai sec al XX-lea cunoscând apogeul. În această perioadă lagărele începuseră să aibă un rol important în economia sovietică. Se extrăgeau o treime din producția de aur a țării, o mare parte din cea de cărbune, furnizau și o bună parte din producția de cherestea precum și altele.[42] De-a lugul existenței URSS au fost înființate cel puțin 476 de complexe concentraționare, numărând mii de unități, fiecare din ele deținând sute și mii de oameni.[43] Gulagul avea legile sale, propriile obiceiuri și chiar principii morale proprii.

Încă din primele luni de război, lagărele au dat şi ele soldați pentru front și a continaut permanent această practică. La 24 noiembrie 1944, 420.000 de deţinuţi cu pedepse minore au

[37] *Ibidem.*
[38] Applebaum, Anne. *op. cit*., p. 126.
[39] *Ibidem*, p. 142.
[40] *Ibidem*, p. 144.
[41] Dumitrescu, Iulian. *op. cit*.
[42] Applebaum, Anne. *op. cit*., p. 12.
[43] *Ibidem.*

fost trimişi pe front în prima linie. În timpul războiului au plecat din Gulag 2,9 milioane de persoane. Din închisori au fost scoși condamnații și puși la dispoziția Gulagului pentru a fi folosiți la construcția drumurilor, căilor de acces, căi ferate, mine, tăierea pădurilor, șantiere etc.[44]

După terminarea războiului Gulagul a început din nou să-și mărească numărul de deținuți, în anul 1946 acest arhipelag deținea în jur de 1,6 milioane de persoane. Fiecare lagăr trimitea dări de seamă lunare sau anuale unde relatau situația referitoare la executarea planurilor de producție, despre starea sănătății și mortalității deținuților etc.[45]

În total aproximativ 18 milioane de persoane au trecut prin Gulag, printre ei fiind zeci de naționalități. Dintre aceștia în jur de 6 milioane au fost trimiși în exil, deportați în deșerturile Kazahstanului sau taigaua siberiană. Erau obligați prin lege să nu părăsească satele unde au fost duși, erau de asemenea supuși unui regim de muncă forțată. Chiar dacă nu trăiau înconjurați de sârma ghimpată, erau totuși ținuți sub observațiunea organelor poliției. Acești oameni au suferit enorm și de foame și de frig și boli, o bună parte din ei pierzându-și viața. Cea mai mare parte a celor care au trecut prin calvarul Gulagului au fost victime ale articolului 58 din Codul penal al URSS, care semnifica „crima contrarevoluționară”.[46]

Viața cotidiană în Gulag se baza pe ideea supraviețuirii care depindea în mare parte de rația alimentară. Hrana o primeau în dependență de munca prestată în timpul zilei, dacă nu se îndeplinea norma, scădea și rația alimentară. Igiena slabă și lipsa medicamentelor, malnutriția, munca istovitoare, au dus la o rată a mortalității foarte înaltă. În timp de 20 de ani au decedat estimativ circa 2 milioane de oameni.[47] Pe de o parte se pare că puterea sovietică dorea excluderea și „reeducarea prin muncă” a persoanelor care erau considerate dubioase față de sovietici, dar este vorba și despre exploatarea acestora pentru a efectua munci extrem de grele. În anul 1940 lagărele NKVD-lui au executat 13% din volumul lucrărilor de pe marile șantiere ale URSS.[48]

Beria a creat „lagărele speciale” în așa mod ca antisovieticii care prezentau un pericol pentru puterea sovietică nu erau puși în libertate la expirarea pedepsei lor, ci erau trimiși prin convoi în exil pentru populare. În perioada anilor 1946-1949, persoanele internate în lagăr au reușit să construiască 7 mii de km de drumuri în zonele cele mai aspre ale țării. La începutul anului 1953

[44] Trică, Gabriel. *op. cit.*
[45] *Ibidem.*
[46] Courtois, Stephane. *op. cit*., p. 561.
[47] *Ibidem,* p. 564.
[48] *Ibidem.*

existau 146 de lagăre și anexe sau filiale, 10 lagăre regrupate în complexe concentraționare și 627 de colonii de muncă corecțională.[49]

La momentul decesului lui Stalin existau opt mari ansamble: cel mai mare era Dalstroi, care era un teritoriu aproape pustiu, înghețat, transportul se făcea doar pe mare. Bamlagul situat în sudul Extremului Orient. Gorlagu, Kraslagul, Norilagul, Ozerlagul și Taișetul care erau situate în Siberia Orientală. În Siberia Occidentală se aflau Lagărul Nr. 501, Omlagul, Kemerlagul şi Kolpoşevo (în acest lagăr deţinuţii au fost executaţi la închiderea lui). Kazahstanul şi Asia Centrală cuprindeau Karlagul, Steplagul şi Ekibastuz. Uralul avea Uhtpecilagul, Peciorlagul, Voskutlagul, Minlagul, Recilagul, Usollagul şi Sevjeldorlag. Centrul şi Sudul Rusiei europene cuprindeau lagărele Starobelsk, Katân, Dmitlag, Dubrovlag, Viatlag. Nord-Vestul Rusiei europene cuprindea SLON, Kamurlagul, Belbatlagul, Svirlagul.[50]

După decesul lui Stalin, predecesorii săi au înțeles că Gulagul este o industrie falimentară. O parte din cei deținuți aici au fost eliberați, lagărele trecând sub administrarea Ministerului Justiției. Din 1956 dispare termenul de lagăre din documentele oficiale sovietice fiind înlocuit cu cel de ,,colonie" și ,,așezământ", ca în ianuarie 1960, „Direcția principală a coloniilor prin muncă" să fie desființată.[51]

Gulagul a însemnat o mașinărie de teroare psihologică a celor deținuți, dar și o teroare fizică. Istoria Gulagului este povestea unui război purtat împotriva propriului popor, care a durat mai multe decenii. Societatea nu s-a recuperat nici acum pe deplin în urma acestui război, explică scriitorul Jorg Barbovski.[52] Muncitorii erau sacrificați în numele unor proiecte gigante, care nu-și aveau rostul. Până în anul 1956 foarte mulți deportați nici nu cunoșteau măcar motivul pentru care au fost condamnați aici, fiind incluși atât bărbați, femei cât și bătrâni și copii.

În contextul acesta vom examina problemele noastre care sunt:

Munca lucuitorilor din RASSM exilați în anii 1924-1940 în Siberia; Exploatarea deportaților din RSSM în anii 1941-1944 în Siberia; Reluarea represiunilor în Basarabia în anul 1944 și exilările la munci în Gulag; Basarabenii pe șantierele Gulagului în anii 1944-1949; Deportații din anii 1951-1956 la muncile din Siberia.

[49] Trică, Gabriel. *op. cit.*
[50] *Ibidem.*
[51] Courtois, Stephane. *op. cit*., p 566.
[52] Barbovski, Jorg. *Adevărul crud despre Gulagul sovietic*, https://ziare.com/cultura/documentar/dosarele-istoriei-adevarul-crud-despre-gulagul-sovietic-1167167, vizitat 29.06.2021.

1.2 . Scrieri istorice privind Gulagul.

a. Istoriografia română.

În octombrie 1924, conducerea URSS a decis crearea pe teritoriul Ucrainei a ,,autonomiei moldovenești" cu scopul declarat de anexare a Basarabiei, de sovietizare a României și Balcanilor. În iunie 1940 URSS va anexa Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța și va crea RSSM, incluzând teritoriile Basarabiei românești, fără sud și nord, alipind în schimb câteva raioane din stânga Nistrului (din fosta RASSM). Iată de ce am considerat necesar să examinăm istoria locuitorilor fostei RASSM în subiectul care ne interesează: deportările și munca transnistrenilor pe șantirerile URSS, iar din 1940-1941, 1944-1956 și a celor din RSSM.

O contribuție mare în elucidarea problemei deportărilor din RASSM, a muncii transnistrenilor pe șantierile Gulagului, o are istoricul din Chișinău, Alexei Memei, care după studii îndelungate în arhive a publicat monografia ,, Teroarea comunista în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947).[53]

Între altele, Alexei Memei a studiat amănunțit acțiunile administrației și forțelor de interne ale Ucrainei de deportare a locuitorilor înstăriți, numiți ,,chiaburi" (rus. ,,culachi") realizate în mai 1931. Autorul a stabilit numărul persoanelor deportate din raioanele Grigoriopol, Râbnița, Tiraspol, Slobozia etc., a depistat și expus abuzurile comise de autorități față de persoanele supuse deportării.[54]

Alexei Memei a prezentat amănunțit procesul de deportare, localitățile de unde au fost deportați țăranii înstăriți și intlectualii incomozi regimului, constatând că au fost trimiși ,,la Nord" ,,în Siberia" fără a indica regiunile și munca prestată acolo de deportații transnistreni. O monografie complexă, unde autorul dedică un întreg capitol subiectului deportării țăranilor din RASSM în Siberia și raioanele de Nord ale URSS. De asemenea, în lucrare, Alexei Memei oferă mai multe studii de caz, vine cu informații despre dislocările de populație din RASSM, oferă detalii despre persoanele care au fost trimise forțat la lucru în minele de cărbune și la uzinele militare, cum ar fi: la minele de cărbune din Kuzbas, la minele de cărbune Vostok, la minele de cărbune din Celeabinsk, la uzina militară din orașul Nijni Taghil și la uzina militară din orașul Zlatoust. Tot autorul mai oferă informații în lucrarea sa și despre faptul că din cauza muncilor grele, fără a fi remunerați pentru munca lor și cu o alimentare de proastă calitate și foarte puțină, o parte din cei

[53] Memei, Alexei. *Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947). Mărturii documentare.* Chișinău: Editura Serebia, 2012.
[54] Idem. *Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947). Mărturii documentare.* Ed. a II-a rev. și actualizată, Chișinău: S.n, 2014, p. 126.

trimiși la muncă în minele de cărbune și uzine militare au început să dezerteze chiar, iar cei care refuzau de a merge la muncă era pasibili de a fi trași la răspundere penală.[55]

În alte studii publicate până și după scoaterea de sub tipar a monografiei istoricului Alexei Memei, deportările din raioanele din stânga Nistrului au fost doar menționate fără a analiza locurile de deportare și caracterul muncilor prestate.[56]

Tragedia deportărilor din RSSM și condițiile de supraveţuire în Gulag au fost abordate de autorii basarabeni abia în anul 1989, în condițiile politicii de restructurare și transparență, promovate de Mihail Gorbaciov. În acel an, scriitorul Alexei Marinat a publicat două articole referitoare la soarta lui din deportare.[57] Perioada inițială 1989-1996, când istoricul Valeriu Pasat a susținut teza de doctor habilitat în istorie pe problema deportărilor din RSSM[58], a fost timpul când autorii au publicat articole, memorii, documente din arhive, a fost o perioadă de acumulare a materialului istoriografic, publicat în reviste de specialitate și volume tematice.

Această activitate a continuat anual. Judecând informațiile publicate în Bibliografia consacrată problematicii noastre[59] în perioada 1989-2018 au fost publicate 380 de studii, teze expuse la conferințe științifice, memorii, documente atât în limba română, cât și în alte limbi- rusă, engleză, germană. Vom menționa istoricii care au studiat atât deportarea basarabenilor, cât și unele aspecte ale vieții lor în Gulag (în special munca): Valeriu Pasat, Anatol Petrencu, Elena Postică, Viorica Olaru-Cemârtan, Igor Cașu, Ivan Duminică, Nicolae Fuștei, Ludmila Cojocaru, Lidia Pădureac, Ion Xenofontov, Mariana Țăranu, Veronica Pârlea-Conovali, Ludmila Chiciuc și alții.[60]

Primele analize monografice, referitoare la deportări le-au realizat scriitorii și ziariștii. Este vorba de cartea Mariei Bulat Saharneanu[61], de volumul „Basarabia în Gulag” de Serafim Saka[62] etc. În lucrearea sa, Serafim Saka a scris istoriile unor personalități notorii, care au fost duse în întinsurile îndepărtate ale Uniunii Sovietice, care au reușit să supraviețuiască condițiilor de acolo și care au povestit trăirile lor din Gulag. Realitatea și trăirile din exil a basarabenilor ce au suferit de pe urma regimului sovietic sunt redate de autor în lucrare. În această carte sunt mai multe

[55] *Ibidem*, p. 681.
[56] *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în present*. Compendiu, Chișinău: Editura Civitas, 2007, pp. 270-272; Popa, Ioan, Popa, Luisa. *Românii, Basarabia şi Transnistria*, Bucureşti, Editura Artemis, 2009; cartea a fost tradusă și în limba rusă: Попа, Иоан, Попа, Луиза. *Румыны, Бессарабие и Приднестровье*, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2010, pp. 62-63.
[57] Marinat, Alexei. *Amintiri, of, amintiri*, în Orizontul, 1989, nr. 3, pp. 68-78; Idem *Crâmpeie din vâltoarea vremurilor*, în Nistru, 1989, nr. 6, pp. 44-63.
[58] Пасат, Валериу И.. *Депортации с территории Молдавской ССР, 1940-1951 гг.* Москва, 1996.
[59] *Deportările din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*. Bibliografie, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut), Secția Editorial-Poligrafică, 2018, 168p.
[60] *Ibidem*, P. 37-82.
[61] Bulat, Maria. *Noaptea cu bocete*, Chișinău: Editura Univers, 1991, 128 p.
[62] Saka, Serafim. *Basarabia în Gulag*, Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1995, 344p.

relatări a celor deportați cum ar fi: Toma Ivanenco, fostul director al școlii de băieți din Ismail, Vasile Țepordei, Constantin Crețu, Anatol Plugaru, Nicolae Balaban ș.a. În această lucrare autorul a scos la ivelă drama a 20 de destine ale basarabenilor înglobându-le povestirile lor despre viața din Gulag.[63]

În același timp, în studierea și expunerea tragedii basarabenilor deportați s-au implicat istoricii. Este vorba în primul rând de studiile acad. Valeriu Pasat. În 1994 Valeriu Pasat a publicat la Moscova culegerea de documente „Pagini dificile din istoria Moldovei, anii 1940-1950".[64]

Volumul de documente are un amplu studiu introductiv, semnat de alcătuitor. Între altele, Valeriu Pasat, atrage atenția asupra regiunilor în care au fost deportați basarabenii (1941): lagărele Kozelșceansk, Putivl, precum și în regiunile Aktiubinsk, Karaganda, Omsk, Novosibirsk ș.a. [65] și expune modul de primire a basarabenilor la locul de destinație... (la sosire) avea loc selectarea – bătrânii, copiii și femeile rămâneau în localități, iar persoanele capabile de muncă erau trimiși acolo, unde era nevoie de forță fizică. Deportații erau folosiți de regulă, la munci fizice grele – în agricultură, la tăiatul pădurii, la defrișarea noilor parcele de pământ, la pescuit precum și la extragerea aurului.[66] Bazându-se pe documentele publicate, Valeriu Pasat trage următoarea concluzie: „condițiile de viață neomenești, foametea, munca fizică extenuantă, bolile au dus la moartea a mii de oameni"[67]

După susținerea tezei de doctor habilitat (1996) Valeriu Pasat a publicat o monografie având la bază documentele publicate în 1994[68], tradusă și în limba română[69]. Acad. Valeriu Pasat a examinat parțial și condițiile geografice și de muncă în care au sosit basarabenii.

Autorul monografiei a constatat că autoritățile locale (din Siberia , trustul „Taișetles" de ex.) nu erau pregătiți pentru primirea persoanelor deportate, nu erau spații locative și deportații înnoptau în diverse depozite și alte construcții auxiliare[70]. În 2006 același autor revine la tema deportărilor din RSSM, publicând la Moscova o monografie în limba română[71], iar în 2011, acad. Valeriu

[63] *Ibidem.*
[64] Пасат, Валериу И.. *Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950 гг.*,Москва:Терра, 1994, 800 р.
[65] *Ibidem*, p. 24
[66] *Ibidem*, p. 26.
[67] Пасат, Валериу И.. *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР, 40-50 гг.*, Chișinău: Editura Momentul, 1998, 416 p.
[68] Pasat, Valeriu. *Asprul adevăr al istoriei. Deportări de pe teritoriul RSS Moldovenești în anii 40-50*, Chișinău: S.n., 2000, 399p.
[69] Пасат, Валериу И.. *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР, 40-50 гг.*, Chișinău: Editura Momentul, 1998, p. 269.
[70] Pasat, Valeriu. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești, 1944-1950*, Moscova: Editura Rosspen, 2006, 453p.
[71] Pasat, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău:Editura Cartier, 2011, 684p.

Pasat a editat monografia „RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)[72], în care generalizează perioada de tristă faimă, perioada stalinistă.

Studierea lucrărilor semnate de acad. Valeriu Pasat demonstrează că istoricul chișinăuian a publicat documente fundamentale pentru cunoașterea tragediei basarabenilor, a examinat în mai multe pagini condițiile în care s-au pomenit basarabenii după sosirea lor la destinație. Autorul s-a bazat pe documentele bazate în arhive. În același timp, considerăm că lipsesc cazurile concrete ale muncii, remunerării ei, alte detalii ce se referă la supraviețuirea basarabenilor în Siberia, nordul Kazahstanului etc.

Un alt merit al academicianului Valeriu Pasat este îngrijirea și publicarea volumului monumental scris și desenat de Eufrosinia Kersnovski, îngrijitorul semnând „Cuvântul înainte”.[73] Academicianul Valeriu Pasat atrage atenția la condițiile de muncă la care a fost supusă Eufrosinia Kersnovski, deportată din RSSM în 1941. Valeriu Pasat a evidențiat momentele legate de munca în condițiile extreme în care au fost duși cu forța basarabenii. „În pofida faptului că Kersnovski era deprinsă cu munca fizică, - scrie autorul, - normele de muncă peste puterile omului, frigul și foametea distrugeau repede organismul. Deosebit de grea a fost iarna anului 1942”[74].

Observăm, totuși, că academcianul Valeriu Pasat nu a fost preocupat în mod special de specificul muncii și traiului basarabenilor deportați în Siberia.

O contribuție esențială la examinarea tragediei deportărilor o are Viorica Olaru-Cemârtan. În 2009, Viorica Olaru-Cemârtan a susținut cu succes teza de doctor pe care ulterior a publicat-o[75].

În 2020 Viorica Olaru-Cemârtan, editează cartea „Teroarea stalinistă în RSSM” în care reia subiectele studiate anterior[76]. În subcapitolul II. 4.4. „Soarta celor deportați”, autoarea monografiei examinează câteva cazuri concrete de muncă a basarabenilor în Gulag. Astfel, este prezentată familia Gorgos (mama cu 5 copii minori) care ajungând în satul Suetka, raionul Suetsk, regiunea Altai, „trăia în mari lipsuri, deoarece numai mama lucra în colhoz”. Ea s-a adresat organelor competente în care scria „Am familie mare, compusă din cinci copii și toți sunt

[72] *Ibidem.*
[73] Пасат, Валериу. Предисловие, în Евфросиния Керсновская, *Сколько стоит человек,* Москва: РОССПЭН, 2006, pp. 7-10.
[74] *Ibidem*, p. 9.
[75] Olaru-Cemârtan, Vioroca. *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 360p.; Idem, *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956,*Chișinău: Editura Pontos, 2013, 548p.; ediția II-a, Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2017, 540p.
[76] Idem. *Teroarea stalinistă în RSSM, 1940-1941, 1944-1956: deportările, exilările în Gulag, foametea*, Chișinău: Editura Lexon SRL, 2020, 558p.

mici. Îmi vine greu să-i cresc și să-i educ de una singură". În atare situație erau enorm de multe familii cu copii, lipsiți de copilărie și de fericirea de a crește cu ambii părinți.[77]

Teroarea Roșie în raioanele din stânga Nistrului, arestările și deportările din Basarabia, Foametea și consecințele ei, toate acestea sunt redate minuțios de către Igor Caşu în lucrarea sa, autorul examinează cum a început colectivizarea și foametea în raioanele din stânga Nistrului în anii 1917-1933, iar mai apoi descrie cu lux de amănunte fenomenul Marii Terori din RASSM (1937-1938), și cum s-a extins teroarea comunistă și în Basarabia.[78] Totuși informații despre munca din deportare, autorul oferă mai puține informații.

Despre modul cum au fost luați din case și deportați într-o singură noapte, 49 de familii dintr-o singură localitate, este vorba de localitatea Peresecina, județul Orhei, istoricul Ludmila Tihonov, dă amănunte într-o lucrare scrisă atât în baza surselor de istorie orală cât și a documentelor din arhivele personale ale celor intervievați și din fondurile ANA, DGAN.

Autoarea redă amănunte ale vieții cotidiene și ale muncilor pe care le-au făcut aceste familii duse în regiunea Tiumeni, raionul Armizon, în mijlocul pădurii. Și menționează că basarabenii au fost întemeitori ai mai multor localități, cum ar fi Razdolie, sat care există și în zilele noastre. Istoricul Ludmila Tihonov folosește în lucrarea ei și un vast material arhivistic, atât din fondurile Direcției Generale Arhiva Națională a Agenției Naționale a Arhivelor, cât și din arhivele personale ale celor care au supraviețuit în Siberia și au revenit la Peresecina.[79] Autoarea a folosit un vast material fotografic, unic și inedit care reflectă viața cotidiană de până la deportare, din Siberia, dar și după revenirea acasă. Ludmila Tihonov a lansat această culegere de amintiri la 70 de ani de la cel de-al doilea val de deportări – 6 iulie 1949 și a nominalizat aici fiecare consătean care a cunoscut „trenul deportărilor."[80]

Istoricul Mihai Gribincea în studiul pe care l-a prezentat la CIS Conference Follow-Up Process, Fourth Steering Group Meeting „Transferurile masive de populație din Moldova Sovietică", pe lângă aspectele generale ale deportărilor și datele statistice ale numărului de deportați în cele trei valuri mari de deportări, în mod special a atins subiectul recrutărilor la muncile forțate și soarta deportaților în Gulag. Autorul vine cu date statistice referitoare la felul cum erau repartizați oamenii la munci. La fel în acest raport, autorul vorbește despre atitudinea conștiincioasă a celor deportați față de munca la care au fost puși s-o facă. El menționează că foarte mulți dintre basarabeni au fost distinși și recompensați de către Guvernul URSS, sindicatele de ramură,

[77] *Ibidem*, p. 163.
[78] Caşu, Igor. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească 1924-1956*, Chișinău: Editura Cartier, 2015, pp. 21-22.
[79] Tihonov, Ludmila. *Destine frânte, file din istoria deportărilor din satul Peresecina*. Chișinău: Editura Lexon Prim, 2019.
[80] *Ibidem*, p. 6.

direcțiile organizațiilor unde au lucrat cu medalii, diplome etc.[81] Mihai Gribincea descrie și situația de pe „marile șantiere comuniste” unde condițiile de trai ale persoanelor recrutate la munci aproape nu se deosebeau de cele ale deportaților.[82]

Istoricul Mariana Țăranu analizează modul în care au fost eliberați basarabenii din Gulag[83]. Autoarea explică cum celor deportați li s-au anulat mai multe restricții și cum li s-au mărit drepturile basarabenilor deportați. Este un studiu elaborat în baza interviurilor și a documentelor de arhivă. În acest articol autoarea creionează atitudinea șefilor de lagăre față de basarabenii deportați, observăm că totuși atitudinea acestora față de munca deportaților era una pozitivă, mulți șefi chiar refuzau să le permită basarabenilor să revină la baștină deși juridic nu aveau nici un temei. Autoarea aduce mai multe exemple de acest fel.[84]

De rând cu alte etnii, în Siberia au fost deportați și etnici găgăuzi. Cercetătorul Constantin Curdoglo a studiat soarta consângenilor lui și a editat două volume ce cuprind diverse aspecte ale vieții și muncii găgăuzilor în lagărele Gulagului. Autorul a publicat mărturiile Rimei Marinova din Comrat, supraviețuitoarea deportării în Kazahstan (1941), care și-a amintit de condițiile extrem de grele prin care a trecut mama ei, rămasă fără soț, care a murit în Ivdel (1942). Autorul cărții a colectat și alte memorii, și fotografii din locurile de deportare și le-a publicat, și consideră că represiunile staliniste nu au nici o justificare.[85] Cercetările lui Constantin Curdoglo au continuat și au fost publicate în volumul trei.[86]

Problematica deportărilor și a muncii basarabenilor în Gulag a atras atenția nu doar a istoricilor, ci și a scriitorilor. Astfel, Nicolae Dabija a scris un roman care a devenit destul de popular și în care este prezentată situația deportaților basarabeni la Kolîma[87], dar și alte locuri siberiene.

Munca și viața din Gulag a basarabenilor a fost prezentată și într-un spectacol – Dosarele Siberiei, jucat la Teatru „Mihai Eminescu”.

Așadar, studierea lucrărilor istoricilor din Republica Moldova demonstrează că ei au examinat condițiile de viață din RASSM și RSSM înainte de deportare, au descries ridicarea persoanelor deportate, drumul spre locurile de exil (Siberia, nordul Kazahstanului, Altai, Extremul Orient).

---

[81] Gribincea, Mihai. *Transferurile masive de populație din Moldova Sovietică,*Chișinău, 1999.
[82] *Ibidem,* p. 18.
[83] Țăranu, Mariana S. *Dezgheţul hruşciovian şi eliberarea basarabenilor din Gulag (1953-1963*), Tyragetia, s.n. vol. XI (XXVI), nr. 2, 2017, p. 233-246.
[84] *Ibidem.*
[85] Курдогло, Константин. *Репресии и депортации гагаузов. 1940-1941 гг., 1944-1952 гг. Книга судеб: люди, событие, документы*, Книга вторая, Кишинев, Б.и., 2016, 744с.
[86] Idem. *Репресии и депортации гагаузов. 1940-1941 гг., 1944-1952 гг. Книга судеб: люди, событие, документы,* Книга третье, Кишинев, Б.и., 2018, 496с.
[87] Dabija, Nicolae. *Tema pentru acasă,* Chișinău;Editura pentru literatură și artă, 2011, p. 287.

Autorii români au examinat sumar, fragmentar munca depusă de transnistreni și de basarabeni în lagărele din Siberia.

b. Istoriografia rusă privind munca din Gulag.

Istoriografia sovietică, care era una de partid supusă regimului totalitar comunist nu a avut curajul să studieze ororile comise de regimul comunist în cadrul lagărelor de muncă.

După ,,dezghețul hrușciovian", când a fost publicată lucrarea lui Alexandr Soljenițîn despre viața și munca prizonierilor Gulagului[88], a urmat o lungă perioadă brejneviană, în care problema lagărelor staliniste nu a fost cercetată.

Abia în anii guvernării gorbacioviste istoricii ruși s-au aplecat asupra problematicii date. O contribuție deosebită la cunoașterea trecutului stalinist a avut-o asociația ,,Memorial", considerată în prezent a fi ,,agent străin" în Federația Rusă.

Deja din anii 90 ai secolului trecut – până în 2021 o contribuție esențială în studierea stalinismului o are Fundația ,,Centrul prezidențial B. N. Elțin" și Editura ROSSPEN, care au organizat anual întruniri ale specialiștilor ce studiază politicile stalinismului, inclusiv – munca în Gulag.

De exemplu o lucrare emblematică ce reflectă viața din Gulag, apărută la Moscova în anul 2008, scrisă de autori din Federația Rusă, Marea Britanie, Germania, SUA. Autorii au folosit sute de documente de arhivă, care până nu demult erau cu parafa ,,strict secret".[89] În această lucrare, autorii au descris atât condițiile, metodele folosite în Gulagul sovietic, cât și fenomenul corupției care exista în sistemul lagărelor din Gulag. Unul din subiectele principale examinate este eficiența sau mai bine zis ineficiența muncii deținuților în lagărele sovietice. Cartea este împărțită în două părți. Prima parte conține cinci capitole care oferă o examinare generală a economiei Gulagului și principiile organizării sale, munca grea în lagărele staliniste care este considerată într-o mare măsură contextul sistemului muncii forțate în economia sovietică.[90] A doua parte a lucrării include, de asemenea cinci capitole. Este expusă economia Gulagului analizată în dimensiuni regionale și sectoriale este caracterizată economia și activitățile din Gulagul Carelia în anii 1929-1941.[91] Lagărele de pe insulele Solovki, construcția Belomor Canalului, rolul Gulagului în economia Orientului Îndepărtat în anii 30 este legat de la extragerea aurului și a altor metale prețioase din Magadan până la construcțiile din ,,Dalstroi". Un rol important ce a avut influență în economia Gulagului au fost minele de nichel din Norilsk, despre care este scris de asemnea în lucrare. O atenție deosebită au atras-o autorii asupra condițiilor

[88] Soljenițin, Alexandr. *O zi din viața lui Ivan Dionisovici*, București: Editura Humanitas Fiction, 2013.
[89] *Гулаг экономика принудительного труда*, Москва, Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
[90] *Ibidem, p.* 8.
[91] *Ibidem*, p. 9.

extrem de dure ale celor condamnați și internați în lagărele sovietice. A. B. Suslov, a făcut o analiză a rentabilității muncii forțate în lagărele din Ural, în sfera industriei și a agriculturii.[92]

O altă lucrare unde este descris modul cum a fost construită automagistrala Moscova-Minsk „Изумительной дорогой" este lucrarea istoricului О. В. Корнилова.[93] Cartea pune la dispoziție informații necunoscute despre istoria construcției primei automagistrale sovietice Moscova-Minsk, unde în perioada anilor 1936 până în anul 1941 au muncit cei condamnați și internați în „Viazemlagul" NKVD-lui. Autoarea a făcut cercetări în fondurile arhivelor care până în anul 1990 au fost scrict secrete. Un proiet inițial pentru construcția acestei automagistrale, care era unul strategic, a fost făcut în anul 1935 și se preconiza ca pentru această construcție să fie cheltuiți mai mult de un miliard de ruble, iar darea în exploatare trebuia să fie anul 1942. Dar acest proiect a fost modificat ulterior și suma necesară la fel a fost modificată și era deja de șase sute milioane de ruble. Proiectul final al construcției totuși a fost cel din 1938, suma necesară construcției era de 561,9 milioane de ruble. În variantă finală, proiectul tehnic și suma necesară pentru construcția automagistralei a fost aprobată prin decizia Nr. 1398 a Consiliului Economic de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS la sfârșitul anului 1938. Problema cea mare era însă brațele de muncă necesare pentru lucrările de construcție. Încă la începutul anilor 30 a fost luată decizia de folosire a muncii forțate. O decizie ce era caracteristică orientărilor doctrinare a conducerii sovietice.[94] După cum arată autoarea, conform ordinului NKVD-lui nr. 0012, construcția drumurilor din țară trebuia să fie făcută cu forțele celor internați în lagărele de concentrare. Pentru construcția automagistralei Moscova-Minsk au fost organizate lagăre de muncă forțată. În anul 1939 la construcția automagistralei Moscova-Minsk din numărul total de lucrători, 88 procente erau condamnați și doar 12 procente angajați.[95] În „Viazemlag" în perioada Marii Terori, lagărele s-au umplut de persoane ce trebuaiu să lucreze forțat. Dat fiind faptul că această automagistrală avea un statut strategic economic era interzis de a trimite în acest lagăr femei, tineri până la 18 ani, invalizi și bătrâni. Erau trimiși aici la muncă doar cei în putere.[96]

Există însă în istoriografia rusă și autori care au alte viziuni și interpretări despre Gulag, unul din ei este Alexandr Șirocorad, care consideră că Gulagul nu a fost o invenție a lui Stalin, care avea drept scop folosirea muncii forțate, dar că acest tip de muncă a existat încă de pe timpul lui Ioan cel Groaznic, când toate cetățile rusești, canalele, căile ferate au fost construite prin muncă

[92] *Ibidem*.
[93] Корнилова, О.В.. *Как Строили автомагистраль Москва-Минск, 1936-1941 гг*. Смоленск, 2014.
[94] *Ibidem*, p. 19.
[95] *Ibidem*, p. 146.
[96] *Ibidem*, p. 218.

forțată de către iobagi, condamnați, soldați și prizonieri.[97] De asemenea, autorul dă drept exemplu orașul Sanct-Petersburg, care la fel a fost construit cu multe victime umane de către Petru cel Mare, unde anual erau trimiși pentru construcția orașului 20-60 mii de așa zișii „lucrători", care teoretic trebuiau să lucreze câte șase luni, dar de cele mai multe ori rămâneau pentru un timp mai îndelungat, iar unii chiar găsindu-și sfrșitul pe șantiere. Muncitorii aici erau mai chinuiți chiar și decât cei din carceră.[98] Ziua de muncă era de 15-16 ore, iar timp de odihnă aveau doar 3 ore. Tot aici, autorul menționează cum era organizat sistemul de lagăre din Vorkuta: aici erau construite barăci, bucătării, încăperi pentru personalul tehnic, erau drumuri și căi de acces pentru transportarea materialelor de construcții. Pentru muncile din construcții lucrau un număr mare de specialiști, care elaborau proiecte și cărora le acordau asistență tehnică. La începutul celui de-al Doilea Război Mondial nu mai era criză de muncitori în construcții menționează autorul. De asemenea A. Șirocorad, scrie în cartea sa despre faptul că în regiunile unde existau sisteme de lagăre care aveau și ateliere de reparație și coasere a hainelor, funcționau mori de făină, ferme de ovine etc. Autorul scrie că în țară predomina foametea, iar sistemul de lagăre a încetat și el să mai primească produse, dar imediat ce au început a veni ajutoare din America, au ajuns la Vorkuta. Și când lipsea în lagăr pâinea neagră, tot lagărul primea pâine albă americană. Îl citează pe Zubcianinov V.V. , care spune că „viața din lagăr la sfârșitul anului 1942 începutul anului 1943 a devenit mai bună chiar decât la libertate."[99] A. Șirocorad, susține că noțiunea de Gulag nu este altceva decât o administrare existentă în perioada anilor 1930-1960, iar munca forțată exista încă de pe timpul piramidelor egiptene. El îl critică pe A. Soljenițîn, care descrie Gulagul ca o creație a lui Stalin și care semnifică munca forțată. Numai că autorul nu vorbește despre faptul că Stalin a trimis la munci exterminante, oamenii de artă, intelectualii, preoți, cei care aveau un statut social, a fost internată elita societății în aceste Gulaguri, proprietari de pământ, oameni de afaceri, gospodari. Bineînțeles că adevărata viață din Gulag nu poate fi mai bine descrisă decât de cei care au trăit și suferit acolo, cum ar fi Alexandr Soljenițîn, Eugenia Fiodorova, care sunt cele mai veridice surse de redare a ororilor din Gulaguri prin prisma trăirilor lor. Studierea literaturii de limbă rusă demonstrează că istoricii din Federația Rusă au cercetat și descris caraterul muncii prestat de prizonierii Gulagului, locurile de muncă, hrana celor din așezările speciale sau lagăre de muncă etc. Aceste studii ne-au permis să cunoaștem mai bine condițiile în care au supraviețuit persoanele deportate din Transnistria și RSSM.

[97] Широкорад, Александр. *Гулаг. Государство в государстве*, Москва, 2019, с. 3.
[98] *Ibidem*, p. 7.
[99] *Ibidem*, p. 57.

d. Tematica muncii din Gulag în lucrările istoricilor occidentali.

Pentru istoricii străini tematica muncii din cadrul Gulagului pentru o bună perioadă de timp a rămas nelămurită, fiindcă informațiile practic despre toate sferele Gulagului lipseau, multe lucrări se bazau mai mult pe informațiile unor spioni, nu și pe documente de arhivă, de asemenea se scriau lucrări din spusele străinilor care vizitau URSS.

O lucrare emblematică unde sunt informații și despre basarabenii deportați și unde tangențial sunt descrise condițiile vieții din Gulag este lucrarea francezului Stephane Courtois.[100] Autorul vine cu date statistice despre numărul deportaților în diferite regiuni, despre locațiile unde au fost deportați. De asemenea, autorul oferă informații despre deportările atât din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cât și despre deportările de după război. Autorul oferă un tablou elocvent despre crearea sistemului de lagăre, oferă informații despre construcția Belomorkanalului, despre populația Gulagului.[101] Este o lucrare emblematică care vine să completeze istoriografia cu aspecte ale vieții din Gulag.

Stephane Courtois, analizează și originile totalitarismului, felul cum teroarea a devenit o modalitate de guvernare în URSS, de asemenea autorul oferă informații despre psihologia totalitară. Putem afla din această lucrare cum a activat Gulagul, un sistem așa zis de „reeducare" prin muncă, care nu era altceva decât un sistem de distrugere psihologică și fizică a indivizilor.[102]

Una din lucrările cele mai relevante este cea scrisă de jurnalista și scriitoarea distinsă cu premiul PULITZER pentru contribuțiile sale la cunoașterea regimurilor comuniste din Europa de Est, Anne Applebaum. Autoarea examinează amănunțit originile Gulagului, scrie despre viziunile lui Lenin asupra lagărelor de concentrare încă din 1917, de asemena în lucrare este expusă apariția primului lagăr a Gulagului Solovki, precum și proiectul Belomorkanal, care a fost unul din cele mai importante din acea vreme. În această monografie sunt enumerate cele mai dure lagăre din întreg sistemul de Gulag, unul din ele fiind Vorkutlag, care se afla în orașul Vorkuta, și deținuții aici trebuiau să scoată cărbune folosindu-se doar de târnăcoape, lopeți și vagoane de lemn, fără să aibă careva echipament mecanizat.[103]

La fel autoarea descrie Marea Teroare și urmările ei, dar cel mai important pentru studierea temei pe care am ales-o pentru cercetare sunt capitolele 10-20 din cartea dată, unde cu lux de amănunte este redată viața din Gulag, și munca celor deportați, este analizată munca deținuților, este separat descrisă munca femeilor și copiilor, precum și celor care abia de-și mai trăiau zilele, „muribunzii" așa cum îi numește autoarea în lucrarea ei, și încă informații extrem de prețioase

[100] Courtois, Stephane. *op. cit.*
[101] *Ibidem*.
[102] Courtois, Stephane. *Comunism și Totalitarism*. București: Editura Polirom, 2011, p. 167.
[103] Applebaum. Anne, *op.cit*, p. 115.

aflăm despre strategiile de supraviețuire ale deportaților, ei acolo trăiau după legea lui Darwin, supraviețuiau cei mai puternici.[104]

Francezul Nicolas Werth, specialist recunoscut în istoria stalinismului, vine să completeze istoria Gulagului cu lucrarea care a scris-o în urma expedițiilor făcute în estul Siberiei și anume în Kolîma, unde a putut să întîlnească ultimii supraviețuitori ai lagărelor. Istoricul Nicolas Werth împreună cu membrii echipei au străbătut această regiune încercând să regăsească vestigii ale lagărelor de muncă forțată, în care deținuții extrăgeau, în condiții foarte dure, aurul, marea bogăție a Kolîmei. Această expediție a fost destul de dificilă în condițiile în care urmele s-au șters în acest ținut pe care omul nu a reușit niciodată să-l cucerească.[105] Regiune emblematică pentru Gulag, Kolîma este de două ori mai mare decât Franța și este astăzi o zonă cu localități depopulate. Autorul a întâlnit aici ultimii supraviețuitori ai lagărelor, dar și membrii asociației Memorial, care luptă ca această pagină sumbră de istorie să nu fie uitată.[106] Nicolas Werth, după cum el însuși mărturisește, prin această expediție a încercat să înțeleagă mai bine dimensiunea suferințelor îndurate de către cei care au trecut prin ororile Gulagului. Prin urmele a dorit să vadă ce a mai rămas, în ce condiții și-au dus crucea milioanele de condamnați care alcătuiau „majoritatea tăcută a Gulagului”.[107]

Timothy Snyder elucidează cum a preluat Stalin controlul partidului comunist, cum a impus politica de industrializare și colectivizare, cum a transformat țăranii în sclavi de pe pustiitățile din Siberia și Kazahstan creând un șir de lagăre de concentrare, iar politicile sale au dus la moartea a zeci de mii de oameni prin executare, sute de mii prin epuizare, și a supus câteva milioane, primejdiei de a muri de foame.[108] De asemenea, autorul lucrării descrie scopul de construire a lagărelor, descrie cum arătau acestea în anii 1929-1933. Lucrările la care erau impuși cei deportați în anii 30, e vorba și de locuitori ai RASSM deportați, care erau impuși la săpatul Belomorkananului, între Marea Albă și Marea Baltică, care era o obsesie a lui Stalin, cum menționează autorul în cartea sa, iar rata mortalității aici fiind una deosebit de mare.[109] Tot în această lucrare este descrisă și soarta evreilor deportați în regiunile Uniunii Sovietice.

Studierea literaturii de specialitate a demonstrat că autorii români (din Republica Moldova și România) au cercetat fenomenul tragic al deportărilor din RASSM și RSSM. Istoricii basarabeni au examinat documentele guvernului sovietic, ale organelor represive sovietice stabilite în RSSM, au analizat modul cum au fost realizate cele trei valuri de deportări (listele și cateoriile

[104] *Ibidem*, p. 363.
[105] Werth, Nicolas. *Drumul spre Kolîma, Călătorie pe urmele Gulagului*. București: Editura Corint, 2013.
[106] *Ibidem*.
[107] *Ibidem*, p. 7.
[108] Snyder, Th.. *Tărîmul Morții. Europa între Hitler și Stalin*. București:Editura Humanitas, 2012, p. 46.
[109] *Ibidem*, p. 49.

deportaților, concentrarea de forțe militare, numărul de autocamioane, vagoane ș.a.). Autorii nominalizați au scris felul în care oamenii au fost deportați și locurile de destinație.

În același timp, istoricii au tratat tangențial munca prestată de persoanele deportate din RASSM și RSSM, și tot ce este legat de lucrul în Siberia și nordul Kazahstanului (uneltele de muncă, normele, remunerarea, îmbrăcămintea specială, securitatea muncii etc.)

Iată de ce considerăm, că problemele muncii basarabenilor în Gulag merită un studiu aparte, ceea ce ne-am propus să facem.

1.3. Surse istorice privind munca în Gulag.

a. Documente inedite de arhivă.

Pentru a realiza sarcina formulată mai sus am folosit o gamă largă de izvoare. În primul rând, am examinat fondurile de arhivă.

Informații extrem de preţioase pentru fenomenul deportărilor au rămas adânc întipărite în memoria colectivă a românilor basarabeni, iar versiunea oficială o regăsim în documentele emise de către organele sovietice. În 2010, prin decretul nr. SPH-4523 din 20 octombrie a președintelui interimar Mihai Ghimpu, au fost desecretizate o parte a dosarelor personale a victimelor represiunii comuniste din arhivele Serviciului de Informare și Securitate și o parte a dosarelor personale ale celor arestați și condamnați la munci în URSS care s-au aflat la păstrare de stat în depozitele speciale de la Ministerul Afacerilor Interne. Între 2010 şi 2014, au fost duse în depozitele Arhivei Naţionale a Republicii Moldova în jur de 20.000 dosare, ulterior ordonate și puse în circuitul științific. Documentele din fondurile Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională pe care le-am cercetat pentru elaborarea acestei teze sunt:

F. 3396, Colecția de documente a „Troicii Speciale” a Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne a RASSM. Acest fond conține informații pentru anii 1935-1938 și anume procese verbale ale ședințelor „Troicii Speciale” unde pot fi identificate informații referitoare la locul de deportare a celor arestați și condamnați.

F. 3397, Colecția documentelor persoanelor supuse represiilor politice. Acest fond conține informații pentru anii 1930, 1941, 1949 și 1951. În cele 6 inventare care le conțin fondul respectiv sunt informații despre regiunile și localitățile specilale unde au fost deportați locuitori ai RASSM și RSSM atât de naționalitate română , cât și germană, bulgară, găgăuză etc.

De asemenea, am studiat fondul 3398, care conține informații pentru anii 20-90 ai secolului al XX-lea. Acest fond conține 2964 de dosare de urmările penală ale persoanelor condamnate.

Fondul 3401 care conține 10048 de dosare, care s-au păstrat anterior în arhiva Serviciului de Informare și Securitate. În aceste documente sunt informații inedite despre persoanele judecate și trimise la munci în Gulagurile sovietice. Sunt informații despre locațiile unde au fost duși,

informații despre condițiile de trai din deportare, pentru că în dosare se conțin scrisori ale celor deportați, adresate diferitor organe ale URSS, trimise în scopul de a-și demonstra nevinovăția și de a fi revăzute dosarele de condamnare pentru a fi eliberați din detenție. Există în dosare personale ale victimilor regimului comunist, scrisori unde tangențial vorbesc despre munca pe care au prestat-o în locurile unde au fost exilați. Mai puține informații conțin dosarele de arhivă ce se referă la condițiile de muncă din Gulag. Pe de o parte cei deportați se temeau să vorbească despre aceasta în scrisorile lor, pe de altă parte ei erau preîntâmpinați să nu vorbească despre acele orori din Gulag, iar chiar dacă ar fi avut cineva curajul să scrie la sigur acele răvașe nu ajungeau la destinație. Astfel de obligație în scris a celor condamnați la muncă în Gulag este publicată în lucrarea Irinei Ovcinnikova „Gulagul și oamenii" unde apare o așa obligație în scris că deținutul care părăsește lagărul semnează „mă oblig că în orice circumstanțe nu voi spune nici un fel de știri, referitoare la viața, muncile, ordinea și amplasarea lagărelor NKVD"[110]

Fondul R-2948, reprezintă o sursă de arhivă importantă în cercetarea subiectului dat. Fondul „Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM 1940-1986", conține hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al URSS și al RSSM, procesele verbale ale ședințelor comisiilor pentru examinarea cererilor de grațiere a condamnaților și materialele anexate la procesele verbale, dar și hotărârile Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM referitoare la grațierea condamnaților. Aceste documente dețin informații inedite ale unor aspecte a vieții din deportare și anume scrisorile celor condamnați și deportați scrise în adresa autorităților sovietice.

O altă sursă documentară de arhivă pe care am cercetat-o este fondul R-2848 – „Consiliul de Miniştri al RSSM 1940-1998". Din acest fond am extras informații din procesele verbale, notele de serviciu, corespondența pentru anii 1940-1956 și anume ce se referă la strămutarea cadrelor de muncitori, corespondența cu Consiliul de Miniștri al URSS etc.

De asemenea, am cercetat și documente din fondurile ANA, Direcția Arhivei Organizației Social Politice, și în special fondul 51- Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei. Acest fond conține 39437 de dosare, limitele cronologice 1940-1991. Documentele conțin informații ce țin de ședințele congreselor, conferinţor, plenarelor, şedinţe ale biroului şi secretariatului CC al PCM, unde pot fi identificate tangențial și problema Gulagului, a persoanelor deportate.

Un rol important în studierea subiectului, muncii în Gulag l-au avut și arhivele personale ale celor care au avut de suferit de pe urma regimului comunist și ale urmașilor acestora, care sunt alcătuite din scrisori din Gulag, adresate familiilor și în care se regăsesc amănunte din deportare.

[110] Ovcinnikova, Irina. *Гулаг и люди*. Moscova, 2012, p. 258.

Datorită faptului că am avut posibilitatea să discutăm cu nepoata lui Zbîrnea Andrei, Sârbu Marilena, născută în România, actualmente locuitoare a Germaniei, am putut să vedem și noi câteva scrisori ale bunicului acesteia Andrei Zbârnea, trimise din deportare și care se află în arhiva familiei. Din puținele cuvinte scrise în aceste rânduri putem să ne dăm seama despre modul de viață pe care l-au dus conaționalii noștri în lagăre, care nu au reușit să se salveze și să se mai întoarcă la familiile lor. Tot timpul au trăit cu o mare speranță că o să revină acasă la cei dragi. Credem că aceste scrisori sunt un material inedit din moment ce cunoaștem că foarte puține astfel de răvașe s-au păstrat, multe neajungând la locul destinației fiind luate de către administrațiile lagărelor.

Din arhiva perosnală a Luciei Cireș, descendentă a familiei Cireș și familiei Gacina, deportați din localitatea Ustia, r-l Criuleni, am putut citi câteva srisori trimise din Gulagul sovietic, unde de asemenea am identificat informații inedite despre munca din lagăre și problemele pe care le-au întâlnit conaționalii noștri deportați în Siberia și RSS Kazahă.

b. Documente de arhivă editate.

O culegere de documente ce a fost publicată în anul 2000 este lucrarea apărută sub egida academicianului A.N. Yacovlev, la Moscova, care cuprinde perioada 1917-1960. Documente care anterior nu au fost puse la dispoziția cercetătorilor și în care sunt publicate documente ale Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne al URSS și ale Ministerului Justiției al URSS,[111] și care reflectă regimul de muncă, statistica, structura organizatorică etc. Încercările de a înțelege trecutul sovietic ridică o serie de întrebări legate de organizarea și funcționarea sistemului de represiune și suprimare. Acesta include și sistemul de lagăre care a apărut ca urmare a terorii în creștere. În acest sistem încă la începutul anilor 1930 au început a interna deținuții nu în închisoare, dar în condiții de lagăr pentru a fi puși la lucru.[112]

Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, care a realizat o sinteză în baza documentelor de arhivă ce au fost desecretizate în anul 2010, care s-au aflat în depozitele speciale ale SIS și MAI, lucrare intitulată „Moldovenii sub teroarea bolșevică”, unde au creionat scoțând la iveală experimentul bolșevic totalitar inițiat pe malul stâng al Nistrului în fosta RASSM, în timp ce pe malul drept se puneau bazele unei democrații incipiente. Astfel Nistrul a despărțit două sisteme - unul democratic și altul totalitar.[113] Regimul totalitar bolșevic a transformat republica autonomă de peste Nistru într-un adevărat poligon pentru efectuarea celor mai oribile experimente politice, sociale, economice, culturale și de

[111] Яковлев, А. Н.. *Гулаг 1917-1960, Документы*. Москва, 2000, с. 1.
[112] *Ibidem*.
[113] *Moldovenii sub teroarea bolsevică, sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea si aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova*. Chișinău: Editura Serebia, 2010, p. 7.

identitate.[114] În această lucrare sunt analizate procesele de judecată și de condamnare a persoanelor arestate, de executare a sentințelor, care a fost amploarea represiunilor etc. Lucru ce nu era studiat și cunoscut pe deplin, deoarece până nu demult accesul la documentele secrete de arhivă din Republica Moldova a fost inaccesibil.[115]

Mariana Țăranu a publicat o culegere de documente de arhivă extrem de importante din fondurile DGAN a ANA, scrisori ale țăranilor înstăriți și nu numai, care au fost declarați culaci, chiaburi, dușmani ai poporului, scopul sovieticilor fiind de a extermina această pătură socială. Scrisorile erau adresate lui Stalin și ele veneau din locurile unde trăiau cei care le-au scris, dar și din locurile unde au fost deportați, cum ar fi regiunile Tiumeni și Altai. Anume acolo, în cel de-al doilea și al treilea val de deportări a fost dus un număr foarte mare de basarabeni. Scrisori arată relația dintre popor și putere, de aici putem vedea starea de spirit și decepțiile prin care trec autorii scrisorilor la momentul redactării acestora.[116] Este o lucrare care se bazează exclusiv pe documente din fondurile Direcție Generale Arhiva Națională a Agenției Naționale a Arhivelor și conțin 280 de scrisori unde autoarea a surprins dinamica transformărilor din societatea moldovenească, modalitățile de constrângere ale localnicilor de a se adapta la noul mod de viață impus de politica sovietică, de teroare prin intermediul deportărilor, foametei etc.[117]

c. *Izvoare memorialistice*.

Atunci când este vorba de deportări și în special despre munca și condițiile de viață din Gulagul sovietic, un izvor veridic de redare a vieții din deportare sunt memoriile celor care au trăit ororile staliniste și care le-au descris în lucrările lor. Au văzut lumina mai multe memorii cu o valoare istorică deosebită. Printre aceste lucrări fac parte și memoriile lui Dumitru Nimigeanu, care a redat tot ce a văzut în timpul cât s-a aflat în deportare în lucrarea sa editată de Fundația Regală Universitară Carol I, la Paris în anul 1958, conține un material inedit despre viața din Kazahstan și Siberia, a milioanelor de ființe omenești care au fost smulse de la vetrele lor și deportate.[118] Arestările s-au făcut în cea mai mare liniște și nu s-a simțit nimic în noaptea aceea, dacă întrebau unde vor fi duși li se răspundea „în România”.[119] A scris cu lux de amănunte drumul spre Siberia, locurile unde a lucrat împreună cu foarte mulți români din Basarabia, Bucovina, ținutul Herța, dar și alături de polonezi, ucraineni, cerchezi, ruși, prizonieri germani. Fiind nevoit să muncească prin mai multe locuri, autorul a indicat în lucrare, normele pentru o zi de muncă care

[114] *Ibidem*, p. 8.
[115] *Ibidem*, p. 9.
[116] Țăranu, Mariana. *Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*. Chișinău: Editura Pontos, 2014, p. 2-4.
[117] *Ibidem.*
[118] Nimigeanu, Dumitru. *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*. Paris: Editura Fundația Regală Universitară Carol I, 1958, p. 11.
[119] *Ibidem*, p. 55.

le erau solicitate ca să primească rația alimentară, timpul de lucru ce-l făceau cei deportați, modul de lucru, uneltele care le aveau și le utilizau pentru a-și îndeplini norma. O informație mai puțin întâlnită la alți autori este și faptul că scrie despre plata care o primeau pentru o zi de muncă, și prețurile care erau la acel moment, în special la produsele alimentare. La fel a scris și despre faptul că au reușit să supraviețuiască în mare parte datorită credinței pe care au avut-o în Dumnezeu. Pentru că au fost supuși atât el, cât și soția și fiica mai multor încercări, și anume de mai multe ori s-au îmbolnăvit din cauza condițiilor dezastruoase în care au fost nevoiți să trăiască. Lipsa de haine și produse alimentare au dus la îmbonăvirea gravă a copilei, medicii dându-le mici speranțe că va supraviețui, dar prin mari eforturi totuși a fost salvată. În Siberia se ducea o luptă fără reguli pentru supraviețuire. De foarte multe ori oamenii acolo erau nevoiți să mintă, să fure, să aibă un comportament diferit de cel pe care l-ar fi avut în mod normal. Toate acestea se datorau acelor condiții inumane unde au fost duși. Și prin astfel de trăiri a fost nevoit să treacă nu doar autorul acestei lucrări, care a reușit să le povestească minuțios în această carte, dar mii de români. În anul când a fost publicată această lucrare, puțini ar fi avut curajul să redea atât de curajos realitatea din Gulagul sovietic, mulți fiiind încă extrem de speriați și înfricoșați. Cu greu au început a povesti despre trăirile lor din Siberia, transnistrenii și basarabenii după anii 90 ai sec al XX-lea, Dumitru Nimigeanu poate fi considerat un exemplu de curaj în acest sens.

Regimul sovietic nu numai că a deportat oameni nevinovați, nu numai i-a umilit declarându-i ,,dușmani ai poporului”, dar și le-a interzis să vorbească despre ororile prin care au trecut. Abia în anii Restructurării și Transparenței, promovate de Mihail Gorbaciov, supraviețuitorii Siberiei au obținut posibilitatea să publice broșuri și cărți de memorii, în care au scris despre condițiile climaterice, dar și sociale în care au fost aduși cu forța.

Una din lucrările memorialistice care a văzut lumina tiparului în anul 1991 a fost cartea, Aniței Nandriș-Cudla care a scris despre munca în Gulag, în special munca femeilor și a copiilor, lăsând posterității una din cele mai monumentale lucrări memorialistice. Autoarea și-a descris trăirile din Siberia, a descris ororile prin care i-a fost să treacă, muncile pe care le-a făcut în exil împreună cu cei trei copii ai ei. O țărancă bucovineancă cu trei clase primare, o mamă cu trei copii mici, smulsă din casă la miez de noapte și dusă într-o lume străină ei, cu o climă deosebită decât cea unde s-a născut și a trăit, cu o limbă străină ei și necunoscută, fără haine, produse alimentare și un loc de trai, purtată prin închisorile rusești, îmbonăvindu-se grav, și care totuși reușește să supraviețuiască și să creioneze trăirile acelor ani din viața ei în această carte. În această lucrare autoarea dă o lecție generațiilor viitoare și propune câteva teme de meditație cum

ar fi: echilibrul și forța,[120] ea nu s-a lăsat copleșită de panică și frică chiar din primele clipe când a fost luată împreună cu cei trei copii din casă, apoi când s-a aflat în Siberia, cu credință și rațiune încerca mereu să depășească situațiile. Al doilea subiect de meditație ar fi rolul de mamă și forța ei decisivă în situații extreme.[121] Ea nu și-a lăsat copiii singuri, nu a acceptat să fie dați la orfelinat ori despărțiți, fiindcă în astfel de condiții nu se știe cum ar fi supraviețuit și care ar fi fost soarta lor. Și al treilea subiect ar fi demnitatea și curajul. Chiar și după revenire, ei au luptat cu justiția comunistă, au încercat să afle informații despre tatăl lor și chiar au luptat pentru a obține reabilitarea.[122] Ceea ce le-a reușit până într-un final. De asemenea, autoarea a dat detalii despre munca pe care o făceau femeile și copiii pentru a supraviețui.[123]

Volumul de memorii a primit cele mai înalte aprecieri ca fiind un document privind represiunea comunistă și Gulagul siberian (Rusu Mihalcea).[124]

Preotul Vasile Țepordei a fost condamnat pentru articolele publicate în ziare în anii celui de-al Doilea Război Mondial, acestea fiind considerate de comuniști ca fiind agitație antisovietică. În lagărele din Siberia, Vasile Țepordei nu și-a scos straiele de preot, a continuat să slujească Domnului, obținând, astfel, respectul elementelor interlope, care aveau frică doar de Cel de Sus. Sunt mărturii ce dezvăluie pagini inedite despre aspectele necunoscute din temnițele Siberiei.[125]

În lucrarea sa, Vasile Țepordei, oferă detalii a muncii din Gulag unde a trebuit și el să lucreze. A tăiat copaci[126], după care a fost dus în Vorkuta, în așa zisele lagăre ale morții, unde se lucra în mină, o muncă teribilă care a ucis multe persoane, a avut norocul că a fost trecut de către medic în așa zisa brigadă a invalizilor, și astfel munca pe care a îndeplinit-o a fost mai ușoară. Memorialistul oferă informații inedite despre grevele care au avut loc în cadrul unor colonii cu regim sever din nordul URSS-ului, oferă informații despre memorandumurile și cerințe de eliberare a anumitor categorii, de simplificare a muncii îndeplinite, dar și despre faptul că aceste revolte s-au soldat cu numeroase victime.[127] Memoriile lui Vasile Țepordei, de asemenea le considerăm esențiale pentru redarea cotidianului din Gulag, informații ce nu au mai fost întâlnite în alte surse.

În același an au fost publicate fragmente din memoriile Eufrosiniei Kersnovski, basarabeancă, originară din județul Soroca, deportată în vara anului 1941. Mai jos vom prezenta întregul volum de memorii, apărut sub îngrijirea academicianului Valeriu Pasat.

---

[120] Nandriș-Cudla, Anița. *20 ani în Siberia*. București: Editura Humanitas, 1991., p. 11.
[121] *Ibidem*, p. 12.
[122] *Ibidem.*
[123] *Ibidem.*
[124] *Ibidem.*
[125] Țepordei, Vasile. *Amintiri din Gulag*. București, 1992
[126] *Ibidem*, pp. 77-85.
[127] *Ibidem*, pp. 87-110.

De asemenea a văzut lumina tiparului nuvela documentară „Poveste amară”, semnată de Teodosia Cosmin.[128]

Un alt memorialist care a lăsat o lucrare temerară este Vadim Pirogan, a editat o sursă deosebit de prețioasă în ceea ce privește viața și munca deținuților în lagărele staliniste. Dintre subiectele abordate de memorialist am selectat ceea ce s-a referit la condițiile de muncă ale deținuților. Astfel, Vadim Pirogan își amintește de munca pe care a făcut-o în detenție, descriind amănunțit greutățile prin care le-a fost dat să treacă. Aceste detalii oferite de autor, sunt deosebit de importante în condițiile în care în documentele de arhivă nu sunt descrise realitățile din lagăre, iar aceste scene sunt creionate din memorie de către autor și redau aspecte ale cotidianului din Gulagul stalinist. Autorul a redat detalii amănunțite din viața sa, începând cu ziua de 25 iunie 1941 când a fost arestat și dus, mai apoi, în închisorile din Rusia, purtat în cei cinci ani aflat în Siberia, prin mai multe lagăre cu regim aspru de la Taișet-Bratsk, fiind pus la munci istovitoare. Vadim Pirogan completează cu informații deosebit de valoroase cunoștințele despre Gulagul sovietic, modul în care oamenii acolo au dus o luptă crâncenă pentru supraviețuire. Lucrarea sa este una de-a dreptul notabilă în ceea ce privește tematica muncii în Gulag, dar și a condițiilor de trai. Sunt niște memorii concludente, sincere, care redau foarte bine trăirile și chinul prin care au trecut basarabenii deportați în anii 1941 și 1949. Autorul oferă detalii despre faptul cum se muncea în Siberia pe un ger de -30 -40 grade. Cum erau deținuții scoși la curățat zăpada.[129] De asemena, din experiența proprie autorul descrie procesul de lucru la bătutul inului, tăiatul pădurii, lucru la fabrici. Vadim Pirogan, relatează că în coloniile și lagărele cu regim aspru, pericol pentru cei deportați era „moșcaraua” – niște roiuri de gâze mici, a căror înțepătură era destul de dureroasă, animalele sălbatce din taiga, mlaștinile pe care conaționalii noștri nu le-au mai întâlnit niciodată și care de asemenea prezentau un pericol și o greutate adăugătoare pentru ei. Autorul memoriilor scrie despre felul cum deținuții erau numărați dimineața, când erau trimiși la muncă, și seara când se întorceau, despre felul cum la poartă li se făceau percheziție, despre faptul că după ce luau masa aveau timpul lor pentru odihnă, dar la ora 22 erau obligați să intre în barăci și dacă erau văzuți afară după ora 22 erau pedepsiți chiar și cu carcera. Carcera era un loc unde nu puteau nici să se așeze măcar, trebuiau mereu să stea în picoare rezemați de pereții de beton, rația alimentară fiind redusă la 300 grame de pâine pe zi fără mâncarea caldă.[130] Vadim Pirogan reușește să descrie grozăviile, fricile, pericolul lumii din Gulag, sălbăticia și lupta pentru

[128] Cozmin, Teodosia, Melnic, Stefan. *Poveste amară*. *Nuvelă documentară*, Chișinău: Editura Hyperion, 1992, 88 p.
[129] Pirogan, Vadim. *Cu gândul la tine, Basarabia mea*. Chișinău: Editura Enciclopedică, Gheorghe Asachi, 1995, p. 94.
[130] *Ibidem*, p.117.

supraviețuire fiind elementele principale ale vieții în Gulag. El personal a fost pus în situația de a fura, de a minți, toate acestea le făcea pentru o bucată de pâine, ca să poată supraviețui. Fapte care contraveneau educației și caracterului acestuia, așa cum mărturisește autorul. În această carte autorul a expus veridic realitatea regimului comunist sovietic, regim care i-a marcat viața pentru totdeauna.

De un real folos pentru istoricii preocupați de Tragedia deportărilor din RSS Moldovenească sunt cele patru volume cu listele persoanelor expulzate sau deportate în Siberia sau alte regiuni ale URSS.[131]

Dumitru Crihan, autorul unei lucrării memorialistice în care aduce detalii despre viața lui care a luat o întorsătură în noaptea de 30 aprilie 1949, când a fost arestat şi dus în închisoarea din subsolul clădirii care se afla pe actuala stradă Bucureşti. A fost condamnat la 25 ani închisoare pentru „trădare de patrie şi agitaţie antisovietică". A fost deţinut în patru lagăre siberiene. Feciorul deputatului din Sfatul Țării, Anton Crihan care fiind trădat de un prieten, este purtat prin tot calvarul lagărelor comuniste. Toată viața a fost cunoscut cu numele de Melniciuc, numele mamei sale. Între altele memorialistul relatează cum erau selectați deportații pentru a fi luați la muncă. Autorul descrie ororile prin care a trecut el şi alţi condamnați și internați în Gulagul sovietic. Dumitru Crihan a fost eliberat în 1956 şi reabilitat în 1993.[132]

O altă sursă importantă de redare a vieții din Gulagul sovietic sunt memoriile Eufrosiniei Kersnovski, publicate de academicianul Valeriu Pasat. Cartea prezintă un izvor deosebit de prețios în ceea ce privește viața deținuților în lagărele staliniste. Între subiectele abordate de memorialistă am selectat ceea ce s-a referit la condițiile de muncă ale deținuților. Astfel, Eufrosinia Kersnovski își amintește de munca copiilor (11-14 ani) la tăiat pădure, făcând un tablou amănunțit al greutăților prin care le-a fost dat să treacă: înțepăturile țânțarilor, pericolul de a pierde viața la căderea copacilor tăiați, lipsa de hrană, alte nelegiuiri. Autoarea a expus și măsurile de securitate a muncii la tăierea copacilor. Era periculos pentru viața oamenilor dacă tăiau un copac peste care căzuse altul, deja retezat. Dar, scrie memorialista, în iureșul muncii (norma trebuia realizată până la căderea nopții) lumea nu respecta tehnica securității muncii și din aceste motive s-au prăpădit mulți pe acele pământuri.[133] Interesante sunt mărturisirile autoarei referitoare la lupta pentru supraviețuire, lupta cu foametea, pentru bucata de pâine. Au fost prezentate și condițiile de muncă în mină la scos cărbune. Desenele, care însoțesc memoriile, sunt deosebit de importante. În condițiile în care în lagăre fotografierea era interzisă, iată că

[131] *Cartea Memoriei. Catalog al victimilor totalitarismului comunist*, vol 1-4, Chișinău: Editura Știința, 1999-2005.
[132] Crihan, Dumitru. *Invitaţie în iad*. Chișinău: Editura Ştiinţa, 1998.
[133] Керсновская, Евфросиния. *Сколько стоит человек*, Москва: РОССПЭН, 2006,856 с.

aceste scene expuse din memorie prezintă aspecte ale cotidianului din Gulagul stalinist. Memoriile ei se constituie din 12 caiete și mai multe sute de desene – aproximativ 700. Aceste notițe, cum obișnuia să le zică însăși autoarea Eufrosinia Kersnovski au un caracter într-adevăr de unicat, căci avem de-a face nu numai cu un text, cu o naraţiune sau un lanţ de naraţiuni din lagăr, ci mai avem la îndemână și o sursă vizuală. Importanţa acestor desene sporeşte şi datorită faptului că există foarte puține imagini reprezentând viața Gulagu-ului stalinist: fotografiile deținuților din dosarele personale, ar exista o colecție întreagă de albume cu fotografii ale lagărelor, făcute de colaboratorii NKVD-ului pentru a fi arătate șefilor – însă aceste imagini nu redau nici pe departe adevarata viață din Gulag. Astfel încât surse ca desenele făcute de deținuții înșişi sunt deosebit de valoroase, inclusiv pentru că sunt puţine la număr. Iar Eufrosinia Kersnovski a creat multe desene cu această tematică și îi plăcea să prezinte în special scene care veneau să ilustreze episoade reprezentative, semnificative, din trecutul ei de lagăr- răsturnând copaci la colectarea lemnului, o scenă din spitalul lagărului sau o percheziție în închisoare – toate acestea se regăsesc în desenele ei.[134] Opera memorialistică a Eufrosiniei Kersnovski a fost analizată de mulți cititori. Astfel, profund impresionat de carte, ziaristul Efim Josanu a remarcat: ,,Eufrosinia Kersnovskaia, nu-i decât martoră prin propria suferință impusă să-și apere demnitatea de om, a propriilor convingeri despre bine într-un imperiul al răului, născut din start prin negarea binelui”.[135]

Iar istoricii, dr.-hab. Gheorghe Cojocaru și dr.-hab. Nicolae Enciu menționează: ,,Volumul de memorii, îngrijite, redactate și publicate de istoricul Valeriu Pasat reprezintă un document cu caracter unicat, oglindind, prin viciunea unei persoane deportate, calvarul, suferințele și umilințele prin care au trecut sute de mii de oameni nevinovați. Memoriile Eufrosiniei Kersnovski care după ani de Gulag și detenție, a expus pe hârtie, într-o manieră originală, întreaga sa ,,epopee” de suferințe, reprezintă o operă memorialistică ce scoate în vileag o panoramă zguduitoare a existenței deosebit de aspre și dure din ,,arhipelagul Gulag””[136].

Unul din marii scriitori ce a marcat a doua jumătate a secolului al XX-lea este Alexandr Soljeniţîn, care și-a petrecut 8 ani în Gulag din cauza unei scrisori în care îl critica pe Stalin, apoi încă 3 ani de domiciliu forțat.

Dintre lucrările sale care nu se încadrează în tiparele istoriografice ale vremii este romanul-istoric ,,Arhipelagul Gulag”, autorul căruia este Alexandr Soljeniţîn, lucrare care se bazează pe scrisorile, amintirile și memoriile a 257 de deținuți și desigur experiența lui Alexandr Soljeniţîn,

[134] *Ibidem.*
[135] Josanu, Efim. *Fenomenul Kersnovskaia*, în Literatura și Arta, 2015, 3 septembrie.
[136] Cojocaru, Gheorghe; Enciu, Nicolae. *Omagiu istoricului valeriu Pasat – 60, în Reconstituiri istorice. Civilizație, valori, paradigme, personalități*. În honorem academician Valeriu Pasat, Chișinău: S.n., 2018, p. 10.

care a fost închis în Gulag pentru că a criticat politica lui Stalin în timp ce era căpitan în armata sovietică, după opt ani care i-a petrecut în lagăr pentru „reeducare” în 1953 a fost eliberat, dar imediat a fost exilat în Kazahstan pe viață, doar că în 1956 a fost reabilitat și a fost unul din cei mai citiți scriitori ai timpurilor. Lucrarea „Arhipelagul Gulag” tratează subiectul privind viața din interiorul lagărelor de concentrare și munca silnică din colonii, o lucrare care a văzut lumina tiparului la Paris, fiindcă în țară atât Soljenițîn cât și opera lui nu erau pe placul regimului.

Ulterior cartea a fost publicată de mai multe ori la edituri diferite din țară și de peste hotare, iar lista celor 257 de foști deținuți, care au colaborat cu Soljenițîn pentru a scrie această lucrare a apărut de-abia în anul 2007. Lucrarea este alcătuită din 3 tomuri și conține informații extrem de vaste referitoare la numeroase subiecte din cadrul Gulagului. Datorită acestei lucrări putem să aflăm mai amănunțit cum funcționau minele din nordul Uniunii Sovietice prin exploatarea muncii deținuților, sau câte vieți omenești a luat construirea canalului Marea Albă-Marea Baltică, care din cauza gigantomaniei regimului trebuia să fie construit în doar zece luni, sau de ce se scria pe hârtie cantități enorme de metri cubi de lemn, când în realitate cantitatea reală era în jumătate, răspunsul îl putem obține în urma lecturării operei lui Soljenițîn. Tot el mai scrie că „un singur sezon la căratul bușteni termină orice muncitor, oricât de puternic ar fi el”.[137]

Nu putem face o cercetare pe tema deportărilor fără a-l menționa pe Boris Vasiliev, autorul lucrării „Stalin mi-a furat copilăria”. Deportat împreună cu familia sa din localitatea Molovata, județul Orhei în anul 1941. Era un copil de doar 9 ani. Dar nu toți copiii trimiși în Siberia au dispărut în cimitirele siberiene, nu toți s-au rătăcit în taigaua siberiană și nu toți s-au mancurtizat, o parte din ei s-au făcut profesori, medici, savanți, scriitori etc. Această carte document scrisă de un martor al evenimentelor, copil fiind este despre genocidul copiilor comis de „Gulagul comunist”.[138] Autorul relatează în lucrare despre munca celor deportați, trăirile din exil și lupta lor pentru existență, așa cum le-a perceput el ca și copil. Boris Vasiliev, descrie cazuri îngrozitoare ale basarabenilor, care din cauza că nu aveau ce mânca, au consumat ciuperci otrăvitoare și o familie întreagă cu cinci copii au decedat.

O altă lucrare ce oferă informații prețioase despre munca deportaților din anii 1944-1953 din regiunea Cernăuți (Ucraina) și informații referitoare la deportările din anii 1949-1951 din raioanele Briceni, Ocnița și Edineț (Republica Moldova), este lucrarea autorilor Marian Lopata, Andrei Mastîca și Marius Tărîță. Autorii au dedicat un capitol muncii în Gulag, subiect ce îl cercetăm și noi în această lucrare. Autorii au elaborat un șir de studii de mărturii orale culese din 6 localități din regiunea Cernăuți, mai exact 15 intervievați, care au dat detalii inedite despre

[137] Soljenițân, Alexandr. *Arhipelagul Gulag*. București: Editura Univers, 2008.
[138] Vasiliev, Boris. *Stalin mi-a furat copilăria*. Chișinău: Editura Litera, 2012, p. 6.

viața din deportare unde au muncit alături de basarabeni așa cum menționează aceștia.[139] Autorii au folosit un vast material fotografic inedit al familiilor intervievate, atât fotografii ale localităților de unde au fost deportați intervievații, ale gosodăriilor ce le dețineau până la tragicul eveniment, cât și fotografii ce reflectă munca celor deportați, a copiilor care au fost puși la munci, fotografii de la mormintele celor care s-au prăpădit în taigaua siberiană.[140]

O altă lucrare extrem de valoroasă, unde găsim amănunte despre viața copiilor deportați, despre munca pe care au făcut-o, despre pericolele prin care au trecut fiind deportați în taigaua siberiană este cartea Margaretei Spânu-Cemârtan ,,Lupii". O lucrare unde sunt scrise cu sinceritate trăirile copilului deportat, care nu avea nici o vină și care a trebuit să îndure foame, să îndure frig, umilințe, care de mai multe ori a fost la un pas de moarte din cauza acelor condiții sălbatice din pădurile siberiene. Un copil care a fost despărțit de bunică, tată, frate și purtat prin orfelinatele din Rusia. A fost impus să învețe o limbă străină, să-și uite obiceiurile, limba și credința. A așteptat momentul revenirii la baștină, dar pe cât de lungă i-a fost așteptarea pe atât de mare i-a fost și dezamăgirea când s-a întors în localitatea natală, dar nu mai avea unde pentru că gospodăria nu le mai aparținea, la școală nu putea să se înscrie pentru că limba română a uitat-o, a învățat la școală rusă și astfel i-au fost tăiate aripile unui copil pentru totdeauna.[141]

O lucrare unică și deosebit de valoroasă unde este redată viața din Gulagul sovietic este lucrarea ,,Eu și lumea", autorul căreia este Alexei Marinat, un student arestat, condamnat și purtat prin lagărele sovietice în special cele din Taișet și Bratsk. Șapte ani și jumătate a trebuit să lupte pentru supraviețuire în cea mai mare parte în lagărul special nr. 7, lagăr pentru deținuți politici, care avea peste 100 de colonii și munca pe care o făceau era de la construirea căii ferate, tăiatul pădurii, uzine de construcție a mașinelor ș.a. Din cele relatate de autor, condițiile de muncă erau foarte grele, brațe de muncă foarte multe, doar într-un singur lagăr erau peste 200 mii, foarte mulți decedau, dar pentru administrația lagărelor nu era o problemă pentru că aduceau alții în loc. Alexei Marinat relatează despre problemele care apăreau în taigaua siberiană și anume: frigurile infernale, iarna, mlaștinile și țânțarii, vara, erau atât de agresivi că înțepau și prin haine eliminând un fel de substanță de la care se umfla fața, mâinele.[142]

O altă lucrare importantă ce descrie ororile staliniste, și anume a anilor 30, este volumul de amintiri ale Eugeniei Fiodorova[143] o lucrare ce completează mult cunoștințele despre cruzimile

[139] Marian, Lopata, Andrei, Mastîca, Marius, Tărîță. *Deportările din anii 1944-1953 din regiunea Cernăuți (Ucraina) și informații referitoare la deportările din anii 1949-1951 din raioanele Briceni, Ocnița și Edineț (Republica Moldova)*. Chișinău 2013, p. 69.
[140] *Ibidem*.
[141] Spânu-Cemârtan, Margareta. *Lupii*. Chișinău, 2016.
[142] Marinat, Alexei. *Eu și Lumea*. Proză documentară, Chișinău: Editura Cartier, 2017.
[143] Федорова, Евгения. *На островах Гулага. Воспоминания заключенной*. Москва, 2019.

Gulagului, demonstrează că și în condiții extremale lumea a căutat să supraviețuiască și să reziste fărădelegilor comise de administrațiile lagărelor. Volumul cuprinde două cărți: „A păstra veșnic" și „Pe insulele Gulag-ului". Eugenia Fiodorova a expus veridic modul de arestare a ei, procesul de judecată, condițiile de viață din lagărele staliniste, prin care a trecut și așa – până la expirarea termenului de detenție (8 ani).[144] Autoarea a ținut să demonstreze condițiile extreme ale Gulagului, condiții ce au scos într-o evidență mai pronunțată calitățile oamenilor: acei care au avut omenie în ei - aceia au demonstrat-o și în condițiile inumane ale lagărelor staliniste. Aceia, însă, care au fost canalii, aceia și-au arătat josnicia și căderea umană.

O altă lucrare în care autorii și-au scris pe hârtie drama trăirilor familiei lor, este „Neamul Racu de la Țaul". Pe baza materialelor de arhivă și a mărturiilor rudelor care au fost deportate și care s-au născut în deportare Petru Racu și Elena Dreglea, au reușit să deseneze un tablou elocvent al vieții din Siberia a familiei Racu. Trofan și Ecaterina Racu - o familie de oameni înstăriți și cărturari, așa cum o descriu autorii, locuitorii ai satului Țaul, județul Soroca. Dar anul 1949 le-a spulberat toate visele când, la 6 iulie, li s-a bătut la ușă și le-au zis să-și ia cele necesare că acolo unde pleacă va fi frig și să părăsească casa.[145] Această lucrare este valoroasă pentru faptul că au scris-o cei care au trecut prin ororile siberiene și care au putut să ne dea informații despre modul de viață pe care l-au dus departe de casă.

De un real folos ne-au fost mărturiile Dnei Valentina Sturza, deportată în Siberia de două ori, în anul 1941 și 1949. Memoriile dumneaei redau greutățile prin care au trecut basarabenii din primul val de deportare, apoi revenirea la baștină și trimiterea a doua oară în detenție.[146]

Multe informații despre munca și viața cotidiană în Gulag am găsit în mărturisirile Mariei Nestor-Șoimu și a Elenei Șoimu-Postolachi[147], ale ofițerului rus, emigrat în România, dar extrădat URSS la insistența autorităților sovietice[148].

d. Izvoare de istorie orală.

Istoria Gulagului și a locuitorilor RASSM și RSSM deportați, la mai bine de treizeci de ani de la Independență, nu a cunoscut o cercetare amplă în istorigrafie, mai ales în ceea ce privește condițiile și modul de viață în care au fost nevoiți să supraviețuiască conaționalii noștri în exil, muncile la care erau siliți atât bărbații și femeile cât și copiii. Din păcate, prea târziu istoricii au început să studieze acest subiect, în baza unor izvoare de cercetare și metode noi, și anume

[144] Petrencu, Anatol. *Prin „măruntaiele" Gulag-ului. Note de lectură*, promemoria.md, https://www.art-emis.ro/cronica-de-carte/prin-maruntaiele-gulag-ului-note-de-lectura, vizitat 15.09.2021.
[145] Racu, Petru, Dreglea, Elena. *Neamul Racu de la Țaul*. Chișinău, 2021.
[146] Sturza, Valentina. *Basarabia decapitată*, București:Editura Vremea, 2017, 279p.
[147] Nestor-Șoimu, Maria; Șoimu-Postolachi, Elena. *Surghiunul. Drumul pătimirilor prin Siberia de gheață (mărturisiri ale victimelor regimului comunist de ocupație)*, București: Editura Eikon, 2017, 422p.
[148] Саблин, Н.В. *Путешествие по Эльдорадо. Десять лет в советских лагерях*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2016, 494p. (memoriile lui Nicolae Sablin au fost publicate și în limba română).

„istoria orală”, unde în exclusivitate, ies la iveală, prin mărturiile celor deportați și condamnați, adevăruri din lumea ascunsă a lagărelor și a locurilor de exil sovietice, pentru că arhivele din Federația Rusă încă timid, sunt puse la dispoziție publicului larg pentru a studia istoria lagărelor sovietice.

Elaborăm această teză și în baza acestor izvoare noi care ne-au permis o mai bună cercetare a temei propuse și o înțelegere mai profundă a evenimentelor, prin studierea documentelor din arhive, memoriilor precum și a studiilor de istorie orală. Asta pentru că, oricât de multe documente de arhivă se examinează și oricât de importante ar fi ele, fără mărturiile celor care au trăit acele vremuri grele și pline de grozăvii, nu am putea avea o realitate completă a fenomenului.

Un izvor de studiere a acestui subiect a apărut odată cu inițierea programului de stat: „Recuperarea și valorificarea memoriilor victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941 și 1944-1953”. Acest program avea drept sarcină: recuperarea și valorificarea memoriei supraviețuitorilor acestor mari tragedii prin care a trecut poporul nostru.”[149] Au fost editate volumele colecției „Arhivele Memoriei”. Colecție ce reprezintă una din sursele principale în realizarea acestei lucrări și considerăm că istoria orală trebuie să fie un izvor esențial pentru rezolvarea unei serii de probleme la care încă nu avem răspuns în ceea ce privește istoriografia contemporană. Din aceste volume putem remarca mai multe studii de caz unde este redată în amănunte munca celor deportați.

În studiul de caz „Închisoarea m-a întărit în credință”, Lidia Pădureac, creionează din mărturiile lui Constantin Rusu, judecat în anul 1952 și dus din s. Fetești, r-l Edineț în lagărul din Vorkuta, URSS, cum era viața în Gulag. Ea relatează că deținuții de drept comun și cei politici erau plasați împreună, din această cauză deseori apăreau conflicte, înjosiri, crime chiar.[150]

Alt studiu de caz elaborat de istoricul Anatol Petrencu, care la fel completează imaginea vieții din Gulag este „Munca mea eu nu mi-o cumpăr”, un interviu acordat de Maria Filimon, deportată din s. Cărpineni, r-l Hîncești, în regiunea Tiumeni, URSS. Memorialista redă foarte bine condițiile de trai și muncă a persoanelor deportate în Siberia.[151]

---

[149] Petrencu, Anatol. *Lansarea volumelor Arhivele Memoriei*, Universitatea din București, http/anatol petrencu.promemoria.md=2016, vizitat 01.05.2018.

[150] Rusu, Constantin. *Închisoarea m-a întărit în credință*. În: *Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, document, studii de caz*, vol III, tom. I, editor Lidia Pădureac, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 177.

[151] Filimon, Maria. *Munca mea eu nu mi-o cumpăr*. În: *Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, document, studii de caz*, vol II, tom. I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 258 (studiu de caz realizat de Anatol Petrencu).

Un alt izvor de studiere a istoriei și a muncii prestate de basarabenii care au fost deportați în anii treizeci din RASSM și în cele trei valuri mari de deportări (1941, 1949, 1951), precum și din alte motive, fie judecați încă în 1940 și trimiși la muncă pentru ,,reeducare" în diferite regiuni ale URSS, fie luați ca prizonieri de război deoarece erau înrolați în Armata română, ori arestați și exilați la muncă în anii 50 ai sec al XX-lea, este proiectul ,,Expedițiile Memoriei", un proiect inițiat în 2013 de către istoricul Octavian Țîcu, care are drept scop, după cum menționează autorul proiectului, ,,atragerea într-un proces de cunoaştere aplicativă a istoriei noastre, prin implicare nemijlocită a tinerilor în descoperirea acelor repere ale identităţii care ne-a modelat în timp. Unul din elementele cele mai importante ale cunoaşterii istorice este memoria deportărilor din anii 1941 şi 1949, în timpul cărora mii de moldoveni, ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari, evrei şi alte naţionalităţi ale Basarabiei istorice au fost deplasaţi de către regimul totalitar sovietic spre regiunile îndepărtate ale Uniunii Sovietice."[152]

Prima expediție de cercetare a avut loc în Kazahstan, spre regiunea Karaganda, unde au fost deportați un număr foarte mare de basarabeni. În anii celui de-al Doilea Război Mondial şi după terminarea acestuia, în Kazahstan au funcţionat 14 lagăre NKVD-MVD din URSS. Pe teritoriul Kazahstanului Central în regiunea Karaganda, unde a fost planificată prima vizită de documentare şi cercetare, au fost formate patru lagăre: Spask nr. 99 (1941-1950), Balhaş nr. 37 (1945-1948), Djekazgan nr.502 (martie-octombrie 1945) şi nr.39 (1945-1948). Cel mai mare lagăr din Kazahstan a fost cel de la Spask, prin care au trecut 66 160 (după unele date 66 746) de persoane, reprezentanţi a circa 40 de naţionalităţi printre care 29 777 germani, 22 225 - japonezi, 6740 de români, în mare parte basarabeni, 1633 austrieci etc.[153]

A doua expediție a fost la fel în Kazahstan, grupul de expediționari s-a deplasat spre sudul țării, în regiunea Alma Ata. Conform recensământului din anul 2009, în regiune se află 11 români și 361 de ,,moldoveni", majoritatea din ei fiind deportați sau descendenți ai acestora din RASSM și RSSM, în diferite valuri: din anii 30 ai secolul al XX-lea, continuând cu arestările și condamnările din anul 1940, mai apoi cele 3 valuri mari de deportări, 1941, 1949, 1951, prizonierii de război etc.[154]

A treia expediție care a avut loc în anul 2016, în perioada 19-28 septembrie, în regiunea Irkutsk. Din cele expuse de autorul proiectului, ,,alegerea regiunii Irkutsk ca țintă a acestor expediții a fost determinată de faptul că în anul 1949, în timpul celui mai mare val de deportări din Basarabia, aici au fost aduși circa șase mii de basarabeni. În plus, această regiune s-a aflat în

[152] Țîcu, Octavian. *Expedițiile Memoriei*, în Timpul, 20 octombrie, 2013.
[153] *Ibidem*.
[154] Țîcu, Octavian. *Expedițiile Memoriei*, înTimpul, 24 noiembrie, 2014.

epicentrul mai multor construcții sovietice grandioase, cum ar fi Centrala hidro-electrică de la Bratsk și Magistrala Baikal-Amur, care ne indica prin recensământ existența unei comunități de câteva mii de români/moldoveni la Irkutsk" [155]

A patra ediție a proiectului „Expedițiile Memoriei" a avut loc în regiunile Krasnoiarsk și Irkutsk. Ținutul Krasnoiarsk a fost locul unor numeroase valuri de deportări, mai ales în anul 1941, aici de-a lungul timpului fiind atestate mai multe reminiscențe ale prezenței românești/moldovenești. Ca și în regiunea Irkutsk și aici erau șantiere importante: hidrocentrala de la Saiano-Șușinsk și Krasnoiarsk (primele cele mai mari din Federația Rusă), combinatul de nikel de la Norilsk etc., care prin recensământ indica existența unei comunități de câteva mii de români/moldoveni la Krasnoiarsk.[156] În această expediție, membrii ei au reușit să identifice un sat din mijlocul pădurii siberiene, care a existat în anii 1951-1958, unde erau aproximativ 200 de deportați, care erau nevoiți să meargă zilnic câte 6 km pe jos pentru a ajunge la tăiatul pădurilor și din acest motiv ei au construit aici un sat, care avea denumirea de Moldovanca. Această localitate nu mai există actualmente, dar a rămas cimitirul, care se află în mijlocul pădurii și sunt în jur de 20 de morminte și cruci.[157] O pagină aparte în istoria românilor/moldovenilor din Krasnoiarsk îl constituie deportările din 12-13 iunie 1941. Potrivit estimărilor Fundației „Memorial" deopotrivă cu cei circa 50 mii de basarabenii (inclusiv din regiunea Cernăuți și sudul Ucrainei), la 22 mai 1941 erau deportați 21 mii de ucraineni din Ucraina de Vest, la 14 iunie 1941 circa 60 mii din Letonia, Lituania și Estonia, iar la 19-20 iunie 1941 peste 11 mii de persoane erau strămutate din Belarusul de Vest. Majoritatea acestora vor fi duși în Kazahstan și ținutul Krasnoiarsk, dar de asemenea în ținutul Altai și regiunile Novosibirsk și Omsk. Dificultatea estimării acestor deportări și a locațiilor este legată nu doar de absența unor publicații la acest capitol, dar mai ales de faptul că accesul la arhivele locale este îngreunat, iar perioada care a trecut de la deportări este prea mare și intercalată de efectele războiului mondial, spre deosebire de cazul deportărilor din Irkutsk, efectuate în 1949 și care mai păstrează mărturii și persoane deportate.[158] Recensământul sovietic din 1959 arată că în ținutul Krasnoiarsk locuiau 972 de moldoveni, ceea ce confirmă faptul că majoritatea celor deportați au revenit acasă, s-au mutat în alte locații sau au dispărut în Gulagurile sovietice.[159]

A V-a ediție a proiectului „Expedițiile Memoriei" a avut loc în perioada 19 -30 septembrie, 2018, echipa de istorici, studenți, jurnaliști a mers pe urmele celor deportați la aproape 5000 km

[155] Țîcu, Octavian. *Expedițiile Memoriei*, în Timpul, 24 octombrie, 2016.
[156] Țîcu, Octavian. *Expedițiile Memoriei*, în Timpul, 11 octombrie, 2017.
[157] *Ibidem*.
[158] *Ibidem*.
[159] *Ibidem*.

depărtare de casă, pentru a putea discuta cu cei care au fost siliți să-și părăsească casele de către regimul sovietic, care, poate pentru prima dată de când au fost ridicați și duși în ținuturile îndepărtate ale Uniunii Sovietice, au avut posibilitatea de a povesti despre drama și istoria vieții lor, și nu doar a lor, a unei generații de oameni, dar a unui întreg popor. Această expediție a avut ca teren de cercetare, regiunile Novosibirsk și Tomsk, în documente până în anul 1944, nu se vorbește despre regiunea Tomsk, ea fiind parte componentă a regiunii Novosibirsk. Alegerea acestor regiuni se datorează și numărului mare de basarabeni dislocați aici, conform unor statistici, aici doar în timpul primului val de deportări au fost aduși în jur de 5787 de persoane.[160] În această expediție am reușit să întâlnim deportați din toate trei valuri de deportări, dar și urmași ai celor deportați în anii 30 ai sec. al XX-lea din RASSM. De asemenea, am întâlnit la muzeul NKVD-lui din Tomsk pe Daria Chapkovskay, cea care a îngrijit de basarabeanca Eufrosinia Kersnovski și care actualmente se ocupă de valorificarea materialelor lăsate de Eufrosinia Kersnovski, organizând expoziții, conferințe și chiar lucrează la elaborarea unui documentar despre drumul greu pe care l-a avut basarabeanca în Siberia. De asemnea pe holul muzeului este o expoziție cu termen permanent unde sunt expuse fotografii din dosarul de condamnare a acesteia, sunt desene ale Eufrosinei Kersnovski. La muzeul NKVD-lui din Tomsk există un vast material documentar despre basarabeanca E. Kersnovski.

Materialele interviurilor din această expediție, completate cu documente de arhivă au fost publicate de către autoarea acestei teze în lucrarea „Ne-au povestit calvarul. Mărturii despre trista istorie, trăită de basarabenii deportați în Siberia". În această lucrare sunt detalii inedite despre munca din Siberia, sunt publicate istoriile a 12 familii identificate în regiunile Novosibirsk și Tomsk, completate cu documente de arhivă.[161]

Și ediția a VI-a a proiectului „Expedițiile Memoriei" completează și nuanţează tabloul general al fenomenului deportărilor. Mai exact, ne vom raporta la expediţia de cercetare din 2019, care a avut ca teren de cercetare regiunea Tiumeni și, în special, localităţile din zonele: Tobolsk, Vagai și Armizon, unde a fost dislocat un număr extrem de mare de basarabeni, în ordinul secret de la 11 iunie 1949 al MAI al URSS, care facea un rezumat al tuturor celorlalte hotărâri luate anterior.

Pe lângă faptul că li se permitea fiecarei familii deportate să ia cu ei un bagaj de 1500 kg, se ordona ca deportații din RSSM să fie trimiși pe veci în regiunea Tiumeni – 3280 de familii (11800 de persoane). Numai din localitatea Peresecina, județul Orhei în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, au fost duse în raionul Armizon, regiunea Tiumeni în jur de 50 de familii, majoritatea din

[160] Olaru-Cemîrtan, Viorica. *op cit*., p. 97.
[161] Gogu Zinovii, Maria. *Ne-au povestiti calvarul. Mărturii despre trista istorie, trăită de basarabenii deportați în Siberia*. Ploiești: Editura Karta-Graphic, 2019.

ele fiind și întemeietoare a localității Razdolie. Scriitoarea Elena Curecheru-Vatamanu, copilă fiind a fost și ea deportată în raionul Vagai, regiunea Tiumeni, împreună cu bunei, motivul cel mai probabil a fost faptul că tatăl ei, Mihai Curecheru, scriitor fiind a afirmat că moldovenii sunt unica populației de origine latină din fosta URSS și că ar trebui să scrie cu alfabet latin, iar pentru aceasta a fost arestat și sentința ce i s-a dat a fost ,,să fie împușcat".[162] Noi, grupul de expediționari, am mers în acele localități unde a fost deportată Elena Curecheru-Vatamanu, unde a mers la școală, făcând zeci de kilometri zilnic pe jos, și de unde a reușit totuși să se întoarcă la baștină reușind să-și facă un nume. Să fie o luptătoare alături de soțul ei, Ion Vatamanu, pentru tot ce înseamnă românism. Am reușit în această expediție să întâlnim o familie de români deportați în anul 1941, este vorba de familia lui Augustina Crețu și Tudor Moraru, doi verișori, familiile cărora au fost deportate din ţinutul Herţa, judeţul Dorohoi. Ei s-au născut în Siberia, au făcut studii superioare acolo, dar au studiat istoria românilor, au învățat limba română și se consideră români. Au nuanțat cum a fost viața famiilor lor în Siberia, un accent deosebit în timpul intervievării am pus pe munca ce au făcut-o acolo și condițiile de muncă.

Despre faptul că cei deportați s-au ocupat și cu pescuitul am aflat în cadrul proiectului ,,Expedițiile Memoriei" din 2019.

Echipa de expediționari în 2019 și-a propus să urmeze drumul deportaților din Basarabia ocupată de comuniști spre așezările speciale din Siberia și anume în regiunea Tiumeni. Orice cercetător al crimelor sovietice își dorește să viteze locurile unde au fost deportate miile de basarabeni, pentru că un studiu aprofundat al deportărilor, nu poate exclude cercetarea: locurile unde au fost dislocați conaționalii noștri, modul lor de viață din exil, de a afla motivele pentru care nu au revenit la satele de baștină, ori dacă au revenit de ce s-au întors înapoi în Siberia. Completează și nuanțează tabloul general al fenomenului deportărilor și studiul de caz al familiilor Morari și Crețu. Mai exact persoane ce au fost deportați din Ținutul Herța, județul Dorohoi, localitatea Hreațca. Noi am putut să discutăm cu Augustina și Teodor Morari, doi verișori, care ne-au povestit cu detalii despre tot ce s-a întâmplat cu familia lor în exil. ,,Familia mamei, Crețu, era o familie de țărani, din localitatea Hreațca, județul Dorohoi, un accent deosebit bunica a pus pe studii, de aceea toți copiii au făcut carte, numai fiica cea mai mică, Ecaterina a rămas pe lângă casă să o ajute pe bunica. Unul din feciorii mai mari își făcea studiile la București, și acesta a servit drept motiv pentru care au fost deportați, fiind învinuiți ca trădători de țară. Familia tatălui, Morari aveau o fabrică de prelucrare a produselor lactate, câteva hectare de pământ, vite și din acest motiv au fost ridicați și duși în Siberia, iar averea le-a fost

[162] Vasiliev, Boris. *op. cit*., p. 5.

naționalizată. Ei de fapt au fost preîntâmpinați că ar putea fi deportați, dar au hotărât totuși să rămână acasă, pentru că ar fi putut să plece la București, bunica însă până în ultimul moment nu putea să creadă că ei ar putea fi deportați", povestește Teodor Morari, fiul Mariei Morari (născută Crețu) care avea 18 ani atunci când a fost luată din casă și dusă în regiunea Tiumeni, localitatea Altai. Tot de la domnul Teodor am aflat că tot ce au reușit să ia cu ei de acasă au fost câteva plapume, perne, covoare țesute pe care le-au schimbat pe produse alimentare mai târziu, și o râșniță de cafea, tot dumnealui ne zice că ,,probabil din emoțiile pe care le-au avut atunci când au venit soldații să-i ia din casă, bunica a luat această râșniță de cafea, fără ca să se gândească ce va face cu ea în Siberia."

Cercetând cazuri concrete de deportare a unor familii de ,,dușmani ai poporului" în Siberia, mai mulți autori au întrebat și de locurile de detenție. Astfel, viața și munca în Siberia, a celor deportați din RSSM a fost expusă fragmentar în lucrările Dnei Veronica Conovali[163], Dnei Varvara-Valentina Corcodel[164], membrului corespondent al AȘM, E. Lvovski[165], în culegerea de materiale redactată de Ludmila Popovici și Molly Pulver Lamhear[166], etc.

În încheiere vom sublinia rolul important care l-au avut două cărți: Bibliografia deportărilor[167] și ghidul lagărelor din URSS.[168]

Concluzii la Capitolul I

Studiind bibliografia referitoare la tema tezei de doctor am constatat următoarele: istoricii din Republica Moldova și România au examinat suficient de bine tragedia deportărilor staliniste a locuitorilor din RASSM și RSSM. Contribuții esențiale la cunoașterea calvarului siberian au fost aduse de istoricii, acad. Valeriu Pasat, Anatol Petrencu, Viorica Olaru-Cemârtan, Octavian Țîcu, Igor Cașu, Ludmila Tihonov, Mariana Țăranu ș.a.

Autorii nominalizați (și alții) au expus în articole științifice și monografii cauzele (motivele) care au stat la decizia deportărilor oamenilor din RASSM și RSSM în regiunile îndepărtate ale URSS, acestea fiind de ordin ideologic, politic, economic, religios ș.a. Persoanele deportate au fost etichetate ca fiind ,,chiaburi" (adică ,,exploatatori ai muncii omului de către om"), membri ai partidelor politice, numite de sovietici ,,burgheze" și ,,anticomuniste", primari ai localităților, numiți ,,colaboraționiști" precum și membrii familiilor acestora care erau absolut nevinovați.

---

[163] Pârlea-Conovali, Veronica. *Destăinuri de pe lumea cealaltă (deportări, foamete, Gulaguri, executări, amintiri*), Chișinău:S.n., 2013, 156p.
[164] Corcodel, Varvara-Valentina. *Cristale de memorie*, Chișinău: S.n., 2016, 309 p.
[165] Львовский, Е. *Избранное*, Кишинев, 2014, p.45.
[166] Popovici, Ludmila, Molly Pulver Lamhear. *Destine spulberate*, Chișinău, 2005, 79 p.
[167] Nikolaeva, Janna; Zasavițchi, Lidia. *Deportările din Republica Sovietică-Socialistă Moldovenească. Bibliografie*, alcătuitori; Chișinău: Biblioteca Științifică (Institutul) ,,Andrei Lupan", 2018, 168p.
[168] Звенья, М. *Система исправительно-трудавых лагерей СССР, 1923-1960*, Справочник, 1998, 600с.

Istoricii au prezentat amănunțit momentele ridicării oamenilor din casele lor, deplasarea lor în vagoane, listele deportaților etc. Au fost aduse numeroase studii de caz: familii concrete, sate concrete etc. Au fost examinate și expuse condițiile din vagoanele în care au fost duși oamenii în Siberia: vagoane de vite, unele fiind necurățate.

Au fost prezentate toate chinurile, suferințele celor din trenurile morții: lipsă de hrană, dar - în special - de apă, de asistență medicală etc.

În același timp cercetarea noastră demonstrează că istoricii nu au analizat deloc sau au prezentat fragmentar condițiile vieții, a muncii (obiectul muncii, instrumentele de muncă, securitatea muncii), remunerările făcute, asistența medicală acordată persoanelor deportate etc.

Iată de ce, am considerat că este nevoie de a completa acest gol din istoriografia națională. Este necesară studierea și expunerea obiectivă a condițiilor de supraviețuire a familiilor deportate din RASSM și RSSM.

Pentru a realiza scopul propus am utilizat un complet de documente. În primul rând am cercetat documentele din arhivele Republicii Moldova. Pe baza studierii dosarelor am stabilit tabloul veritabil a ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în aceste lagăre de exterminare prin muncă. Dosarele de arhivă ne conturează un tablou al geografiei deportaților și oferă informații veridice referitoare la starea de sănătate, parțial corespondența deportaților cu cei de la baștină, dar și instanțele superioare. De asemenea condițiile de trai și de muncă sunt reflectate pe paginile documentelor de arhivă.

Temeiul documentar îl constituie documentele inedite care elucidează munca deportaților în Gulag, depozitate în fondurile DGAN a ANA și DAOSP a ANA. Respectivele documente reprezintă dosarele întocmite familiilor deportate de reprezentanții NKVD și care mai multe decenii au fost documente secretizate.

În anul 2010, la insistența președintelui interimar, Mihai Ghimpu, aceste documente care s-au păstrat în depozitele speciale ale Serviciului de Informare și Securitate, și ale Ministerului Afacerilor Interne, au fost desecretizate și transmise ANRM.

Dosarele deportaților sunt întocmite conform rigorilor timpului și reflectă poziția oficială a autorităților, tocmai de aceea cercetarea critică a acestora s-a impus pe parcursul studiului.

Volumele de memorii publicate în ultimii ani, care au avut drept scop valorificarea istorică a amintirilor victimelor regimului totalitar-comunist au avut un rol esențial în elaborarea acestei lucrări, deoarece aceste publicații conțin informații unice și inedite, și care conțin cea mai mare doză de adevăr în ceea ce privește munca din deportare, deoarece sunt povestiri ale celor care au trecut prin calvarul Gulagului, și realitatea mai bine decât ei nu o poate descrie nimeni.. Publicarea memoriilor de către foști deportați precum: Vadim Pirogan, Vasile Țepordei,

Margareta Spânu-Cemârtan ș.a. ne-au oferit o bază fundamentală de izvoare scrise pentru cercetare.

Informațiile furnizate de supraviețuitorii deportărilor și colectate în cadrul Programului de Stat ,,Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din RSSM" ne-au oferit o bază documentară solidă și ne-a oferit șansa de a cerceta cum s-a răsfrânt deportarea asupra sorții generațiilor ulterioare.Condițiile de trai, munca în deportare, relațiile inter-umane ocupă un loc aparte în mărturiile înserate în respectivele volume.

De asemenea, un izvor important în realizarea acestei cercetări vor fi și studiile de caz ale celor 31 de intervievați pe care i-am identificat în regiuniele Novosibirsk, Tomsk și Tiumeni din Federația Rusă. Intervievații pe care am reușit să-i identificăm ne-au relatat lucruri inedite despre Siberia și viața de acolo. Este vorba despre persoane ce au fost deportate, copiii lor și localniciii care au locuit în localități cu conaționalii noștri și care au putut să ne povestească despre viața pe care au dus-o în deportare. De asemenea ne vor folosi ca bază izvoristică și cele 10 interviuri pe care am reușit să le facem cu persoanele care s-au întors la baștină, în Republica Moldova.

O sursă documentară reală ne-au servit înregistrările mărturiilor deportaților, prezentate pe youtobe.com, în care supraviețuitorii își redau calvarul prin care au trecut.

Atât istorigrafia cercetată, cât și varietatea de documente studiate ne-au permis să depistăm condițiile concrete de trai, muncă, supraviețuire, dar și de mii de decese ale locuitorilor RASSM și RSSM, deportați în Siberia.

II. LOCUITORII DIN RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941) PE ȘANTIERELE GULAGULUI.

2.1. Munca locuitorilor din RASSM și RSSM exilați în anii 1924-1940 în Siberia.

În următorii ani, după Unire a Basarabiei cu România, conducerea sovietică întreprinde o serie de acțiuni pentru a redobândi provincia pruto-nistreană. În urma eșecului conferinței româno-sovietice de la Viena și a înăbușirii, de către Armata Română, a rebeliunii de la Tatarbunar, autoritățile sovietice decid crearea unei republici moldovenești dincolo de Nistru, pe teritoriul RSS Ucrainene. Constituită la 12 octombrie 1924, cu capitala la Balta, apoi după 1929 la Tiraspol, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, care avea menirea să permanentizeze la nivel internațional ,,problema basarabeană.”[169] Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) a fost creată, prin decizia Biroul Politic al C.C. al P.C.(b) din toată Rusia, care consemna motivul politic al „delimitării populației moldovenești într-o Republică Autonomă specială în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene”. În următorii ani, noua unitate administrativ-teritorială s-a transformat într-un tărâm al experimentului totalitar-comunist cu toate ororile indispensabile regimului: deschiaburirea și colectivizarea forțată, foametea provocată, industrializarea de tip sovietic, represiunile politice, deportările.[170] Ceea ce s-a întâmplat în RASSM anticipează, în multe privințe, politica sovietică după 1940 în Basarabia.

De menționat că în anii 1930-1933 au fost luate mai multe decizii de către CC al PC(b) referitoare la deportarea ,,chiaburilor”. În anul 1930 numai din localitatea Târnăuca, r-l Tiraspol, 89 de familii au fost deportate în Siberia. La 27 mai 1931 deja erau folosite și forțele militare și miliția pentru a deporta țăranimea din satele RASSM.[171]

În toamna anului 1932 și în primăvara 1933 au fost declarate chiaburești 3600 de familii. Averea acestor familii a fost confiscată, majoritatea țăranilor fiind deportați în regiunile Arhanghelsk, Tomsk, și pe insulile Soloveț̦k din Marea Albă.[172]

Ca pentru toate categoriile de deportați, și pentru familia, Veretino, deportată în anul 1930 din localitatea Plopi, r-l Râbnița, exilul a însemnat să-și ia viața de la capăt, a trecut ca majoritatea deportaților prin greutăți de neimaginat, și chiar dacă au dus o luptă pentru a supraviețui, cum

[169] Cașu, Igor. *Teroarea comunistă în Moldova sovietică și reabilitarea memoriei*. https://www.researchgate.net/publication/325987269, vizitat 06.10.2021, p 219.
[170] Dragnev, Demir (coord.). *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Chișinău: Editura Bons Office, 2007, p. 265-269.
[171] Memei, Alexei. *op. cit*., p. 127.
[172] Cașu, Igor. *op. cit.,* p. 38.

povestește Vasile Onufriivici Veretino, feciorul și nepotul acestei familii de deportați. El relatează că ,,tundra e tundră, oamenii aici și-au petrecut zilele ca printr-o mașină de tocat, de care noi, nici nu ne putem imagina". Stepan Veretino, bunelul intervievatului, împreună cu soția și doi fii, Onufrii și Constantin au fost luați din casă încărcați în trenuri marfare și dislocați în regiunea Novosibirsk. Stepan Veretino avea în sat un magazin mic și câteva hectare de pământ, și acest motiv i s-a adus atunci, când a fost deportat, dar nepotul acestuia crede că, fiind o persoană cu caracter, deseori aducea învinuiri administrației și regimului sovietic, și cel mai probabil acesta a fost adevăratul motiv pentru care au fost deportați. De fapt, ei aveau nevoie de brațe de muncă. ,,Erau selectați bărbații în putere, tineri, care să poată munci" povestește acesta.[173] Pentru locuitorii din RASSM, deportați în Siberia, una din principalele activități a fost tăierea pădurilor și de prelucrare a lemnului. Familia Veretino, a fost dusă în regiunea Novosibirsk, localitatea Zaharcov, unde erau deportați și polonezi, germani, ucraineni. Oameni liberi, practic, nu erau acolo, în acea zonă.

Deportații tot timpul erau monitorizați. Dacă încercau să fugă puteau fi bătuți, arestați și băgați în închisori, cum este și cazul familiei Veretino, bunelul acestuia a încercat de câteva ori să fugă, dar a fost prins de comendatură, bătut și întors.

Cei deportați nu cunoșteau limba rusă ceea ce le minimaliza și mai mult posibilitățile de a se descurca. O parte din ei au decedat din cauza condițiilor din Siberia, printre ei fiind și Stepan Veretino și soția acestuia. Copiii, Onufrii și Constantin au fost purtați prin mai multe case de copii din Omsk, Tomsk, apoi au lucrat și ei la tăiatul pădurii. Onufrii Veretino a lucrat 47 de ani la tăiatul pădurii și niciodată nu și-a schimbat locul de muncă, acesta fiind și un motiv de laudă pentru el, în carnetul lui de muncă există doar ștampila de angajare și cea de concediere. Onufrii Veretino avea multă dragoste pentru a lucra pământul. Și pe lângă casă avea un lot care îl îngrijea, cultiva acolo legume, avea pomi fructiferi, nu percepea viața fără a munci pământul. Vasile Veretino crede că, probabil aceasta o are și el în gene, pentru că deși deține o afacere mare, în domeniul industriei ușoare, și-a cumpărat și câteva hectare de teren și oi lăudându-se mereu prietenilor că ,,în venele lui curge sânge de chiabur."[174] Localitatea Zaharcov încă din anul 1970 nu mai există, dar Vasile Veretino a instalat acolo o piatră comemorativă, unde sunt câteva imagini de la muncile la tăiatul pădurilor și pe care este scris ,,Aici au muncit și s-au educat oameni, iar tu, trecătorile închină-te în fața lor". Este o locație unde se ajunge în zilele noastre extrem de greu chiar și cu mașini de teren.

[173] Gogu-Zinovii, Maria. *op.cit*., pp. 36-42.
[174] *Ibidem*, pp. 36-42.

Efim Negru a fost și el supus represiunilor staliniste din RASSM. Informații inedite se conțin în dosarul nr. 1036, din F. 3398, inv. 1, care se află la păstrare de stat în fondurile Direcției Generale Arhiva Națională a Agenției Naționale a Arhivelor. Din acest dosar am putut să aflăm mai multe detalii ce reflectă condițiile și modul în care a fost arestat și condamnat tânărul de 21 ani, Efim Negru. La 29 iunie 1940, instanța a decis trimiterea lui Negru Efim Melentiev, pe un termen de 3 ani la muncă în Gulag.[175] Acolo în Siberia, în regiunea Arhanghelsk, unde a fost exilat Negru Efim Melentiev, a lucrat la tăiatul pădurilor, una din principalele activități ale transnistrenilor și basarabenilor deportați.[176]

În Siberia, Dumitru Nimigeanu, a întâlnit mulți deportați din stânga Nistrului și a povestit despre soarta unor transnistreni în lucrarea sa. El relatează despre cazul Nastasiei Munteanu, care a reușit în anul 1925 să se refugieze peste Nistru împreună cu soțul.[177] Ei s-au refugiat în localitatea Ciuburciu la rude astfel au scăpat de arma sovieticilor. Nereușind să plece peste Prut la 13 iunie 1941 au fost deportați. Familia a fost separată de soț și dusă la munci grele în Siberia.[178] Nastasia a lucrat la tăiatul pădurii, la construcția drumurilor și în multe alte munci grele. Nu exista diferență între lucrul pe care îl făceau bărbații și cel care îl făceau femeile. Aveau același regim de muncă, nu aveau haine mai bune ori încălțăminte diferită de cea a bărbaților, și pentru munca lor nu primeau produse alimentare mai multe decât bărbații.[179]

Așa cum arată documentele de arhivă în lagărul ,,Bureinskom" au avut loc și condamnări particulare și exilări la muncă în Siberia. Este cazul lui Popov Mihail Mefodievici[180] și Brusenco Alexandra Mitrofanovna care au fost condamnați la 10 ani de muncă.[181] În RASSM, au continuat arestările și internările în lagărele sovietice și în anul 1940. În documentele de arhivă sunt informații ce confirmă acest fapt, de exemplu Clavdia Tcaci, locuitoare a localității Glinoe, raionul Slobozia, la 18 aprilie 1940 a fost judecată și trimisă la muncă în lagărul din Krasnoiarsk.[182] La 1 septembrie 1940, Furman Șlioma, locuitor al orașului Dubăsari, a fost trimis la trei ani de muncă în lagărul din Vâtegorsk.[183] Berdicevschii Stepan, din Tiraspol, a fost condamnat la 5 ani de muncă în Kuibâșev.[184]

[175] ANA, DGAN, F. 3398, inv. 1, d. 1036, f. 35.
[176] *Ibidem*, f. 1.
[177] Nimigeanu, Dumitru. *op. cit*., p. 118.
[178] *Ibidem*, p. 120.
[179] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit*., p. 37.
[180] ANA, DGAN, F. 2948, inv. 3, d, 1, f. 45.
[181] *Ibidem*, f. 191.
[182] *Ibidem*, f. 190.
[183] *Ibidem*, f. 39.
[184] *Ibidem*, f. 184.

Odată cu ocuparea Basarabiei a nordului Bucovinei și a Ținutului Herța, în 1940, de către trupele sovietice, a început tragedia neamului românesc din aceste regiuni. Un loc aparte în multitudinea crimelor comise de regimul totalitar comunist l-a ocupat deportările de populație în lagărele de concentrare. Deportările masive s-au realizat sub diferite motive și au afectat toate popoarele fostei URSS. „Formă de totalitarism aproape desăvârșită, stalinismul a reprezentat subminarea permanentă a moralei tradiționale. Poate fi descris chiar ca o revoluție etică: binele și răul, viciul și virtutea, faptele meritorii și cele reprobabile, toate au fost drastic reevaluate."[185] Unele popoare sau grupuri de populație au fost strămutate în Siberia și în Extremul Orient în timpul colectivizării forțate, altele pentru a „fortifica hotarele" prin dislocarea lor în regiunile de frontieră a „elementelor dușmănoase" și a popoarelor care „nu inspirau încredere" regimului comunist sau au fost acuzate de „colaboraționism cu dușmanii."[186] „Stalinismul nu este un loc ospitalier pentru cei atașați principiilor universale de libertate și egalitate, cruzimea împotriva dușmanului de clasă fiind virtutea supremă"[187] Documentele din dosarele secrete valorificate de către istorici după 1994 dovedesc că atitudinea organelor puterii sovietice față de basarabeni a fost una rigidă. Fără nici un temei juridic sau moral, au fost supuși represiunii toți cei care, dintr-un motiv sau altul, nu-și manifestau adeziunea la regimul bolșevic. La 9 iulie 1940, președintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS, V. Molotov, semnează Hotărârea nr. 1201-471 „Cu privire la activitatea tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și Nordului Bucovinei" și, astfel, teroarea a fost legalizată în teritoriile anexate".[188]

Decizia CC al PC(b) a fost tranșantă: totuși cei care au colaborat cu administrația română urmau să fie arestați imediat, majoritatea din ei fiind condamnați la diferite termene de detenție în lagăr. Printre primele victime ale stalinismului se numără deputații Sfatului Țării, care nu au reușit să se refugieze peste Prut ori, nu au dorit. Au fost învinuiți de „înaltă trădare", deoarece au votat actul Unirii în 1918 și au activat în vederea formării statului unitar român. De asemenea, victime ale comunismului au fost primarii, preoții, elita național-politică și profesorii, acuzațiile aduse fiind: activități contrarevoluționare, agitație antisovietică, spionaj pentru România.[189]

Imediat după ocuparea Basarabiei de către sovietici, se instaurează un regim de teroare și pe acest teritoriu. Documentele de arhivă arată că din luna iulie deja au început arestările, condamnările și trimiterile la muncă forțată a basarabenilor în locurile îndepărtate ale Rusiei.

[185] Tismăneanu, Vlaimir. *Mizeria utopiei: criza idiologiei marxiste în Europa Răsăriteană*. Iași, 1997, p. 28.
[186] Olaru-Cemîrtan, Viorica. *op. cit.*, p. 18.
[187] Tismăneanu, Vladimir. *op. cit.*, pp. 20-21.
[188] Olaru-Cemîrtan, Viorica. *op. cit.*, p. 73.
[189] *Ibidem*, pp.75-76.

Unul din cei care au avut de suferit de pe urma sovieticilor este Andrei Zbîrnea. La 19 iulie 1940 când a început să fie anchetat de NKVD, era locuitor al orașului Orhei, șef al telegrafului și al oficului poștal din localitate. Decizia finală a fost luată la 26 noiembrie 1940 de către Comisarul Norodnic al Afacerilor Interne al URSS, care i-a dat sentința: munca într-un lagăr de corecție pe o perioadă de 8 ani, din ziua arestării, adică de la 19 iulie 1940. Abia în 1989 el a fost reabilitat prin hotărârea Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS.[190]

Astfel de cazuri au fost numeroase în Basarabia în anul 1940. Drept exemple ar fi următoarele cazuri: în noiembrie 1940 Rubenștein Haica, locuitoare a orașului Bălți a fost judecată și dusă la munci grele în „Sevastoklag" în Magadan.[191] În lagărul Carelo-Finlandez, în decembrie 1940 a fost trimis locuitorul localității Valea Perjei, Calinicov Fiodor.[192] În anul 1940 au fost arestați, condamnați și trimiși la munci grele în „Krailag"[193] lagărul din „Vâtegorsk",[194] „Viatsk", „Cerepoveț", „Kraslag".[195] Uniunea Sovietică avea nevoie și de resurse umane și brațe de muncă. Pentru că cei menționați mai sus au scris în adresa Sovietului Suprem al URSS, scrisori de a le fi reexaminate dosarele și să li se permită întoarcerea la baștină, ceea ce li s-a refuzat. Administrația lagărelor unde munceau în majoritatea cazurilor le dădeau caracterizare bună și îi calificau ca fiind buni lucrători. Un exemplu elocvent este a lui Marin Alexei, care în anul 1954 solicita Procuraturii Generale a URSS de a-i fi revăzut dosarul, iar șeful minei din localitatea Severo-Eniseisk, Arhipov, l-a caracterizat pe Marin Alexei ca un lucrător exemplar, omenos și foarte atent în ceea ce face, „lucrează laborant în mină, nu are nici o încălcare disciplinară și nici în ceea ce ține de muncă", relatează acesta.[196]

O structură importantă din cadrul economiei sovietice a devenit munca obligatorie, sau munca penală practicată de deținuți. Acest tip de muncă obligatorie avea un randament scăzut. Una din principalele forme de organizare a sistemului de muncă obligatorie, practicate de deținuți a fost complexul colonialo-industrial creat în cadrul NKVD în a doua jumătate a anilor 1930. Numărul întreprinderilor specializate în diferite domenii a început să crească începând cu anul 1938, după Marea Teroare Stalinistă, care a constituit unul din principalele motive ale deportărilor din interiorul URSS până la începerea celui de-al Doilea Război Mondial, când multe colonii au fost

[190] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 2, d. 1261.
[191] ANA, DGAN, F. 2948, inv. 3, d. 1, f. 184.
[192] *Ibidem*, f. 187.
[193] *Ibidem*, f. 39.
[194] *Ibidem*.
[195] *Ibidem*, f. 167.
[196] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 1, d. 1589.

umplute cu deținuți politici.[197] Persoanele considerate de regimul sovietic indezirabile au constituit principala modalitate de suplinire a deficitului de forță de muncă.

2.2. Exploatarea deportaților din RSSM în anii 1941-1944 în Siberia.

Imediat după ocuparea Basarabiei de către sovietici, se instaurează un regim de teroare și pe acest teritoriu au început arestările, condamnările și trimiterile la muncă forțată a persoanelor care nu se încadrau în clișeele omului sovietic, în locurile îndepărtate ale URSS.

Primul val al deportării din iunie 1941 s-a efectuat conform unui plan preliminar, elaborat minuțios, și se urmărea, în primul rând, exterminarea tuturor liderilor, a persoanelor incomode, „periculoase" pentru statul sovietic prin pregătirea, cultura și autoritatea pe care o aveau. De organizarea deportărilor din 1941 s-a ocupat Biroul Politic al CC al PCUS, iar structurile NKGB au dezvoltat baza logistică a procesului de deportare. Responsabil direct de realizarea acestora a fost Sergo Goglidze, numit în mai 1941, împuternicit al partidului în RSSM.[198] S-au întocmit din timp listele de „contingente" pentru arestări și evacuări sau strămutări. S-a constatat existența a 32.423 de persoane de acest fel, dintre care 6.250 de persoane urmau să fie arestate, iar 26.173 – deportate. Hotărârea privind desfășurarea operațiunii a fost aprobată de guvernul sovietic în mai 1941. Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie (ora 2.30), fiind strămutați cu traiul în RSS Kazahă – 9954 de persoane, în RASS Komi – 352, în regiunile Omsk - 6085, în Novosibirsk – 5787, în Krasnoiarsk – 470. Bilanțul cantitativ al represiunii într-un an de putere sovietică în Basarabia este cumplit: arestarea, deportarea, asasinarea a 12,23% din populație – peste 300.000 de locuitori, în special români. Prin deportarea în masă din 12-13 iunie 1941se dorea distrugerea bazei naționale a culturii, limbii, istoriei și anihilarea memoriei legate de România.[199]

Lucru în mine. Uniunea Sovietică era un stat enorm, resursele sale naturale erau la fel de mari, iar cea mai mare problemă în ajunul și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial era înapoierea economică. Din această cauză era o lipsă acută de mașini speciale cu un înalt randament, care să înlocuiască o parte din munca fizică din Gulag. Această necesitate decurgea din faptul că, practic, toate operațiile dintr-o mină se făceau manual, cu instrumente de proastă calitate. Pentru o mai bună dirijare a întreprinderilor metalurgice și din domeniul mineritului a fost înființat un centru principal din cadrul Gulagului, care se ocupa cu gestionarea afacerilor din domeniul extragerii metalelor, cărbunilor etc**.**[200] În cadrul Gulagului, se obținea 46,5% de nichel, 40% cobalt, 76% de staniu, 60% de aur, iar metalele prețioase reprezentau 40 % din totalul

[197] Солженицин, Александр. *Архипелаг Гулаг*. Екатеримбург, 2007, с. 38.
[198] Olaru-Cemârtan, Vioroca. *op. cit.*
[199] *Ibidem.*
[200] *Gulag*, https://ewikiro.top/wiki/GULAG, vizitat 14.02.2022.

produs de Uniunea Sovietică la nivelul anului 1940. Deja în anul 1949 în coloniile sovietice se extrăgea 100% din producția de platină și briliante, mai mult de 90% de aur, 70% de staniu, 40% de cupru și 33% de nichel.[201] Începând cu anii 20 ai secolului al XX-lea, după obținerea victoriei în războiul civil, bolșevicii au purces la crearea URSS și la stabilirea unor direcții noi în domeniul economiei, s-a început cercetarea activă a nordului URSS pentru a descoperi diferite rezerve de bogății subpământene. În anul 1921 în regiunea Norilskului de astăzi au fost deschise mine pentru exploatarea cărbunelui, mine de nichel (în prezent cel mai mare exportator de nichel) și chiar de platină.

În 1924 în regiunile râului Peciora au fost descoperite rezerve colosale de cărbune și petrol, toate aceste exploatări miniere au trecut de curând în competența NKVD-lui.[202]

Munca la minele din cadrul Gulagului s-a activizat odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial. De atunci s-a dezvoltat domeniul extragerii metalelor și a petrolului de care URSS dispunea din belșug pe propriul teritoriu însă nu erau valorificate la capacitate maximă. Chiar dacă cererea a crescut, însă acest lucru nu însemna că a sporit și productivitatea muncii, datorită rațiilor alimentare care și așa erau infime, au scăzut practic în jumătate și datorită greutăților prin care treceau cei condamnați la munci în Gulag.[203]

Închisorile unde erau duse persoanele arestate reprezentau modalitățile sigure de exterminare ale acestora. Cum menționează Dumitru Crihan ,,erau băgați 100 de persoane într-o celulă, care în mod practic putea adăposti maxim 20, paturile din lemn erau bietajate, fără spații între ele, dintr-un capăt până în altul a celulei erau doar paturi, oamenii erau și la etajul 1 și la etajul 2 și sub paturi lângă hârdău (un vas din lemn unde își făceau nevoile fizilogice)". Toate aceste se întâmplau în închisoarea din Kirov.[204] Condițiile nu erau mai bune nici în alte închisori, tot Dumitru Crihan, care a fost purtat și prin Inta în lagărul ,,MINLAG", un lagăr al NKVD . La Inta erau 7 sau 8 lagăre, deci vreo 40 mii de deținuți, dintre care lagărul 4 era de femei, restul de bărbați. Fiecare lagăr al NKVD-lui aveau o populație de 4-5 mii de deținuți. După ce erau aduși și ținuți în carantină o perioadă, deținuții erau trimiși la muncă. Selectarea muncitorilor se făcea ca la târgul de sclavi. Adică șefii lagărelor, doctorii, temnicerii încă vreo 10-15 persoane asistau, iar deținuții apăreau în pielea goală în fața lor, erau examinați, trebuiau să arate până și dinții ca să vadă dacă nu sunt distrofici și că sunt în putere. Abia după aceea erau repartizați la muncă.[205]

---

[201] *Ibidem.*
[202] *Ibidem.*
[203] *История Сталинизма: принудительныи труд в СССР – Экономика, политика, память* (материалы международноі конференции 28-29 октября). Москва, 2011, p.105.
[204] Saka, Serafim. *op. cit.*, p.14.
[205] *Ibidem.*

Regimul de lucru era unul destul de greu și chinuitor. „În lagărul nr. 3 am lucrat la mina de cărbuni. Deșteptarea se făcea la ora 5 dimineața, până la ora 6 se făcea toaleta și micul dejun, care nu era altceva decât o cană de ceai cu o bucată de pâine, apoi încolonați eram duși din zona unde locuiam în zona unde lucram, la început erau două zone separate, iar ulterior unite cu un coridor de sârmă ghimpată".[206] Procedura de trecere dintr-o zonă în alta era destul de neplăcută, , deoarece nu coincidea de multe ori numărul de deținuți și era nevoie de a fi numărați de mai multe ori. Înainte de a porni la muncă, erau puși în coloane câte 3 și trebuiau să se țină de braț, iar șeful în fiecare dimineață striga la ei să nu cumva să încerce cineva să facă un pas la stânga ori la dreapta că vor împușca fără ca măcar să fie avertizați.

Problema cea mare din lagăre era mâncarea puțină și de o calitate proastă și lipsa hainelor necesare temperaturilor reci din Siberia. „Mâncarea era de o calitate mediocră și nu prea ajungea. Se dădea mâncare în dependență de norma pe care o îndeplineai: dacă făceai norma 110 procente primeai cazanul 8, dacă făceai mai puțin- primeai cazanul 7 și tot așa până ajungeai la cazanul 1, unde meniul consta din pâine și doar apă."[207] După ce veneau de la muncă erau trimiși în barăci unde aveau două ore la dispoziție pentru necesități, după care barăcile se încuiau iar cei din interior rămâneau ca într-o închisoare. După câteva luni acest regim nu mai funcționa, se putea de deplasat dintr-o baracă în alta. Deținuții internați în lagărele de concentrare aveau 4 zile libere în lună, care nu coincideau neapărat cu zilele de duminică. Aveau voie să scrie doar două scrisori pe an. Toate acestea am putut să le observăm și în interviul cu Marilena Sârbu, care ne-a pus la dispoziție cele două scrisori trimise de bunicul ei, Andrei Zbârnea din Siberia. (Anexa 1, Anexa 2)

Una din destinațiile de tristă faimă ale deportărilor și Gulagului sovietic a fost „Norillag" (lagărul din Norilsk), unde 16 808 prizonieri au murit din cauza condițiilor grele de muncă, foamete și frig, între 1935-1956. Potrivit estimărilor, deținuții au continuat să lucreze în minele de la Norilsk până către anul 1979. În mine au lucrat nu doar bărbații, dar și femeile, iar una din basarabencele ce și-a petrecut o mare parte din viață la munca în mina din Norilsk este Eufrosinia Kersnovski, deportată din orașul Soroca în anul 1941 împreună cu alte 1874 persoane din județul Soroca.[208] În nordul regiunii, unde a fost dusă Eufrosinia Kersnovski între cei 5,8 mii de persoane deporate din RSS Moldovenească se numărau aproape două mii de copii cu vârsta de până la 16 ani, iar femeile erau ceva mai puține de 2,5 mii la număr.[209] În lagărul din Norilsk,

[206] *Ibidem*, p. 15.
[207] *Ibidem*, p.17.
[208] Pasat, Valeriu. *Sinuosul drum al pătimirilor Eufrosiniei Kersnovski de la Soroca în Siberia*, în Timpul, 2020.
[209] Pasat, Valeriu. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950*. ROSSPEN, 2006, p.116, pp. 126-129, p.145.

Eufrosinia Kersnovski a trecut prin toate greutățile vieții de lagăr: munci la încărcare-descărcare grele, lucrări la construcții, la spitalul lagărului, dar ea a dorit să meargă iar în mină. La spital din punct de vedere fizic era mai ușor avea mai multe șanse de supraviețuire, dar din punct de vedere psihologic îi era foarte greu. Un alt avantaj al minerilor era și acela că ei cădeau sub incidentul așa-zisului ,,sistem de treceri în cont" în cazul în care făceau planul de producție. O zi de muncă era considerată ca două ori chiar ca trei zile și aceasta reducea termenul de detenție, care urma să fie ispășit.[210] Datorită ,,trecerilor în cont", Eufrosinia Kersnovski a reușit să se elibereze înainte de termen în anul 1952. Dar a luat atunci o decizie inexplicabilă, de a rămâne în mină să lucreze, doar că lucra ca angajat liber. Cu timpul a însușit meseria de artificier, foarte periculoasă și nu una din cele mai indicate munci pentru femei. Era o muncă care consta în producerea exploziilor în exploatările miniere.

Munca la suprafață, în taiga era extrem de dificilă, însă mina era și grea, și periculoasă, ,,în fața noastră a apărut o cireadă de bivoli, când m-am apropiat am văzut că-s oameni, hainele de pe ei erau înnegrite de praful de cărbuni din mină, fețele înnegrite de același praf, iar zăpada care cădea pe fețele lor se topea și se transforma într-un fel de gheață. Păreau arătănii de pe altă lume. Le luceau numai ochii și dinții. –De unde veniți ? I-am întrebat eu – de unde veți veni și voi mâine, de la 2000 de metri sub pământ, din fundul iadului, îmi răspunsese un bătrân ucrainean din vest,"[211] Acolo, în genere, în orice clipă putea să se întâmple vreun accident și absolut nimeni să nu iasă, fiindcă și siguranța muncii era precară.

În urma cercetării arhivelor referitoare la locul de unde au fost deportați basarabenii și locația din Siberia sau Kazahstan, se poate concluziona ce fel de muncă se îndeplinea: în Kazahstan, de exemplu, se lucra mai des în colhozuri și sovhozuri. În Norilsk, Vorkuta sau Altai se lucra în mine. ,,Cei maturi – bărbați, femei, tineri mai sus de 15 ani – am fost repartizați la muncă, cei mai mulți au fost duși în minele de aur. Din cei patru membri ai familiei noastre ajunși în Altai, trei am fost trimiși la lucru. Eu și fratele la mină, mama în calitate de servitoare la școală, lucrul în mină era foarte greu, douăsprezece ore pe zi sub pământ, fratele Mitea deși era foarte slăbuț săpa tone de pământ pe tură, iar eu scoteam pământul din mină cu o vagonetă. Când ajungeam seara nu mai puteam răbda durerile de spate. Am lucrat așa aproape un an, unsprezece luni, fratele a lucrat acolo tot timpul" relatează Nicolae Cozma.[212]

---

[210] Pasat, Valeriu. *Sinuosul drum al pătimirilor Eufrosiniei Kersnovski de la Soroca în Siberia*, în Timpul, 2020.
[211] Banaga, Nicolae. *Nu cerceta aceste legi, căci ești nebun de le-nțelegi*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească,* vol. I, tom I, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.87. (studiu de caz de Viorica Olaru-Cemârtan).
[212] Cozma, Olga, Cozma, Nicolae. *Nicăieri nu e mai bine ca acasă*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă*

Femeile erau luate să muncească în mine, uneori chiar erau luate cu forța, cum este cazul Eudochiei Barbînță, a lucrat în mina „120 бис", din Karaganda. Aceasta era originară din Goteşti, r-l Cantemir, deportată împreună cu familia sa în RSS Kazahă, la 13 iunie 1941. Din cauza sărăciei extrem de dure, în clasa a III-a fiind, s-a angajat la muncă și sora acesteia Ana Barbînță, lucra la „lukosusilka", la uscat ceapă. Era o căsuță plină cu rafturi din scândură, ceapa era înșirată acolo pentru a se usca, și trebuia aleasă acea stricată. Munca aceasta se remunera cu 300 grame de pâine pe zi.[213] Femeile cu copii mici erau obligate și ele să meargă la muncă și cu mare greu li se acorda timpul necesar alăptării, care era din 4 în 4 ore. Aveau voie câte 15 minute să stea cu bebelușul, după care erau luate iar la lucru; acestea erau învinuite că sarcina lor afecta bugetul lagărului.[214] Femeile cu acele 300 grame de pâine erau nevoite să hrănească toți copiii care îi aveau, și aceasta a durat cât a durat și războiul, lumea se îmbolnăvea din cauza subnutriției.

Munca la minele din cadrul Gulagului a început mai intens în special odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Un accent mai mare s-a pus pe munca în domeniul extragerii metalelor și a petrolului, de care URSS dispunea din belșug pe propriul teritoriu însă nu erau valorificate la capacitate maximă. Cererea a crescut, însă acest lucru nu însemna că a sporit și productivitatea muncii, fiindcă rațiile alimentare, care și așa erau mici, au scăzut practic și ele în jumătate.

Deținuții din închisori, care lucrau la minele de sare, aveau un drum special închis pe margini cu sârmă ghimpată. Erau conduși de gardieni cu armele întinse. Aici erau deținuții politici care erau condamnați la 20-25 de ani de muncă silnică.[215]

Cel mai greu moment pentru un deținut era transferarea în alt lagăr. Era un moment stresant pentru că deținuții își pierdeau toate legăturile pe care și le făcuse în lagăr, plus și faptul că trebuia să lucreze în alt domeniu, asta însemna că trebuia să ia totul de la capăt. Dumitru Crihan a fost și el dus din lagărul nr. 3 în lagărul nr. 2, unde a lucrat într-o brigadă, ce își desfășura activitatea nu în mină, dar la suprafață și pregătea lemnul pentru susținerea galeriilor. Era un lucru foarte greu, pentru că acolo era iarnă 9 luni de zile, iar pe lângă gerul teribil, nopțile durau 23 de ore în lunile decembrie și ianuarie. Mai târziu a fost luat de un georgian să lucreze ca

---

Moldovenească, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.162. (studiu de caz de Ion Gheleţchi).

[213] Nedov, Ana. *Aceasta era copilărie*? În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.103. (studiu de caz de Gheorghe Bagrin).

[214] Applebaum, Anne. *op. cit*., p. 341-342.

[215] Nimingeanu, Dumitru. *op.cit*., p. 143.

geolog. Lucrau într-un birou cu topografii de la mină.[216] După care a trecut la serviciul de ventilație, apoi a fost măsurător la gaze. A făcut 3 luni de cursuri și a devenit șef la ventilație. A ajuns și la postul de dispecer de schimb, un post tehnic, care îl scăpa de la ,,munca fizică, grea și istovitoare" cum menționează acesta.[217]

După moartea lui Stalin, deținuții au început să primească și un fel de salariu. Nu era nici pe departe salariul unui om liber. Desigur că se făceau reținerile necesare, dar le rămânea și muncitorilor din lagăre câteva ruble. Pe teritoriul se deschisese magazine de unde își cumpărau dulciuri, ceai, mezeluri ș.a. Viața devenise un pic mai suportabilă chiar dacă condițiile erau foarte dure și lucrul foarte greu. În Gulag nu a fost doar muncă, acolo a fost suferință, a fost foamete, epidemii, hoții, nedreptate, morți subite etc. În memoria oamenilor nu au rămas sărbătorile sovietice, fiindcă doar ele erau recunoscute – în memoria oamenilor au rămas barăcile, a rămas ,,balandaua" fără gust, a rămas regimul tiranic de exploatare prin muncă.

Munca la tăiatul pădurilor. Paul Barton spunea despre lagăre că acestea găzduiau o fracţiune atât de importantă a populaţiei ţării încât prin simpla lor întindere constituiau mai mult un stat în stat decât un sector al sistemului penitenciar. Interviurile cu persoanele care au fost supuse represiunilor staliniste demonstrează că orientarea economică în cadrul Gulagului, era foarte variată începând cu industria piscicolă, tăierea pădurilor și terminând cu industria chimică și extragerea mineralelor. Una din principalele activități ale celor deportați a fost legată de tăierea pădurilor și de prelucrarea lemnului la fabricile de cherestea. URSS dispunând de cele mai mari rezerve forestiere de pe glob datorită pădurii întinse, care începe din regiunea Breanskului și se termină în Vladivostok, în ea cresc numeroși arbori de conifere de zeci de metri, care erau și sunt până în prezent extrem de importanți nu doar pentru industria Rusiei, ci și pentru industria mondială.[218]

După câte observăm, chiar dacă reprezentanții Puterii sovietice insuflau oamenilor frică și teroare, totdeauna se făcea un șir întreg de speculații, fiindcă fiecare dorea să poată să supraviețuiască.

,,Una dintre ierni a fost foarte aspră, băieții abia izbuteau să facă planul în proportie de 60%, dar primeau ca pentru 125% și pe seama porțiilor suplimentare, au reușit să supraviețuiască iarna, însă lucrările nu s-au oprit nici măcar pentru o zi."[219] Numai că transportul arborilor care erau ,,tăiați" doar pe hârtie, întârzia foarte mult și la urechile șefului de colonie, au început să ajungă semnale de alarmă. În martie, el a trimis o comisie, care era alcatuită din șefi de echipă, care au

[216] Saka, Serafim. *op. cit*., p. 23.
[217] *Ibidem.*
[218] Țepordei, Vasile. *op. cit*., p.75.
[219] Pirogan, Vadim. *op. cit*., p.110.

observat lipsa a opt mii de metri cubi de lemn, iar mai-marele coloniei i-a adus șefului la semnat, ca să fie expediată mai departe la direcție, o adresă care trebuia să fie fundamentată tehnic foarte amănunțit, în care se explica faptul că: din cauza tăierilor masive din iernile trecute, opt mii de metri cubi de arbori nu au putut să fie expediați pe un drum special din sănii, iar transportarea prin pădurea plină cu mlaștini nu era posibilă."[220]

După transportarea pe apă, lemnul ajugea la o bază, mai bine zis un punct de colectare. La punctul de colectare, unde era adunat tot lemnul trimis cu plutele de la toate sectoarele de tăiere din taiga, era amplasată așa numita ,,bursă", care era un depozit de tranzit, unde toți bușteni sunt trași din apă la mal. Această muncă le revenea la fel deținutilor. La depozit, nu numai că lemnul era luat în primire în unități volumetrice, dar și trebuia să fie înregistrați toți bușteni, nu conta că sunt reali ori fictivi, după diametru și după lungime, iar ultima etapă în cadrul acestui proces o constituie fabrica. ,,Deja după bursă, urmează și fabrica, unde toți bușteni sunt transformați cel mai frecvent în cherestea. Aici, muncitorii sunt tot deținuți. Lucrătorii din brigăzile de lucru se hrăneau, exclusiv pe seama volumului de lemn rotund prelucrat și bușteni raportați, chiar fictiv. Toate acestea se făceau pentru a spori remunerarea. Ultima etapa urmează în aval, în cadrul depozitului de produse finite, unde, în corespundere cu normele vremii, impuse de statul sovietic, trebuie să ajungă 65% din lemnul rotund care a fost preluat de fabrica de cherestea." [221]

Nemulțumirea față de regim era foarte mare. Dar toți se temeau, înjurau regimul, lucrau numai ca să nu moară de foame. Unii brigadieri erau mai omenoși. Scriau procente mai mari numai ca să primească oamenii pâine mai multă și câte o strachină de supă în plus. Alții însă erau răi și dușmănoși. Un om, care trebuia să îndeplinească norma de trei cubi de crengi pe zi ca să le dea foc, n-o putea îndeplini niciodată, însă brigadierii mai buni la suflet le scriau și peste normă, oricum acest lucru nu aveau cum să-l verifice nimeni, deoarece crengile erau arse. Au existat și șefi mai puțin tirani în rețelele de lagăre, datorită lor au rămas în viață mulți basarabeni deportați. Unul din aceștia este și Ilie Crivoveaz, care datorită unui brigadier bun a rămas în viață. A încercat să fugă de la locul de muncă, dar brigadierul nu a anunțat organele competente despre acest fapt și datorită lui, Ilie Crivoveaz nu a ajuns în închisoare. Respectivul studiu de caz a devenit cunoscut grație mărturiilor feciorului acestuia, Vladimir Crivoveaz, descendent dintr-o familie de evrei deportați din orașul Bălți în anul 1941, și care ne-a relatat istoria familiei sale, istorie ce vine să mai conchidă încă o dată ideea că din RSSM nu au fost deportați doar români basarabeni, dar și alte etnii, ruși, bulgari, găgăuzi, evrei etc. Tatăl acestuia, Crivoveaz Ilia Petrovici, prenumele și l-a schimbat mai târziu, pentru a-și proteja familia, numele dat la naștere

[220] *Ibidem.*
[221] Soljenițîn, Alexandr. *op. cit.*, p. 13.

de părinți era Elea (Эля) s-a născut în anul 1929 în orașul Bălți, și a locuit acolo până în anul 1941, pe str. Unirii. În Siberia au fost duși și imediat au fost puși să lucreze la tăiatul pădurilor. ,,Despre greutățile care le-au avut atunci când au fost aduși în Siberia, tata ne-a povestit mult mai târziu, acum câțiva ani în urmă. Au fost aduși în niște locuri sălbatice, iar localnicii îi priveau ca dușmani ai poporului, mergeau la lucru în păduri, au fost nevoiți să lucreze și cu ziua numai să poată să câștige ceva de mâncare. În timp de doi ani bunica și cu un frate de-a tatei au decedat, când i-am întrebat cum i-au înmormântat, tata mi-a zis că i-au înmormântat ca pe niște câini"[222], relatează Vladimir Crivoveaz. În scurt timp le-a murit toată familia, în viață a rămas doar Crivoveaz Ilia și sora lui. Muncile la care erau puși erau prea grele, ,,tata lucra în pădure cu caii, trebuia să care lemn, el singur îl încărca, el trebuia singur să-l descarce, era foarte greu și se alimentau prost și din această cauză ceilalți membri ai familiei nu au rezistat. La Bălți, copiii mergeau la școală, tata a făcut chiar și școala muzicală, noi am găsit foarte târziu prin lucrurile tatei, o vioară, cel mai probabil el a adus-o cu el din Basarabia, când a fost deportat și a păstrat-o." Mai târziu a lucrat și la fabrica de cherestea unde își făcea munca corect și onest. Peste ani de zile, datorită faptului că a fost conștiincios, a lucrat bine, Ilia Crivoveaz a ajuns să fie și conducătorul unei intreprinderi mari în Tomsk, care se ocupa cu industria lemnului. ,,Tata a reușit muncind foarte mult și pentru aceasta a fost apreciat, chiar premiat cu diplome de nenumărate ori", povestește nora acestuia. (Anexa 3)

Mulți deținuți politici basarabeni au lucrat în industria lemnului în perioada exilului. Printre ei îl putem menționa și pe Vadim Pirogan. Avea doar 17 ani când a fost arestat, urcat în vagoane și după mai bine de o lună de mers cu trenul, dus la pușcăria ,,Centrala Alexandrovski". Au fost băgați câte 150 oameni într-o cameră, erau și moldoveni, ucraineni, letoni, ruși, tătari, nu doar deținuți politici, dar și hoți, ucigași etc. O dată în zece zile erau duși la baie. Mâncarea era de o calitate extrem de proastă, medicamente nu erau, povestește autorul. După jumătate de an a fost chemat împreună cu alți deținuți, duși la gara Irkutsk și după două zile de mers cu trenul marfar au ajuns în gara Taișet, de acolo sub supravegherea soldaților de escortă, înarmați și însoțiți de câini a fost condus în colonia kilometrul 92, colonie care era pentru deținuții slăbiți ori bolnavi, care erau ținuți acolo pentru a se însănătoși și a putea merge la muncă.

Era luna martie 1942, în Siberia era încă un ger de -30 -40 grade. Deținuții erau scoși la curățat zăpada, povestește autorul lucrării. În fiecare lună erau supuși unui control medical pentru a determina care dintre ei este apt de muncă și poate fi trimis în alte lagăre la lucru. În lagărele cu regim sever, condamnații lucrau la tăiatul pădurilor, iarna pe geruri de până la -40 grade, iar vara

[222] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit.,* pp. 98-105.

îi chinuia ,,moșcaraua" – niște roiuri de gâze mici, a căror înțepătură era destul de dureroasă. Atât condamnații, cât și oamenii liberi purtau vara, pe cap niște plase speciale acoperindu-le și fața, făcute din ață sau din păr de cal. Prin plasă gâzele pătrundeau mai greu, în schimb căldura și lipsa de aer deveneau insuportabile. Plasele din păr de cal aveau efect, dar nu erau chiar atât de ușor de găsit. Fără acele plase era imposibil să lucrezi, cum menționează autorul ,,țânțarii și musculițele te mâncau de viu".[223] Deținuții erau numărați dimineața când se duceau la muncă și seara când se întorceau înapoi. La poartă li se făcea și percheziție. După ce luau masa se puteau odihni, dar la ora 22 erau obligați să intre în barăci, dacă erau văzuți afară după ora 22 erau pedepsiți chiar și cu carcera. În carceră nu puteau nici să se așeze măcar, trebuiau mereu să stea în picoare rezemați de pereții de beton și rația alimentară le era redusă la 300 grame de pâine pe zi fiindu-le exclusă mâncarea caldă.

La tăiatul copacilor, norma pe zi era de 9, 5 cubi. Copacii care aveau vreo 15 metri trebuiau dați jos, curățați de crengi și tăiați butuci. Toate crengile și rămășițele trebuiau arse și să fie lăsată pădurea curată.[224] În primele zile de muncă nu făceau norma, bragadierul striga la ei. Zăpada era multă, picioarele li se scufundau în ea și le era foarte greu să se miște. Vara era greu de lucrat din cauza mlaștinilor. Foarte greu reușeau să facă norma, dar o făceau, pentru ca să primească zilnic cele 600 grame de pâine și balanda (un fel de supă). Care făceau mai mult decât norma li se mai dădea o plăcintă rusească ,,pirojoc".[225] Din cauza alimentației proaste după o lună de zile de lagăr, deținuții erau foarte slabi, forțe de lucru practic nu mai aveau.

În coloniile din regiunile nordice scopul principal era exploatarea resurselor oferite de pădure, adică a lemnului. Lemnul era prelucrat ca mai apoi să fie exportat pentru a obține resurse pentru dezvoltarea industriei. O condiție obligatorie în zonele unde se defrișau păduri era situarea coloniilor specializate în defrișare în apropierea râurilor, pentru ca lemnul să poată fi transportat mai ușor. Lemnul era tăiat tot anul, dar iarna se făceau cele mai mari stocuri, când alte munci erau mai greu de practicat. De regulă fiecare al doilea deportat supraviețuitor, care a fost deportat și a avut posibilitatea de a scrie memorii, sau de a acorda interviuri istoricilor a menționat faptul că a muncit în industria lemnului ,,plăteau la început ca la ceilalți, dar la noi munca era mai grea, era un regim de exploatare drastic". După un timp moldovenii deportați s-au dumerit și au cerut remunerare mai mare. ,,Tata muncea mult, era și priceput la lucru. Ce condiții de lucru avea tata ? la început lucra la tăiat pădure. Făcea câte două-trei norme, adică șase cuburi de lemn. Eu cui spun și care se pricepe, toți zic că e imposibil. Se întâmpla uneori că două-trei luni nu vedea

[223] Pirogan, Vadim. *op. cit*., p. 116.
[224] *Ibidem,* p. 154.
[225] *Ibidem.*

salariul, iar tata îi încuraja pe toți, îi liniștea pe moldovenii. Li se dădea numai câte 200 de grame de pâine pe zi de om, trebuia să îndeplinești norma, și doar atunci primeai pâinea." [226]

Din mărturiile altor persoane care au fost deportate putem concluziona că în cadrul Gulagului, vârsta sau genul nu reprezenta nici o piedică în practicarea muncilor forțate de tot felul. „După ce au construit barăcile, copiii și cei vârstnici rămâneau acasă, restul la tăiat păduri. Cât am fost acolo (Tiumeni) părinții, fratele meu de 14 ani și sora de 12 ani au muncit numai la tăiat pădure."[227] „Chiar dacă majoritatea moldovenilor, care au fost deportați aveau mai mulți copii, chiar și au fost numeroase cazuri când au născut în exil, dar toți practic erau obligați să muncească pentru a supraviețui. Pe jos se duceau și pe jos veneau de la lucru, se duceau dimineața și veneau noaptea. Lucrau în rând și femeia și bărbatul, tot atât cât căra un bărbat căra și o femeie. Chiar dacă năsteau femeile, la fel erau impuse să lucreze."[228]

Unul din copiii, care au fost deportați în anul 1941, este și Eugen Nastase, care în noaptea de 13 iunie 1941 împreună cu părinții și surorile au fost luați din casă și duși, la fel ca multe victime ale regimului, și deportați în Siberia. Era o familie din localitatea Cornești, județul Bălți. Povestea tragică a acestei familii am aflat-o de la nepoții lui Eugen, Inessa și Igor Nastas, ei cunosc istoria familiei din mărturisirile bunicii, dar și din cercetările făcute în arhivele din Tomsk. La gara din Ungheni, pe Vasile Nastas, capul familiei, l-au dus în regiunea Sverdlovsk, orașul Kozelșceac, Ivdelag. Până la urmă a fost judecat conform art. 58-13, Cod Penal al Federației Ruse, și i s-a dat o pedeapsă de 5 ani de muncă în Ivdelag, fiind învinuit că a fost membru al Partidului Liberal, că folosea munca țăranilor din localitate și că este element periculos al societății.[229] Vasile lucra în Ivdelag, la tăiatul pădurilor. Din documentele de arhivă, ne mărturisește strănepoata acestuia, se vede clar că Vasile Nastase era sănătos, dar peste 10 luni el era deja bolnav. Pentru o zi de muncă el primea 300 gr de pâine, dacă reușea să facă norma impusă de două ori mai mult, atunci el primea 600 grame. Din cauza că era bolnav, i s-au pregătit actele și a fost trimis în regiunea Novosibirsk în satul Asina unde trebuia să lucreze în colhoz. Acolo a început o nouă etapă a vieții lui, a lucrat ca fierar în colhozul „Красный деревец" (Crasnâi dereveț), condițiile climaterice erau nefaste, mai ales pentru cei care au fost

[226]Banaga, Eugen. *Visul nostru este Unirea*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. I, tom I, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.55. (studiu de caz de Ludmila D. Cojocaru și Virgiliu Bârlădeanu).

[227]Pasat, Nadejda, Nicula, Dumitru, Grozea, Vasilina. *În familia noastră necazurile au fost prea multe și prea grele*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.127. (studiu de caz de Liudmila Chiciuc).

[228] *Ibidem.*

[229] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 2, d. 3110.

aduși din țări cu temperaturi mai blânde. Foarte multă lume îngheța pur și simplu pe drum și cum ne zice intervievata ,,existau echipe speciale, care strângeau pe cei înghețați, îi aruncau într-o groapă goală de siloz, și primăvara când se încălzea îi înmormântau."[230]

Tăierea pădurii era una din cele mai dificile munci pe care trebuiau să o îndeplinească deținuții, nu conta în ce domeniu se specializa colonia. La tăiat pădure se lucra peste tot, fiindcă toți aveau nevoie de lemn, iar lemn era din belșug. ,,Este dificil să lucrezi la extragerea cărbunelui, construcția drumurilor sau a căii ferate, sau la extragerea petrolului, însă să tai pădurea pe un frig de - 40 de grade este extrem de dificil. Munca începea de dimineața devreme era încă întuneric și se lucra cu lanternele. De obicei la tăierea pădurii se lucra în perechi, cel care doboară copacii și ajutorul lui, fiecare avea sarcini stricte. Cel mai greu era pentru începători, nu știau cum trebuie să lucreze cu fierăstrăul, densitatea arborilor este foarte mare și ei nu cad la pământ și multe alte probleme."[231] În afară de tăierea propriu-zisă a imensilor arbori din taiga, deportați din RSSM au mai lucrat și la prelucrarea primară a lemnului, după cum am menționat anterior. Vadim Pirogan a îndeplinit în Gulag tot felul de munci, a lucrat și la fabrica de cherestea, trebuiau să ducă trunchiurile de copaci în fabrică pentru a le transforma în cherestea. Fabrica nu era altceva decât un șopron, acoperit cu ardezie și avea câteva ferestrăie. ,,Lucrul nostru consta în rostogolirea și plasarea trunchiului pe un cărucior cu roți de fier, și de a-l impinge spre fierăstrerie. Aici ferăstrăiele perpendicular tăiau copacul în lungime, făcând din el scânduri."[232] Era destul de greu pentru deținuți să facă această muncă, trunchiurile erau mari, groase și trebuiau rostogolite, era nevoie de forță fizică, dar cu 550 de grame de pâine pe zi, muncitorii erau istoviți și era destul de greu de a face norma, plus că ferestrăiele lucrau foarte repede și trebuia și din partea lucrătorilor rapiditate, pentru toți era o muncă extrem de grea, pentru că arborii din taiga nu erau doar foarte înalți ci și foarte groși și practic toată munca se făcea manual, dar era necesar pentru că altfel nu obțineau rația alimentară. Deși în cadrul sistemului de Gulag au fost defrișate mii de hectare de păduri, munca aceasta nu era nici pe departe eficientă, doar erau exploatați oamenii în zadar și se irosea hrana care tot era obținută prin munca deținuților deja în coloniile specializate în creșterea animalelor și cultivarea terenului. La pădure lucrul era dificil pentru bărbați, extrem de dificil pentru femei, însă și copii erau puși la lucru. ,,Au studiat situația și m-au pus să adun conuri de pin, că nu puteam face față în brigada de căi ferate. Norma era de 64 de kilograme de conuri pe zi. Trebuia să le adun într-o cutie în care se primeau pachetele, să le pun într-un punct de lângă

[230] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit.*, pp. 60-66.
[231] Radu, Nina. *Ne-au dus, ne-au deportat și ce folos?* În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 268. (studiu de caz de Radu Dan)
[232] Pirogan, Vadim. *op. cit.*, p. 167.

calea ferată, de unde la sfârșitul lunii le încărcau în vagoane și le duceau pentru însămânțarea terenurilor rămase libere după tăierea pădurilor. Lemnul cel mai căutat era pinul și mesteacănul, singurul lemn de esență tare din taiga. În prima zi de dimineața, am reușit să adun vreo trei lădițe de câte 8 kg de conuri. A venit la mine Volodea Kelbert și m-a chemat să ne încălzim puțin la rug (focul care era făcut din crengile adunate după curățitul copacilor). Nu era îngăduit nici cetățenilor liberi să folosească aceste crengi, fiind obligați să cumpere lemne de foc. Tăietorii pădurii ardeau mii de vagoane de crengi, dar nu-i lăsau pe oameni să le adune. [233] Despre acest fapt menționează și Nicolae Caragheorghe, deportat împreună cu părinții din localitatea Dolinscoe, județul Ismail, că atunci când părinții își construiau casă în localitatea Pobeda, regiunea Tomsk, nu puteau face rost de lemn pentru construcții chiar dacă de jur împrejur localitatea este înconjurată de pădure. Și chiar dacă au cumpărat lemn, li se dădea totuși din cel de o calitate mai joasă.

Munca în colhozuri, sovhozuri și fabrici. Munca în colhozuri și sovhozuri nu era una deloc ușoară. Se lucra în brigăzi la distanțe de 10 ori chiar 15 kilometri de colhoz. Zosim Punga povestește că la început au mers la cosit fânul pe câmpuri, îl făceau scârte acolo pe deal, apoi când începea treieratul grâului adunau paiele și tot le făceau scârte pe deal, și înnoptau cel mai des acolo ,,la ce ne punea aceea trebuia să facem, acolo nu aveam voie să spunem nu.”[234]

În multe cazuri nimeni nu era la un loc cu familia, femeilor, care aveau copii de alăptat, li s-a dat de lucru în colhoz la diferite activități, la încărcat camioane cu grâu și alte cereale, la ferme, la câmp etc. Nimeni nu avea voie să ia ceva din colhoz, grâu, cartofi ori alte produse, pentru că erau mereu controlați și era periculos. Cei care lucrau la brigadă primeau câte jumătate de kilogram de pâine pe zi și de două ori pe zi ,,balandă”. De carne nici nu era vorba. Pâinea pe care o primeau trebuiau să o împartă cu bătrînii și copiii, care nu puteau lucra. Pentru că locul unde lucrau era departe de bordeiele unde trăiau lucrătorii mergeau pe rând seara și duceau mâncarea la cei de acasă. Copiii, mai târziu au fost luați la grădinițe, acolo ei primeau niște ,,fricăței cu lapte smântânit”.[235] Fiecare muncitor avea voie să meargă la bordei cam o dată la trei săptămâni. Munca în brigadă ținea din zori până noaptea. Deșteptarea se făcea până a se lumina iar seara se lucra până întuneca. Cu toate eforturile și viața grea ce o duceau, cei de la consiliul sătesc le făceau observație că lucrează puțin. Lumea nu avea voie să-și spună părerea ori să vorbească pe nici un subiect. ,,O femeie din colhozul ,,Voroșilov” a zis odată că ,,vor veni nemții și vor sparge capete” a fost luată din casă și doi ani nu s-a știut nimic despre ea, cu toate că avea acasă șase

[233] Țepordei, Vasile. *op.cit*., p. 77.
[234] Punga, Zosim. *La ce te puneau aceea trebuia să lucrezi*. https://www.youtube.com/watch?v=VNpjKhDE3uw, vizitat 14.02.2022.
[235] Nimigeau, Dumitru. *op. cit*., p. 97.

copii, cel mai mic fiind de doar șase luni. Soțul ei era foarte bun lucrător. Ieșea primul pe ,,oblast" (regiune). A primit pentru munca lui și o medalie și un portret a lui Stalin drept răsplată. Datorită meritelor lui de ,,stahanovist" i-a fost eliberată soția, care a povestit că a fost judecată la 10 ani de închisoare."[236]

Toată lumea lucra, copiii lucrau vara la grădină, recoltau mazăre, scoteau morcovi, adunau varza. În cele mai dese cazuri copiii nu mergeau la școală, erau scoși la adunatul spicelor, la plivitul grâului de iarbă, trebuiau să curețe câmpurile de ciulini, ca să fie curate pentru cosit. Băieții erau mai descurcăreți, își făceau un fel de cuțite de tăiat iarba, iar fetelor le era mult mai greu, dar dacă nu lucrau nu erau hrăniți.[237]

Persoanele deportate erau deseori certați și acuzați că nu lucrează, dar urmăresc mersul războiului. Nu țineau cont însă de faptul că erau fără haine călduroase pe ei, prost alimentați și lucrau pe un frig de – 45- 48 grade. Văzând suferința femeilor moldovence, care erau și fără haine și unele despărțite de bărbați, unui localnic i s-a făcut jale de ele și a zis în fața așa zisului ,,procuror" de la raion că venind din părțile unde este mai cald nu pot să reziste acestor temperaturi fără haine groase, procurorul l-a ascultat, nu l-a întrebat nici măcar cum se numește, dar a doua noapte bătrânul a dispărut, relatează Dumitru Nimigeanu. Cu toate că lucrau bine și își îndeplineau norma, totuși șefii le tăiau zilele de lucru. De exemplu, tot Dumitru Nimigeanu, povestește că el cu soția sa în cinci luni au lucrat 245 de zile de lucru ,,trudalinii", cum ziceau rușii, dar în tabel în cancelaria colhozului erau trecute numai 138. Pentru că produsele alimentare se dădeau în dependență de zilelele lucrătoare, multă lume care nu putea lucra și nu primea cereale, mai umbla cu cerșitul după care decedau. Alții, din ceea ce reușise să ia de acasă schimbau pe produse alimentare. De exemplu pentru două covoare țesute puteai să obții 100 de kilograme de grâu. Cei care decedau, dar aceasta se întâmpla foarte des, erau înmormântați în majoritatea cazurilor noaptea, fiindcă ziua nu prea avea nimeni voie să lipsească de la lucru. Decedații erau aruncați într-o groapă fără sicriu, fără haine, fără preoți. În Kazahstan de exemplu, poți merge kilometri întregi și să nu vezi nici un copac. În orașe în magazine lemn de vânzare nu era, statul aproba lemnul necesar, dar nimeni nu vindea lemn celor pe care îi numeau ,,bandiți români." Dacă familia mortului avea ceva în care să-l înfășoare și să-l îngroape era bine, dacă nu îl puneau în groapă și aruncau peste el câteva paie, după care dădeau țărână peste el, ziceau o rugăciune și astfel era o înmormântare.

Pe lângă tăiatul pădurii și în colhozuri transnistrenii și basarabeni au mai lucrat și în alte domenii. Vadim Pirogan, menționează: chiar în cele mai grele domenii. El descrie lucrul în

[236] *Ibidem*, pp. 97-98.
[237] Cudla-Nandriș, Anița. *op. cit*, p. 112.

colonia 7, situată lângă calea ferată în regiunea Bratsk, o colonie, care nu era foarte mare și care avea și o mini fabrică de confecționare a pâslelor și alte obiecte de uz casnic. Și acolo a muncit V. Pirogan, a confecționat pâsle, dar în Basarabia nu exista o așa îndeletnicire și evident că pentru deportații transnistreni și basarabeni, care nu aveau idee cum se confecționează pâslele nu era ușor să le facă. După cum relata acesta „se lucra într-o căldură insuportabilă cu „duhoare infernală și acră."[238] Într-o cameră cu o suprafață mare erau câteva cazane pline cu apă fierbinte, și lângă cazane erau aranjate mese din lemn, la ele se lucra. Patru oameni erau repartizați la o masă. Dintr-un ciorap mare de lână, de vreun metru și jumătate lungime, care trebuia înmuiat în apa fierbinte, scos pe masă și frecat cu mâinele câteva ore până ce se scurta și ajungea la mărimea unei pâsle. În ciorap se întroduceau diferite calapoade cu ajutorul cărora se modela vârful, călcâiul și pâsla căpăta forma și duritatea necesară. Norma era de trei pâsle pe zi. După o săptămână de lucru, nu reușea să facă decât doar două pâsle pe zi. Căldura era insuportabilă și încă pe lângă asta, în acea apă fierbinte se adăuga acid sulfuric și alte soluții chimice, aburii le pătrundeau în plămâni și nu puteau muncitorii să respire, lipsea și ventilația în aceste încăperi. Pentru că era imposibil de a-și face norma pe zi, dar ca să poată primi rația alimentară, Pirogan a recurs chiar și la șiretlicuri. Până a da pâsla la uscătorie și mai apoi la depozit, el le scotea afară să înghețe un pic pentru a-și păstra forma. Desigur calitatea ei nu era foarte bună, pentru că după ce era un pic purtată, ea își pierdea forma. Sigur că a fost observat de brigadier și a fost alungat din brigadă, dar nu a spus totuși șefului lagărului despre aceasta și Vadim Pirogan nu a fost anchetat pentru acest fapt. În lagăre existau totuși și oameni buni.[239]

Semănatul pământurilor primăvara începea pe 9 mai, fiindcă zăpada nu se topea mai devreme de mai. Semănau cu mâna, fiindcă așa era ordinul de la raion. „Toate 37 de colhozuri din raion semănau cu mâna pe miriștea nearată".„După ce se semăna, se scormonea pământul cu un cultivator, care amesteca foarte puțin sămânța cu pământ. Un om semăna câte 7-8 hectare pe zi, fiindcă în Siberia se seamănă mai rar."[240] Foarte mulți și din alte colhozuri au murit de frig și de foame, iarna. Copiii rămași orfani au fost duși în orfelinate în diferite părți ale Uniunii Sovietice. Oamenii căutau modalități de a supraviețui foametei. Un bătrân, care a fost pus să pască vacile fiind flămând, a muls puțin lapte într-o cutie de conserve, brigadierul l-a văzut, l-a dus la consiliul sătesc unde a fost pălmuit, scos în fața femeilor și copiilor și i s-a citit sentința unde a fost condamnat la patru ani de închisoare.[241] Un alt caz a avut loc în colhozul „Novorossisk", un deportat de 19 ani a fost judecat la 3 ani de pușcărie pentru că brigadierul a găsit la el 800 de

[238] Pirogan, Vadim. *op. cit*., p. 164.
[239] *Ibidem.*
[240] Nimigeanu, Dumitru. *op. cit.*, p. 101.
[241] *Ibidem*, p. 103.

grame de orz pe care le-a luat lucrând ca combainer și le ducea acasă fraților mai mici și mamei bolnave. Nu țineau cont de faptul că din cauza administrației proaste putrezeau zeci de tone de cereale pe câmp. Copiii mergeau primăvara să strângă de pe urmă cerealele încolțite pentru a le spăla și fierbe, și pentru aceasta de multe ori au fost chemați de administrația locală și avertizați, și părinții lor de asemenea că dacă vor mai face acest lucru vor fi pedepsiți.

Pentru a putea supraviețui, pe lângă munca la care erau obligate să o facă de la oră la oră, femeile mai mergeau și lucrau cu ziua pe la băștinași. Ungeau în casele locuitorilor și le văruiau. Mergeau la curățatul hornurilor de la case. Erau nevoite să facă munci grele, cum ar fi munca de paznic la depozite de alimente. Era foarte greu să stea o noapte afară pe un ger cumplit de minus 50 grade. Din cauza frigului pentru faptul că a ațipit un pic, Anița Cudla-Nandriș, a fost judecată și trimisă pentru două luni să facă închisoare. Pe timpul când lucra la depozit s-a înțeles cu șefii să spele și să curețe sacii goi, care mai trebuiau și cârpiți. Din zece saci care trebuia să-i coase, înapoi dădea doar opt, doi îi folosea pentru cârpeala celorlați. Așa a reușit să pună câțiva deoparte, din care mai târziu a cusut haine băieților și ei. Dar nu înainte de a-i vopsi și schimba culoarea pentru a nu fi descoperită că i-a luat de la depozit. I-a fiert cu cenușă și coji de ceapă, culoarea pe care au căpătat-o era una deloc plăcută, dar nu se punea atunci această problemă.[242]

Un alt caz, unde o femeie cu trei copii a trebuit să ducă o luptă pentru supraviețuire, a fost și cel al Claudei Tomuleț, învățătoare de limbă franceză și limbă rusă în școala din satul Cajba, județul Bălți până la deportare. Împreună cu fiica sa Nina de 15 ani, care în acea vreme era studentă la Bălți și încă 2 copii, Mihail de 12 ani, și Boris**,** care avea 10 ani, au fost duși în localitatea Bundiur, raionul Ciainsk. Ca și în majoritatea cazurilor, soțul ei a fost separat la gară de familie și dus în Ivdelag, Conon Tomuleț era directorul școlii din Cajba, școală ce a fost întemeiată de tatăl Claudiei – Alexandru Crovețchi, care a reușit să se refugieze în România împreună cu soția și ceilalți copii. Deportați fiind doar fiica Claudia și feciorul Orest Crovețchi. „Tot ce au reușit să ia cu ei a fost un ceainic cu miere de albine, care pe drum au mâncat-o, iar în Siberia le-a fost toată averea pe care o aveau, un cojoc de la bunelul și un tablou pe care bunica mereu îl ținea lângă patul unde dormea”, povestește nepoata Claudiei și fiica Ninei, Natalia Novokshonova. „Au ajuns acolo, când deja vremea se răcea, nu aveau haine pentru frigurile din Siberia, bunica avea un cojoc de-a bunelului, și asta a salvat-o de gerurile cumplite. Nu aveau acte la ei, bunica când a trebuit să dea datele copiilor celor care erau responsabili de ei, a dat greșit anul de naștere a mamei, ca să nu trebuiască să iasă la lucru în acea iarnă, pentru că nu aveau cu ce se îmbrăca. Bunica cunoștea bine limba rusă, fiindcă era învățătoare de limbă rusă, datorită acestui fapt, ea a

[242] Cudla-Nandriș, Anița. *op. cit.*, p. 159.

reușit să se salveze în acea iarnă, pentru că a reușit să comunice cu localnicii. Lucra la un depozit de legume, chiar cu riscul de a face închisoare, ea punea seara câțiva cartofi în buzunarele cojocului, care le-a rupt pentru ca să cadă legumele în poale, localnicii vedeau, dar nimeni nu a pârât-o pentru aceasta. Mama însă cu frații ei nu cunoșteau nici un cuvânt în limba rusă." Nu li s-a permis să facă studii superioare în Siberia copiilor Claudiei, dar Nina citea foarte mult, a lucrat din anul 1943 pînă în anul 1956 la un generator electric, pe bază de disel, care aproviziona cu energie electrică niște depozite de păstrare a cerealelor. Fratele Boris a lucrat șofer, dar calitatea drumurilor din Siberia și condițiile de acolo au dus la aceea că în anul 1950 să se răstoarne cu mașina în pădurile siberiene și astfel s-a prăpădit, cum de altfel s-a întâmplat cu foarte mulți deportați. După moartea lui Stalin, Mihail a reușit totuși să facă studii și să devină medic veterinar în Bundiur. Avea dragostea pentru munca pământului și pentru animale. Orest Crovețchi, fratele Claudiei care a era student la Odesa, făcea facultatea de juridică, a fost și el dus la muncă la construcția căilor ferate în Gulag, unde și-a găsit sfârșitul, după cum povestește intervievata.

Deseori cei deportați erau învinuiți pe nedrept de exemplu precum că chinuiau și băteau boii din colhoz. Cei care îi mânau cu adevărat îi loveau că pe șoldurile lor în mare parte nu aveau păr, dar foarte multe răni, dar lucrătorii care munceau ziua cu ei foloseau aceste metode violente pentru că trebuiau să-și facă norma, altfel nu li se scria ,,truda" muncii. Femeile și copiii români de foarte multe ori erau cei pedepsiți chiar bătuți fără nici un motiv de către brigadieri, pentru faptul că băteau vitele, dar de cele mai multe ori ele erau lovite de localnici, relatează memorialistul D. Nimigeanu.

Munca la încărcat vagoane cu cereale a fost și ea una des practicată de cei care lucrau în colhozuri și sovhozuri. Încărcau vagoanele, pe urmă le păzeau și însoțind vagoanele le transportau în diferite direcții. Se descurcau cât de cât mai bine cei care lucrau la puncte de colectare a cerealelor. Ei se ajutau unii pe alții, chiar dacă era foarte periculos, dar aveau cel puțin ce mânca, puteau fierbe un pic de grâu și erau norocoși. Și-au pierdut și viața conaționali de-ai noștri printre vagoane, cum este cazul lui Ion Șimon, care la 18 ani lucra brigadier la încărcatul vagoanelor, și într-o zi explica logodnicei sale cum să îndeplinească funcțiile pentru că el trebuia să fie înrolat în armată, și dorea să o lase pe logonica sa în locul lui, vagoanele s-au deplasat atunci, el a nimerit între vagoane și a decedat pe loc.[243] Atunci când erau duși să muncească la punctele de colectare de cele mai multe ori cum s-a menționat mai sus, muncitorii nu veneau acasă câte 10-15 zile, ceea ce îi determina să-și ia familiile (copiii cu precădere) mai

[243] Corcodel, Varvara-Valentina. *Cristale de Memorie*. Chișinău, 2016, p. 261.

aproape de ei și astfel că deportații erau cei care au început a întemeia foarte multe localități în Siberia. O astfel de localitate este Pobeda, un sat ce se află pe malul râului Obi și care a fost întemeiat de basarabeni din județul Ismail și anume de familiile Caragheorghe, Gheorghiu, Tomov. Din județul Orhei era familia Mihalache, care până la deportare era o familie de oameni respectați în satul Chiperceni, capul familiei fiind primar în localitate, dar care a fost separat de familie și soția cu cei mici au fost duși inițial în Narîm, cel mai probabil zice Tatiana Curtieva (născută Caragheorghe) ,,i-au dus la moarte sigură, au vrut să scape de ei pentru a li se lua averile."[244]Au încercat să se descurce pentru a supraiețui, pentru că acolo unde au fost duși ,,existau și cazuri de canibalism", povestește Tatiana Curtieva. ,,Ei nu aveau ce mânca, strângeau pomușoare și ce mai găseau prin pădure. Copiii trebuiau să lucreze. La 9 ani, mama căra căldări mari cu sevă de mesteacăn și îi era foarte greu." Copiii erau obligați să colecteze sevă de la tulpinele copacilor mari de mesteacăn, care era dusă pe front datorită proprietății de energie, de revigorare pe care le posedă. Conține fructoză și zaharoză. Se obține prin găurirea în adâncime de 4-8 cm trunchiul de mesteacăn de unde curgea un lichid dulce-acrișor, și avea o culoare limpede. După construcția depozitului în locul unde azi se află localitatea Pobeda, au fost aduși aici atât deportați din RSSM, din Polonia și RSS Ucraineană, unde încetul cu încetul și-au construit case și au rămas să locuiască aici. O parte din ei nu s-au mai întors niciodată la baștină. ,,La construirea caselor ei organizau clacă, așa cum erau obișnuiți să o facă când erau acasă. Se ajutau unul pe altul, mai întâi făceau la un frate, apoi la altul"[245] povestește Maria Caragheorghe, soția lui Eugen Caragheorghe, deportat din satul Dolinscoe județul Ismail în anul 1941 împreună cu familia, el fiind copil. Totuși cum zice Maria Caragheorghe, ea fiind rusoaică, care a venit să lucreze în Pobeda ca învățătoare ,,cele mai frumoase case le-au avut basarabenii și cei mai gospodari au fost moldovenii. Ei aveau cele mai bune murături, petreceau sărbătorile frumos, erau uniți, se ajutau între ei, și eu îi mulțumesc lui Dumnezeu că am avut norocul să fac parte dintr-o familie de moldoveni." Nu este unicul sat întemeiat de basarabeni deportați, unele sate mai sunt și astăzi, o parte însă, din aceste localități au dispărut cum ar fi localitatea Andreevca, regiunea Novosibirsk, actualmente Tomsk, fiindcă până în anul 1944 în documente apare regiunea Tomsk ca parte componentă a regiunii Novosibirsk. Andreevca a dispărut în anii 50, actualmente există doar cimitirul care are 12 morminte, numele celor înmormântați acolo este trecut pe o piatră comemorativă, și de acest cimitir îngrijește Ion Apostolachi și feciorul acestuia Vasile Apostolachi. Ion este un copil deportat în anul 1941 împreună cu mama și frații săi. Tatăl

[244] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit*., p. 92.
[245] *Ibidem*, p. 95.

acestuia, Vasile Apostolachi, primar în localitatea Cajba, județul Bălți [246]a fost separat de familie și dus în Ivdelag, unde s-a prăpădit la scurt timp. Nici soția acestuia nu a rezistat mult condițiilor din Siberia și după 13 ani de chin în Siberia și-a găsit sfârșitul acolo. După cum povestea nepotul acesteia ,,i-au lăsat în mijlocul pădurii fără un acoperiș de-asupra capului, fără unelte de muncă, fără haine și încălțăminte au trebuit să improvizeze din coajă de copac un fel de încălțări.” Copiii de asemnea erau puși la lucru, Ion Apostolachi (Ivan, cum apare în documentele de arhivă) avea 13 ani când a fost dus de acasă și pus să hrănească caii la o fermă ce se afla la o distanță de 70 de kilometri de cătunul unde s-au adăpostit. El trebuia să cosească iarba, să o ducă la ferme, dar problema cea mare era că nu avea cu ce se îmbrăca și cu ce se încălța, vara umbla desculț, iar iarna își făcea și el încălțări din coji de copac. Pentru că a făcut școală în satul de baștină și era foarte bun la matematică la 17 ani a fost angajat în funcția de contabil la brigada de tractoare, mai târziu a fost angajat contabil în colhoz și a ajuns chiar să fie promovat până la funcția de contabil șef în colhoz.[247] Despre normele care le aveau muncitorii la cosit relatează mai detaliat, Vadim Pirogan ,,erau 15 cosași care dormeau într-o baracă plină de ploșnițe și erau păziți de două santinele. În primele zile le venea foarte greu să cosească, mai dădeau cu coasa prin pământ.” Cu ajutorul celor mai experimentați, basarabeanul a ajuns să cosească câte 30 ari de secară pe zi. După care a urmat și cositul ovăzului, și deoarece era mai rar, a reușit într-o zi să cosească trei norme, adică un hectar. După aceasta numele lui Vadim Pirogan a ajuns chiar și pe panoul, unde zilnic era scrise numele celor care lucrează cel mai bine. Numai că acest lucru nu era văzut cu ochi buni de către ceilalți deținuți, care nu reușeau să cosească atât de mult și care se temeau că le va fi dublată norma. Atunci, autorul cărții a înțeles că a făcut o gafă și după trei zile în care a cosit câte un hectar pe zi s-a potolit.[248] Despre normele care erau făcute pentru fiecare muncă, am aflat tot de la Apostolachi Vasile Ivanovici, care ne-a spus că exista un ,,spravocinic” (îndrumător), unde erau indicate normele care și cum trebuiau efectuate, acestea le găsim menționate și de Jacque Rossi, care de exemplu notează că normele erau calculate cu mare grijă de către normator (normirovșic), funcție pentru care se considera că e nevoie de mare pricepere, el dă exemplu că pentru curățirea zăpezii normele erau diferite în dependență de natura zăpezii: zăpadă proaspăt căzută, zăpadă ușoară, zăpadă bătătorită, zăpadă înghețată, care necesita deja nu doar lopata a fi utilizată, dar și târnăcopul, mai luându-se în calcul o serie de coeficienți cum ar fi distanța, greutatea zăpezii etc.[249]

[246] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 2, d. 706.
[247] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit.*, pp. 74-84.
[248] Pirogan, Vadim. *op. cit.*, p. 139.
[249] Applebaum, Anne. *op. cit.*, p. 246.

Colhozurile se deosebeau de sovhozuri prin faptul că în sovhozuri plata nu se făcea în produse agricole, dar în bani cu care se duceau la cooperativa sovhozului și își cumpărau cele necesare. E adevărat că nu se aduceau foarte multe produse și de cele mai multe ori ele nu ajungeau. Un sovhoz, care avea în subordine 5-6 ferme, avea doar o singură cooperativă. Magazionerul cooperativei avea în fiecare fermă câte o magazie de distribuție, la care mergea o dată în săptămână, și toată lumea venea să primească câteva kilograme de orz ori secară calculate câte 300 de grame pentru un matur și 150 de grame pentru un copil. Din cauza viscolului mare care deseori bântuia în regiune, iarna putea să nu vină magazionerul și câte două săptămâni chiar și atunci existau cazuri când celor deportați din RASSM și RSSM pentru timpul ce trecuse nu le dădeau nimic. Cerchezilor și rușilor localnici le mai dădeau uneori lapte de la mașină, adică smântânit cum era, dar basarabenilor niciodată. Femeile care lucrau la câmp foarte des rămâneau acolo și nu veneau cu zilele acasă, copiii stăteau singuri în bordeie, erau plini de păduchi. Bărbații mai erau mobilizați la lucru la stat. Colhozurile primeau deseori ordine de la Cercul de Recrutare, să dea câte 10-15 oameni pentru diferite însărcinări, unde erau trimiși doar cei deportați.[250] Femeile erau și ele obligate să facă diferite munci. Erau mobilizate și la căile ferate de unde nu se întorceau acasă uneori și câte două luni și mai mult. Copiii trebuiau să stea singuri flămânzi și nespălați. În iarna anului 1942/1943 în sovhozurile din apropierea colhozului ,,Voroșilov", au murit aproape toți românii de foame și de frig. ,,Așa de mulți mureau că nu dovedeau să sape gropi, și năruiau peste ei sub un deal." [251] Și în colhozul ,,Voroșilov" au rămas foarte puțini supraviețuitoti, din cauza frigului și a foamei. Nu aveau nici haine, nici cu ce se înveli, dormeau pe paie goale, povestește Dumitru Nimigeanu.

În colhozuri și sovhozuri însă de cele mai multe ori, în special în primul val de deportări, erau trimiși femeile și copiii, bărbații fiind separați de familii și duși în închisorile Gulagului, cei mai mulți fiind duși în Ivdelag, un lagăr din regiunea Sverdlovsk, la o distanță de 535 de kilometri nord de orașul Ekaterinburg. Majoritatea au fost exterminați prin munci grele și foamete. Din mărturiile lui Alexei Marin (n. 1906), profesor în orașul Soroca, condamnat la opt ani și internat în Ivdelag, aflăm că eșalonul care a mers la Ivdel avea cam în jur de cinci mii de bărbați basarabeni, dar dacă au reușit să supravețuiască vreo cinci sute.[252]

[250] Dumitru Nimigeanu, *op. cit.*, p. 107.
[251] *Ibidem*, p. 108.
[252] Marin, Iuri (Iuliu). *Oamenii nu doreau să vorbească despre ei înșiși în acele vremuri*. În: Ludmila D. Cojocaru (editor). *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz.* Vol. I: Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova, tomul 3, Chișinău, Tipografia Balacron, 2019, p. 219 (studiu de caz realizat de Ludmila D. Cojocaru, Virgiliu Bârlădeanu și Galina Cotovițcaia.

Vladimir Bușilă, fiul lui Boris Bușilo, deportat în Ivdelag, menționa că în toamna anului 1942, doar o singură persoană, a reușit să fie eliberată din motive de sănătate și a revenit la familia sa și a povestit că au fost duși după sârma ghimpată și ținuți mai mult de o zi și o noapte acolo amenințați cu arma neștiind ce să facă cu ei, să-i împuște ori să-i ducă în lagăre. Au fost internați în lagărul de concentrare și puși la lucru, bărbatul care a povestit nu a supraviețuit mai mult de o săptămână de la întoarcerea acasă, pentru că era deja umflat de foame.[253]

Despre viața din lagărul Ivdel, informații îngrozitoare au fost identificate de către Ludmila Pădureac și Ludmila Cojocaru în intervievarea lui Gleb Drăgan, fiul lui Haralambie Drăgan deportat în Ivdel, care spunea că cei mai mulți internați în Ivdel erau deja îndobitociți din cauza umilințelor și a mizeriilor la care au fost supuși cei deportați aici. Nu vorbeau între ei, aveau priviri de renunțare totală și unicul gând al tuturor era mâncarea și odihna.[254]

Elena Sajin, fiica Mariei Sajin povestește că de multe ori locul de lucru putea să salveze deportații. Ea relatează despre viața din Gulag a părintelui Arhip Mitrofanovici Cernei, care avea studii în economie la București, și atunci când a fost deportat el a lucrat la contabilitate ca și socotitor. Nu a putut fi promovat ori numit în funcții de administrare, pentru că era deportat, dar totuși i-a fost mai ușor și așa a reușit să supraviețuiască.[255]

Și Alexandru Nastas, relatează despre condițiile de supraviețuire în Ivdel, socrul acestuia, Abram Botica, fiind printre puținii care au reușit să supraviețuiască în Ivdel și să povestească despre viața de acolo. El fiind un bărbat în putere a fost pus să lucreze ca vâslaș – trecea cu barca peste un râu, muncitorii. Avea timp să umble și prin pădure să adune diferite pomușoare, ierburi și astfel a reușit să supraviețuiască cinci ani de închisoare în Ivdel. Tot acesta relatează că foarte puțini au fost cei care au supraviețuit, cei care decedau erau îngropați în gropi comune.[256]

În iarna anului 1941-1942 toți românii aduși din ținutul Herța, județul Dorohoi și din Basarabia, în lagărele din Sverdlovsk și care au fost puși la tăiat pădure au murit de frig și foame. Femeile acestora și copiii au fost duși în RSS Kazahă unde la rândul lor murise aproape toți.

---

[253] Amintirile lui Vladimir Borisovici Bușilo. În: Elena Postică (editor). *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz.* Vol. II: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, tomul I, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 87.

[254] Cojocaru, Ludmila. D., Pădureac, Lidia. *Deportările staliniste în Basarabia: memorii împrăștiate. În Românii ân Gulag: Memorii, mărturii, documente.* Vol. 2. Editori Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, Chișinău, S.n., 2015, p. 7-55.

[255] Sajin, Maria. *Eram copil când ne-au ridicat, în 1941. În Românii în Gulag: Memorii, mărturii, documente*. Vol. 2, p. 327. (Interviu și notă introductivă de Virgiliu Bârlădeanu și Ludmila D. Cojocaru).

[256] Nastas, Alexandru. *13 iunie – ziua răstignirii deportaților*. În: Elena Postică (editor). *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz.* Vol. II: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, tomul II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 78-79. (studiu de caz și notă întroductivă de Ludmila D. Cojocaru)

Oamenii ce lucrau la pădurile din Sverdlovsk timp de doi ani de zile nu primise nimic din îmbrăcăminte. Umblau în haine rupte, dar și acestea practic le lipseau. Însă lucrau câte 10 ore pe zi. Bărbații din aceste păduri erau condamnați la 15-20 de ani de muncă, iar femeile la 5-10 ani. Cunoscând faptul că în primul val de deportări în masă printre cei care au fost primele victime ale regimului comunist au fost intelectualii, putem menționa aici și familia lui Marin Iurie Alexei, născut în anul 1935 în orașul Tighina. Tatăl acestuia Marin Alexei Ivanovici, profesor la Colegiul Tehnic-Agrar (Selihoztehnicum) din orașul Soroca la momentul deportării, fost membru al Partidului Național Țărănesc, prieten cu Pan Halippa, Iuliu Maniu, fost deputat în Parlamentul României. În anul 1954, Marin Alexei aflându-se încă în exil, chiar dacă trecuseră deja 8 ani cât a primit ca pedeapsă, face un demers în adresa Procurorului General a URSS, unde scrie ,,am fost dus în Ivdelag din prima zi după ce a fost luat de acasă și că peste vre-o jumătate de an am fost anunțat că sunt judecat la opt ani de detenție. În acești opt ani am lucrat conducător tehnic la lansarea a două mari uzine în timpul războiului, prima a fost lansată în anul 1943 și se ocupa cu producerea materialului lubrifiant care era utilizat pentru întreținerea uneltelor de muncă și tehnicii din lagăre, iar a doua uzină a fost lansată în anul 1944 și se ocupa cu producerea drojdiei bogate în proteine, care era ceva nou pentru URSS, dar foarte necesar pentru lagăre în acele vremuri”[257]. Tot în acel document, Marin Alexei relatează despre faptul că chiar dacă și-a ispășit termenul care i-a fost dat, nu i s-a permis să meargă la baștină și menționează ,,de aproape 5 ani sunt în localitatea Severo Eniseisc, Regiunea Krasnoiarsk, unde lucrez fără încetare în mina locală, în condiții extrem de grele, iar despre starea sănătății mele cred că este inutil să vorbesc, ținând cont de faptul că de aproape 13 ani sunt în detenție în regiunile îndepărtate ale URSS, unde condițiile climaterice sunt diferite de cele din Moldova. Datorită faptului că nu există nici o investigație și nimeni niciodată nu mi-a prezentat vre-o învinuire, rog să acordați atenție scrisorii mele, și că la 13 ani de detenție, sunt convins că sunt nevinovat, și că am fost victimă a carieriștilor, al oamenilor fără moralitate, cum ar fi Beria și echipa sa. Eu nu am pierdut speranța și sunt convins că dreptatea va invinge, și că dosarul meu, va fi revăzut și se va face dreptate.” [258](Anexa 4)

O astfel de scrisoare a mai scris Marin Alexei și în martie 1955, unde la fel cerea să fie reinvestigat dosarul lui. A fost reluat cazul lui Marin Alexei, au fost interogați martori din orașul Soroca, alături de care a activat la colegiu, majoritatea cunoscându-l ca profesor, membru de partid și deputat în parlamentul României. Pe lângă martorii din orașul Soroca, care au fost interogați, o caracteristică a fost solicitată și administrației minei din localitatea Severo-Eniseisc,

[257] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 1, d. 1589.
[258] *Ibidem.*

unde muncea la moment Marin Alexei, pentru a fi prezentată la comendatura localității. Arhipov, șeful minei, a scris despre Marin Alexei Ivanovici, că lucrează aici din anul 1949, că este un lucrător exemplar, omenos și foarte atent în ceea ce face, lucrează ca laborant în mină, nu are nici o încălcare nici în ceea ce ține de muncă și nici disciplinar.[259] În septembrie 1955 a fost încetat dosarul de condamnare pe numele lui Marin Alexei, care a fost un lucrător exemplar, cunoscător de carte și care a contribuit enorm prin cunoștințele sale, prin sârguința de care a dat dovadă la buna activitate din domeniile unde a trebuit să muncească în lagărele staliniste. Iurie Marin, relatează despre faptul că oamenii nu vorbeau între ei nu întâmplător, dar că cei care au supraviețuit Gulagului erau obligați să scrie că nu vor spune nimic nimănui din ce au trăit acolo.

Familia lui Gheorghe Bejenari, deportată și ea în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, care la fel a fost despărțită de tatăl lor, Feodor Bejenari, primar în localitatea Glinjeni, județul Bălți. În martie 1942 el și-a găsit sfârșitul în Ivdelag, cum arată documentele de arhivă,[260] motivul fiind o boală de plămâni. Soția acestuia, Ioana Bejenari, a decedat în două luni de zile de când au ajuns în Siberia, din cauza că nu știa nimic despre soțul său, a încetat a mai mânca și a bea apă și s-a stins în scurt timp. Cei doi copii, Gheorge de 16 ani și Ana de 14 ani au rămas singuri. „Pe sora au vrut să o ia la casa de copii, dar ea nu a vrut să se ducă și atunci ne-am făcut o căsuță mică din lut cu un cuptoraș în ea și am trăit în iarna aceea”[261], ne-a relatat Gheorghe Bejenari. Numai că bucuria lor de a avea o locuință nu a durat mult fiindcă în primăvară căsuța s-a prăbușit. „Noi am făcut-o când era frig, lutul nu s-a uscat, dar a înghețat, primăvara s-a dezghețat și s-a prăbușit căsuța noastră. Cum am ajuns în Siberia, în regiunea Novosibirsk, am început a lucra în colhoz. Aram câmpurile, folosind caii. Apoi am lucrat la cultivarea cartofilor, se lucra de dimineața devreme până seara. Dacă oamenii după lucru se odihneau, eu cu sora și după orele de lucru în colhoz tot lucram. Făceam rezerve de pomușoare, ciuperci, măcieș. Colhozul nostru era primul pe raion. Și la capitolul numărului de animale și la capitolul tonajului de cereale strânse, numai că toată roada era strânsă și dusă pe front. Când am venit în colhoz în anul 1941 erau 16 vaci, în câțiva ani, colhozul avea deja peste 400 de vaci.”[262]

Deportații din RSSM nu au lucrat numai într-un domeniu anume, ei mereu erau puși la diferite munci. Așa s-a întâmplat și în cazul lui Gheorghe Bejenari, a lucrat și la fabrica de prelucrare a uleiului de brad. Zilnic trebuia să facă norma, care consta în prelucrarea a 18 cuburi de brad. Din el se extrăgea uleiul, care era dus pe front în timpul războiului. După război îl utilizau în medicină, uleiul de brad având un preț destul de mare. După ce venea de la fabrică, Gheorghe

[259] *Ibidem.*
[260] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 1, d. 6053.
[261] Gogu Zinovii, Maria. *Op. cit.*, p. 53.
[262] *Ibidem*, p. 54.

Bejenari mai lucra și ca fierar. La început îl ajuta pe un bătrân din sat, toată lumea care avea nevoie cereau ajutor. ,,Lucram de la cinci dimineața până la unu noaptea. Toate acestea le făceam pentru că mereu îmi aminteam de gospodăria pe care am lăsat-o în Moldova. Și mă gândeam că dacă părinții mei au putut să-și facă așa gospodărie mare și eu am să pot. În anul 1944 am reușit să adun bani și să-mi cumpăr chiar și o vacă și două purcele pe care le-am crescut și una am vândut-o și mi-am cumpărat un costum", povestește intervievatul. Sora acestuia, Ana Bejenari, a lucrat la strânsul inului. Pentru munca lor nu primeau bani, dar in. Din el, ea își cosea haine.[263]

La prelucratul inului erau puși și cei internați în lagăre nu doar cei din așezări speciale. Este și cazul lui Vadim Pirogan care povestește detalii despre această muncă în lucrarea sa memorialistică.[264] ,,Aparent acest lucru pare a nu fi greu. Într-o căsuță din bârne cu un geam mic cu sticlă spartă, în mijlocul căsuței se afla o unealtă primitivă, un fel de meliță, făcută din două scânduri paralele, pe care se punea snopul de in, iar cu o a treia scândură se apăsa forțat, ritmic, și inul se fărâmița. Din tulpinele de in, după melițare, rămâneau doar niște fire, care, strânse, împachetate, erau duse la țesătorie. Lucrul era simplu, nu se cerea multă învățătură, dar de la inul bătut, se ridica un praf, care te înădușea. În încăpere nici urmă de ventilație și din zece în zece minute, tușind și scuipând erai nevoit să fugi afară și să tragi aer curat în plămâni. Brigadierul înjura și ne obliga să îndeplinim norma."[265] Vasilisa Nastas, deportată din satul Cornești, județul Bălți, cu cei trei copii, a fost dusă în satul Țuiga, de acolo femeia împreună cu copiii flămânzi, obosiți și dezbrăcați au fost urcați pe sănii și duși în localitatea Cernâșovca, raionul Bacciar. Localnicii nu-i priveau cu ochi buni pe cei care au fost aduși aici, ei le ziceau ,,dușmani ai poporului". Vasilisa a fost pusă să muncească în colhoz, a trebuit să prelucreze și ea inul, iar pentru o zi de muncă primea seara 100 gr de grâu. Prima iarnă au trăit în casa unei văduve, care avea și ea copii, dar vara au hotărât să-și facă casă. Au făcut o căsuță mică, în Basarabia ei în așa coteț țineau păsările, dar și aceasta era făcută necalitativ, ca de mâna unei femei, iarna, nu se încălzea bine, lutul nu s-a uscat bine și a dat crăpături pereților casei, și în acea iarnă din cauza frigului s-au îmbolnăvit fetele și au murit ambele de boală de plămâni. Feciorul ei, Eugen s-a îmbolnăvit și el, dar s-a tratat, însă din cauza răcelii a avut complicații la vedere și toată viața a fost marcat de aceasta, a trebuit să abandoneze școala din acest motiv.[266]

Pentru a supraviețui femeile și copiii munceau de rând cu bărbații ,,la început am lucrat doar eu și băietul mai mare, eram repatizați la lucru în ,,oblast" (regiune) Omsc, Saldaschi raion, satul

[263] *Ibidem*, p. 55.
[264] Pirogan, Vadim. *op.cit*.
[265] *Ibidem*, p. 114.
[266] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit*., p. 60.

Cușânofsca. Ne-au împărțit la lucru la legat grâu, căci coseau cu caii, și din urmă umblam și legam snopii și-i puneam clăi. Copiii, cei care erau mai tineri mergeau la prășit barabule (cartofi), la cosit iarba, o parte o lăsau la uscat și o făceau fân, dar o parte verde, o puneau în gropi și o făceau siloz, hrană pentru vite. Gropile tot noi le săpam, adânci de doi metri și era destul de greu să arunci pe mal pământul, dar nimeni nu te credea că ești flămând și nu ai puteri și nici limba lor nu o înțelegi. Vedeai că te înjură, dar nu puteai zice nimic."[267] „Pe urmă a început a lucra și cel de-al doilea băiat și primea și el 700 de grame de pâine doar cel mic primea 300 de grame. Mergeau la săpat cartofi, umblau mai mulți copii și umblau și ai mei. Mai puneau câte un cartof în sân și fugeau acasă."[268] Dacă întârziau la lucru ori nu se duceau duminica erau mereu certați. Au lucrat și la vânturat grâu, secară cu morișca și cât de tare nu erau supravegheați, ei tot nu veneau acasă cu mâna goală. Ascundeau în încălțăminte o mână de grâu, într-o mănușă o mână de mazăre și aduceau acasă ca să aibă cu ce-și potoli foamea. În condițiile grele din Siberia, oamenii totuși erau nevoiți să fure din colhoz cu toate supravegherile drastice care erau, ei trebuiau să supraviețuiască foametei care era „dușmanul numărul unul", și transnistrenii și basarabenii deportați reușeau să aducă câte ceva de mâncare în barăcile lor.

Foarte mulți deportați au lucrat și la ferme de animale. La fermele de vaci, muncitorii trebuiau să mențină curățenia în grajduri, să scoată gunoiul, să le dea așternut. Lucrau câte 12 ore pe zi, în două schimburi. La fermele din lagăre de concentrare lucrau foarte multe femei. La fel trăiau în barăci. Adevărat că barăcile femeilor erau înconjurate cu sârmă ghimpată, poarta încuiată cu lacătul și se urmărea să nu se stabilească legături între femei și bărbați.[269] Multe femei doreau să rămână însărcinate, fiindcă după lege, ele puteau să fie eliberate din lagăr, doar că cele condamnate în baza art. 58, nu beneficiau de acest drept. Năștеau în lagăr, dar copilul le era luat și dus la orfelinat unde rămânea până la eliberarea mamei ori chiar pentru totdeauna.

Meseriașii, deseori erau scutiți de munca la tăiatul pădurii, de exemplu un zugrav leton a fost scutit de muncile grele datorită faptului că era iscusit și făcea reparație în apartamentele șefilor gratis, făcea toate acestea doar pentru o bucată de pâine și ceva mâncare de casă. Se ieșea la muncă dacă gerurile erau până la - 40 grade. În Siberia gerurile ajungeau și la -45-50. Spre bucuria tuturor cînd erau mai mult de – 40 de grade, toți rămâneau la călduț își cârpeau hainele, dormeau, își făceau mâncare. Cei care lucrau la fermă însă erau nevoiți să lucreze mereu, pentru că animalele trebuiau îngrijite. Mănuși de blană nu aveau, căldările cu hrană și cu apă le duceau în mănuși de bumbac, care nu țineau deloc cald, dar care deseori și ele lipseau, și lucrând fără

[267] Nandriș-Cudla, Anița. *op.cit.*, p. 89.
[268] *Ibidem*, p. 95.
[269] Pirogan, Vadim. *op. cit.*, p. 127.

mănuși li se lipeau chiar mîinele de acele căldări din cauza gerului. Șefilor enkavediști de gospodării le plăceau muncitorii sârguincioși în special cei din RSSM, pentru că erau pricepuți și la munca pământului și la îngrijitul vitelor. Dar aceste gospodării aveau încă nevoie de multe construcții noi, depozite, magazii, care toate urmau să fie construite de condamnați. La construcția unei magazii noi pentru păstrarea zarzavaturilor a fost formată o brigadă de deținuți mai în putere, de vreo 30 de oameni printre care și Vadim Pirogan. Această brigadă lucra la vreo 5-6 km distnță de colonia unde erau barăcile celor condamnați. Trebuia săpată groapa de fundație a magaziei. Dar chiar și în luna august în Siberia pământul era înghețat. Norma pe zi care trebuia să o facă fiecare era de șase metri cubi de pământ.[270] Pe o căldură de 30 grade era practic imposibil să îndeplinească această normă, dacă că nu reușeau să o facă nu primeau pâinea.

În fabrică se muncea 12 ore pe zi nu cu norma, dar foarte mult. Brigadierii stăteau la gurile cuptoarelor și prin șoproane obligând lucrătorii să muncească ca robii. Mâncarea și aici era proastă doar că în loc de margarină americană li se dădea seu de cămilă. Carne tot de cămilă primeau de două ori pe săptămână câte 100 de grame, dar din ceea ce ziceau deportații mai bine nu le dădeau deloc, fiindcă carnea de cămilă avea un miros foarte urât. Se lucra la diferite fabrici și la cele de confecționare a cărămizii, unde lucru era unul extrem de greu, lumea se jeluia că de un an și jumătate nu li s-a dat voie să meargă la familiile lor. Astea se întâmplau în raionul Solileș, regiunea Cicalov.[271]

Cei deportați erau purtați prin multe locuri și puși la muncă. În anul 1954 Dumitru Crihan a fost nevoit din nou să ia totul de la capăt când a fost transferat la 2000 km de ,,MINLAG" unde se afla la acel moment și dus la sud în Mordovia în orașul Potma. A fost internat de această dată în ,,DUBRAVLAG", bineînțeles că inițial a fost iarăși lăsat o perioadă de timp în carantină. Din lagărul de tranzit a fost mutat în lagărul nr. 7 unde a lucrat la o fabrică ce producea cutii pentru radioreceptorul cu picup ,,Ural".[272]

Chiar dacă la fabrici și uzine, deportații din RSSM au lucrat mai puțini, au fost condițiile de muncă foarte dure și aici, hrana la fel a fost puțină și de calitate inferioară, normele stabilite erau de nerealizat și au suferit enorm muncitorii și în aceste locuri de muncă.

Pescuitul, muncă practicată de basarabeni în Gulag. O altă muncă destul de grea și periculoasă pe care au făcut-o cei deportați a fost pescuitul și prelucrarea peștelui.

Locul unde au fost dislocați a fost unul de groază, mărturisește Augustina Crețu, ,,după 80 de ani de la tragicul eveniment, acolo este imposibil de mers, poți să ajungi doar cu elicopterul, ori

[270] *Ibidem*, p. 130.
[271] Nimigeanu, Dumitru. *op. cit.*, p. 141.
[272] Saka, Serafim. *op. cit.*, p. 24.

iarna când pământul încheață, vă imaginați cum au putut să se descurce sărmanii atunci, când habar nu aveau ce-i așteaptă în aceste locuri, noi ne-am născut aici, ne-am obișnuit și nu ne pare chiar atât de groaznic, dar pentru ei a fost și psihologic greu și din punct de vedere al locurilor sălbatice și a temperaturii diferite de cea din zona de unde au fost luați, și pentru faptul că nu aveau haine, produse, o locuință"[273]. În timpul interviului, un accent deosebit am pus pe munca și condițiile de muncă din Siberia. Am aflat că o parte din cei care au fost duși în această localitate au decedat la scurt timp din cauza frigului și subnutriției. Iar la muncă au fost puși chiar și copii. Aceștia au trebuit să descarce sarea de pe vapoare, iar cei maturi trebuiau să prindă pește pentru front. Cei trei copii, Mihail, Maria de 18 ani și Ecaterina de 16 au lucrat la prins pește; pentru că nu aveau experiența necesară fetelor le era foarte greu să lucreze împreună cu bărbații, iarna trebuiau să spargă gheața, care era foarte groasă de la jumtare de metru ajungând și la un metru și mai mult. La pescuit aveau o normă pe care trebuiau s-o facă zilnic, iar dacă nu reușeau să prindă și să aducă cantitatea de pește care li se cerea, nu li se dădea porția de mâncare, care consta doar în 300 grame de pâine. „Și atunci bunica strângea oase de pește, le măcina și le făcea turte și trebuiau să mănânce turte pregătite din făină de oase de pește, așa încerca bunica să-și salveze copii de foame. Această muncă era un extrem de grea, nu aveau haine, mai mereu umblau uzi pe un ger de -40º, -50 º, așa încât se îmbolnăveau foarte des. Fratele mamei, Mihail Crețu a decedat la scurt timp din această cauză. Primii doi ani de muncă nici măcar nu le-au fost socotiți nicăieri, nu au fost înscriși măcar în cărticica de muncă", ne relatează domnul Teodor Moraru aratându-ne chiar și cărticica de muncă a mamei sale. Ulterior au fost lăudați, li s-au dat și diplome, au fost decorați pentru că lucrau sârguincios și bine. (Anexa 5)

Mai târziu ei au fost cei mai gospodari oameni din localitate. Primele unelte de muncă performante le-au avut familia lor, și primele grădini de zarzavaturi îngrijite. A fost o familie de oameni gospodari și departe de casă. Toate acestea ne-au fost relatate, de localnicii din regiune, care au cunoscut aceste familii, și anume este vorba despre o familie de profesori, Ivanov, din localitatea Ciornoe, raionul Vagai. Ei ne-au vorbit despre îndeletnicirile acestei familii, despre faptul că ei au început să cultive legume în localitate primii, aveau chiar și pomi fructiferi, au vorbit despre covoarele foarte frumoase pe care le-au văzut la familia Morari, și că mama lor a schimbat un sac de cartofi pe un covor țesut și pe care îl păstrează și acum, despre mămăliga pe care au gustat-o prima dată tot la această familie, a povestit Maria Ivanov.

[273] Zinovii, Maria. *„Dorința noastră este să fim înmormântați în pământ românesc!" Mărturii ale românilor deportați din s. Hreațca, jud. Dorohoi în regiunea Tjumen, URSS*, în Patrimoniul cultural de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, Chișinău: 2020, p.628.

Detalii despre pescuit aflăm și de la bucovineanca deportată, Anița Cudla-Nandriș, care menționează că a lucrat și a trăit în bordeie cu basarabeni. În primavara anului 1943 nu a rămas decât poate mai puțin din a treia parte din toți cei deportați în viață. Toți au murit de foame și de frig. Iar în primăvară, șefii au început a selecta tineri și băieți și fete pe care să-i trimită la pescuit în Șuga. Printre lucrători a fost numit și băiatul cel mare al ei, Mitruță. Ea cu ceilalți doi copii trebuia să rămână în Nadim. După mai multe încercări de a vorbi cu șefii ca să-i permită și Aniței Cudla-Nandriș să meargă cu feciorul cel mare și care nu au avut nici un rezultat, în ziua când a venit vaporul dupa el, ea și-a luat lucrurile și copiii lângă ea și a urcat împreună cu fiul cel mare. La Șuga i-au dat jos pe malul râului. Locuință nu aveau, pe cei tineri i-au trimis pe mare sa prindă pește. A. Cudla-Nandriș împreună cu cei mici au fost duși în niște bordeie cu familii de basarbeni, dar după ceva timp petrecut în bordei copiii au început a-i zice mamei despre faptul că ceva umblă pe corpul lor și îi mănâncă foarte tare, nu puteau nici să doarmă de la aceasta, ca să observe Anița atunci când le-a dezbrăcat cămășile că ei erau plini de păduchi. ,,A doua zi a venit brigadierul și ne-a trimis la ,,labaz" așa-i zicea acolo unde se prelucra peștele după descărcarea din ,,râbnițe". ,,Râbnițele" erau niște bărci mari, în care încăpeau câte zece tone și mai mult de pește. Cu ele, pescarii aduceau de pe mare, peștele. Acolo, activitățile erau diverse: unii descărcau, alții îl sărau și îl puneau în niște ciaune mari ca niște poloboace așezate în pamânt și în care te coborai cu scara. Peștele era depozitat acolo cam zece zile, pe urmă îl scoteau de acolo și îl puneau în poloboace mai mici de câte 200 kilograme, de 100 de kilograme și îl pregăteau pentru transport. Venea vaporul, îl încărcau și îl duceau undeva, unde, nimeni nu știa.[274] Nu era o muncă ușoară nici aici, dar nu era nici ca la tăiat pădure. Puteau să mai mănânce câte o bucată de pește. Dacă puteau, mai furau câte unul și îl ducea la copii, deși era strict interzis. Dacă îi prindea că luau un pește, îi băga la închisoare de la trei ani în sus. Autoarea povestește că pe o fată a prins-o că a luat un pește că o avea pe mama sa batrână și bolnavă acasă, au pus-o la închisoare pe șapte ani.

Tatiana Purice, deportată în localitatea Okteabrski, regiunea Tiumeni, a lucrat și ea la fabrica de pește. ,,Știind că are trei copii flămânzi, cu riscul vieții, ascundea sub haină câte un peștișor, ca să le potolească seara foamea. Unul Dumnezeu știe cum rezistau."[275]

Tot la trustul piscicol a lucrat și mama, și sora lui Boris Vasiliev, Nadia care avea doar 12 ani și care împreună cu mama sa, Mărioara Vasiliev lucrau la trustul piscicol ,,Tundrino"[276]. ,,Tabloul ce mi-a apărut în fața ochilor era jalnic, era umilitor, de la o navă plină cu pește proaspăt până la

[274] Cudla-Nandriș, Anița. *op.cit.*, pp. 113-117.
[275] Corcodel,Varvara-Valentina. *op. cit.*, p. 9.
[276] Vasiliec, Boris. *op. cit.*,p. 136.

căzile din trust, erau grupate în două coloane de vreo sută de metri, mamele, bunicile, surorile noastre. Ele urcau și coborau ca furnicile pe două pasarele lungi formate din patru scânduri. Se mișcau una în întâmpinarea alteia, înhămate la tărgi. Ca mâinele lor amorțite și obosite să nu scape targa, li s-a trecut pe după gât, câte o curea lată cu lațuri ce se fixau lângă mâini, la capetele tărgii. Femeile care nu mai puteau erau deshămate și duse la căzi să încarce peștele sărat în poloboace. De-a lungul pasarelelor stăteau NKVD-iști care mânau acest conveier din sute și mii de femei"[277]. La sfârșitul sezonului de pescuit care era în luna noiembrie, cei deportați, erau puși să împletească mreje sau să confecționeze butoaie pentru transportarea peștelui sărat.[278] ,,Aici tabloul era și mai îngrozitor decât la trustul din Tundrino, mamele noastre erau mânate pe un ger de minus treizeci-patruzeci de grade, sus pe schele, în bătaia vântului, să taie cu beschia bârne de plop de munte, pentru doage de poloboace."[279]

Copiii au fost cei care au suferit cel mai mult, viața și munca de acolo i-a marcat mai mult decât i-a marcat războiul. Erau mereu flămânzi, nemaiavând posibilitatea de a merge la școală, necunoscând limba vorbită în exil, nevoiți să-și urmeze părinții. A trebuit mereu să caute posibilitatea de a obține o bucată de pâine, uneori chiar fiind nevoiți să cerșească, dar de cele mai multe ori mergeau la muncă. ,,Băiatul cel de-al doilea s-a vârât și el la lucru ca să adauge o bucată de pâine. Dar ce putea să lucreze, căci era mic și nu avea putere. I-a dat un cal și o teleagă și pe teleagă un poloboc ca să care apă cu el la brutărie, la cantină și unde mai era necesar. Dar săracul era dezbrăcat și desculț, când lua apă din râu se vărsa apa peste picioare și el stătea cu picioarele în apă că îi părea lui că-i mai cald cu picoarele în apă decât deasupra. Și după scurt timp s-a îmbolnavit că nu mai era mult să-mi pierd băiatul. Se vede că a răcit."[280]

Se mergea și iarna pe mare, dar mai puțin. Erau scoși la lucru și iarna la diferite lucrări.. ,,Băieții vara mergeau la pescuit, iarna lucrau lemnari, construiau bărci, chiar și ,,râbnițe" de cele mari cu care umblau pe apă. Au devenit văzuți cu timpul, căci aveau nevoie de așa lucrători". În 1948 l-au trimis pe băiatul cel mare la Tobolsk să învețe a lucra pe vapor. Iar primăvara, când s-a întors, era mai ușor că avea deja vapor cu motor. Cel mic vroia și el să muncească și s-a angajat să lucreze cu un cal să ducă șeful. ,,De mai multe ori mai nu și-a pierdut viața din cauza sloiurilor de gheață pentru că nu avea experiența necesară, mai ales când mergea pe râurile înghețate."[281]

[277] *Ibidem*, p. 137.
[278] *Ibidem*, p. 147.
[279] *Ibidem*, p. 148.
[280] Cudla-Nandriș, Anița. *op. cit.*, pp. 122-123.
[281] *Ibidem*, pp. 159-161.

Pescuitul a fost o muncă grea și periculoasă pentru bărbați, dar mai ales pentru femei, care trebuiau să lucreze și vară și iarnă de rând cu toți. Nu se ținea cont că sunt fete tinere, că erau fără haine și mereu ublau ude și înghețate, erau tratate doar ca niște brațe de muncă ieftine.

Munca deportaților în infrastructură și construcții. Coloniile pentru cei deportați erau construite în cele mai îndepărtate locuri ale Uniunii Sovietice, pentru ca deținuți nici să nu se gândească la vreo posibilă evadare. Multe colonii erau construite în locurile unde se găseau bogățiile subpământene, dar infrastructură în acele vremuri aproape nu exista. La construcția drumurilor, căilor ferate, podurilor, liniilor telefonice etc., erau angrenați tot deținuții care deveneau meșteri în absolut toate domeniile. ,,Era nevoie ca femeile să fie instruite. Brigadieri erau specialiști, erau și lucrători ai căilor ferate. Pe căile ferate cu ecartament îngust circulau trenurile, deci exista o responsabilitate pentru lucrul făcut. Pe scurt, la căile ferate se făcea o adevărată școală, era o muncă fizică extrem de grea. Brigadierii erau ruși, dar femeile moldovence nu cunoșteau limba rusă mama nu fusese nici la Chișinău, de unde să știe limba rusă? Nu știa, totuși învăța pentru că avea nevoie să câștige o bucățică de pâine", povestește Maria Akopyani.[282]

Ulterior, în zonele cu exploatarea pădurii și a zăcămintelor naturale, conducerea sovietică și-a dat seama că trebuie să dezvolte și infrastructura. De exemplu, în Republica Komi circa 35% din banii alocați în buget s-au folosit pentru construcția căii ferate, s-au construit 250 de kilometri care erau absolut necesari pentru a transporta resursele bogate ale acestei regiuni nordice a URSS. Toate lucrările s-au îndeplinit prin munca deținuților.[283]

,,Ca să supraviețuiești trebuia să lucrezi, era o întreprindere de construcție a liniei ferate și ne-au mobilizat și lucram la ea. Se organiza un grup de lucru care trebuia să aranjeze linia telefonică de 25 de kilometri. Am lucrat și opt ani în pădure. Mai întâi am lucrat la linia ferată, apoi hamal la transportat lemne, dar mai mult am lucrat în pădure."[284] În afară de obligațiunile pe care le aveau lucrătorii de la căile ferate, cei deportați trebuiau să plătească mită din banii pe care îi primeau pentru munca prestată. Tributul trebuia să fie plătit nu doar șefilor de sus ci și brigadierilor.

Așa cum s-a menționat mai sus, deportații munceau și la aranjarea liniei telefonice, pentru a ușura legatura dintre colonii. În colonii fiecare se descurca cum putea, unii erau mai șmecheri și deveneau turnători, alții lucrau bine, dar au fost și basarabeni care au avut norocul de a întâlni oameni buni la suflet și în interiorul Gulagului, cum este basarabeanul Vadim Pirogan, care cu

[282] Akopyani, Marina. *Deocamdată justiția nu s-a copt*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. I, tom I, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, pp.133-134. (Studiu de caz de Anatol Petrencu).
[283] История сталинизма: принудительный труд в СССР. Экономика, политика, память (материалы международном конференции 28-29 октября), Москва, 2011, с.173.
[284] Akopyani, Marina. *op. cit*., p.133.

ajutorul unui georgian, specialist în telecomunicații, se ocupa deja cu o muncă putem spune ,,mai ușoară", era montor la stația de telefoane din Taișet, deja lucrând în acest sector și condițiile de trai s-au îmbunătățit, după o lungă perioadă a mâncat carne, aici a primit un permis special care îi legaliza funcția, și care îi oferea o libertate de mișcare mai mare. Datorită acestui lucru putea obține o bucată de pâine în plus, muncind mai ales la vaduve și bătrâni la despicat lemne, era hrănit în schimbul muncii prestate, mai existau și alte metode prin care se putea face rost de mâncare, exista o singură condiție – trebuia să muncești ca să primești hrană. De asemenea, pentru a primi mai multa hrană de la localnici, împreună cu alți montori rupeau intenționat firele de telefon, iar pentru a le repara solicitau alimente de la localnici care aveau nevoie de telefon, asemenea cazuri erau destul de frecvente. Ne putem da seama că realitatea Gulagului era foarte crudă ,,reușea să supraviețuiască nu doar cel mai puternic, dar și cel mai șmecher. Dacă dădeai dovadă de prea multă omenie riscai să rămâi cu stomacul gol și să nu fii capabil să îndeplinești munca." [285]

La construcția liniilor ferate din Kartalî, de exemplu, se lucra de la 7 dimineața până la 7 seara, munceau la acest șantier cam în jur de 500 de persoane, în cea mai mare parte femei și fete de toate naționalitățile. Despre acestea relatează Dumitru Nimiganu în lucrarea sa. Trebuiau să descarce vagoane cu pământ, să îl împrăștie pe porțiunea unei linii noi în direcția Magnitogorsk-Orsk. Se lucra pe un ger de -42 -45 de grade. Mâncarea pe care o primeau lucrătorii la căile ferate era și aici una destul de proastă. Mâncau în baza cupoanelor. Pe acel cupon primeau ,,o jumătate de castron cu apă acră cu câteva foi de varză și 2-3 bucățele de cartofi – care dacă se nimereau în castron era bine. În unele zile dădeau și două linguri de terci așa zisul felul doi, care era din mei ori ovăz cojit și pe cartelă se socotea 40 grame pentru o persoană."[286] Norma de lucru era că patru persoane trebuiau să descarce într-o oră un vagon. Erau mereu sub observația brigadierului, a șefilor de șantier. De multe ori după muncă, noaptea târziu erau treziți de brigadieri că trebuie să meargă la 20-30 de kilometri distanță să curețe linia ferată de zăpadă. Salariul pentru o lună la căile ferate era de 150-170 de ruble. La piața liberă pentru o căldare de cartofi de opt kilograme trebuiau să achite cam în jur 220-250 de ruble. Un kilogram de pâine costa 120-150 de ruble, pe când pe cartelă la magazin costa 90 de copeici. Nici localnicilor nu le era foarte ușor, doar că salariile lor erau mai mari. Un mecanic primea de exemplu 350- 400 ruble pe lună, un milițian 800-1000 de ruble pe lună.[287] Pe șantier, deținuții munceau 12 ore pe zi, mâncarea le era adusă pe loc și nu era decât o ciorbă din buruieni unde puneau și un kilogram

[285] Pirogan, Vadim. *op. cit*., pp.165-166.
[286] Nimigeanu, Dumitru. *op. cit*., pp. 113-115.
[287] *Ibidem*, p. 117.

de mei ori ovăz cojit și era împărțită această mâncare cam la 120 de oameni. Le mai dădeau la fiecare și câte 200 de grame de pâine, uneori mai primeau și câte 100 de grame de pește. De foarte multe ori la mâncare veneau și copiii muncitorilor, care mereu erau flămânzi, strângeau oasele de pește aruncate pe jos, le prăjeau până deveneau moi după care le mâncau. Cum de asemenea menționează D. Nimigeanu, lumea era nevoită să meargă pe câmpuri să caute găuri de țâstari pentru ca să-i prindă și să-i pârlească, să-i fierbă și să-i consume și astfel să reușească să se salveze de foamete. Vânatul păsărilor sălbatice și a altor viețuitoare din pădurile siberiene i-au salvat în mare parte de la foamete pe transnistrenii și basarabenii deportați. Cumpărau și coji de cartofi de la bucătărie, în special cei care aveau familii, le spălau, le fierbeau și din ele făceau un fel de turte. Deseori din cauza slăbiciunii lumea se îmbolnăvea, aveau diferite accidente de muncă, uneori chiar se sfârșeau și cu decese. La închisoarea Gramit, de exemplu, șeful închisorii povestea că în iarna anului 1941-1942 au decedat peste 3500 de oameni din cauza foamei și a frigului. Nici morminte nu le-au săpat, se făcea un șanț cu excavatorul și îi arunca pe toți acolo, relatează D. Nimigeanu. Toți cei deportați în mare parte locuiau în grajduri, bordeie și barăci. Aproape în fiecare așa zisă „locuință" se găseau câte două pietre mari puse una peste alta, cu care măcinau puținele cereale ce li se dădeau pentru munca lor. Rareori când își permiteau să facă turte din făină, de cele mai multe ori deportații fierbeau apa în care puneau o mână două de făină și o mâncau. Femeile încercau să se plângă inspecției atunci când venea că ar fi flămânde, nu au haine potrivite temperaturii din Siberia și acest fapt duce și la imposibilitatea de a îndeplini norma, dar niciodată nu li se dădea ascultate. În locurile de deportare, toată lumea vorbea numai despre mâncare și despre zilele de lucru. Lucrătorii din fabrici și mine vorbeau despre unde se dă cu 100 de grame de pâine mai mult. O turtă de exemplu costa 10 ruble, iar pentru o zi de muncă fiecare primea cam 6-8 ruble pe zi.[288]

La carierile de piatră la fel în cele mai dese cazuri lucrau mai mult femeile, un lucru foarte greu pentru ele mai ales că trebuia totul făcut cu mâinele, nu era dinamit, ori alte unelte mecanice, care le-ar fi fost de ajutor. Tot ce aveau erau ciocanele care cântareau 15 și 20 de kilograme, destul de grele pentru a fi ridicate de o femeie și o rampă din fier. Trebuiau să încarce în vagoane la fel cu mâinele și încă nici mănuși nu aveau, tot lucrul îl făceau cu mâinele goale. Uneori dacă mai găseau vre-un sac își confecționau mănuși din el, dar sacii în majoritatea cazurilor îi foloseau la cârpitul hainelor, care se rupeau din cauza lucrului greu cu pietre. Trebuiau să scoată câte 4 metri cubi de piatră pe zi fiecare, după care trebuia să fie spartă și clădită. Mai mult de un

[288] *Ibidem.*

metru cub pe zi nu reușea să scoată nimeni. Existau cazuri când sub surpăturile carierei mulți își pierdeau viața. Cei deportați nu erau ținuți mereu în același loc.

După ce se termina perioada de detenție, deportații tot nu puteau merge acasă, erau trimiși în alte locații la lucru. Un caz fiind al Elenei și Eugeniei Aluchi, care după ce au fost eliberate din lagărul de concentrare din Sverdlovsk au fost trimise la căile ferate din Kartalî, unde în fiecare sâmbătă trebuiau să meargă la miliție ca să-și vizeze legitimațiile de „libertate”.[289]

Cu mâinile deținuților din Gulag s-au făcut niște construcții industriale și strategice enorme, unul din acestea este construcția unui canal care trebuia să lege Marea Albă de Marea Baltică. Uniunea Sovietică era o țară extrem de înapoiată însă în cadrul cincinalelor se înfăptuiau construcții majore de fabrici, canale, centrale etc. Gigantomania a fost una din caracteristicile de bază ale regimurilor comuniste din toate statele comuniste, chiar și roțile pentru roabe erau turnate în colonii.” [290] URSS avea de un sistem fluvial destul de bogat, dar apoape toate râurile mari, cu excepția Volgăi, se revarsă în oceanul Arctic, care îngheață pe o perioadă de aproximativ șase luni pe an. Ideea de a construi un canal care să lege oceanul Arctic și Marea Baltică era încă din epoca lui Petru cel Mare. ,,Ceea ce dorea cu adevărat Stalin era să aibă un mare șantier în care lucrările să fie făcute de către deținuții deportați, inclusiv din RASSM. Natalia Novokshonova, relatează că unchiul ei, Orest Crovețchi, cu facultate de jurist la Odesa, și-a pierdut viața lucrând la acest proiect. Acest șantier trebuia să înghită nu doar multe mâini de lucru, munca astfel sa fie mai ieftină, dar concomitent să lase istoriei un grandios monument al domniei lui, ceva de genul piramidelor.”[291] Asemenea proiecte au fost cu zecile, cu sutele. ,,Canalul dat trebuia să fie construit într-un termen cât mai scurt și să coste cât mai ieftin - aceasta era indicația lui Stalin. Douăzeci de luni – acesta a fost termenul dat de „Marele Conducator” infractorilor atât pentru construcția canalului, cât și pentru așa zisă reeducare.”[292]

Cei deportați primeau colete de acasă și aveau voie să scrie scrisori. În răvașele lor deportații descriau și condițiile de muncă din locurile unde au fost exilați. În una din cărțile poștale trimise pe 16 martie 1941, de către Andrei Zbârnea din regiunea Karaganda familiei sale din Orhei, acesta scrie: ,,Dragii mei, am ajuns eu la locul destinației la adresa indicată pe cartea poștală, sunt sănătos. Dorința mea este să știu care este situația la voi, cum e cu sănătatea mamei, cum ești tu și copiii? Unde draga mea lucrezi tu, copiii continuă să învețe ori merg la muncă? Vova își continuă orele de muzică. Locuiți în apartamentul vechi sau v-ați mutat în altă parte cu traiul? La

[289] *Ibidem,* p. 150.
[290] Soljenițîn, Alexandr. *Arhipelagul Gulag*, http://www.scritub.com/literatura-romana/carti/Alexandr-Soljenitin-ARHIPELAGU75284.php, vizitat 23.04.2018, p.63.
[291] *Ibidem.*
[292] *Ibidem,* p. 62.

2 ianuarie am primit coletul de acasă, blana, cizmele călduroase, izmene, și 20 ruble, de 2 ori câte 10. Dacă aveți posibilitatea să-mi mai trimiteți măcar 30 ruble, câteva plicuri, o bucată de slănină, câteva pachete de mahorcă de 35 copeici și hârtie pentru mahorcă. Vă cuprind cu drag scumpa mea Musea, pe Vovocica, pe Viculica și pe mama, vă doresc sănătate și numai bine, al vostru tată."[293]

O altă carte poștală, care a fost și ultima a fost trimisă din regiunea Karaganda de către Zbîrnea Andrei familiei sale a fost la 14 iunie 1941, în care el scria „ Eu sunt sănătos, trăiesc și lucrez. Vă rog pe viitor să nu mai trimiteți colete când îmi trimiteți scrisori, nu am nevoie de nimic, lucrați și trăiți voi mai bine, eu lucrez în calitate de paznic la un depozit, primesc 15 ruble, pentru tutun îmi ajunge, iar de îmbrăcat și de mâncare îmi dau de aici. Acum aici sunt 55-60 grade căldură." Cel mai probabil știa că ori din cauza condițiilor în care a fost dus,ori poate cunoaștea deja ceva ce nu le-a comunicat celor de acasă, fiindcă după acest ultim răvaș, nimeni nu a mai știut nimic despre Andrei Zbîrnea.

Concluzii la Capitolul II

Urmare a celor studiate și expuse mai sus putem trage următoarele concluzii: pentru deportații din RASSM și RSSM locurile de exil au însemnat în mare parte îmbolnăviri, suferință, înfometare, despărțirea de familie și cei dragi, și chiar decese.

Cei deportați din localitățile cu temperaturi mai reci în Siberia s-au descurcat cumva mai ușor, iar pentru conaționalii noștri a însemnat să ducă o luptă de neimaginat pentru supraviețuire. Condițiile naturale erau altele decât în RASSM și RSSM, țânțari sau musculițe sunt și în Basarabia, în Siberia, însă sunt roiuri uriașe, care le-au creat mari probleme transnistrenilor și basarabenilor deportați și mușcăturile acestora au dus chiar până la îmbolnăviri grave.

În Gulag cei deportați au muncit enorm de mult pentru o bucată de pâine, făcând chiar și câte două – trei norme pentru a supraviețui și a primi rația de pâine. Au trebuit să recurgă chiar și la furturi și la amăgeli numai să poată să se salveze. Nevoile i-au forțat la astfel de gesturi, deoarece în România lumea nu fura (poate cu mici excepții), în Siberia datorită regimului stalinist, au fost nevoiți să fure. Condițiile în care au fost obligați să lucreze și să trăiască au fost dea dreptul dezastruoase. Plată pentru munca lor nu primeau, decât hrană și aceea în cantități destul de mici. Lumea practic a suferit cel mai mult și de foame. Unii deportați au fost nevoiți să mănânce carne și seu de cămilă, în România nu se consuma și nu se consumă carnea de cămilă, dar în Siberia au consumat-o de nevoie.

[293] Zinovii, Maria. *Represiunile staliniste din Basarabia, drama lui Andrei Zbârnea, un intelectual al orașului Orhei*, în Materiaele conferinței științifice internaționale „Perspectivele și probemele integrării în spațiu european al cercetării și educației", Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu", Cahul, 2017, p. 259.

În condițiile în care, aceste dislocări coincid și cu perioada războiului, tot ce se producea era trimis pe front. Brațe de muncă lipseau, în special cele ale bărbaților. Pe lângă toate acestea deseori erau trimise ordine în colhozuri de la Cercul de Recrutare că să trimită oameni pentru diferite însărcinări, solicitați fiind în mare parte, bărbații și acolo de asemenea erau trimiși din rândul celor deportați. Din acest motiv, femeile au fost puse și ele la munci grele, care în mod normal ar fi trebuit să fie executate de bărbați.

Specialiștii din RSSM au lucrat și la construirea uzinelor în anii de război. Toate muncile pe care le făceau moldovenii deportați, le făceau bine și cinstit, mai ales la munca pământului și la îngrijitul animalelor, iar șefii de gospodării îi apreciau pentru priceperea și hărnicia lor.

Și copiii deportați s-au angajat să lucreze pentru a putea primi hrana necesară, practic, conaționalii noștri deportați au fost asemeni robilor. Ei nu aveau voie să părăsească locurile unde au fost deportați, trebuiau să fie mereu sub observațiunea oamenilor legii, cei internați în lagărele de concentrare erau numărați și dimineața când plecau la muncă și seara când reveneau.

Deportații au fost lipsiți de drepturi oferite de legislația sovietică. Copiilor le-a fost încălcat dreptul de a învăța, fiindcă majoritatea copiilor transnistreni și basarabeni deportați nu au mai frecventat școala, fiind nevoiți să lucreze pentru a primi și ei rația alimentară. Și faptul că nu cunoșteau limba rusă le minimalizau și mai mult posibilitățile de a se descurca.

Studiul nostru demonstrează că persoanele deportate pe motiv că erau înstărite (chiaburii) au demonstrat că au fost buni gospodari și în locurile de detenție, devenind buni gospodari cu cele mai frumoase locuințe pe care și le-au construit, cu cele mai îngrijite grădini de zarzavaturi, cu cele mai performante unelte de muncă. Aceste lucruri sunt relatate chiar de localnicii din Siberia care au cunoscut familii de basarabeni deportați.

Cercetarea noastră a demonstrat că și în Gulag înflorea corupția: oferind mită, brigadierii ori șefii coloniilor puteau oferi mici avantaje cum ar fi de exemplu. Munci mai legere, norme de lucru mai mici sau mâncare mai bună și mai multă etc.

Studiul demonstrează că basarabenii și transnistrenii care au cunoscut limba rusă au putut comunica cu șefii lagărelor și cu băștinașii și au putut rezolva anumite probleme. Persoanele care nu au cunoscut limba rusă au dus-o mult mai greu.

Cercetarea dovedește convingător că autoritățile locale promovau politici descriminatorii față de transnistrenii și basarabenii deportați. Asta s-a manifestat prin ostilitate deschisă verbală, dar și prin repartizarea mâncării (de exemplu localnicii primeau lapte, alte produse alimentare, pe când persoanele deportate – nu).

III. MUNCA LOCUITORILOR DIN RSSM DEPORTAȚI ÎN ANII 1944-1956

3.1. Reluarea represiunilor în Basarabia în anul 1944 și exilările la munci în Gulag

Declanșarea campaniei de anihilare a persoanelor indezirabile regimului sovietic din RSSM, care era mascată sub așa zisă luptă ,,antifascistă" a declanșat imediat după revenirea trupelor sovietice pe teritoriul românesc în august 1944.[294] Procesul de condamnări și exilări la muncă în URSS ale așa zișilor ,,dușmani ai poporului" a fost constantă în anii 1944 – 1953. În ultimul trimestru al anului 1944 Tribunalul Militar al Armatelor NKVD din RSSM a judecat 459 de dosare ale ,,trădătorilor de patrie", iar în primul trimestru al anului 1945, a judecat 625 de dosare.[295] La 14 mai 1945 este atestată informația lui V. Țâganko, secretar al Comitetului Județan din Bender al Partidului Comunist din Moldova, către N. Salagor, prim-secretarul PCM, privind lista celor care au ,,colaborat cu ocupanții germano-români" în județul Bender.

O privire asupra componenței etnice și sociale ne edifică asupra persoanelor considerate indezirabile de regimul sovietic. În raionul Căușeni: Harea Vasile, declarat de regimul sovietic chiabur, are 12 ha de pământ, primarul satului Ursoaia; Țapu Profirii numit chiabur în documentele timpului, are 18 ha de pământ ș.a.[296] Se sugera, în acest sens, ca persoanele respective să fie arestate, proprietățile de pământ să fie reduse până la 5 ha, iar restul repartizat țăranilor săraci. Se cerea ca persoanele care ,,nu vor fi găsite vinovate în activitatea criminală contra Puterii sovietice" să fie pedepsite prin deportarea administrativă în regiunile îndepărtate ale URSS, fiindu-le confiscată întreaga avere, iar cei găsiți vinovați să fie judecați.[297] Ocuparea sovieticilor din anul 1940, apoi reinstaurarea Puterii sovietice în anul 1944 au fost evenimentele care s-au răsfrânt dramatic asupra locuitorilor din RSSM[298]. La întoarcerea trupelor de ocupație sovietică, doar în localitatea Mereni, raionul Anenii Noi, 26 de săteni în frunte cu primarul satului, Fiodor Ermurachi, au fost arestați și la 26 noiembrie - 5 decembrie 1945, au fost judecați de Tribunalul Militar al Căii Ferate Chișinău. Autoritățile comuniste i-au învinuit pe cei arestați de complicitate cu administrația românească în ceea ce privește executarea, maltratatea și represarea sovieticilor în perioada anilor 1941-1944, precum și colaborarea intensă a lor cu ,,autoritățile de ocupație românești". În consecință cinci dintre aceștia – Ermurachi Fiodor, Platon Maftei, Begleaț Mihail, Postica Iacov și Nuța Petru – au fost declarați ,,vinovați" și

[294] Țîcu, Octavian. *op.cit*., p. 227.
[295] ANA, DAOSP, F. 51, inv. 3, d. 39.
[296] Țîcu, Octavian. *op. cit*., p. 227.
[297] ANA, DAOSP, F. 51, inv. 3, d. 34.
[298] Țîcu, Octavian, *op. cit*., p. 232.

învinuiți conform art. ,,54-1" al Codului Penal al RSS Ucrainene și condamnați la moarte. Pedeapsa celorlați va fi de la 5 la 10 ani de închisoare și confiscarea averii personale.[299]

Un alt grup de locuitori care au suferit de pe urma reinstaurării regimului sovietic, este din localitatea Nimereuca, r-l Soroca numit ,,Grupul Sicorschi", care a fost judecat la 25 mai 1945. Tofan Anton, Artenii Petru, Zubco Matfei, și Panfil Petru au fost condamnați la 10 ani de lagăr, ultimii doi murind la scurt timp în Karaganda. Destinul lui Sicorschi a fost și mai tragic, el a fost supus unor torturi groaznice și a decedat în subsolurile NKVD-lui de la Soroca. Regimul nu a iertat familia Sicorschi și, la 6 iulie 1949, în toiul nopții, Sofia – soția acestuia, a fost deportată în Siberia. Capătul de acuzare era ca fiind ,,familie de chiaburi" și ,,folosirea muncii țăranilor înămiți", chiar dacă regimul românesc anterior a recunoscut că Sicorschi nu avea nimic în proprietate.[300] Teroarea de la începutul ocupației sovietice, a impus la tăcere elementele contestatare, băgând o frică copleșitoare în conștiința basarabenilor. Aceștia încercând să se resemneze la situația creată după 1944.

Ulterior au existat și numeroase indicații parvenite din partea organelor Partidului Comunist și a Puterii sovietice, în adresa administrațiilor publice locale de a trimite brațe de muncă în URSS, și aceste indicații se îndeplineau prin hotărârile organelor locale. Astfel, la 13 decembrie 1944, la ședinta Comitetului Executiv raional Cimișlia, se ia hotărârea de a trimite, la indicația organelor de resort ale URSS, 113 persoane în orașul Cherci din Republica Autonomă Crimeea, la uzina nr. 502, ,,pentru dezvoltarea industriei".[301]

În anul 1944, Puterea sovietică a fost reinstaurată în RSSM și prin acțiuni de ordin militar, detașamentele de soldați și milițieni făceau câteva razii pe săptămână prin satele și raioanele Moldovei, venind pe neașteptate, la ore diferite de noapte sau zi cautând ,,naționaliști", ,,colaboraționiști", ,,cuziști", ,,legionari" etc. De fapt erau prinși bărbații și tinerii apți de muncă pentru a fi duși la minele din Donbas și la șantierile din Rusia. Industria sovietică avea nevoie de brațe de muncă. Populația încerca să refuze prin diferite metode plecarea la muncă pe șantierele din raioanele îndepartate ale URSS, dar nu prea reușea. De exemplu, ultimele luni ale anului 1944, în județul Bender, organele miliției erau în căutarea a 482 de dezertori din industria de război.[302] Exista pe atunci o formă de represiune și mobilizare forțată a tinerilor basarabeni în vârstă între 16 și 18 ani, la școlile profesional-tehnice, numite în limba rusă ,,fabricino-zavscoe-obucenie" sau abreviat FZO. După absolvirea acestor școli, tinerii erau obligați să lucreze la locul unde erau repartizați. Conducerii raionale și orașelor din țară i se repartiza planul de

[299] *Ibidem*, pp. 232-233.
[300] ANA, DGAN, F: 3401, inv. 1, d. 1050.
[301] Ambul-Balmuș, Anastasia. *op. cit.*, p. 256.
[302] *Ibidem.*

mobilizare a tinerilor, începând cu anul 1945. În fiecare an în luna octombrie, sovietelor sătești li se cerea alcătuirea listelor cu tineri între 17 și 18 ani.[303] De exemplu la 3 octombrie 1947, li se cerea sovietelor sătești din raionul Cimișlia să întocmească listele tinerilor născuți între anii 1929 și 1931, să le fie înaintate bilete de recrutare, iar șefului secției raionale a Ministerului Afacerilor Interne, să li se elibereze urgent pașapoarte. Refuzul de a urma cursurile sau de a lucra după terminarea lor se pedepsea penal.[304] Minele din Donbas, șantierile din Siberia nu erau deloc atractive, pentru că erau asemenea închisorilor. Condiții de lucru nocive și grele, salarii foarte mici care nu se plăteau în întregime, li se dădeau doar câteva ruble ca să aibă pentru produse alimentare, supraveghere permanentă, disciplină strictă și erau și departe de case. Toate acestea nu erau pe placul țăranilor dislocați din Basarabia. Mai ales că specialitățile căpătate îi legau pe viață cu străinatatea. Astfel regimul comunist a înrobit zeci de mii de tineri care au fost recrutați din Moldova forțat la FZO. Nu aveau dreptul să părăsească localitatea în care au fost duși, ceea ce seamănă a lagăr de concentrare. Ministerul Muncii al RSS Moldovenești se ocupa nu doar cu recrutările cetățenilor la șantierile construcțiilor, dar și cu strămutarea familiilor întregi în locurile puțin populate din Federația Rusă și RSS Kazahă. Foarte mulți locuitori ai RSSM au devenit muncitori în URSS, fiiind prinși în campaniile de mobilizări la muncă și recrutări organizatorice, efectuate cu regularitate în anii postbelici.

Prima mobilizare postbelică a tineretului pentru completarea școlilor de calificare de pe lângă fabrici și uzine din Donbas, Crimeea și din alte regiuni ale URSS în număr de 6 mii de persoane a fost efectuată în baza Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, din 10 septembrie 1946 prin comisariatele militare ale RSSM.[305] În toamna anului 1946, în RSSM s-a desfășurat înrolarea muncitorilor din numărul ,,populației apte de muncă de la sate" pentru industria și construcțiile din regiunea Crimeea. Țăranii moldoveni recrutați urmau să construiască și obiective civile, dar și militare.

În documentele de arhivă există informații ce demonstrează că din 15 iunie 1946 au fost dislocați la munci 466 de persoane în așezări speciale în lagărul Karelo-Finlandez. (Anexa 6). În fondul arhivistic ,,Colecția documentelor persoanelor expulzate și deportate de pe teritoriul RASSM și RSSM în anii 1930, 1941-1951", F. 3397, inv. 3, d. 3, unde există informații că în urma directivei MAI al URSS Nr 43/12 -84663 din 15 iunie 1946 au fost trimiși din RASSM în orașul Seghej, , 466 de persoane ,,vlasovțevi" / vlasovțy (foști soldați ai Armatei Sovietice care au trecut de partea nemților și au luptat împotriva Uniunii Sovietice, care erau în Ucraina), în

[303] *Ibidem.*
[304] *Ibidem*, p. 258.
[305] Pasat, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*. Chișinău: Editura Cartier, 2011, p. 394.

baza deciziei Comitetului de Stat pentru Apărare (ГОКО) Nr. 9871 din 18.08.1945 și a directivei MAI al URSS nr. 97 din 20 aprilie 1946.[306] (Anexa 6)

În anul 1947 au fost întocmite liste ale locuitorilor RSSM pentru a fi trimiși la muncă în așa zisele ,,așezări speciale". Este vorba despre o listă de 50 de persoane care a fost întocmită în octombrie 1947, în baza directivei Nr. 97 al Ministerului Afacerilor Interne a URSS din 20.04.1946, unde erau vizați polițiști și ,,vlasovțevi", și aceste persoane urmau a fi dislocate în lagărul Karelo-Finlandez din URSS – st. Murmansk.[307] În martie 1947 a fost întocmită o altă listă de 114 persoane și trimiși la muncă la st. Tuimaz, la calea ferată Kuibâșev, care era în subordinea trustului ,,Bașneftistroi". De asemenea, au fost trimiși foști polițiști și ,,vlasovțevi"/. vlasovțy [308.] Această listă a fost aprobată de către șeful departamentului ce ducea lupta cu persoanele ,,periculoase" din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al RSSM, Culcițchii la 27 martie 1947.[309]

La 14 ianuarie 1947, Secretariatul CC al PC (b) al Moldovei a decis de a organiza recrutarea a 50 mii de persoane de la sate pentru a munci la întreprinderile și pe șantierile din Sud. Deoarece munca în industrie și mai ales în mine era una grea, deja primele mobilizări au generat ,,dezertări" în masă. În anul 1947 au fost recrutate 36.635 de persoane, majoritatea din ei, adică 31.788 de persoane, au fost trimise la întreprinderile și minele din Donbas. În a doua jumătate a anului 1947 din acest număr de recrutați 6199 de persoane au părăsit singuri munca și s-au întors la locul permanent de trai. Pentru a lămuri cauzele acestei fluctuații, în Donbas a fost trimis un grup de lucrători responsabili ai republicii, care au stabilit că ,,nu au fost create condiții de muncă și de trai pentru cei recrutați din Moldova... Nu s-a ținut cont că marea majoritatea celor recrutați sunt locuitori ai satelor care nu au lucrat niciodată la întreprinderi industriale și în mine și că majoritatea lor nu cunosc limba rusă."[310]

Strămutările din RSS Moldovenească nu s-au redus doar în condițiile menționate mai sus, au avut loc de asemenea și două valuri mari de deportări. Cel de-al doilea val de deportări în masă, din iulie 1949, a avut loc după patru ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. În acel interval de timp, regimul sovietic a preferat să opereze cu represiuni la nivel individual și mici grupuri.[311] Cunoscută sub denumirea de operațiunea ,,Iug" (,,Sud"), deportările din 5-6 iulie 1949 este cel mai mare val de deportare a populației din RSSM. La fel ca și deportările din anul 1941, scopul bolșevicilor era de a curăța de elemente considerate de a fi antisovietice, teritoriile

[306] ANA, DGAN, F. 3397, inv. 3, d. 3, f. 1.
[307] ANA, DGAN, F. 3397, inv. 3, d. 6, f.2.
[308] *Ibidem*, f. 110-113.
[309] *Ibidem*, f. 113.
[310] Pasat, Valeriu. *op. cit*., pp. 394-395.
[311] Cașu, Igor. *op. cit*., p. 234.

anexate după 1939-1940 și reocuperate de sovietici în anul 1944. Principala pătură socială care era ținta deportărilor din 1949 erau „chiaburii". Aceștia erau considerați „dușmani de clasă" și un obstacol pentru procesul de colectivizare și sovietizare a satelor din RSSM. De fapt deportările au fost o lovitură pentru locuitorii de la sate. O altă categorie vizată în deportările din 1949 erau cei care au colaborat cu administrația românească, foștii jandarmi și polițiști, dar și cei considerați agenți ai servicilor secrete străine. Operațiunea s-a desfășurat în baza Hotărârii nr. 1290-467 a Biroului Politic al CC al PCUS din 6 aprilie 1949, strict secretă, și urma ca deportarea să aibă loc în luna iunie 1949, dar s-a amânat din cauza procesului lent de pregătire a dosarelor. Inițial, la începutul lunii decembrie 1948, prima listă a persoanelor ce urmau să fie deportate era de 33.640 de persoane, dintre acestea 9.259 de persoane erau capi de familie, ceilalți membri ai familiilor, această listă fiind alcătuită de Ministerul Securității de Stat a RSSM. La sfârșitul lunii decembrie, listele au fost extinse ajungând la 40.506 persoane, dintre care 7.385 erau capi de familie din categoria „chiaburi", constituind împreună cu membrii familiilor 26.975 de persoane. Prin Hotărârea aprobată de autoritățile sovietice din 6 aprilie, numărul de „chiaburi și alte elemente dușmănoase" era fixat la 11280 de familii, reprezentând 40.850 de persoane. Pe 9 mai, însă, listele se ridică la aproape 14.000 de familii, iar ulterior numărul persoanelor ce urmau a fi deportate ajunge la 23.000 de familii, ceea ce era dublu față de Hotărârea Puterii sovietice.[312] Operațiunea de deportare a avut loc în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949. Conform datelor oferite de Valeriu Pasat, în această operațiune au fost strămutate 11.606 familii: dintre care 9864 de bărbați, 14.033 de femei și 11.889 de copii.[313] Aceștia urmau să fie dislocați în regiunile Kazahstanului de Sud, Karaganda, Djambul, precum și în regiunile Altai, Kurgan, Tiumeni, Tomsk și Irkutsk.[314] Spre deosebire de deportații din anul 1941 celor din anul 1949 li se permitea să-și ia cu ei lucruri personale de valoare, cele cotidiene (îmbrăminte, veselă, inventar agricol) și o rezervă de produse alimentare pentru toată familia până la 1500 de kilograme. Averile însă urmau a le fi confiscate.[315]

Cel de-al treilea val de deportări din 1951 în care au fost exilate 723 de familii: 2617 persoane, dintre care 808 bărbați, 967 de femei și 842 de copii,[316] majoritatea din nordul țării. Trenurile cu deportați au pornit în noaptea de 1 spre 2 aprilie 1951, iar destinația a fost regiunea Tomsk.[317] Acest val de deportări, cunoscut și cu denumirea de operațiunea „Sever" („Nord"), care a avut

[312] *Ibidem*, pp. 257- 258.
[313] Pasat, Valeriu.*Трудные страницы историй Молдовы 1940-1950-е гг*. Москва 1994, с. 124, 554.
[314] Țîcu, Octavian. *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut din 1791 până în prezent*. Chișinău: Editura Litera, 2018, p. 385.
[315] Olaru-Cemîrtan, Viorica. *op. cit*., p. 116.
[316] Țîcu, Octavian. *Op. cit*., p. 385.
[317] Olaru-Cemîrtan, Viorica. *op. cit*., p. 199.

alte grupuri țintă decât cele din primele două valuri, și anume au fost deportați de această dată membrii confesiunii religioase Martorii lui Iehova. Chiar dacă aceste organizații religioase erau relativ noi pe teritoriul Moldovei, din anii 1925-1926, cum menționează Viorica Olaru-Cemîrtan, activitatea lor era reprimată cu cruzime de către autoritățile sovietice. [318]

În anii Puterii sovietice, în special în anii staliniști, autoritățile sovietice au tratat RSS Moldovenească nu doar ca pe o sursă de materie primă, dar și ca pe o sursă de forță de muncă ieftină pentru șantierile Gulagului, cum ar fi la construcții, întreprinderile industriale și minele de cărbune din diferite regiuni. Observăm prin urmare că procesul de condamnări și exilări la muncă forțată în URSS ale așa zișilor „dușmani ai poporului" a fost realizată constant între anii 1944 și 1953.

3.2. Basarabenii pe șantierele Gulagului în anii 1944 – 1949.

Printre victimele celui de-al doilea val de deportare mulți erau deportați pentru a doua oară. Valentina Sturza, întoarsă pe teritoriul Basarabiei după deportarea din 1941, a fost exilată din nou în Siberia în 1949. Din mărturiile ei aflăm că atunci când au ajuns în deportare a două oară li s-a dat loc de dormit de asemenea în barăci. Pe jos erau așternute niște paie și asta era tot ce se găsea în acele locuințe. Din cauza oboselii de pe drum, ei toți s-au culcat pe jos, nu erau paturi, nu era nimic în acele barăci, dar la un moment dat ceva a început să se miște pe jos, ei nu aveau lumină, chibrituri, lumânări și nu înțelegeau ce se întâmplă, cineva a observat că erau șerpi, erau foarte mulți șerpi acolo. Bunelul ei i-a liniștit zicându-le că sunt șerpi de casă și nu sunt periculoși.[319] În condiții deloc umane au nimerit majoritatea conaționalilor noștri deportați, Maria și Tudor Tonu deportați din satul Bardar, raionul Ialoveni în localitatea Lebediovka, au fost nevoiți și ei să locuiască într-o baracă veche, să doarmă la podea neavând strictul necesar, paturi măcar, pe lângă toate acestea noaptea mergeau șoarecii peste ei.[320]

Melania Tulbure, locuitoare a raionului Nisporeni a fost de asemenea, deportată de două ori. În 1941, a fost trimisă în Kazahstan pentru domiciliu forțat permanent, ca soție de primar. A evadat și s-a întors acasă, dar nu pe mult timp, în anul 1949 a fost condamnată pentru evadare la trei ani într-un lagăr de concentrare, cu expulzare ulterioară într-o așezare specială cu domiciliul forțat.[321]

Maria Cultuclu, născută în 1946, în Orhei, povestește că după un drum îndelungat și anevoios, după mers în vagoane și zi și noapte, au fost duși la Krasnoiarsk. Acolo i-au dat jos pe toți, i-au

---

[318] *Ibidem*, p. 189.
[319] Sturza, Valentina. *Copiii basarabeni deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=-12MAoEa1W4, vizitat 14.02.2022.
[320] Corocodel, Varvara-Valentina. *op. cit.*, p. 61.
[321] ANA, DGAN, F. 3397, inv. 7, d. 23.

împărțit în grupuri, ca să fie duși la baie, pentru că îi umpluseră păduchii, ei trei săptămâni cât au mers nu s-au spălat, dormeau îmbrăcați. În sfârșit au avut posibilitatea să facă o baie, le-au dezinfectat hainele. Și iarăși i-au urcat în vagoane și au mers de la Krasnoiarsk până au ajuns la stația Parcium, raionul Ciunsc, regiunea Irkuțk. Acolo au început a selecta oamenii ca pe niște animale, relatează intervievata. Cei îmbrăcați în uniforme căutau doar persoane care pot munci, între ei discutau că nu au nevoie de cei bătrâni. După ce au lăsat o parte din basarabeni aici, au mers mai departe, pe ei i-au dus în regiunea Altai, raionul Habarsckii și după ce au stat câteva zile într-o casă părăsită din mijlocul pădurii au fost duși în satul Usti-Kuria, care se afla pe malul râului Lena. Le-au dat instrumente de lucru și le-au zis să-și construiască bordeie unde să locuiască. Copiii până la șapte ani stăteau acasă singuri, fără supraveghere, povestește intervievata. Dacă era vreun bătrân bolnav acasă se mai uita după ei. În acel sat nu era nici un fel de gospodărie colectivă. Au trebuit să taie pădure cei deportați, să are pământul. Au adus câteva vaci și câțiva porci, tot, crede intervievata, luate de la localnici, care erau considerați „bogați" și au înființat ferme acolo. Au adus un tractor, o semănătoare, saci cu grâu și urmau să semene grâu. Maria Cultuclu povestește cum la 15 septembrie 1949 a născut mama ei, în baracă ajutată de bunica și la scurt timp au venit soldații și au luat-o la lucru în pădure. Iar copilul nou născut i-a fost pus pe picioare intervievatei pentru a se încălzi. „A fost strașnic ce-am pățit și văzut cu ochii mei".[322] Tatăl acesteia cunoștea limba rusă și a fost angajat un fel de administrator. Un pericol mare erau animalele din pădure. Lupii veneau și descopereau bordeiele unde trăiau deportații. Ei puneau lemne peste bordeie, făceau focul și de la fum, lupii se speriau și plecau. Au decedat foarte mulți basarabeni în acea iarnă 1949-1950, dar nu-i puteau înmormânta din cauza omătului mare și din cauză că pământul era înghețat și nu puteau săpa gropi. Maria Cultuclu, povestește că pe cei decedați îi înfășurau și-i legau sus în copac ca să nu-i mănânce lupii. Dar mai bătea vântul și îi mai dădea jos și le găseau numai oasele. Oamenii erau îmbrăcați cu fufăici aduse de la soldați, erau vechi, pătate de combustibil, găurite, aduceau pâsle. Cu acestea se alegeau basarabenii, iar pentru munca lor bani nu primeau.[323] Mai târziu mama acesteia a lucrat medic, acorda ajutor bolnavilor, ea avea studii medicale. Maria Cultuclu relatează că atunci când a împlinit șase ani a început să lucreze și ea, pentru ca să primească hrană. Lua de la cantina sătească mâncare și trebuia să o ducă în pădure, oamenilor care lucrau

[322] Cultuclu, Maria. *Istorii povestite*. https://oralhistory.md/rom/articles/cultuclu-paraschiv-maria-zinovie-a-n-1946-47-or-orhei, vizitat 15.10.2021.
[323] *Ibidem.*

acolo. I se spunea să meargă într-acolo unde aude că bat topoarele. De multe ori se întâlnea cu lupii, odată chiar a trebuit să se urce într-un copac ca să se salveze.[324]

Anna Vlas (născută Istrati) în satul Bălăurești, raionul Nisporeni, care avea doar 11 ani când a fost deportată, relatează că ,,atunci când am sosit, ne-au descărcat sub paza soldaților, pe malul unui râu. Toți aveau copii, lucruri. Apoi, a venit un militar și ne-a spus: ,,de azi înainte, aici vă e locul. Nu se va întoarce nimeni și niciodată în Moldova, aici vă vor putrezi oasele".[325] Au fost lăsați în mijlocul pădurii în corturi. Din instinctul pentru supraviețuire oamenii și-au construit case și au întemeiat mici localități, care, majoritatea din ele, nici denumiri nu aveau. Erau numite convențional kilometrul 92, kilometrul 195.

Nadejda Ivanova, profesoară la școala din Sosnovka, nepoata unei deportate din RSSM, și anume a lui Spânu Elena care a fost dusă în Sosnovka în anul 1949, povestește că bunica sa a fost adusă în localitate fără părinți, împreună cu fratele ei, care avea și el familie. La momentul deportării Elena Spânu era încă o copilă. La început ,,au trăit în bordeie, apoi au construit barăci. În Sosnovka au construit o fabrică de ardere a cărămizii și bunica lucra acolo. Ea zicea că acele cărămizi pe care le făceau ei se deosebeau de cele obișnuite pentru că erau un pic mai înguste. Când vedea vreo sobă stricată undeva, bunica repede se uita și vedea dacă cărămida e făcută de ea sau nu." După ce au plecat moldovenii, fabrica nu a mai funcționat, pentru că nu avea cine să lucreze în ea. Școala au construit-o tot basarabenii deportați, și actuala directoare a școlii din Sosnovka, a confirmat că instituția de învățământ a început să activeze odată cu venirea moldovenilor deportați.

După cum observăm, cei deportați după cel de-al Doilea Război Mondial, la fel au fost puși la diferite munci unele chiar extrem de grele pentru conaționalii noștri, care nu aveau experiența de lucru și nu cunoșteau specificul muncii în mine, de exemplu în regiunea Altai, unde la 23-24 iulie 1949 au sosit 1172 de familii (4070) persoane, în colhozuri au fost repartizate – 596 de familii, în sovhozuri – 16 și în trustul de extracție a aurului ,,Gornoaltaizoloto" – 60 de familii.[326]

Din mărturiile celor intervievați putem concluziona, că în acest val de deportări unor familii le-a fost mai ușor datorită faptului că au fost deportați împreună cu toată familia, dar și pentru că deja auzise despre condițiile din Siberia de la cei deportați în anul 1941 și ei și-au luat cu ei mai multe lucruri necesare de acasă.

---

[324] *Ibidem.*

[325] Vlas, Ana. *Copiii basarabeni deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=-12MAoEa1W4, vizitat 14.02.2022.

[326] Gribincea, Mihai. *Raport. Transferurile masive de populație în Moldova Sovietică*, Chișinău 1999, p. 18, https://www.academia.edu/36837027/RAPORT_TRANSFERURILE_MASIVE_DE_POPULA%C5%A2IE_IN_MOLDOVA_SOVIETICA, vizitat: 14.03.2022.

Varvara Zemleacov (până la căsătorie, Panfil) născută în 1940 în familia lui Gheorghe și al Parascoviei Panfil, în satul Nimereuca, județul Soroca, povestește că erau cinci copii în familie, fiica cea mai mare, Ecaterina, era căsătorită și locuiau într-o ogradă, dar fiindcă avea alt nume nu a fost deportată. Ceilalți însă, Iacob, născut în anul 1932, Mihail din anul 1936, Varvara din 1940, Fedosii din 1946, au fost dislocați în regiunea Amur. ,,Nouă ne-a fost mai ușor pentru că era și tata cu noi. Am ajuns acolo într-un sătuc mic de vreo șaizeci de familii, iar noi, moldovenii, eram vreo patruzeci. Acolo ziceau că au trăit în barăci cei care au fost condamnați, dar noi când am ajuns acolo nu era nimeni. Ne-au dat o căsuță la marginea satului ca să trăim în ea. Cum am ajuns, tata s-a dus prin împrejurimi să vadă cum este acolo, și după ce a venit acasă i-a zis mamei: ,,Paraschiță, mâine luăm copiii și ne ducem să strângem cartofi de pe urmă." Tata a găsit un lan, unde au fost sădiți cartofi, și a văzut că acolo a mai rămas unde și unde câte un cartof mărunțel și noi ne-am dus a doua zi să strângem cartofi, în septembrie veneau frigurile, iar noi trebuia cumva să supraviețuim. În acele regiuni se cultiva hrișcă și cartofi, alte culturi nu erau", relatează intervievata.

Femeilor și copiilor le era foarte greu să lucreze în condițiile din deportare. Chiar dacă erau cu familiile lor. Conta foarte mult ce fel de oameni erau în administrația colhozurilor și sovhozurilor unde erau duși. Existau cazuri când erau oameni buni și erau ajutați, dar erau și cazuri când șefii erau foarte duri. ,,Distanța până la lucru era mare, cel mai des ne duceam cu o mașină specială, că erau mulți lupi", mărturisește Cosma Nicolae, născut în 1934, localitatea Cucoara, r-l Cahul, deportat în data de 6 iulie 1949 în ținutul Altai. Condițiile de muncă erau foarte grele, primăverile erau reci, femeilor le înghețau picioarele când ieșeau la semănat câmpurile. Erau nevoite să-și facă opinci din piele de vițel, dar nici acestea nu le ajutau."[327]

Din cauza condițiilor climaterice și a muncilor grele, mulți conaționali de-ai noștri se îmbolnăveau și decedau. Atitudinea angajaților din administrația lagărelor sau așezărilor speciale nu întotdeauna a fost una omenească față de cei deportați. Un exemplu în acest sens este și al familiei Guver, deportați în regiunea Omsk și care au lucrat în sovhozul ,,Spaica". Într-o scrisoare trimisă rudelor acasă, Natalia Guver, explică amănunțit cum a decedat fiica lor Mărioara, care lucra la strâns soia în sovhoz. După cum este scris în scrisoare după o zi de muncă, Mărioara s-a îmbolnăvit și avea nevoie de îngrijiri medicale. Medic era doar în localitatea din vecinătate, iar pentru a se deplasa pentru o consultație la medic avea nevoie de un transport. Șeful sovhozului a refuzat să-i ofere o căruță, aceasta fiind nevoită să meargă pe jos,

[327] Cozma, Olga, Cozma, Nicolae. *op. cit.*, p. 171.

ceea ce probabil i-a agravat starea de sănătate, dar și a ajuns tardiv la medic, și după o intervenție chirurgicală, fata a decedat.[328] (Anexa 7)

Acest caz nu este singurul, când celor deportați nu li se acorda ajutor medical la timp din cauza lipsei medicilor în localități, dar și a medicamentelor, dar și din cauza muncilor grele, cu multe din ele nefiind obișnuiți cei deportați din RASSM și RSSM.

Deportații lucrau de dimineață până seara târziu nu aveau uneori nici zi liberă ,,ne duceam de la 4 dimineața și ne întorceam după miezul nopții", mărturisește Olga Cozma, născută Panaitov, deportată în 1949, din localitatea Congaz, r-l Vulcănești. Hainele pe care le purtau erau și ele extrem de ferfenițate. Unii care au reușit să ia de acasă câte ceva au folosit mai apoi pentru confecționarea hainelor, cum este cazul dnei Varvara Panfil. Ea ne-a mărturisit că părinții au luat cu ei un lăicer pe care l-a desfăcut și din ața lui, mama le-a împletit ciorapi, iar din mânecile unui cojoc al tatălui pe care l-au tăiat, au făcut cizme, fetei pentru a putea frecventa școala. Deoarece acolo iarna gerul era extrem de dur, scoteau lână din plapuma pe care au reușit să o ia de acasă, din Basarabia, și puneau în basma ca să le țină cald când mergeau la muncă, fiindcă zice ea ,,au fost oameni buni cei care ne-au luat, ne-au dat voie să ne mai luăm câteva lucruri, și chiar un sac de făină și unul de popușoi", astfel au reușit să scape de la multe necazuri.

Norma care li se impunea era imposibil de atins, pentru că nu erau profesioniști în domeniu, adică mineri, silvicultori, fierari etc. Alt factor, pentru care nu puteau îndeplini norma, era că femeile erau epuizate din cauza drumului lung parcurs în condiții inumane, în vagoane pentru vite, și din cauza condițiilor climaterice, mai ales iarna, dar și din motivul că aceste norme erau însoțite de corupții, nereguli și absurdități.

Silvia Petrașcu deportată cu familia din satul Cotiujenii Mari, în regiunea Novosibirsk, avea 15 ani când deja a trebuit să se angajeze și să lucreze la o fabrică ce producea smoală, care se folosea în construcții, și în industria chimică.[329]

Meseriașii se descurcau mai ușor în deportare, din acest motiv la vârsta de 14 ani, Alexei Marco s-a angajat la Tobolsk la un atelier de obiecte decorative din fildeș unde a lucrat 11 ani., probabil aici a îndrăgit această meserie și asta l-a determinat să dea dovadă de caracter, eforturi și multă muncă. El a reușit să facă studii superioare, chiar dacă a nimerit în condiții de viață extrem de grele, nici limba nu o cunoștea, prin eforturi considerabile a devenit unul din cei mai mari giuvaieri din URSS, a participat la numeroase expoziții de sculpturi miniaturale, bijuterii din fildeș, argint etc. Iar unele din cele mai importante lucrări ale sale sunt: ,,Ciobanul și câinele",

[328] Arhiva familiei, Luciei Cireș, *Scrisoarea Nataliei Guver trimisă in regiunea Omsk, rudelor sale dn raionul Criuleni, 28 noiembrie 1952.*
[329] Petrașcu, Silvia. *Am fost deportați pentru că părinții erau intelectuali*. https://www.youtube.com/watch?v=F3DILYBbgek&t=364s, vizitat 14.02.2022.

„Ștefan cel Mare”, „Ciobănaș cu capra”, „Peisaj de iarnă” și altele. O parte din ele se găsesc la Muzeul Național de Artă a Moldovei, o parte se găsesc la Muzeul „Orujeinaia Palata” din Moscova, cum ar fi: setul „Moldova”, brățara „Amintire” și altele.[330] Acest caz demonstrează încă o dată că am pierdut oameni valoroși.

Cele mai grele munci erau iarna, la tăiatul copacilor, și chiar și lucru în mine, fiindcă din cauza vremii cu multe viscole, care erau numite „burani”, munca devenea și mai dificilă și mai periculoasă. Datorită lipsei de experiență și din cauza firilor mai slabe, multe femei s-au prăpădit în astfel de împrejurări, fie strivite de copaci, fie din cauza vremii extrem de dure. Corpurile lor erau găsite abia în primăvară, când se topea zăpada. Din cauza gerului, dacă atingeau uneltele din metal de mâna goală, riscau să li se jupoaie pielea de pe mâini. Eugenia Ceban deportată din Cotiujenii Mari, r-l Florești, mărturisește că și noaptea la ora unu sau două erau treziți și trimiși să încarce vagoanele cu lemn. Ea avea doar 18 ani și făcea o muncă destul de grea, o muncă pentru bărbați. De foarte multe ori pielea pe față îi era arsă tocmai de la gerurile mari, dar oricum mergea la lucru, nu avea voie să rămână acasă.[331]

Maria Filimon, născută Leancă, povestește că se vedea cu surorile și tatăl lor doar duminica, fiindcă în restul săptămânii erau la muncă, la tăiat copaci. Plecau dimineața în zori și veneau seara foarte târziu, iar mama ei împreună cu alte femei lucra la încărcat nisip. Vagoanele erau încărcate cu nisip, iar femeile ședeau în vârf, și au existat cazuri când pornindu-se vagoanele, lucrătorii erau puși în pericol, o femeie chiar a lunecat și a decedat, fiind călcată de tren, mărturisește Maria Filimon.

Pentru munca depusă nu toți primeau salarii, unii primeau doar produse, pentru început pâine, mai apoi puteau să meargă și să-și ia cele necesare (săpun, clește, lighene etc). Femeile care aveau studii, mai târziu dacă le confirmau, erau angajate pe profesii, surori medicale, contabili etc. și astfel scăpau de munca în mine. Cele care erau angajate la contabilitate, sau la secretariat, aveau deja și altfel de încălțări, din cauciuc, dar le era foarte frig și în acestea. Începând din anul 1950 a apărut prin magazine stofa deacum își puteau permite să-și confecționeze și câte o rochie.

În lagărele pentru copii, aceștea erau trimiși la tăiat copaci, în metalurgie, la croitorie. În anul 1944, Beria îl informa cu mândrie pe Stalin că lagărele pentru minori ai Gulagului, contribuiseră în mod substanțial la acțiunile de susținere a războiului, producând mine, grenade, și alte produse în valoare de 150 milioane de ruble.[332]

---

[330] Tașcă, Mihai. *Arhivele Comunismului. A fost deportat în Siberia de la 14 ani, dar a devenit un bijutier renumi,* în Adevărul, 2 februarie, 2017.
[331] *Ibidem.*
[332] Applebaum, Anne. *op. cit*., p. 349.

Copiii care nu mergeam la muncă, le duceau părinților mâncare la locul lor de lucru, de multe ori s-a întâmplat că mulți dintre ei chiar s-au prăpădit prin mlaștinile din Siberia, care erau foarte des întâlnite.[333] Taigaua siberiană cu toate viețuitoarele ei era un mare pericol pentru oameni, dar în special pentru deportații din RSSM, care nu cunoșteau modul de viață din taiga. „Și iată-mă noaptea în pădure. Au început a se auzi bufnițele, fel de fel de sunete, lătrat de vulpe și șacali. Uneori îmi părea că iată-iată mă apucă cineva de picioare. Iată că se auzi undeva pe aproape un urlet de lup. După câteva minute se auzi un alt urlet care se auzea și mai aproape. M-a fulgerat prin gând să mă urc în copac și să stau acolo până dimineață, dar nu găseam nici un brad cu crengile mai jos, picioarele mi se făceau ca de vată. Noaptea nimeni nu se pornea la drum, de obicei chiar și localnicii se opreau la prima casă din sat și numai în zori se porneau și atunci cu pușca încărcată cu el" relatează Margareta Spânu-Cemârtan. Tot ea spune că „toți rușii iarna își țineau vitele în casă cu ei, unde dormeau ei acolo le țineau, pentru că era frigul mare, omătul mare, lupiii nu aveau ce mânca și veneau, săpau pe sub pământ ce făceau că până la urmă reușeau să intre în ocoale, și de asta localnicii luau în case cu ei ce aveau - o capră, un vițel și orice alt animal."[334]

O parte din copiii deportaților erau admiși la școală. Le era foarte greu să învețe fiindcă nu cunoșteau limba rusă, mulți chiar erau nevoiți să abandoneze școala și mergeau la lucru. O parte din cei care reușeau cât de cât să învețe, deja de pe la vârsta de 14 ani mergeau oricum la muncă, prășeau la câmp în rând cu cei maturi, povestește dna Nina Radu, iar seara își ajutau părinții în gospodărie, toamna tăiau porumbul, îl curățau, îl încărcau și-l duceau la tok (depozit de cereale).[335] Existau și copii care își continuau studiile, deși le era extrem de greu, depindea și de locurile unde au ajuns în deportare, și de oamenii care îi înconjurau. Varvara Zemleacov, povestește că a dorit foarte mult să meargă la școală și părinții au înscris-o la școala din raion. Trăia în chirie la o familie care nu aveau copii, și ea îl ajuta pe bătrân la săpat ograda și alte lucrări și el îi dădea bomboane pentru munca ei. Tot intervievata releatează că iarna, venea un localnic cu sania la raion și mama ei îi trimitea mâncare pregătită, era așa un ger că „borșul cela îngheța, și eu veneam de la școală, îmi tăiam o bucată de borș și o încălzeam. Mergeam cu o oră mai devreme la școală pentru că aveam o pufoaică foarte ruptă, trebuia să lăsăm hainele în

[333] Filimon, Maria. *op.cit*., p. 259.
[334] Spânu-Cemârtan, Margareta. *Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=CT4bz0f-RlA , vizitat 07.10.2021.
[335] Radu, Nina. *op.cit*., p. 274.

vestiar și mie îmi era rușine mă duceam mai dimineață să nu mă vadă nimeni. Nu prea aveam note bune că nu cunoșteam limba rusă, cele mai bune note le aveam la educația fizică”.[336]

Margareta Gherman Tincu, copil al Siberiei, relatează că pe sora ei, care avea 13 ani când a fost deportată în Siberia nu au luat-o la lucru, dar după anul nou au obligat-o să lucreze în mină. Împingea vagoneta la 13 ani și jumătate. Copiii care rămâneau orfani de părinți erau luați la orfelinate. Margareta Spânu-Cemârtan a fost și ea copilul orfelinatelor. Ea povestește cum a plâns multe nopți cu gândul la bunica ei de la care a fost luată. Orfelinate acolo erau foarte multe, la două trei sate era unul, pentru că și copii erau foarte mulți. Margareta Spânu-Cemârtan a fost dusă la orfelinatul din Zverinca. Autoarea relatează că ajungând la orfelinat i-au dat haine curate și i-au zis ,,aici nu o să fie ca la bunica pe cuptor aici trebuie să te supui celor mai mari și să respecți disciplina.”[337] Pe de o parte se bucura că avea posibilitatea de a merge la școală. În orfelinat școala avea șapte clase, primele patru se făceau pe loc, iar celelate trebuia să faci naveta la școală în localitatea Zverinca. Locuiau în barăci unde erau cam în jur de 50 copii. După ce își făcea lecțiile, Margareta Spânu-Cemârtan povestește că broda (croșeta) fețe de masă, cearșafuri, o bună parte din ele fiindu-i luate de educatoare. Orfelinatele aveau și ogoare unde creșteau cartofi, sfeclă roșie, morcov. Lucru îl făceau pe aceste ogoare, copiii.

Foametea îi făcea pe copii să fure: intrau în casele oamenilor și luau produse alimentare.[338]

Copiii au fost cei care au suferit cel mai mult în acele vremuri, ei au trebuit să îndure foame, frig și nedreptate alături de părinții lor. Născut în anul 1941, copil deportat din Bălănești, r-l Nisporeni, Vasile Granaci povestește că drumul spre Siberia a fost de 24 zile, au fost descărcați lângă râul Pațunka. Erau vreo trei mii de familii, care au ajuns cu vreo 60 de vagoane. Una din problemele ce le-au întâlnit copiii basarabeni în Siberia au fost și țânțarii, care le-au dat bătăi de cap mari, mușcăturile de țânțari și alte insecte au dus la îmbolnăviri grave și la maturi, dar și la copii. ,,Țânțarii m-au mâncat în așa fel că mi-au otrăvit sângele, patru ani și opt luni nu am văzut deloc, nici soarele, nici pământul. După moartea lui Stalin ne-au luat, eram vreo 280 de copii care nu vedeam și ne-au dus în Taișet, pe mine m-au mai lecuit și pe alții i-au lecuit, dar pe unii nu au putut să-i lecuiască și le-au pus ochi artificiali,”[339] Pentru a se apăra de aceste insecte, cei

[336] Zinovii, Maria *,,Am avut noroc că soldații care ne-au luat erau oameni buni” din istorisirile Varvarei Zemleacov(născută Panfil) despre deportările din 1949,* în: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației, Volumul VI, Cahul, 2019, pp. 225-228.
[337] Spânu-Cemârtan, Margareta. *op. cit*., p. 146.
[338] *Ibidem.*
[339] Granaci, Vasile. *Copiii basarabeni deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=-12MAoEa1W4, vizitat 07.10.2021.

deportați au inventat o soluție care se pregătea din dohot, ierburi, rădăcini de mesteacăn se ungeau cu această componență și erau cât de cât protejați de invazia acestor musculițe.[340]

Nu doar copiii au rămas cu sechele de sănătate pe viață. Într-o scrisoare adresată Consiliului de Miniștri de către Popovici Constantin Mihailovici, locuitor al orașului Bălți, la 15 februarie 1957, acesta menționeaază „În 1949 împreună cu soția Natalia Mitrofanovna și fiicele Elena și Nina, am fost duși în așezarea specială din regiunea Irkutsk. În timp de opt ani cât a trebuit să stăm acolo din cauza condițiilor climaterice eu și soția am devenit invalizi de gradul II." Această scrisoare a facut-o atunci când s-a întors la Bălți și nu mai avea unde merge din cauza că toată averea i-a fost luată de stat și nu aveau unde locui.[341]

Alexei Tocari este alt copil al Siberiei deportat la 6 iulie 1949 la numai 10 ani împreună cu fratele de 14 și sora care nu vedea. Tatăl acestora a fost arestat și dus la muncă silnică mai devreme. Mama lor era bolnavă internată în spitalul din Cimișlia. Pe ei i-au luat singuri fără să-i fi însoțit vre-un matur. I-au încărcat în vagoane și i-au dus în Ural. Acolo, administrția localității unde au fost deportați, dădea câte jumătate de kilogram de pâine doar celor care lucrau. Alexei cu sora nu lucrau, trebuiau să se alimenteze toți trei din acea rație pe care o primea fratele mai mare. Soluția, în viziunea lui Alexei Tocari era să însceneze o evadare din acea localitate, comendatura să-i găsească și pe el să-l ducă la casa de copii, iar pe sora lui la casa de invalizi. Până la urmă i-a ajutat comendantul ca sora lor să fie dusă la casa pentru invalizi. Cei doi frați au locuit împreună, dar Alexei a rămas singur la scurt timp pentru că fratele lui a fost trimis să învețe ca să devină tractorist. „Am rămas unul la unul cu iarna, iernele erau geroase de -40 grade, și eu dormeam în iesle la boi, pentru că acolo era mai cald decât în casă." Domnul Alexei Tocari crede că s-a dorit omorârea a tot ce este românesc. [342]

Născută în anul 1936, în orașul Nisporeni, Maria Verdeș (născută Drumea) a fost deportată în Taișet în anul 1949. Primul lucru pe care a trebuit să-l facă și pentru care primea și plată a fost adunatul mușchiului, îl făceau grămezi: copiii îl cărau, femeile îl îngrămădeau. Ulterior a lucrat la depozit, măsura lemnul care era adus cu tractoarele. Iar când a mai crescut a fost luată de contabila lagărului să fie dădacă la ea, stătea cu fetele acesteia. Din cele relatate de intervievată, atunci când lucra ca dădacă a trebuit să treacă și un test pe care i l-a făcut contabila: ea lăsa intenționat bani prin casă pe jos, prin diferite locuri, dar Maria Verdeș îi punea mereu pe masă și pentru acest fapt a fost lăudată de către contabilă și chiar i-a cumpărat și haine noi. [343]

---

[340][340] Marinat, Alexei. *op. cit.*

[341] ANA, DGAN, F. 2848, inv. 26, d. 558, f. 147

[342] Tocari, Alexei. *Deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=9K6yezgQCAc, vizitat la 16.09.2021.

[343] Verdeș (Drumea), Maria. Deportarea din RSSM (1949). https://www.youtube.com/watch?v=6UT2pVzDpTE&t=681s, vizitat 16.08.2022.

Născută în anul 1934 în orașul Căușeni, Olga Emanuil Gogu (născută Dicusar) a fost deportată în anul 1949 împreună cu părinții, 4 surori și un frate în Siberia în localitatea Șumihin. A fost pusă să pască vacile, tot ea le și mulgea și primea și bani pentru munca sa. Brigadierul a fost un om bun și atunci când mai bea câte un pahar de lapte se făcea că nu observă. O moldoveancă a fost judecată la 2 ani de închisoare pentru că a ascuns 2 litri de lapte ca să-l ducă la copii. Avea mulți copii și era singură nu avea cu ce-i hrăni, dar a fost denunțată de o rusoaică pentru acest fapt și a stat doi ani în pușcărie, povestește intervievata.[344]

Dacă erau deportați împreună cu toată familia se descurcau mai ușor, dacă erau doar cu mamele, atunci erau nevoiți să muncească cu toții, și foarte mult, pentru a se putea întreține.

Despre acele vremuri relatează Nina Radu, că odată ajunși în Siberia în localitatea Sumina, regiunea Kurgan, toată famila, mama, sora, tata au fost puși să lucreze la un depozit de cereale (tok), pâinea o dădeau prin treierătoare (veelkă).[345] În această localitate, după cum menționează intervievata, erau mai multe familii din RSSM, România etc., unele femei care au fost aduse aici lucrau la ferma care se afla la 7 km de localitate și trebuiau să meargă pe jos până la lucru și înapoi. Se mai și rătăceau și din cauza frigului le găseau deja decedate, foarte târziu, uneori chiar nu le găseau corpurile deloc. Pe altele le găseau mușcate de animale de pradă. Din cauza că nu aveau încălțări, de cele mai multe ori, ele trebuia să le improvizeze, făceau încălțăminte din scoarță de copac, din resturi de cârpe, din cauciucuri vechi. Încălțămintea din cauciuc era foarte grea și mergeau cu ele foarte anevoios, iar în unele cazuri chiar se rupeau și femeile se alegeau cu degerături.[346]

Fermele colhozurilor unde erau repartizați la muncă cei deportați, erau acoperite cu pământ, după două trei ploi, pământul era spălat și acoperișurile iar curgeau. Moldovenii i-au învățat pe administratorii cohozurilor: „uitați-vă cât stuf aveți voi aici, hai să vă acoperim fermele cu stuf și o să vă țină cel puțin zece ani.”[347] Rușilor nu le venea a crede, dar au acceptat. Când au văzut prima fermă acoperită cu stuf s-au mirat mult și i-au pus pe moldoveni să acopere toate fermele cu stuf. Au fost ajutați de femei, care secerau și făceau mănunchiuri de stuf, iar bărbații acopereau, au reparat chiar și acoperișurile depozitelor de cereale[348]

Femeile moldovence care se aflau în exil, au efectuat diferite munci, chiar dintre cele mai grele, cum povestește Marina Akopyani, născută Golban. A fost deportată în Siberia din localitatea Cărpineni r-l Hîncești. Mama acesteia a lucrat la construcția căii ferate unde montau traversele,

[344] Gogu (Dicusar), Olga. Deportarea din RSSM (1949). https://www.youtube.com/watch?v=6mfs9JoFSBQ&t=1197s, vizitat 16.08.2022.
[345] Radu, Nina. *op.cit.*, p. 271.
[346] *Ibidem.*
[347] Racu, Petru, Dreglea, Elena. *op.cit.*, p. 23.
[348] *Ibidem*, p. 24.

era o muncă foarte grea pentru femei. Totul se făcea manual, șinele erau aduse pe umerii femeilor care lucrau acolo, tot ele le ridicau după care erau bătute cuiele.[349] La toate acestea se mai adaugă și faptul că erau obligate, din banii pe care îi primeau, să dea o parte brigadierilor. Femeile erau neputincioase și slabe de fire și plăteau. S-au găsit, dintre acele mai curajoase, care au scris plângeri. În urma acestor plângeri, până la urmă, au fost înlocuiți brigadierii ruși cu brigadieri moldoveni, astfel au crezut ei, că nu vor mai apărea plângeri, dar a fost și mai rău, fiindcă brigadierii moldoveni cereau de la ele și mai mulți bani. Din această cauză lumea nu comunica între ei. Despre toate aceste nereguli, după întoarcerea înapoi în Moldova, au început să vorbească, de teamă ca să nu fie turnați acolo de conaționalii lor pentru careva privilegii.[350] Din anul 1949 pînă în anul 1959, mama acesteia a lucrat la căile ferate. ,,Mama a lucrat la construcția căii ferate. Acolo se construiau căi ferate cu ecartament îngust, era tăiată pădurea și lemnul era scos."[351]

Toată această muncă la calea ferată, a implicat mii de angajați și resurse enorme, care până la urmă s-a dovedit dezastruoasă din cauza proastei gândiri tehnice. Unele surse de informații precizează că la construcția căilor ferate au lucrat un număr foarte mare de femei, dar în majoritatea cazurilor s-a dovedit aproape imposibilă această muncă. În tundra arctică solul înghețat în iarnă se transforma în mocirlă în timpul verii. Trebuia ca permanent să se evite ca șinele să nu se îndoaie sau să se afunde. Chiar și așa vagoanele deraiau în permanență. Din pricina problemei de aprovizionare, muncitorii foloseau lemn în loc de oțel la construirea căii ferate, ceea ce a garantat eșecul lucrărilor.[352]

Grigore Rotaru, era copil când a fost deportat din localitatea Chetrosu, r-l Drochia. El povestește cum mama lui mergea și iarna la bătut secară, că nu reușeau să o adune cu mașinile la timp. Vânturau grăunțele acelea din pleavă, și mai ascundeau și prin buzunare ca să aducă acasă să-și hrănească copii. Acolo gerul ajungea între -50 și -56 grade, iar după ce mergeau ziua la bătut grâu și secară, noaptea femeile mergeau la prins pește ,,care mergea înainte și tulbura apele, care mergeau din urmă și-l prindeau, apoi cei mai bătrâni care erau acasă îl pregăteau până să meargă ele la lucru, mâncau și iar plecau la muncă", astfel erau nevoite să muncească și zi și noapte. ,,Vara, mama mai umbla cu lucru prin sat, dădea cu var, făcea frumos prin case și câștiga câte ceva să ne întreținem, iar noi copiii strângeam urzici, la oameni în grădini urzica era mai mare și ne dădeau voie să adunăm, dar mama trebuia să lucreze la omul cela în grădină pe urmă, pentru că ne-a dat voie să o luăm. Iarna însă era foarte greu, deseori eram nevoiți să umblăm cu

[349] Akopyani, Marina. *op. cit*., p. 133.
[350] *Ibidem*, p. 122.
[351] *Ibidem*, p. 133.
[352] Apllebaum, Anne. *op. cit*., pp. 254-255.

cerșitul."[353] De asemenea Grigore Rotaru, relatează că mai târziu mama acestuia lucrând la ferma de porci, îndemnată de o rusoaică a luat un sac cu urluială de secară, și tot acea rusoaică a mers la cârmuire și a denunțat-o. Comisia a cântărit acel sac, care avea 17 kg, și pentru aceasta, femeia a fost judecată la 7 ani și jumătate de pușcărie, din această cauză el după clasa a V-a, a fost nevoit să se ducă la muncă, a păscut vacile, i s-a propus și la depozitul de lemn. Acolo era mai periculos, buștenii mari trebuiau stăpâniți și dacă nu reușeau, copii fiind, puteau să fie loviți, fiindcă mulți au murit uciși de bușteni. Buștenii erau puși unul lângă altul și îi legau, dacă alunecau și călcau pe alăturea puteau chiar să se înece, sau cădeau buștenii peste ei. Pe la 15-16 ani el a fost deja luat la muncă în pădure, lucra ca tăietor de lemne „sucicorub", a lucrat la curățatul lemnului de coajă din care făceau cherestea.[354]

De la doamna Nina Guțu, deportată în anul 1949 împreună cu familia din localitatea Ulmu, r-l Ialoveni, am reușit să obținem informații despre noaptea deportării, despre faptul că a avut un drum greu spre Siberia, multe familii într-un vagon, hrana foarte proastă și extrem de rar se dădea, apă la fel se dădea doar când opreau la stații. Au fost duși în regiunea Vagai, localitatea Cordon, de fapt era mijlocul pădurii, unde erau doar câteva grajduri de animale, pentru că așa cum ne-a povestit doamna Nina „pe pereții acelor grajduri se vedeau urmele copitelor de animale, dar pe noi nu ne interesau condițiile, problema cea mai mare era să reușim să găsim un loc mai repede în acele grajduri, și asta era problema tuturor, să nu rămânem fără un acoperiș deasupra capului. Nu era nimic altceva în această pădure. Cu timpul noi, cei deportați am construit grădiniță școală, și magazin."[355] (Anexa 8)

Toți au lucrat la tăiatul pădurilor. Copiii nu au mai mers la școală, pentru că au trebuit să muncească și ei. Moldovenii deportați au întemeiat și au construit sate întregi în taigaua siberiană. Cordon se numără și el printre aceste localități întemeiate de deportați din RSSM, localitate în care a trăit ultimul locuitor până în anul 2015, de atunci a rămas doar cimitirul unde odihnesc sute de conaționali de-ai noștri. După ceva timp, pentru că trebuiau să înainteze cu tăiatul pădurii, Cordon era tot mai departe de locul unde munceau deportații. Lor le venea greu să revină acasă, pentru că transport nu aveau, mergeau pe jos foarte mult. Și au întemeiat un alt sat, denumit Pervoimaisk. Un lucru pe care l-am remarcat în această localitate este stilul construcțiilor caselor, care au aproape toate - verandă. Una din cele mai longivive bătrâne din

[353] Rotaru, Grigore. *Să mănânci pâine de cenușă, dar să te întorci în Moldova*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească,* editor Lidia Pădureac, v. III, tom. I, Chișinău, Tipografia. Balacron, 2016, p. 20-21 (studiu de caz de Lidia Pădureac).
[354] *Ibidem*, pp. 25-27.
[355] Zinovii, Maria. *„Expedițiile Memoriei Tiumeni", mărturiile Ninei Guțu*, în: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Eucației, Volumul VIII, partea 2, Cahul 2021, p. 143.

sat, Elisaveta Işimțeva, care a cunoscut foarte mulți deportați moldoveni, a relatat că lemnarul care a lucrat la construcția caselor din localitate era un deportat pe nume Pavel Plămădeală, și că el a dat acest detaliu de arhitectură locuințelor din Pervomaisk.[356] (Anexa 9) ,,Moldovenii deportați și-au construit casele în stil moldovenesc, cu ,,cerdac" ca să le amintească de meleagurile natale, ca să îi facă se simtă mai acasă."[357]

Acest sat există și în zilele noastre, este un sat frumos, cu locuințe îngrijite și cu infrastructură bine dezvoltată.

Teodosia Cosmin, deportată în anul 1949, relatează că atunci când au ajuns la destinație i-au pus să locuiască în corturi, le-au dat câteva paie ca să aștearnă. Deportarea a fost vara, au ajuns iarna, frigul era minus 40 grade și mai mult, nu le erau de nici un ajutor acele paie, de frig ce le era copiii se culcau pe plită după ce făceau focul, la început se frigeau chiar de la plită, dar până dimineața ea se răcea. Au făcut brigăzi și i-au repartizat pe toți care și unde să lucreze. Unii la săpat, alții la zidit. Nu-i interesa că erau copii, femei, toți trebuiau să lucreze. ,,Eu o ajutam pe mama la săpat, pământul era înghețat. Mama măsura lungimea de trei metri și lățimea tranșeiului și însemna, aprindeam focul, ne dădeau cărbune mărunt și lemne, și cât ardea focul, se dezgheța pământul poate vreo jumătate de metru, noi luam focul cu tot cu jăratic și cărbuni și mutam alăturea în alt loc să se dezgheațe, până acolo se încălzea, noi săpam bucățica ceea și așa tot orașul Blagoveșcinsk a fost săpat de cei deportați. Nu era pe atunci tehnică, macara, am săpat totul cu mâinele. Când se dezgheța pământul nu se desgheța doar unde mama a însemnat și doar unde ardea focul, dar și prin părți și când se săpa la vreo doi metri adâncime, cădeau și malurile."[358] Și după cum povestește Teodora Cosmin, era foarte periculoasă această muncă, au existat foarte multe accidente de muncă. Deseori copiii basarabenilor se mai luau la harță cu cei ai localnicilor, pentru că erau numiți ,,țigani", ,,dușmani", dar copiii deportați nu cedau, fugeau în barăci, încuiau ușa și le arătau iconița la fereastră spunându-le ,,vedeți asta-i Dumnezeu și el pe noi o să ne apere, da Stalin a vostru nu-i bun."[359]

Cei deportați din RSSM au întemeiat sate și au lucrat și la construcția orașelor. ,,Din 1955 tata s-a angajat la întreprinderea ,,Glavcermet" specializată în construcția caselor și drumurilor din oraș. Aici se făceau uși, ferestre și alte detalii pentru construcția caselor. Tata era șef de șantier

[356] *Ibidem.*
[357] Corcodel, Varvara-Valentina. *Op.cit.*, p. 65.
[358] Cosmin, Teodosia. *Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia deportați în Siberia*. https://www.youtube.com/watch?v=CT4bz0f-RlA, vizitat 07.10.2021.
[359] *Ibidem.*

avea oameni în subordine."[360] Au fost oameni gospodari, care au dus cu ei în Siberia, tradiția, obiceiurile, fiindcă toți cei intervievați în Siberia, care au cunoscut deportați din RSSM, au auzit cântecele populare și au văzut dansurile moldovenilor. Localnicii povestesc că moldovenii au fost cei care i-au învățat agricultura, i-au învățat a construi case, a le vărui, a săpa fântâni. Așa cum relatează cei deportați ,,nu aveau apă de băut, erau numai niște bălți cu verdeață și viermi. Mama povestea că punea colțul broboadei la gură și sorbea apa. De multe ori se intoxica."[361] Margareta Spânu-Cemârtan menționa: ,,mare ne-a fost mirarea când am constatat că rușii nu aveau fântâni și beau apă din lac, unde se scăldau și ei, și animalele, acolo spălau rufe. Moldovenii în primul rând au săpat pe malul lacului o fântână au înconjurat-o cu bârne, au pus căldare și cumpănă s-au bucurat și rușii lăudându-ne."[362]

Locuitorii din RSSM, deportați se pricepeau la toate lucrările care trebuiau să le facă și mereu încercau să se descurce. ,,La gospodărie trebuie neapărat să ai scule, dar de unde să le ai în taigaua sălbatică, și atunci tata își punea mintea în mișcare, făcea scule din lemn, sticlă, bucățele de tablă, piatră etc."[363] Erau la mare căutare meseriașii, cei care cunoșteau fierăria, lemnăria și alte meserii se descurcau mai ușor. Pavel Curoș, deportat în anul 1949 din localitatea Șeptelici, r-l Soroca, care avea 14 ani când împreună cu părinți, Curoșu Petru și Curoșu Varvara, și încă cinci frați și surori au fost duși în regiunea Kurgan,[364] raionul Makusino. ,,Ca azi țin minte un om îmbrăcat în ,,ghimnastiorcă"(tunică) militară care umbla prin sală și striga ,,sredi vas esti cuzneți, mastera" (sunt printre voi fierari, meșteri?), tata l-a auzit s-a apropiat i-a zis că el este fierar, omul acela a chemat o mașină și ne-a luat în sovhoz"[365]

Foarte mulți supraviețuitori relatează că moldovenii au reușit prin munca lor și așa cum afirmă mulți din ei prin credința în Dumnezeu, în timp ce siberienii lucrau puțin, se îmbătau, moldovenii lucrau. Iarba creștea acolo foarte înaltă, ei o coseau, făceau fân. Lumea spunea că până la venirea moldovenilor aici, vara hrăneau vitele cu iarbă, dar în sezonul rece animalele piereau de foame. În acel an moldovenii au pregătit nutreț pentru vite suficient de mult ca să nu moară de foame. Administratorul sovhozului, Evseev a fost foarte mulțumit de munca deportaților moldoveni. ,,În anul 1949, în Siberia a fost roadă bogată de cereale, câmpurile acolo sunt de mii de hectare, un câmp poate avea trei-patru ori chiar poate și cinci sute de hectare. Grigorii Efimovici Evseev l-a făcut responsabil pentru pregătirea mijloacelor de transport pe tata. A primit un atelier și ne lua

[360] Curoș, Pavel. *Când ne-au deportat plângea tot satul*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovească*, vol. I, tom I, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron 2016, p. 289, (studiu de caz de Anatol Petrencu)
[361] Corcodel, Varvara-Valentina. *op. cit.*, p. 70.
[362] Spânu-Cemârtan, Margareta. *op. cit.*, p. 57.
[363] *Ibidem*, p.103.
[364] Curoș, Pavel. *op.cit.*, p. 273.
[365] *Ibidem*, p. 282.

cu el pe mine și pe frații mai mari, Tolea și Vanea. Eram o forță, familia noastră, eram un nucleu de meșteri. Siberienii lucrau cu topoarele, noi dispuneam de instrumente de lucru. Tata a reușit să confecționeze un strung, la care tocea butuci pentru roțile de la căruțe, spițe, obadă și restul. Fiind copil, eu ciopleam ciolanele pentru roțile de la căruțe. Am lucrat și zi și noapte și toate căruțele au fost reparate pentru a strânge recolta de grâu. De asemenea au fost aduce în stare bună toate mașinile și mijloacele tehnice."[366] Iarna, copiii chiar și de 11-12 ani lucrau, pregăteam ciolanele din lemn de mesteacăn. Mergeau în pădure după ciolane, căutau crengi îndoite. Luau cu ei topoare, bestii, aveau sanie trasă de câte un bou. Erau cazuri când lupii se apropiau de boi și se repezeau la ei de aceea localnicii le-au zis că atunci când ajung în pădure să dezlege boii de sanie, povestește Pavel Curoș. Se temeau cei deportați și de foame, și de juvinele din pădure, dar frica cea mai mare a celor deportați erau reprezentanții kaghebiști, fiindcă mereu erau amenințați cu închisoarea. Pentru a-și putea salva familiile, a le putea oferi mâncare și un acoperiș deasupra capului, moldovenii au lucrat extrem de mult, dacă aveau norocul să fie în admnistrație un om cumsecade atunci erau remunerați și apreciați mai bine. „Văzând că tata este un bun lucrător, administrația l-a trecut în Sectorul Central al sovhozului „Pioner". Tata a fost numit locțiitor al șefului atelierelor de reparații. Aici erau reparate mașinile, tractoarele, tehnica agrară. [367]

Și Alexei Marinat povestește că atunci când s-a aflat în lagărul din Taișet a lucrat la o uzină de construcție a mașinilor, a fost repartizat la secția de ansamblare a camioanelor. În 28 de ore trebuia să dea șefului în primire camionul gata. Dar pentru un om, care niciodată nu a făcut o astfel de muncă era practic imposibil să realizeze lucrarea care i se cerea. El nu știa decât să meargă la volanul unei mașini, dar nu să le construiască.[368]

În anul 1953 Petru Curoș a organizat o brigadă din moldoveni, în mare parte, care au construit o stație electrică. Autorul proiectului a fost chiar el. După construcția stației electrice, primul beneficiar a fost complexul de la elevator, unde erau mii de tone de grâu ce trebuia vânturat. Cu ajutorul curentului electric au fost îmbunătățite condițiile de păstrare a grâului. După aceasta o brigadă formată tot din majoritatea moldoveni, au pregătit stâlpi pentru firele electrice. Firele au fost trase de la stație pe la rândurile de case. În anul 1954 oamenii din localitate au primit energie electrică și veneau și-i mulțumeau acestuia.

Varvara Zemleacov (Panfil) relatează: „Fiindcă se pricepea bine la tehnică, tata a fost angajat la moară, măcina făină de hrișcă, și seara mătura câte un pumn de făină de acolo și aducea acasă, chiar dacă riscul era mare, dar așa am scăpat de foame. Prima iarnă am trăit foarte greu, casa era

[366] *Ibidem*, pp. 284-285.
[367] *Ibidem.*
[368] Marinat, Alexei. *op. cit*.,p. 139.

plină de ploșnițe, ne mâncau de vii, am trăit în niște condiții pe care nici în vis nu le-am avut. Vara însă tata a bătut pereții cu scândură, mama i-a uns, i-a văruit și pe urmă deja era mai bine de trăit. Tata a făcut în sobă ca un fel de cuptor, când făceau focul acolo puteau să coacă și pâine, și mama ne cocea pâine din făină de hrișcă."[369] Din localitate nu aveau voie să plece, veneau o dată pe săptămână și îi verificau dacă sunt toți, dacă nu a fugit cineva. „Tata dacă prima perioadă a lucrat la moară, mama a lucrat la fermă, mergea dimineața tare și venea seara târziu, mulgea vacile, și trebuia să le mulgă de trei ori pe zi, ferma era în afara satului, mergea la o distanță mare de sat, uneori pe jos erau nevoiți să se ducă la lucru. Badea Iacob, fratele cel mai mare și cu Mișa (Mihail), care avea 14 ani lucrau și ei la fermă, scotnici (îngrijitori de animale). Mama la câteva luni după ce am ajuns acolo, în ianuarie l-a născut pe fratele mai mic Vitea (Victor) și a stat foarte puțin acasă, după două luni a ieșit la lucru, așa era legea, și eu îl duceam la mama la fermă să-l alăpteze, ne făcu-se tata un căruț, se mai urca acolo și Fedosii, care avea atunci patru ani, și eu trebuia să-i duc pe amândoi, eram și eu un copil și îmi venea greu să târâi acel căruț."[370] Modul în care se descurcau cei deportați conta în multe cazuri și de atitudinea localnicilor unde au fost duși, unii se ajutau chiar între ei „se înțelegeau bine cu locuitorii din sat și ei le împrumutau uneori o armă de vânătoare și se duceau și vânau păsări sălbatice."[371] Primăvara mergeau la pescuit, și așa primul an au reușit să supraviețuiască. Ulterior au avut și purcel, și vacă și găini, relatează intervievata. „Iarna, fântânele înghețau, și trebuia să aducem apă de la râu, săpau acolo un produh, eu eram responsabilă de cărat apă în gospodărie. Mama avea două căldări de 16 litri și îmi era tare greu să le car, mereu veneam acasă plângând și o rugam pe mama când a veni magazinul în sat, pentru că mai venea uneori o mașină cu produse de vânzare de la raion, să-mi cumpere niște căldări măcar de 10 litri, că acelea care le aveam erau tare grele, mi se rupeau tocmai hainele la umăr de la ele." Copiii erau cei responsabili de gospodării și munca de pe lângă casă. „Vara tot eu aveam grijă de casă, tata a făcut o râșniță și eu trebuia să fac crupe, ca să le fac mâncare fraților mai mici, trebuia să fac toate treburile casei, să am grijă de păsări și animale, să mătur, să car apă. Medicamente nu erau atunci, nici medic în sat nu era, era o femeie - moașă, care primea nașterile în sat, ea însă nu avea studii. Noi nu prea ne îmbolnăveam fiindcă tata a făcut o baie rusească, și o dată în săptămână ne făcea baie la aburi, ne bătea cu crenguțe, aveam o sobă din cărămidă, și mama ne punea lângă sobă și ne usca, când am fost ridicați, mama a luat și perne și ogheal (plapumă) și ne învelea mama bine, și nu răceam." Mai târziu femeile din sat le-au zis să strângă pomușoare din păduri, acolo erau multe

[369] Zinovii, Maria. *op. cit.*
[370] *Ibidem.*
[371] *Ibidem.*

păduri, eram înconjurați de jur împrejur, și strângeau ,,ciriomuhă, maline" (zmeură), le făceau ,,povidlă" (magiun) și erau unicul medicament de acolo. Copiii deportați au fost practic lipsiți de copilărie, fiind antrenați mereu la munci în special la cele casnice.

Băieții de cele mai dese ori erau trimiși la niște cursuri unde învățau a conduce tractorul după care reveneau și lucrau în colhozuri și sovhozuri. ,,Pe fratele mai mare l-au trimis pentru o lună să facă niște cursuri ca mai apoi să lucreze cu tractorul, au început a semăna grâu de primăvară."[372]

Cei deportați din RSSM încercau prin munca și dibăcia lor să se descurce și în acele condiții grele din Siberia, vedeau cum se descurcau localnicii în unele situații și împrumutau și ei unele aspecte. ,,Tata a văzut cum unii localnici creșteau pătlăgele și a început să crească și el, punea un strat de bălegar de cal, apoi pământ și creșteam acasă pătlăgele și noi."[373]

O altă supraviețuitoare a ororilor staliniste este și Elena Negară-Vieru (a.n. 1932) deportată din satul Puțintei, r-l Orhei, pe 6 iulie 1949, împreună cu mama sa și doi frați Gavril și Senea în Cuibâșev. Fratele ei Vladimir, care fusese deja în Gulag patru ani, fiindcă a fost luat ca prizonier de război pentru că a făcut armata la români, în acea noapte a fugit deoarece trecuse prin calvarul Siberiei și nu a mai vrut să se întoarcă acolo. Dna Elena a oferit informații inedite despre modul de viață din deportare și în special despre munca de acolo. ,,Ne-au coborât din vagoane și noi am început a plânge, am crezut că vor face cu noi ca în anul 1941: o să ne despartă. Dar ne-au dus la baie și ne-au băit, pe urmă ne-au dus la Taișet. Apoi am mers încă vreo sută și ceva de kilometri, și deam era seara când ne-au zis să coborâm, am luat bagajele și cam la 500 metri de calea ferată era locul unde ne-au lăsat, se numea Sosnovka. Ne-au zis că suntem deportați să nu fugim, să lucrăm. Au început a face o alegere care mai voinici puși la niște munci, care erau bătrâni și copiii alte lucrări trebuiau să facă. Eu am nimerit cu patru doctori și cu un moșneag la făcut toalete, la săpat toalete că și acestea trebuiau. Alții au făcut corturi și ne-au dat și nouă să traim, două familii într-un cort. Acolo, în satul cela, lucrau la tăiat pădure. Cei care locuiau deja acolo erau cei arestați și condamnați, pușcăriași erau numai bărbați, și ne-au adus și pe noi, deportați. Erau doar două barăci construite acolo și a trebuit să facem corturi unde am trăit până în luna noiembrie așa în frig. Pe urmă ne-au dat câte o plită și făceam focul, omătul se topea și apa de sus curgea peste noi. Mâncare nu aveam, am avut noroc atunci când ne-au luat de acasă și ne-au încărcat în mașini, că fratele meu era prieten cu secretara de la ,,selsovet" (consiliul local) și ea a venit și a văzut când eram încărcați în mașină în noaptea deportării că nu aveam nimic luat cu noi, a intrat în casă ne-a dat cu noi trei saci cu făină de pupușoi, și un gavanos cu miere și asta

[372] *Ibidem.*
[373] *Ibidem.*

ne-a fost mâncarea. Ne verificau dacă suntem pe loc uneori și noaptea. Dimineața tare mergeam la lucru, ne luam beschiile și topoarele și ne duceam la tăiat pădure. Noi am lucrat din luna august că iulie era pe sfârșite și ne-au dat de ,,octeabrisk" la 7 noiembrie câte 25 de ruble la fiecare, pe urmă am lucrat și nu ne-au mai dat multă vreme nimic. Am lucrat la pădure toată iarna. Pe urmă m-au pus ajutor de ,,povar" (bucătar) cu o femeie din Vatici. Făceam mâncare la cei care erau de la „FZO". Dar în acea iarnă i-au selectat pe cei mai capabili de lucru și fără familii, și i-au dus la Bodaiglo la scos aur, au rămas numai cei bătrâni și familiile cu copii. La urmă vreo trei ani ne-au dat o casă, și am trăit în ea două familii."[374]

Ca și până la războiul germano-sovietic, cei deportați lucrau în toate domeniile economice, de la tăiatul pădurilor și prelucrarea lemnului la fabricile de cherestea, fabrici de cărămizi, pescuitul și prelucrarea peștelui, construcția drumurilor, a căilor ferate, a canalelor, exploatarea minelor de cărbuni, de piatră, de aur, de nichel și prelucrarea metalelor. De la întemeierea localităților, la lucru în colhozuri și sovhozuri, și ferme agricole. De asemenea, conaționalii noștri au proiectat și au lucrat în fabrici, centrale electrice, construcții de aeroporturi etc.

Pentru a supraviețui deseori a trebuit să recurgă la minciuni. De exemplu Alexei Marinat povestește că atunci când au fost duși în lagăr, aliniați și întrebați cine cunoaște lucru în construcții a trebuit să mintă pentru a nu fi trimis la tăiatul pădurii. L-au făcut astfel brigadier cu vreo 30 de oameni în subordine și i-au încredințat construcția unei ghețăriii, un fel de frigider unde să păstreze vara, produsele alimentare. Dar deoarece nu a construit niciodată nimic în viața lui, sigur că nu știa cum, și a făcut o lucrare de proastă calitate, vara când a venit timpul să o utilizeze, în ea s-a topit gheața, pereții s-au surpat și atunci a fost nevoit să dea explicații șefului coloniei unde se afla și să recunoască că nu e specialist în domeniu și că a mințit pentru a primi po porție de terci în plus și 200 de grame de pâine.[375] Unii șefi de colonii erau la fel cointeresați ca deținuții să primească mâncare în plus pentru ca să poată lucra. După război pentru ei era mai greu, nu era forță de muncă în special lipseau brațele de muncă bărbătești. Din acest considerent atitudinea s-a schimbat puțin, administratorii lagărelor nu-și doreau să decedeze oamenii internați în coloniile unde ei erau responsabili. Alexei Marinat povestește că a fost chemat de șef și i s-a propus o funcție în care el să scrie normele îndeplinite de către cei din lagărși i s-a dat de înțeles indirect că poate să le modifice pentru ca oamenii să primească hrană și să nu moară nimeni de foame.[376] Cei care erau internați în lagăre mereu încercau să vină cu diferite invenții pentru a obține fie câteva zile libere, fie pentru a evita în general plecarea la muncă în special în

[374] Negară-Vieru, Elena. *Mărturii din propria experiență*. https://www.youtube.com/watch?v=uRX1yu7yg6I&t=1s, vizitat 14.02.2022.
[375] Marinat, Alexei. *op. cit.*, pp. 102-103.
[376] *Ibidem.*

mine. De exemplu, puteau să inhaleze în plămâni zahăr pisat și aveau simptome de tuberculoză, ori fierbeau tutun și consumau acea fiertură, iar simptomele pe care le aveau duceau cu gândul la o hepatită ori alte boli ale organelor interne. Astfel de atrocități au existat foarte multe în Gulag, își tăiau mâinele, picioarele numai pentru a scăpa de munca grea și istovitoare, desigur că dacă observau că făceau aceste lucruri intenționat, deținuții erau judecați pentru sabotaj și ai primeau încă ani de detenție.[377]

Cei dislocați din RSSM în anul 1949, majoritatea au fost duși în așa zisele ,,spețposelenii" (așezări speciale), unde lucrau în colhozuri, sovhozuri, ferme de animale. Macovoz Denis Ivanovici, deportat împreună cu 6 membri de familie din localitatea Dănuțeni, r-l Ungheni în anul 1949, a fost dus să lucreze în sovhozul ,,Lenin" din raionul Abatschii, regiunea Tiumeni, unde după cum menționează el într-o scrisoare adresată Consiliului de Miniștri al URSS, solicitând să i se întoarcă gospodăria pentru că atunci când s-a întors la baștină, a constatat că casa i-a fost naționalizată și nu mai avea unde locui. El scria așa ,,tot timpul cât am trăit în sovhozul ,,Lenin" am lucrat la fermă".[378] Ferme erau de vaci, porci, oi, cai și moldovenii trebuiau să lucreze unde li se cerea. Gheorghe Spânu deportat din Batâr povestește că a fost dus cu mama sa în Kazahstanul de Sud, la râul Sâr-Daria, ,,ne-au dus într-un sovhoz din centrul raional Șaudler și ne-au cazat în bordeie, fără uși, fără ferestre, unde până atunci țineau măgarii. Patru familii într-un bordei cu paturi din lut. Era o mizerie, dar am făcut ordine că doar ca gospodari buni ne-au trimis acolo. Și a început pedeapsa noastră: am îndurat foamete nemaipomenită și frig, lipsuri și umilință. La kazahi, principala ocupație era creșterea oilor. Am lucrat cioban, am muls oile. Ca să-mi alin foametea tăiam un segmentdin tulpina stufului, care era din abundență în jur și pe ascuns trăgeam cu gura lapte din căldare."[379] ,,Cu noi erau familii din Cimișlia: Duca, Losețchi și i-au învățat pe kazahi să facă brânză că ei nu știau așa ceva. Mama lucra la o fermă de oi care se afla departe de sovhoz și sora mea Ana s-a dus prin luna mai la mama și s-a rătăcit în stepă, am căutat-o mult, dar n-am găsit-o. Nu știm nici până în ziua de azi ce s-a întâmplat cu ea. Mama se îmbolnăvise atunci de scârbă pe mult timp."[380] Numărul fermelor unde lucrau cei deportați era foarte mare fiindcă era nevoie să fi hrănite milioane de guri, atât deportații, cei care îi păzeau, dar și oamenii liberi. „Erau zece ferme, pe sate, erau 7 kilometri una de la alta. Tare bine ne-a primit lumea din sat. Venea fiecare să ne ajute, care cu o căldare de cartofi, care cu un ulcior de lapte, care cu o pâine, care și cu ce avea. Tata a fost numit

[377] *Ibidem.*
[378] ANA, DGAN, F. 2848, inv. 26, d. 558, f. 75.
[379] Ambul-Balmuș, Anastasia. *op. cit.*, p. 74.
[380] *Ibidem.*

secretar la primăria din ferma nr. 5 și a lucrat acolo, el era învățat, la noi în sat a lucrat primar" relatează Nina Radu.[381]

În zonele mai sudice în colhozurile din Gulag, ocupația de bază era cultivarea pământului, mai ales în stepele enorme din RSS Kazahă și în zonele din centrul Rusiei. Pe baza mărturiilor am constatat că cei deportați din RSSM, au reușit să-i uimească pe kazahi prin dibăcia și hărnicia lor. ,,Au venit kazahii, mama a vorbit cu dânșii. Ne-au pus la lucru, ne-au întrebat dacă știm a secera, că era timpul secerișului atunci, le-am spus că știm. A doua zi au venit cu cămilele și i-au dus pe cei maturi la seceriș, secerau grâul, îl puneau mănunchi și îl cărau cu o platformă specială, moldovenii noștri căutau diferite moduri de a ușura lucrul, kazahii se mirau fiindcă până la venirea moldovenilor ei erau descriși drept oameni răi, canibali.[382]" În fiecare sat, în pădure se întindeau pământuri arabile, cu strat de cernoziom, având 5-6 mii de hectare după cum menționează cei deportați. Mult pământ era nevalorificat și era folosit pentru fân. Pe terenurile arabile de regulă semănau grâu de primăvară, ierburi anuale și furaje rădăcinoase. Moldovenii au secerat și grâu, și orez, când venise vremea pentru treierat tot moldovenii i-au învățat pe kazahi cum să treiere, fiindcă ei treierau cu cămilele, aveau un văluc de plumb, cam 300 de kilograme și-l târâiau pe fațare, mai nu treierau nimic. Dar conaționalii noștri le-au arătat cum se treieră la noi: au adus fățare, au înfipt un par, le-au adus cai, o pereche de cai o mânau și alta le dădeau în loc, treierau pe zi cam o tonă de grâu lucru care iarăși i-a surprins pe kazahi.[383] ,,Eu aveam 15 ani și eram argat, aduceam lemne, tăiam lemne. Lucram și în colhoz, lucram bine mă stimau toți, am primit chiar și premiu. Mă duceam la arat. Norma era de 30 de ari, lucram cu un kazah, el primea pentru o normă, eu pentru 75%, țineam boii de cap, kazahul ținea plugul. De la o verme mă gândisem că pot lucra de unul singur și am primit un plug și o pereche de boi, și aram singur, brigadirul foarte tare îi certa pe kazahi că eu lucram singur, dar ei câte doi."[384] Analizând aceste studii de caz constatăm că basarabenii deportați au contribuit la dezvoltarea economică a localităților unde au fost exilați.

În zonele unde se practica agricultura, moldovenii erau la mare căutare, erau și cazuri când directorul unui colhoz era gata să plătească pentru un basarabean priceput în domeniul agriculturii. ,,Noi, moldovenii, lucram. Președintele de colhoz tare ținea la moldoveni. Moldovenii au ridicat satul. Tot moldovenii au făcut un hambar mare, l-au acoperit cu stuf, l-au muruit și țineau pâinea acolo. Au văzut toți că moldovenii lucrează bine și țineau la moldoveni.

[381] Radu, Nina. *op. cit.*, p. 274.
[382] Savin, Ion. *Toți prietenii mei erau în Kazahstan*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istoriică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, editor Ludmila D. Cojocaru, Vol.I, tom I, Chișinău, Tipografia Balacron 2016, pp.198-199.
[383] *Ibidem*, pp.198-199.
[384] *Ibidem*, pp. 200-201.

Când ne-am pornit în Moldova, lumea plângea după noi. Rău am făcut că am venit înapoi, trebuia să stăm acolo. Ne deprinsesem, aveam și casă, aveam și vacă, aveam și păsări, aveam de toate."[385]

În zonele nordice unde s-au construit colhozuri nu se practica cultivarea pământului fiindcă plantele nu reușeau să se dezvolte cum trebuie, de aceea în acele colhozuri se practica creșterea animalelor. „Tata mai lucra la ferma de vaci. Trebuia să asigure cu hrană 50 de vaci, numai apă să le dai trebuia 100 de căldări, dar fântâna îngheța. La atâtea vaci, scoate apă, cară balegă, dacă vrei să aibă lapte să nu se îmbolnăvească mai ales în condițiile din Siberia. Așa mic cum eram, de nouă ani ajutam părinții la cosit și la adunat fân. Muncea și bunelul, tata era împotrivă, dar cum putea cineva să stea degeaba în condițiile celea, mai ales că șeful îi scotea la lucru pe toți."[386] În acele locuri lipseau brațele de muncă așa cum relatează supraviețuitorii, deportărilor. Din acest motiv deseori și copiii și cei bătrâni erau puși la muncă. „În satul Kuzminovca, care se găsea la vreo 10-12 kilometri de Orlovka, unde trăiam noi, erau mai multe ferme, dar lucrători puțini și atunci l-au angajat pe tata Nicolae Spânu să pască herghelia de mustangi, nu erau nici mânzi nici cai de lucru. Creșteau în libertate, aproape sălbatici."[387] Tot din cauza că muncitori erau puțini, deportații trebuiau să facă lucru pentru două – trei persoane. „Trebuia să pască o herghelie de cai de vreo 150-200, în pădure era periculos și putea să piardă vreo unul, dar a fost preîntâmpinat că dacă îi scapă în grâu nu i se va scrie „trudozilele" (zilele de muncă), iar dacă pierde vre-un cal va fi judecat. Tata i-a zis că la așa herghelie mare trebuie măcar doi oameni la care brigadierul i-a ripostat: „pravilino, u tebea dvoie șcenkov, vot pusti rabotaiut"(adevărat, dar ai doi țânci și lasă-i să lucreze). Salariul celor care lucrau se aprecia în „trudozile" adică zile-muncă și se achita, așa cum menționează unii deportați, o dată la jumătate de an.[388]

Tot din cele relatate de cei care au supraviețuit deportărilor constatăm că în localitățile le unde lucrau cei deportați, administrația era nedreaptă cu ei de foarte multe ori. Nu le contabilizau toate zilele în care au muncit, dacă ieșeau la lucru și copiii nu li se plătea pentru munca lor. „Dar cel mai umilitor era faptul că „trudozile" (zile de muncă) îi puneau numai tatei, pe noi, copiii ignorându-ne. Nu am văzut nici un copil băștinaș să fie pus la așa o muncă, pe noi, pe moldoveni vroiau pur și simplu să ne nimicească ."[389]

Evghenia Novac-Petrova deportată din orașul Comrat în regiunea Kurgan, URSS povestește și ea despre viața din Siberia. Avea doar două luni și jumătate când a fost deportată împreună cu

[385] Radu, Nina. *op. cit*., p. 274.
[386] Banaga, Nicolae. *op. cit*., pp.100-101.
[387] Spânu-Cemârtan, Margareta. *op. cit*., pp. 82-83.
[388] Racu, Petru, Dreglea, Elena. *op.cit.*, p. 23.
[389] *Ibidem*, p. 184.

mama. Capul familiei Dumitru Novac s-a ascuns în noaptea deportării, dar la două luni s-a predat autorităților pentru a fi alături de familie.[390] Din cele relatate de ea observăm încă o greutate care a trebuit să o depășească cei deportați și anume pericolul incendiilor din pădurile siberiene. Și această primejdie afecta în mod deosebit și copiii, care erau luați și ei la stingerea focului. „Am nimerit în regiunea Kurgan, satul Lotki. Vara totdeauna aveau loc incendii. Toată populația era trimisă să stingă focul. Într-un an, mama m-a luat și pe mine. Mama îmi povestea că era cât pe ce să ardem, abia am scăpat.[391] În fiecare an ne trimiteau la stins focul, eu aveam numai cinci ani atunci."[392] Oamenii care mergeau la tăiat pădurea nu erau instruiți cum să taie copacii, cum se defrișează pădurea și de multe ori aveau loc incidente la locul de muncă, unele chiar se soldau cu decese. „Tata nu a reușit să se ferească, și un copac i-a căzut peste șold, a avut fractura șoldului și cinci ani a stat la pat".[393] Aceste cazuri îngreunau și mai mult condițiile de viață ale familiilor celor accidentați, deoarece persoana nu mai putea activa, dar de produse alimentare și de igienă, și medicamente avea nevoie. „Țin minte că nu aveam ce mânca, mama era mereu la lucru obligatoriu, și ne-a cusut niște traiste mie care aveam trei ani și fratelui care avea cinci ani și umblam cu cerșitul. Mama lucra la școală, făcea curățenie în clase. Tata mereu ne ordona să mergem să o ajutăm pe mama, eu aveam cinci ani, fratele șapte ani și noi ridicam băncile care erau foarte grele că erau cu tot scaune, măturam, iar mama spăla podelele."[394]

Dumitru Donea, deportat din localitatea Taraclia de Salcie, raionul Cahul, vine și el cu mărturii inedite despre viața din deportare. A fost dus în ținutul Altai, satul Verhonujsk și le-au zis că sunt deportați pe viață aici.[395] „Când ne-au dus acolo pământurile nu erau lucrate, nu aveau cu ce le lucra, era ca pe timp de război. Le lipsea foarte mult mâinile de bărbați. Cei din partea locului au fost toți luați pe front și cei care s-au întors erau fără o mână, fără un picior și nu avea cine lucra. Erau copii de 13-16 ani care lucrau pământurile, înhămau caii. Mai erau niște tractoare vechi și stricate. Când ne-au adus pe noi, moldovenii pe cei care erau mai tineri i-au învățat meseria de tractorist. În Verhonujsk era o școală profesională de un an de zile cu profil larg, învățai acolo de tractorist, combainer. Mai târziu au adus și tractoare noi și au început să lucreze pământul".[396]

---

[390] Novac-Petrova, Evghenia. *Să nu se mai repete*, în: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, editor Elena Postică, v. II, tom II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 162 (studiu de caz de Viorica Olaru-Cemârtan)
[391] *Ibidem.*
[392] *Ibidem*, p. 184.
[393] *Ibidem*, p. 185.
[394] *Ibidem*, pp. 186-188.
[395] Donea, Dumitru. *Timp de 61 de ani de noi nu și-a amintit nimeni*, în: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, editor Elena Postică, v. II, tom II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, pp. 232-233 (studiu de caz de Ion Gheleţchi și Mariana Bejan).
[396] *Ibidem*, p. 236.

Îmbrăcăminte călduroasă pentru condițiile climaterice din Siberia nu prea aveau nici cei deportați după terminarea războiului ,,ni se învârtea capul și simțeam că ne îngheață chiar și sufletul. Purtam niște pantaloni scorțoși și incomozi, fiind cusuți din prelată, nu ne țineau de cald și ne rodeau până la sânge. Zăpada era atât de înaltă că uneori ne înfundam în ea până la subțiori. Pâslelese umpleau tot atunci cu omăt. Trebuia să le scoatem, să le scuturăm. Picioarele ne degerau într-o clipită, iar obielele se făceau tari ca scândura".[397] Haine era practic imposibil de cumpărat, uneori, reieșind din relatările celor deportați, vedem că mai primeau colete de la rudele care au rămas la baștină, cu toate că nici lor nu le era ușor. ,,Țin minte că haine îmbrăcam de care ne-a dat Dumnezeu, ne-au mai dat vecinii ruși niște haine. S-a întâmplat așa că rudele de acasă ne-au trimis niște lână, iar tata a făcut schimb cu lână de ceea pentru pâsle. A confecționat tata trei perechi. Erau tare călduroase atâta timp cât erau uscate, dar dacă se udau era vai de picioarele tale".[398] Lipsa hainelor și a produselor de igienă ducea la îmbolnăviri. Nici la medicamente cei deportați nu aveau acces și cel mai des erau nevoiți să găsească singuri soluții, nu neapărat cele mai bune, unele chiar fiind destul de periculoase, cum este și cazul lui Dumitru Donea, care relatează: ,,Fiind copil nu prea ieșeam iarna pe afară. Am luptat și cu păduchii foarte mult. În Barnaul era o femeie și ne dădea cu ,,dust" (insecticid). Mama a cerut de la ea și i-a dat într-o pungă ca să aibă pe mai mult timp și cum ne umpleau păduchii, mama ne dădea."[399] Nu se mai gândea nimeni la pericolul care le făcea acest insecticid copiilor, părinții disperați încercau să iasă din situații prin diferite metode. Se îmbolnăvea lumea extrem de des din cauza sărăciei, condițiilor grele și lucrului în exces. ,,Tata s-a îmbolnăvit de tuberculoză, dar atunci nu se lecuia. O femeie i-a zis să bea câte două gălbenușuri de ouă cu zahăr pe zi și nu știu cum, dar tata s-a lecuit. El lucra din noapte până în noapte. Uneori nu venea acasă câte două săptămâni, sora venea o dată în săptămână. Era departe locul unde munceau. Lucrau chiar și sâmbăta și duminica, uneori și în zile de sărbătoare".[400] Nu toți copiii au fost școlarizați, în unele locații, administrația împreună cu cei de la comendatură îi obligau să lucreze așa cum observăm analizând interviurile celor deportați. ,,Sora Maria chiar de ziua ei de naștere când a împlinit 15 ani a fost luată la fermă să lucreze, au pus-o ca mulgătoare. A venit comendantul cu pistolul la brâu și cu șeful fermei de vite și au luat-o. A fost bătaie de joc. Rusoaicele la 15 ani umblau la școală, dar ai noștri dacă i-au deportat la muncă, trebuiau să lucreze ca robii. Rușii stăteau acasă, dar ai noștri și cei care mai erau deportați trimiși la tăiat pădure."[401]

[397] Corcodel, Varvara-Valentina. *op. cit.*, p. 15.
[398] Donea, Dumitru. *op. cit.*, p. 236.
[399] *Ibidem.*
[400] *Ibidem.*
[401] *Ibidem*, p. 237.

Și Ioana Busuioc deportată din Peresecina, r-l Orhei la a ei 12 ani în loc să meargă la școală a trebuit să lucreze de rând cu maturii la ferma de animale din colhozul Buzani, raionul Armizonsk, regiunea Tiumeni. Localitatea respectivă avea două rânduri a câte 11 case fiecare rând. Casele aveau câte două odăițe mici și în fiecare din ele trebuia să locuiască câte o familie, nu conta câți membri avea. Ioana Busuioc, care este unica supraviețuitoare povestește că erau mereu flămânzi, au fost nevoiți să mănânce chiar și ghindă de pădure pentru a-și potoli foamea.[402]

„Tata a murit la 50 de ani, era grăjdar se uita după cai, s-a îmbolnăvit și a murit. Pentru mine a fost o traumă deosebit de grea, aveam șapte ani, nu vroiam să vorbesc cu nimeni, nu vroiam să mă joc. A venit foametea și se dădea doar câte 400 grame de pâine pe cartele, dar celor bătrâni și copiilor nu li se dădea nimic. Mâncam loboda care creștea pe îngrășămintele cailor. Vara ne salva zmeura, coacăza, frăguțele, acestea erau plăcerile noastre."[403] „La 14 ani m-am dus să lucrez la construcția căii ferate", povestește acesta.

De asemenea observăm că, dacă cei deportați din RSSM cunoșteau careva meserii atunci puteau să se angajeze la o muncă mai ușoară, chiar dacă se lucra din zori până seara târziu. Aglaia Racoviță povestește că a fost deportată împreună cu mama, sora și bunica în localitatea Abaţk, regiunea Tiumeni. La scurt timp au fost duși în Goloșmanovo, la vreo 15 kilometri distanță de Abaţk. Mama ei a lucrat aici la casa de deservire „Molotov". Se ducea dimineața tare și venea seara târziu, doar duminica o vedeau copiii acasă.

„Ne-au dus în Ural, orașul Ijevsc, Republica Autonomă Udmurtia și ne-au zis că „voi trebuie să lucrați aici și să împliniți norma și să pregătiți lemne". Pădurea arăta așa că parcă nici picior de om nu călcase prin ea. Cum a căzut vreun copac așa stătea. Intervievații relatează că ei trebuiau să îndeplinească norma. Tehnică nu era deloc. Totul trebuia de făcut manual. Un om tăia plăci, două femei tăiau un copac și era unul care supraveghea acest proces. Le încărcau în vagonetele care se găseau pe căile ferate foarte înguste și calul trăgea vagoneta cu aceste lemne și era considerată o normă. Femeile veneau din pădure transpirate și foarte obosite. Și încă trebuiau să stea în rând în baracă ca să facă mâncare și să hrănească copiii.[404] Nu este unicul caz când minorii erau puși să lucreze la greu. Copiilor deportați le-au fost încălcate toate drepturile chiar și cele prevăzute în legislația URSS-lui în vigoare la acele vremuri.

Internări în lagăre de concentrare au avut loc și după cel de-al Doilea Război Mondial. Documentele de arhivă oferă informații că între anii 1945 și cel de-al doilea val de deportări au

[402] Tihonov, Ludmila. *op. cit*., pp. 42-43.
[403] *Ibidem*, p. 29.
[404] Marian, Lopata, Alexei, Mastîca, Marius, Tărîță. *op. cit*., p. 28.

existat internări în lagăre de concentrare și despărțirea capului de familie de restul familiei unul din ei fiind cazul lui Raețchii Timofei Feodorovici, dislocat din localitatea Cosăuți, r-l Soroca, care a primit ca pedeapsă 10 ani de muncă în lagăr de concentrare și confiscarea averei. A stat șase ani și 11 luni internat în lagărul din regiunea Karaganda, orașul Karaganda, ,,Spask" LK 246. Și ca în multe alte cazuri atunci când s-a întors la Căsăuți neavând unde să locuiască a scris la 1 aprilie 1956 o scrisoare în adresa Sovietului de Miniștri a URSS, cu rugămintea de a-i întoarce casa înapoi.[405]

Femeile aveau aceeași soartă ca și bărbații, este și cazul Mariei Țâbuleac-Bondar la 20 de ani a fost și ea victimă a regimului comunist și condamantă la 10 ani de muncă în Gulag. A fost dusă în Irkuțk. Acolo erau 26 de lagăre, ea a lucrat în mai multe domenii, a lucrat chiar și fochist, ,,era un lucru dificil, dar acolo erau ,,puncte" și eu într-o zi lucram ca pentru trei. Acolo am câștigat un pic. Dar când m-am întors de-acolo un an și jumătate am scuipat cu funigine"[406] Tot din mărturiile celor deportați, obdervăm că chiar și după terminarea războilui, cei deportați cu dificultate obțineau haine și alte produse. Le-au fost repartizate haine care au fost purtate de soldați pe front. ,,Când ne-au trimis la muncă ne-au dat uniforme de pe front, pe căciuli putea fi văzut încă sânge, dar alte haine nu erau trebuia de luat ceea ce ni se dădea. Când lucram noaptea la plutărie eram păziți de gardieni cu câini. Noi încărcam pe gheață cherestea. Cu bucăți de fier dezbăteam buștenii din gheață. Nu ajungeau bucăți de fier, dar oamenii trebuiau să facă rost, deși nu aveau instrument ca să facă asta."[407] Aveau două cămeși, nu trebuiau să aibă mai mult că nimereau în carceră. Făceau controale foarte des. Au fost vremuri când umblau cu o singură cămașă. Le dădeau săpun, dar nu suficient. Așa că, atunci când se duceau la duș săpun nu mai ajungea. Maria Țîbuleac-Bondar, relatează că îl păstra pentru spălarea hainelor. Spălau pe gheață și când aduceau lucrurile înapoi în baracă trebuia să le pună foarte sigur ca să nu li se fure. A lucrat și tencuitoare, și a săpat un cotlovan la o carieră de piatră ca să tragă pe acolo gaz și electricitate. ,,Trebuia să săpăm opt metri în adâncime și șase în lățime. Dar ulterior s-a desființat lagărul nr. 4, unde stăteau cei condamnați pe art. 54 și ne-au zis că ne vor transfera în Karaganda."[408] Credeau că acolo vor trăi mai frumos, pentru că li se spunea că acolo oamenii au propriile lor gospodării.[409] Nu a fost dusă în Karaganda, dar împreună cu două ucrainence a fost dusă la uzina pentru uscarea țiglei. ,,Eu împreună cu o fată din Galiția am început să tencuim pereții stelei, era prea greu pentru fete, dar scopul nostru era să facem cât mai multe puncte.

[405] ANA, DGAN, F. 2848, inv. 26, d. 558, f. 202-205.
[406] Marian, Lopata, Alexei, Mastîca, Marius, Tărîță. *op. cit.*, p. 36.
[407] *Ibidem*, p. 38.
[408] *Ibidem*, p. 39.
[409] *Ibidem*.

Pentru că dacă reușea să facă mai multe puncte, cu atât avea posibilitatea mai mare de a ieși la libertate. A lucrat și fochist, peste tot era numai funigine. Gazele intrau în foc și de la aceasta se usca țigla. Uneori trebuia să spargă cu barosul cărbunele. Cuptorul ajungea la 300 de grade. Pe noapte trebuia de făcut 12 ore și să ducă tăciunele afară cu un cărucior pentru că nu era voie de a fi lăsat. Toate brigăzile aveau mult de lucru. Vara era același lucru numai că mai trebuia de adus apă la uzină, ,,eu stăteam lângă cisterna cu apă, deși acolo punctele se calculau o zi la o zi. Dar acolo era mai ușor prin aceea că se putea de spălat lucrurile și de scăldat în apă fierbinte."[410] Maria Țîbuleac-Bondar, a fost reabilitată în anul 1954 pentru că avea acumulate puncte și consideră că a fost privilegiată.

Alexei Marinat a fost internat în lagărul Taișet și oferă informații prețioase despre viața de acolo. El povestește cum la început cei condamnați au fost internați în închisori, dar nu era rentabil să fie ținuți acolo, hrăniți gratis, și în timp foarte scurt au fost selectați și trimiși în lagăre la muncă. De exemplu tot el povestește că în lagăr oamenii puteau să-și vândă lucrurile ca la piață, își vindeau zahărul, pâinea pentru a-și cumpăra mahorcă, ori hainele puteau să și le vândă și să-și cumpere produse alimentare, devenise ceva normal acest târg din lagăre. De asemenea, Alexei Marinat povestește că pentru a face normele, administrația de foarte multe ori încerca să ademenească deținuții prin diferite metode: le dădea mahorcă de exemplu celor care făceau normele, le dădeau haine mai bune celor care făceau norma, fiecare șef de colonie încerca să încurajeze într-un fel pe cei internați în lagăre ca să lucreze mai mult.[411] Recurgeau chiar și la fapte neomenești, din relatărle lui Alexei Marinat, deținuților le erau organizate și întâniri între femeile și bărbații care își făcceau norma. 50 de bărbați erau duși în baraca unde locuiau 50 de femei, nu se cunoșteau între ei, dar toți își doreau foarte mult aceste întâlniri. Zinaida Timofte, relata într-un interviu că mama ei fiind internată într-un astfel de lagăr în așa condiții a cunoscut un deținut polonez și din rodul dragostei lor s-a născut ea, care nu și-a cunoscut tatăl decât foarte târziu atunci când era studentă și această întâlnire nu a durat decât o zi.

Pentru a fi scoși la muncă, cei din lagăre erau anunțați prin intermediul sirenelor. Existau mai multe feluri în care acestea sunau, într-un fel se auzeau când trebuaiu să iasă toți pe platou pentru că li se făcea percheziție în barăci, ca să nu aibă lucruri nepermise, altfel răsuna când erau scoși la muncă, la fel relatează Alexei Marinat.

Sărbătorile religioase neapărat le sărbătoreau. La Paști coceau pască, vopseau ouă, ieșeau în prag și se rugau la ceruri, despre acest fapt au relatat mai mulți intervievați: Varvara Zemleacov, Nina Guțu, Teodora Cosmin, menționând și faptul că rușii nu știau de sărbători, nu știau de

[410] *Ibidem*, p. 40.
[411] Marinat, Alexei. *op. cit.*, p. 94.

nimic. Și Maria Ignat (Covaliov), deportată din Peresecina, copil fiind în anul 1949 povestește cu cât greu au trecut primul an în Siberia, când trebuia să te acomodezi și cu condițiile climaterice și cu cele de muncă, dar cel mai dureros a fost pentru ei să sărbătorească Crăciunul cu cartofi copți, Boboteaza cu apă din râul înghețat și la Paști când mama lor a făcut rost de un ou, l-a vopsit cu coji de ceapă și l-a împărțit în șase feliuțe pentru fiecare câte una mică de tot.[412] Mulți care au rămas să locuiască în în Siberia povestesc că și astăzi vopsesc ouă roșii la Paști, cântă colinde la Crăciun, despre acest fapt ne-a relatat și Gheorghe Bejenari,care locuiește în satul Bugotak, regiunea Novosibirsk, Marina Caragheorghe din satul Pobeda, regiunea Tomsk.

Basarabenii și-au creat familii în deportare, au dat naștere la copii, Varvara Zemleacov povestește că mama ei a născut o fetiță, dar nu a supraviețuit probabil din cauza condițiilor din Siberia. Acolo biserică nu era și nu puteau să o boteze, dar era în satul vecin un bătrân care avea în casă multe icoane. Părinții au mers la el, acesta a citit o rugăciune și considerau că e tot un fel de botez.

Au avut cei deportați mai târziu parte și de distracții. Varvara Zemleacov povestește că într-o casă se aduna tineretul și cântau la acordeon, dansau, mulți așa și-au cunoscut a doua jumătate. Și în lagăre existau ansambluri, care concertau o dată de două ori pe lună. De exemplu Alexei Marinat povestește că în colonia 048, din lagărul Taișet, unde s-a aflat o perioadă de timp exista un ansablu, unde activau actori, compozitori, muzicanți, din acest ansamblu a făcut parte și el, și organizau concerte pentru deținuții din colonie. Cei care activau în domeniul artistic aveau baraca lor, li se dădea să facă un lucru un pic mai ușor, nu munceau mai mult decât 8 ore pe zi, pentru că după programul de lucru, ei făceau repetiții și diferite programe artistice. Și pentru că această uzină din colonia 048 era una care făcea comenzi militare, aici și rația alimentară era mai bună, și chiar restricțiile nu erau foarte dure.[413] Tot Alexei Marinat povestește că și în alte colonii se adunau serile deținuții și recitau poezii, cântau chiar dacă administrației lagărelor nu le plăcea acest lucru.

Atunci când au fost eliberați și li s-a permis să meargă acasă a apărut o altă problemă, nu aveau bani pentru drum, încolo au fost duși forțat, dar ca să vină era complicat. Teodora Cosmin menționa că ,,în anul 1956 ne-au zis că ne dau voie acasă, dar nu aveam bani de drum. Am lucrat ziua la construcții, seara ne duceam și lucram pe contract și în anul 1957 am revenit acasă”[414]

Și Varvara Zemleacov relatează că în decembrie 1955 le-au permis să ne întoarcem acasă. ,,După moartea lui Stalin, în 1955, am primit scrisoare că într-adevăr noi nu am avut nici o vină și că

[412] Tihonov, Ludmila. *op. cit*., p. 68.
[413] Marinat, Alexei. *op. cit*., pp. 140-141.
[414] Cosmin, Teodosia. *op. cit.*

putem să ne întoarcem acasă. Dar am întâlnit altă problemă, nu aveam bani de drum. Nouă ne trebuiau 400 ruble, dar tata primea 40 de ruble pe lună, și am fost nevoiți jumătate de an să lucrăm toată familia la făcut șindrilă, părinții o făceau, noi, copiii o căram și o așezam, și așa ne-am făcut bani să venim acasă." Eugenia Ceban relatează că atunci când stăteau în rând ca să le fie eliberate actele și să se revină acasă lumea treura și plângea acolo. Dar au existat cazuri când și după reabilitare, șefii de colhozuri nu le dădea voie să revină acasă deoarece aveau nevoie de brațe de muncă, este cazul lui Ion Radu din Romanovca, r-l Ungheni, care relatează că i-a fost pusă condiția să lucreze o perioadă la tăiat pădure dacă vrea să i se permită să se întoarcă acasă. A trebuit să taie iarna copaci cu o beschie manuală, ca să poată să-și facă mai apoi actele și să se întoarcă în satul natal.

3.3. Deportații din anii 1951-1956 la muncile din Siberia.

Ca și în celelate valuri de deportări, basarabenii exilați în Siberia în anii 1951-1956, au fost puși la munci grele în condiții grele, au fost tratați josnic și aspru. Copiii au avut cel mai mult de suferit și în această perioadă în acele împrejurări, ei nu-și dădeau seama ce se întîmplă, dar au fost nevoiți să urmeze calea părinților și să urmeze același destin tragic. Unul din copiii acelor vremuri este și Vera Gortopan, care avea doar un an și jumătate, când a fost dusă împreună cu părinții ei, fratele lui taică-său - Mihail, bunica Darunea în vârstă de 50 de ani, sora bunicăi – Mărioara, străbunica Ileana în vârstă de 70 de ani, bunelul, în regiunea Tomsk, localitatea Gudoc, sat ce nu mai există actualmente, dar care s-a aflat cam la 120 km distanță de orașul Tomsk. S-a născut în anul 1949 în satul Larga, r-l Briceni. Am întânit-o pe această doamnă la muzeului NKVD-lui din Tomsk și am avut posibilitatea să înregistrez amintirile și trăirile pe care le-a avut în timp. Am simțit în vocea ei un fel de teamă atunci când o întrebam despre deportare, și am înțeles că aceste frici vin încă din copilărie, atunci când mereu erau sub observațiunea comendaturii, care veneau o dată în lună pentru a-i verifica dacă sunt toți, iar părinții mereu trimiteau copiii să se joace afară, nu-i lăsau să asiste la acele întâlniri, îi protejau cumva și nu vroiau să știe și ei cum au ajuns acolo și din ce motive. Mai târziu, din spusele buneilor a aflat că ,,ne-au luat pentru că aveam pământ, aveam casă".[415] Doamna Vera ne-a povestestit că atunci când au ajuns în Siberia, le-a fost foarte greu, nu aveau nici haine nici ce mânca, pământurile abia trebuiau semănate, dar localnicii i-au ajutat și le-au dat câte ceva de îmbrăcat. Bunica ei și-a luat cu ea mașina de cusut, și cosea haine femeilor din localitate, ,,cosea cum putea, dar ele ne aduceau pentru asta, cartofi, lapte, ouă, pentru că pe noi ne-au adus în aprilie aici, și în grădini nu era nimic, nu aveam ce mânca".[416] Bunelul acesteia a lucrat la ferma de cai. Avea grijă să-i

[415] Gogu Zinovii, Maria. *op. cit*., p. 85.
[416] *Ibidem, p. 86.*

hrănească, să-i spele, să le facă curat în grajduri, dar cel mai greu era iarna, că îi ducea la adăpat la fântână, le scotea apă și le-o turna într-un uluc**,** dar fiindcă era foarte frig, apa îngheța repede și el trebuia să spargă gheața cu lopata, cu dalta, cu toporul, să curețe acolo ca să poată turna apă iar, și așa în fiecare zi.[417] Tatăl ei, într-un an era la cosit în pădure, în luna mai și a fost mușcat de o căpușă, el nu știa ce este aceasta, nu s-a tratat și din această cauză a devenit invalid mai târziu, 27 de ani a fost invalid din cauza la acea mușcătură. Mai apoi a lucrat și pe tractor, mergea la semănatul câmpurilor, zi și noapte, nu avea nici sâmbătă nici duminică. Se trezea la 5 dimineața și muncea până noaptea târziu. ,,Lucrau numai pentru o bucată de pâine, că altceva nouă nici nu ne trebuia".[418] Mama sa a lucrat la cazangerie, dar și la fermă, se ducea dimineața tare și se întorcea foarte târziu, ,,noi mai mult eram acasă cu mamuța (bunica), mama a lucrat și pe tractor, a semănat și ea câmpuri, numai unde nu a lucrat mama."[419] Rudele din Basarabia le trimiteau colete, ceea ce ține minte doamna Vera, este o basma cu flori. Nu le-a părut rău că nu au revenit acasă, pentru că ei și-au cumpărat o casă în Novicovca, acolo era școală, acolo s-a născut și sora ei. A făcut școala de medicină la Tomsk, s-a căsătorit și niciodată nu avut dorința de a reveni la baștină. Cu toate că a fost dusă din Basarabia la doar un an și jumătate, Vera Gortopan cunoaște limba română foarte bine, ea a învățat a vorbi în limba mamei, acolo departe, în Siberia, pentru că la ei acasă toți vorbeau românește.

Departe de casă, ei nu au uitat de tradiții și obiceiuri, știe ce înseamnă croșetarea și coaserea lucrurilor cu motive tradiționale, cunoaște foarte bine ce înseamnă mămăliga și plăcintele moldovenești și le-a pregătit în familie. Deportații din cel de-al treilea val de deportări au trebuit să îndure ani grei în gerurile Siberiei, iar unii din ei cum este și cazul Verei Gortopan nu au mai revenit niciodată la baștină.

Ion Calchei din satul Brînzeni raionul Edineț, deportat împreună cu sora, fratele și părinții povestește că chiar și sub supravegherea strictă tot se adunau să studieze biblia.[420]

Au existat și după anul 1951 cazuri individuale când au fost condamnați la muncă în Siberia, de exemplu Trofimiva Efrosinia Ion, arestată la 21 aprilie 1952 din localitatea Marianca de Jos, județul Tighina și trimisă la muncă.[421] Trohin Dumitru Vlas din Ruseștii Noi, județul Lăpușna, de asemenea a fost arestat la 12.02.1953 și exilat la munci în URSS.[422] În unele localități erau arestați și exilați grupuri întregi de localnici. Unul din aceste grupuri de țărani, care au fost

[417] *Ibidem.*
[418] *Ibidem*, p. 87.
[419] I*bidem*.
[420] 69 de ani de la cel de-al treilea val de deportări, https://www.youtube.com/watch?v=5drEX4dzang, vizitat 21.09.2021.
[421]ANA, DGAN, F. 3397, inv. 7, d. 7.
[422] ANA, DGAN, F. 3397, inv. 7, d. 9.

arestați și trimiși la muncă forțată în Gulag la 25 noiembrie 1953 sunt: Rotaru Ion Vasile, Rotaru Alexandru Teodor, Lesnic Tatiana Dumitru, Bulgaru Natalia Ștefan, Comendant Alexandra Ivanovna, Lesnic Agripina Dmitrieva, Digolean Ivan Stepanovici, toți locuitori ai satului Coteala, județul Hotin.[423]

Și în această perioadă cei judecați și trimiși la munci grele în Gulag au lucrat în condiții grele de muncă și fără unelte și tehnică de lucru. Cum este și cazul lui Constantin Rusu, care a fost repartizat la muncile de extragere a cărbunelui, lucra la o adâncime de 500 metri, sub unghi de 18 grade, încărca cu mâinele câte 15-20 tone de cărbuni, fără zile de odihnă, și chiar fiind nevoit să achite câte 25 ruble lunar, grupărilor de pușcăriași pentru a fi lăsați în pace.[424] Tot în acest studiu de caz, autoarea vorbește despre faptul că intervievatul a fost martor la câteva mișcări de protest ce au apărut în lagăr despre care a povestit Constantin Rusu, la fel a povestit despre tragedia deținuților de la Karaganda, peste care au trecut cu tancuri, menționând că la Vorkuta s-a trecut fără vărsări de sânge în această grevă.[425] Datorită faptului că a muncit enorm pentru îndeplinirea normelor, a ispășit mai puțin de șapte ani în lagăr, iar în 1957 a fost lăsat să locuiască în afara lagărului împreună cu alți deținuți.[426] Observăm, așa cum am mai menționat, că detalii veridice ale vieții despre Gulag le putem afla exclusiv doar din mărturiile celor care au trecut prin ororile stalinismului.

Și în perioada anilor 1944-1956, după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, condițiile de trai unde au fost deportați și recrutați la munci conaționalii noștri au fost la fel de dezastruoase, drept exemplu poate servi raportul șeful Direcției recrutări la munci a Ministerului rezervelor de muncă, A. Oleinic, care menționa într-un raport din anul 1954 „trebuie de spus, că „Stalingradstroi" nu este pregătit de a primi nici chiar muncitorii fără familii. Lipsește spațiul locativ. În bordeie sunt cazate câte 50-60 persoane, bărbații și femeile locuiesc împreună."[427] Un alt document ne oferă informații precum că „bărbații și femeile timp îndelungat sunt cazați împreună, cantina nu funcționează, punct medical nu există. La magazinele din sat lipsesc produsele alimentare necesare, fapt ce duce la aceea că muncitorii refuză să lucreze, desfac contractele de muncă. Mulți trimit scrisori rudelor și prezintă condițiile în care au nimerit. În

[423] ANA, DGAN, F. 3401, inv. 1, d. 10001.
[424] Rusu, Constantin. *Închisoarea m-a întărit în credință*. În: *Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, document, studii de caz,* vol III, tom. I, editor Lidia Pădureac, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 177.
[425] *Ibidem*.
[426] *Ibidem*.
[427] Gribincea, Mihai. *op. cit.*

prezent circa 100 de persoane s-au îmbolnăvit de dezinterie. Se pare că conducătorii acestui șantier nu au înțeles că acești muncitori nu sunt deținuții ce au lucrat acolo până nu demult."[428]

Într-un alt document din 1958 vorbindu-se despre primirea muncitorilor moldoveni în Kazahstan, se constata: „65 de persoane au fost primite și amplasate direct în câmp, în corturi la o depărtare de 10 km de la cea mai apropiată localitate, 33 de persoane au fost cazate într-un cămin, starea sanitară a căruia este nesatisfăcătoare. Ceilați muncitori, inclusiv cei cu familii, au fost amplasați în corturi neamenajate".[429] Deportații au trebuit să ducă o luptă pentru existență în acele locuri de groază.

Deportaților, le-au fost încălacate toate drepturile umane. Până și Codul Muncii al URSS-lui din anul 1922, care era valabil pentru toate republicile unionale a fost neglijat. Nu s-a ținut cond de nici un articol din el. De exemplu în art. 12 din Codul Muncii al URSS, este menționat că persoanele până la 18 ani nu sunt angajate la muncă.[430] Dar după cum am observat și în lucrările scrise și în studiile de caz, copiii practic toți au fost puși la muncă fiind obligați să părăsească studiile pentru a supraviețui. Ba mai mult pentru munca ce o făceau nu li se calculau chiar așa zisele „trudozile", cum este cazul Margaretei Spânu-Cemârtan și a fratelui ei, dar și a altor copii, care au trebuit să lucreze de la vârsta copilăriei, unii din ei pierzându-și chiar sănătatea și viața în taigaua siberiană. La fel a fost încălcat și art. 13 din Codului Municii URSS, și anume: de la angajare sunt scutite:

a) persoanele care, din cauza unei boli sau vătămări, și-au pierdut temporar capacitatea de muncă, pentru perioada necesară reabilitării acesteia,

b) femeile însărcinate pentru o perioadă de timp de 8 săptămâni înainte de naștere sau după naștere în termen de 8 săptămâni,

c) femeile care alăptează,

d) persoanele cu handicap de muncă și, de război,

e) femeile cu copii sub 8 ani, în absența unui îngrijitor.[431]

În mare parte în raport cu moldovenii deportați în lagărele sovietice și în așa zisele „spețposelenii" nu s-a ținut cont de prevederile acestei legi, ei fiind puși să lucreze până la exterminare. Cunoaștem foarte bine că mamele cu copii erau scoase la muncă și în cele mai dese cazuri nou născuții rămâneau acasă cu alți copii minori, cum este și cazul familiei Varvarei Zemleacov (Panfil), a familiei Mariei Cultuclu.

---

[428] *Ibidem.*
[429] *Ibidem*, p. 19.
[430] Кодекс Законов о Труде РСФСР 1922 года, http://www.hist.msu.ru/Labour/Law/kodex_22.htm vizitat 21.09.2021, ora 09:50.
[431] *Ibidem.*

Din relatările celor deportați putem cu certitudine conchide că nici pe departe nu sunt cazuri unice. Conform art. 57 din Codul Muncii URSS, o persoană care lucrează și nu reușește să facă norma din varii motive primește un salariu în funcție de volumul de muncă prestat de aceasta, dar, în orice caz, nu mai puțin de 2/3 din salariul tarifar. De asemenea trebuia să se țină cont de câteva criterii, instrumente de lucru corespunzătoare să fie puse la dispoziția lucrătorului, materiale necesare etc.[432] Dar noi am cercetat și cunoaștem că: cei deportați nu primeau salarii luni la rând, la început chiar primeau doar hrană pentru munca lor și aceea nu o primeau toți, dacă nu făceau norma de muncă stabilită; erau trimiși la muncă cu instrumente necalitative, la tăiatul pădurii mergeau cu topoare, la căile ferate lucrul îl făceau manual, la fabricile de cherestea la fel, nu era lucrul mecanizat; la fermele de animale lipsea aparatajul mecanizat, mulgeau vacile cu mâinele la fel și în agricultură multe lucrări se făceau manual din cauza lipsei tehnicii agricole necesare; timpul de muncă prevăzut în Codul Muncii în art. 94, unde este menționat că ziua de muncă nu poate depăși opt ore, a fost în majoritatea cazurilor încălcat.[433]

Din mărturiile publicate, memorii, dar și din povestirile celor pe care i-am intervievat în timpul „Expedițiilor Memoriei" observăm că se lucra „de cum se lumina afară până seara târziu". Deși în lege era stipulat că cei cu vârsta între 16 și 18 ani nu trebuiau să lucreze mai mult de 4 ore, ceea ce era grav încălcat în raport cu conaționalii noștri. În art. 96, este menționat că lucru noaptea se făcea cu o oră mai puțin, ceea ce la fel nu se respecta. Conform art. 103, nu se permitea munca suplimentară după ore,[434] la fel a fost încălcat această normă în raport cu cei deportați și în special cu cei din RSSM.

Anul 1956 a fost anul când s-a deschis calea destalinizării. Primul-secretar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov a denunțat în cadrul Congresului al XX-lea al PCUS (1956) crimele lui Stalin, în special cultul personalității și teroarea polițienească.[435] Într-un interviu Nichita Hrușciov, a recunoscut că și-a depășit fricile și a denunțat greșelile cultului personalității, pentru că era în pericol viitorul socialist și comunist, deoarece se făcea tot mai mare prăpastia între conducerea partidului și masele populare. El considera că dacă nu va fi condamnat cultul lui Stalin, nu se vor putea repara greșelile staliniste. Și el ca primul om în stat, urma să-și asume acest rol. Hrușciov a considerat necesitatea de a dezvălui adevărul despre represiunile și infracțiunile anilor 1930 și 1940, dar nu putea spune adevărul în totalitate deoarece el însuși a participat tacit.[436] Chiar dacă era prezentă o doză de subiectivism, în esență

[432] *Ibidem.*
[433] *Ibidem.*
[434] *Ibidem.*
[435] *Istoria Lumii, 7650 date istorice importante*, Biblioteca Larousse, trad. V. Savin, București 2017, p. 728.
[436] Olaru-Cemîrtan, Viorica. o*p. cit.*, p. 212.

însă, au fost subliniate tezele cu adevărat șocante pentru acel moment. Stalin era Lenin în anii 1924-1953, așa se considera. S-a criticat politica economică a lui Stalin. În acest raport. N. Hrușciov, îl condamna pe Stalin, dar nu ideologia comunistă, care l-a creat și i-a dat împuterniciri. Dar unul din cele mai importante consecințe, și mai „populare", ale renumitului congres a fost reabilitarea și eliberarea deportaților, numărul cărora crescând considerabil. Despre modul cum trebuiau să fie eliberate aceste persoane se discuta în diferite instanțe, pentru că eliberarea deportaților urmau să aibă atât consecințe politice cât și economice.[437] Unul din cele mai importante documente a fost Rezoluția CC al PCUS și a Consiliului de Miniștri din URSS din 5 iulie 1954 „Cu privire la anularea unor restricții și statutului legal al celor strămutați". Conform acestei rezoluții în mare parte cei deportați urmau să obțină dreptul de a se deplasa liber în regiune, iar în scopuri de serviciu chiar în orice oraș din URSS. Cei care erau învinuiți de încălcarea ordinii publice în locul de deportare nu mai trebuiau să plătească amendă ori să fie arestați. De asemenea s-a renunțat la ideea de a fi luat fiecare nou născut la evidența MAI.[438]

De la sfârșitul anilor 1950, procesul de reabiltare a cunoscut o stagnare, dar nu s-a întrerupt, la solicitarea unor familii concrete se făcea.[439]

Organele de urmărire ale MAI totuși încercau să convingă tinerii să rămână în locurile unde au fost deportați părinții acestora. [440]

Sigur că au existat cazuri unde șefii din Gulaguri nu permiteau revenirea la baștină a celor deportați chiar dacă juridic nu aveau nici un temei să le interzică. Dar din cauza lipsei brațelor de muncă ei își permiteau să rețină conaționalii noștri la munci, iar un astfel de caz este și cel al lui Dumitru Slav, din localitatea Cioc-Maidan, raionul Comrat, acesta mărturisește că familia lui a fost eliberată în anul 1958 conform Decretului Prezidiumului Suprem al URSS din 19 mai 1958, dar a fost trimis să lucreze în continuare într-un sovhoz din sudul Kazahstanului unde s-au aflat până în toamna anului 1961.[441]

Toate acestea demonstrează că după moartea lui Stalin, sovieticii au continuat nelegiuirile și teroarea, poate că doar și-a schimbat puțin ambalajul, esența rămânând aceiași.

Concluzii la Capitolul III

În concluzie putem să menționăm că deși dislocările din anii 1945-1956 au fost deja după terminarea războiului, totuși condițiile de viață și de muncă în deportare nu s-au schimbat. Cei

[437] Țăranu, Mariana S. *Dezgheţul hruşciovian şi eliberarea basarabenilor din Gulag (1953-1963*). Tyragetia, s.n. vol. XI (XXVI), nr. 2, 2017, p. 233.
[438] *Ibidem.*
[439] Olaru-Cemîrtan, *Viorica. op. cit.*, p. 216.
[440] Țăranu, Mariana S. *op. cit.*, p. 233.
[441] ANA, DGAN, F. 2848, inv. 7, d. 1234, f. 129-130.

deportați au întâlnit aceleași probleme – foametea, lipsa hainelor, frica de sălbăticismul din Siberia, animale, mlaștini, geruri mari.

Studiile realizate demonstrează că au fost deportate persoane înstărite, care aveau experiență de lucru (cazul Curoș, fierar, a reparat tehnica colhozului). La locul de destinație autoritățile selectau în primul rând persoane calificate, apte de muncă.

Condițiile de muncă au fost tot atât de grele ca și în anii celui de-al Doilea Război Mondial, munci istovitoare la care au fost obligați și normele extrem de mari, care practic erau imposibil de făcut. Nu se ținea cont de faptul că majoritatea celor deportați erau locuitori ai localităților rurale și nu au lucrat la întreprinderi industriale și în mine, în Siberia au fost impuși să o facă. Nu se ținea cont de faptul că nu cunoșteau limba rusă și le era destul de greu în asemenea condiții.

Deportații nu erau liberi, nici în acești ani de exilare, nu puteau părăsi locurile în care au fost duși, erau la fel ținuți sub observațiune.

Femeile au fost atrase și ele la munci foarte grele. Copiii de asemenea au trebuit să lucreze, chiar dacă trebuiau să frecventeze școala (conform legilor URSS).

Un lucru însă pe care-l putem remarca este faptul că în majoritatea cazurilor au fost deportate familiile întregi, mai puține cazuri individuale au existat când capii familiilor au fost separați de ceilalți mebri în comparație cu exilările de până la terminarea războiului. Iar acest fapt le-a oferit cumva un confort psihologic poate mai bun. Cei deportați în mare parte au fost duși în așa zisele „așezări speciale”, ei au întemeiat localități, au construit instituții de învățământ, iar remunerarea lor a fost la fel una extrem de proastă, în primii ani chiar primeau aceeași rație alimentară ca și deportații de până în 1945.

Putem să conchidem că totuși munca deportaților a fost una grea și până la urmă eficacitatea muncii a fost una de o relevanță mică, de cele mai multe ori chiar inutilă. Unele din localitățile întemeiate de cei deportați au dispărut odată cu revenirea acestora acasă. Au fost prea multe pierderi de resurse umane și prea mică a fost importanța economică a muncii obligatorii.

Studiul nostru demonstrează că lipsa brațelor de muncă în special – a celor bărbătești, (în anii celui de-al Doilea Război Mondial URSS a pierdut peste 27 milioane de vieți omenești) autoritățile locale, în special șefii de unități economice, acordau o atenție grijulie față de persoanele deportate din RSSM, în special față de specialiști (cazul Pavel Curoș, ș.a.).

Cercetarea a demonstrat, că și după război în care URSS a ieșit învingătoare (alături de statele și poparele Coaliției antihitleriste), în țară (dar mai ales în localitățile speciale) lipseau produsele de primă necesitate (săpunul lenjeria, hainele, încălțămintea etc.), iar oamenii continuau să se confrunte cu boli, frig, foamete, igienă scăzută.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Studiind lucrările monografice referitoare la tema tezei de doctor am constatat că tragedia deportărilor staliniste a locuitorilor din RASSM și RSSM a fost studiată de către istoricii din Republica Moldova. În studii științifice și monografii au fost descrise cauzele deportărilor, condițiile din vagoanele în care au fost duși conaționalii noștri. De asemenea, istoricii acad. Valeriu Pasat, Anatol Petrencu, Viorica Olaru-Cemârtan, Octavian Țîcu, Igor Cașu, Mariana Țăranu ș.a., în lucrările lor au examinat și prezentat toate chinurile, suferințele, lipsurile pe care le-au avut cei deportați în exil.

Totodată, cercetarea noastră demonstrează că istoricii din Republica Moldova și România nu au analizat decât fragmentar în unele cazuri, condițiile muncii și a vieții din Gulag.

În urma analizei monografiilor, putem concluziona că nu au fost elaborate lucrări științifice, complexe care să abordeze subiectul muncii în Gulag, condițiile de muncă, normele de lucru și remunerarea locuitorilor din RASSM și RSSM deportați.

Am făcut o analiză amplă a materialelor de arhivă și am putut să facem o redare veritabilă a ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în aceste lagăre de exterminare prin muncă. Temeiul documentar în această lucrare îl constituie în mare parte atât documentele de arhivă ce se află la păstrare de stat în fondurile DGAN a ANA și DAOSP a ANA. Acestea documente create de către SIS și MAI, au fost secrete până în anul 2010, când o parte din ele au fost date la păstrare de stat în fondurile DGAN a ANA, și pe care le-am folosit și noi pentru scrierea acestei teze, dar și culegerile de documente de arhivă existente la tema deportărilor, atât din Federația Rusă cât și din Republica Moldova. Am valorificat aceste documente de arhivă în teza noastră de cercetare pentru a oferi un temei documentar relevant și complex.

Am constatat că volumele de memorii publicate au avut și ele un rol esențial în elaborarea acestei lucrări, deoarece aceste publicații conțin informații unice și inedite, și care conțin cea mai mare doză de adevăr în ceea ce privește munca din deportare, deoarece sunt povestiri ale celor care au trecut prin calvarul Gulagului, și realitatea mai bine decât ei nu o poate descrie nimeni. Publicarea memoriilor de către foști deportați precum: Vadim Pirogan, Vasile Țepordei, Margareta Spânu-Cemârtan ș.a.. ne-au oferit o bază de izvoare scrise pentru cercetare.

De asemenea un izvor important în realizarea acestei cercetări vor fi studiile de caz ale intervievaților pe care i-am identificat în regiuniele Novosibirsk, Tomsk și Tiumeni din Federația Rusă, care ne-au relatat lucruri deosebite despre Siberia și viața de acolo. Este vorba despre persoane ce au fost deportate, copiii lor și a localniciii care au locuit în localități cu conaționalii noștri și care au putut să ne povestească despre viața pe care au dus-o în deportare. Și interviurile

pe care am reușit să le facem cu persoanele care s-au întors la baștină, în Republica Moldova de asemenea ne-au oferit informații inedite despre munca în exil.

În urma studierii documentelor de arhivă, a literaturii de specialitate am ajuns la următoarele concluzii: transnistrenii au fost primii care au trecut prin calvarul deportărilor și a muncii extrem de grele în Gulag. Persoanele deportate din RASSM și ulterior din RSSM în primul an de viață în Siberia o bună parte au murit de frig și foame. Lor le-a fost foarte greu în exil pentru că veneau dintr-o zonă cu o climă mai blândă decât cea din Siberia, în comparație cu alți deportați, care erau obișnuiți cu astfel de temperaturi. Uniunea Sovietică avea nevoie de brațe de muncă în special în timpul războiului germano-sovietic, majoritatea bărbaților fiind înrolați în război, era nevoie de produse pentru a fi trimise pe front, iar pentru realizarea acestui fapt era nevoie de brațe de muncă. Urmare a celor scrise mai sus putem trage următoarele concluzii: pentru deportații din RASSM și RSSM locurile de exil au însemnat în mare parte îmbolnăviri, suferință, înfometare, despărțirea de familie și cei dragi, și chiar decese.

Transnistrenii și basarabenii au dus o luptă grea pentru a supraviețui. Condițiile naturale, frigurile, mlaștinile, țânțarii, musculițele le-au creat mari proleme.

În Gulag au municit foarte mult pentru a câștiga o bucată de pâine, au făcut și câte două – trei norme pentru a putea să supraviețuiască ei și familiile lor. Au călcat peste principiile lor, recurgând la furturi, la minciună numai să poată să se salveze. Lucruri care nu se întâmplau în România. Datorită regimului stalinist, au fost obligați de a face astfel de fapte. Condițiile în care au fost obligați să lucreze și să trăiască au fost dea dreptul neomenești. Pentru munca lor nu erau remunerați, decât dânduli-se mâncare și în cantități foarte mici. Oamenii practic au suferit enorm de mult din cauza foamei.

În condițiile în care, primele dislocări de populație coincid și cu perioada războiului, tot ce se producea era trimis pe front. Bărbații la fel erau trimiși pe front, astfel o parte din muncile grele au trebuit să fie efectuate de femei și copii.

Basarabenii au lucrat și la construirea uzinelor în anii de război, la câmp, la tăiatul pădurilor, ferme, construcții, căi ferate, mine etc. Muncind bine și cinstit, mai ales la munca pământului și la îngrijitul animalelor, fiind deseori apreciați pentru acest fapt de către șefii de gospodării.

Nu aveau voie să părăsească locurile unde au fost exilați, trebuiau să fie mereu sub observațiunea oamenilor legii, cei internați în lagărele de concentrare erau chiar numărați zilnic. Iar faptul că nu cunoșteau limba rusă le minimalizau și mai mult posibilitățile de a se descurca.

Totuși cercetarea noastră arată că persoanele deportate au demonstrat prin munca și caracterul lor că sunt un neam muncitor, devenind cei mai buni gospodari din localitățile unde au fost

exilați, acestea fiind spuse chiar de localnicii din Siberia care au cunoscut familii de basarabeni deportați.

Și după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, au continuat internările în lagărele sovietice și exilările în așa zisele „așezări speciale”. Deși dislocările din anii 1945-1953 au fost deja după terminarea războiului, totuși condițiile de viață și de muncă în deportare nu s-au schimbat. Cei deportați au întâlnit aceleași probleme – foametea, lipsa hainelor, frica de sălbăticismul din Siberia, animale, mlaștini, geruri mari.

Condițiile de muncă au fost la fel de grele ca și în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Muncile grele la care au fost siliți și normele foarte mari, care de regulă erau irealizabile. Nu se ținea cont de faptul că majoritatea celor deportați erau locuitori a satelor și nu au lucrat la întreprinderi industriale și în mine, au fost impuși să o facă. Nu cunoșteau limba rusă și le era foarte greu să se înțeleagă atât cu șefii, colegii de muncă cât și cu localnicii, acest fapt a dus la aceea că mulți copii au abandonat școala. Deportații la fel ținuți sub observațiune, nefiind liberi. Putem totuși să remarcăm faptul că majoritatea familiilor au fost deportate împreună, puține cazuri individuale au fost când capii familiilor au fost separați de ceilalți membri în comparație cu dislocările de până la terminarea războiului. Acest fapt le-a oferit cumva un confort psihologic poate mai bun. Plus că au putut să-și ia cu ei produse, haine și alte bunuri, care pentru o perioadă le-a fost salvare de foamete și frig, ceea ce nu au avut conaționalii noștri deportați până la terminarea războiului. Cei deportați care au fost duși în așa zisele „așezări speciale” au întemeiat localități, au construit instituții de învățământ, magazine, iar remunerarea lor a fost la fel una extrem de proastă, în primii ani chiar primeau aceeași rație alimentară ca și deportații de până în 1945.

În concluzie putem să afirmăm că cei deportați în Gulagurile staliniste au fost asemeni robilor. Timp de zeci de ani se considera important creșterea produsului industrial pe plan economic în anumite ramuri, cum ar fi extragerea cărbunelui, a oțelului, petrolului etc. La început poate așa zisa economie planificată arăta succese, dar ulterior s-a dovedit a fi ineficientă, și a dus până la urmă la prăbușirea sistemului de Gulag.

Am constatat că eficacitatea muncii, de multe ori, pur și simplu, nu își avea rostul, nu avea absolut nicio valoare economică. Cheltuielile de întreținere a acestor lagăre, care erau mai mult de exterminare decât de reeducare și de importanță economică, erau foarte mari. Se făceau numeroase speculații, se scria o producție sporită doar pe hârtie, de altfel ca în majoritatea sferelor vieții economice și politice din URSS.

Recomandări:

1. Considerăm că prin studiul dat nu am cuprins toate aspectele muncii deportaților din RASSM și RSSM în Siberia. De aceea, tematica deportării și a vieții în Gulag are nevoie încă de cercetări ample a diferitor aspecte necunoscute încă până în prezent. Pentru că Gulagul nu a semnificat doar muncă, Gulagul a fost și foamete, frig, boală, suferință, decese ș.a. În exil a existat și viața cotidiană și sărbători, nașteri și căsătorii. Cei care au reușit să supraviețuiască au reușit chiar să devină oameni gospodari departe de baștina lor. Au construit cele mai frumoase case, au făcut cele mai frumoase gospodării în Siberia, localnici care i-au cunoscut având doar cuvinte de laudă. Mulți nu s-au întors înapoi din diferite motive, dar în special fiindcă în Moldova, casele le-au fost confiscate aveau deja alți gospodari, pe când în Siberia deja își făcuse gospodării bune. Personalități marcante din Basarabia au fost deportate de regimul totalitar comunist, puțini au avut șansa de a se întoarce vii, majoritatea din ei s-au prăpădit pe pământuri străine. Memoriile persoanelor deportate contribuie esențial la reabilitarea memoriei celor care au suferit de pe urma regimului sovietic.

2. Considerăm că tematica deportărilor și a supraviețuirii transnistrenilor și basarabenilor în Siberia trebuie studiată în școli, universități. Să fie teme speciale la acest subiect (ca alternativă la obiectul Holocaust).

3. La Radiouri, Televiziuni, să fie elaborate și lansate emisiuni tematice, periodic, nu doar atunci când se comemorează victimele regimului comunist.

4. Recomandăm o cercetare cât mai amplă a acestui subiect legat de această pagină tragică a poporului nostru. Guvernul Republicii Moldova să susțină proiecte referitoare la această tematică. Conform necesităților, punerea la dispoziție documentele de arhivă a tuturor arhivelor, atât celor naționale, municipale, raionale cât și a celor cu depozite speciale, care dețin informații referitoare la deportări. De asemenea, este necesar susținerea unui program de stat, care ar avea drept scop cunoașterea istoriei noastre prin implicarea tinerilor în descoperirea și valorificarea memoriei victimilor stalinismului. E necesar întroducerea unor cursuri de studiere a subiectului deportărilor în școli, de a organiza cât mai multe evenimente ce ar oglindi acest subiect, inițierea expozițiilor și meselor rotunde dedicate temei deportărilor. Aceastea sunt necesare pentru ca populația Republicii Moldova să înțeleagă mai bine esența criminală a stalinismului.

BIBLIOGRAFIE

SURSE INEDITE

I. ARHIVE

1. ANA, DGAN, Fondul 2848, Fondul Consiliului de Miniştri al RSSM, inv. 26, d. 558.

2. ANA, DGAN, Fondul 2948 – Fondul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, inv. 3, d. 1.

3. ANA, DGAN, Fondul 3401, Fondul Colecției documentelor persoanelor supuse represiunilor politice în perioada regimului totalitar, inv. 1, d. 1589, d. 6053.

4. ANA, DGAN, Fondul 3401, Fondul Colecției documentelor persoanelor supuse represiunilor politice în perioada regimului totalitar, inv. 2, d. 706, d. 3110.

5. ANA, DGAN, Fondul 3397, Fondul Colecției documentelor persoanelor expulzate și deportate de pe teritoriul RASSM și RSSM în anii 1930, 1941-1951, inv. 7, d. 13, d. 262, d. 363.

6. ANA, DGAN, Fondul 3397, Fondul Colecției documentelor persoanelor expulzate și deportate de pe teritoriul RASSM și RSSM în anii 1930, 1941-1951, inv. 3, d. 3.

7. ANA, DGAN, Fondul 3399, Fondul Secției de afaceri ale internaților și prizonierilor de război ale CPAI al RSSM, inv. 1, d. 1, d. 2, d. 3, d. 4, d. 5, d. 6, d. 7, d. 8, d. 9, d. 10.

8. ANA, DGAN, Fondul 3398, Fondul Colecției documentelor persoanelor condamnate nu pe cale judiciară, tribunalele militare, judecătoriile liniare, inv. 1, d. 2, d. 4, d. 1036.

9. ANA, DAOSP, Fondul 51, Fondul Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, inv. 3, d 34, d. 39.

SURSE EDITE

II. DOCUMENTE PUBLICATE

II. 1 În limba română

10. Moldovenii sub teroarea bolșevică, sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, Editura Serebia, 2010. 144 p. ISBN 978-9975-4129-1.

11. PETRENCU, Anatol. *Românii în Gulag, memorii, documente, mărturii*. Chișinău: Editura Balacron, 2014. 351p. ISBN 978-9975-128-10-0.

12. POSTICĂ, Elena, PRAPORȘCIC, Maria, STĂVILĂă, Vera. *Cartea memoriei*.Chișinău: Editura Ştiinţa, 1999. 465 p. ISBN 9975-67-109-8.

13. ȚĂRANU, Mariana. *Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați (1947-1953*). Chișinău 2014. 520 p. ISBN 978-9975-51-601-3

II. 2 În limba rusă

14. БОРОДКИН Л., ОРЛОВА О.. *Экономика Гулага была неэфективна, Гамбурский счет, № 233, 18.07.2017*, с. 10-11.

15. ДУГИН, А.Н.. *Неизвестный ГУЛАГ: Документы и факты*. Москва, 1999.

16. ЗЕМСКОВ, В.. *Сталинская Эпоха. Экономика, Репресии, Индустриализация 1924-1954*. Москва, 2018.

17. КОРНИЛОВА, О. В.. *Заключенные ГУЛАГа второй половины 1930-х гг, лагконтингент Вяземлага по статьям осуждения и срокам заключения*. Исторический журнал, научные исследования № 5 (23). 2014.

18. *История Сталинизма: принудительныи труд в СССР – Экономика, политика, память (материалы международнои конференции 28-29 октября)*. Москва, 2011.

19. КОРНИЛОВА, В.. *Как Строили Автомагистраль, Москва-Минск 1936-1941 гг*. Смоленск, 2014.

20. ЛЬВОВСКИЙ, Е. *Избранное,* Кишинев, 2014

21. *Советский проект 1917–1930-е гг, Этапы и механизмы реализации, Сборник научных трудов, Екатеринбург Издательство*. Уральского федерального университета 2018.

22. ЯКОВЛЕВ, А. Н.. *Гулаг 1917-1960, Документы*. Москва, 2000.

III MEMORII

III.1 Lucrări memorialistice

III. 1.1 În limba română

23. BULAT, Maria. *Noaptea cu bocete*. Chișinău: Editura Universitas, 1991. 128 p. ISBN 5-362-00693-2.

24. BOBEICĂ, Constantin. *Între stele şi ţărâne*. Editura Pontos, 2005. 468 p. ISBN 9975-927-90-4.

25. BATÎR, Tamara. *Urme cu dor*. Chișinău, 2009. 51 p. ISBN 978-9975-15-27-9.

26. BAGHIU, Vasile. *Prizonier în URSS*. Botoșani: Editura Axa, 1998.

27. BABII, Ana. *Dumnezeu ne-a vrut mai aproape și ne-a adus acasă*. Chișinău, 2014. 68 p. ISBN 978-9975-51-590-0.

28. BACIU, Gheorghe. *Istorii de suferințe și victimizări omenești*. Chișinău, 2015. 296 p. ISBN 978-9975-129-11-4.

29. CIOBANU, Dumitru. *Calvarul. Familia Ciobanu sub teroarea regimului*. Chișinău 2009. 100 p. ISBN 978-9975-4074-2-7.

30. COSTENCO, Nicolae. *Din bezna temniţei (Scrisori din Gulag)*. Chișinău: Editura Arc, 2004. 88 p. ISBN 9975-61-338-1.

31. CRIHAN, Dumitru. *Invitaţie în iad*. Chișinău: Editura Ştiinţa, 1998. 270 p.

32. COSMIN, Teodosia. *Cireşul amar*. Chișinău, 2012. 189 p. ISBN 978-9975-4431-0-4.

33. CHELE, Ecaterina. *Povestea vieții mele*. București: Institutul Cultural Român, 2013. 237 p. ISBN 978-973-577-646-6.

34. CORCODEL, Varvara-Valentina. *Rocada Destinelor*. Chișinău 2011. 319 p. ISBN 978-9975-105-71-2.

35. CORCODEL, Varvara-Valentina. *Cristale de memorie*. Chișinău 2016. 309 p. ISBN 978-9975-3133-0-8

36. HOLBAN, Ion. *Cămaşa de oţel.* Baia Mare: Editura Helvetica, 1997. 111 p. ISBN 973-97632-9-4

37. LOPATA, Marian, MASTÂCA, Andrei, TĂRÂȚĂ, Marius. *Deportările din anii 1944-1953 din regiunea Cernăuți (Ucraina) şi informaţii referitoare la deportările din anii 1949-1951 din raioanele Briceni, Ocnița şi Edineț (Republica Moldova)*. Chișinău, 2013.

38. MARINAT, Alexei. *Crâmpeie din vâltoarea vremurilor*. Chișinău: Editura Litera,1989.

39. MARINAT, Alexei. *Eu şi lumea: Proză documentară*. Editura Uniunii Scriitorilor, 1999. 216 p. ISBN 9975-68-021-6.

40. MOLDOVAN, Ștefan. *Patimile după Siberia*. București: Editura Phoenix, 1991. 256 p. ISBN

973-95102-0-2

41. MELNIC, Ștefan. *Poveste amară. Nuvela documentară*. Chișinău: Editura Hyperion, 1992. 88 p.

42. MINTE, Vasile V..*Puntea vieții mele*. Chișinău: Editura Universul, 2006. 192 p. ISBN 978-9975-944-07-6

43. NANDRIȘ-CUDLA, Anița. *20 ani în Siberia*. București: Editura Humanitas, 2016.

44. NIMIGEANU, Dumitru. *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*. Paris: Editura Fundația Regală Universitară Carol I,1958.

45. NEGRU, Constantin. *Umiliţi, prigoniţi, nimiciţi (Victime ale gulagului comunist*). Editura Labirint, 2004.

46. KERSNOVSKI, Eufrosinia. *Cât costă viața unui om*. Moscova: Editura Rosspen, 2006.

47. PIROGAN, Vadim. *Cu gândul la tine, Basarabia mea*. Chișinău: Editura Enciclopedică, Gheorghe Asachi, 1995. 262 p. ISBN 5-88550-055-10.

48. PIROGAN, Vadim, *Pe drumurile pribegiei*. Chișinău, 1999. 307 p. ISBN 9975-78-010-5.

49. POPOVICI, Ludmila. *Destine spulberate*. Chișinău: Editura Nica-Grafic, 2005. 140 p. ISBN 9975-937-47-0

50. POPOVICI, Teodor. *Viața de câine a unui copil*. Chișinău, 2018. 272 p. ISBN 978-9975-144-29-2.

51. POSTOLACHI, Oxana. *Martirii basarabeni în Gulag*. Târgu-Mureș, 2018.

52. PÂRLEA-CONOVALI, Veronica. *Destăinuri de pe lumea cealaltă (deportări, foamete, Gulaguri, executări, amintiri*), Chișinău: S.n., 2013. 154 p. ISBN 978-9975-53-207-5.

53. RACU, P., DREGLEA, E.. *Neamul Racu de la Țaul*, Chișinău 2021. 64 p. ISBN 978-9975-58-245-2.

54. SAKA, Serafim. *Basarabia în Gulag*. Editura Uniunii Scriitorilor, 1995. 344 p. ISBN 5-86892-114-3.

55. SPÂNU-CEMÂRTAN, Margareta. *Salvarea sufletului meu*. Chișinău, 2010. 192 p. ISBN 978-9975-105-44-6.

56. SPÂNU-CEMÂRTAN, Margareta. *Lupii*. Chișinău, 2016. 352 p. ISBN 978-9975-536-14-1.

57. STURZA, Valentina. *Basarabia decapitată*. București, 2014. 324 p. ISBN 978-606-8384-26-9.

58. SOLJENIȚÎN, Alexandr. *Arhipelagul Gulag*. București: Editura Univers, 2008.

59. SIUPUR. Elena. *Siberia dus-întors, 73 de ruble*. București: Editura Anima, 1991. 118 p. ISBN 973-9053-04-1.

60. TIHONOV, Ludmila. *Destine frânte, file din istoria deportărilor din satul Peresecina*. Chișinău, 2019. 168 p. ISBN 978-9975-139-92-2.

61. ȚEPORDEI, Vasile. *Amintiri din Gulag*. București, 1992. 176 p. ISBN 973-48-0074-4.

62. ŢEPORDEI, Vasile. *Drumul Golgotei*. București: Editura Eminescu, 1995. 258 p. 793-22-0245-9.

63. VASILIEV, Boris. *Stalin mi-a furat copilăria*. Chișinău: Editura Litera, 2012. 464 p. ISBN 978-9975-74-282-5.

III. 1.2 În limba rusă

64. ФЕДОРОВА, Евгения. *На островах Гулага. Воспоминания заключенной*. Москва, 2019.

III. 2 Studii de istorie orală

65. AKOPYANI, Marina. *Deocamdată justiția nu s-a copt*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. I, tom I, editor Ludmila D. COJOCARU, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, pp.133-134. (Studiu de caz de Anatol PETRENCU).

66. BANAGA, Nicolae. *Nu cerceta aceste legi, căci eşti nebun de le-nţelegi*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. I, tom I, editor Ludmila D. COJOCARU, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.87. (studiu de caz de Viorica OLARU-CEMÂRTAN).
67. BANAGA, Eugen. *Visul nostru este Unirea*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. I, tom I, editor Ludmila D. COJOCARU, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.55. (studiu de caz de Ludmila D. COJOCARU și Virgiliu BÂRLĂDEANU).
68. *Amintirile lui Vladimir Borisovici Buşilo*. În: Elena, PO9STICĂ (editor). Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Vol. II: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, tomul I, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 87.
69. COJOCARU, Ludmila, PĂDUREAC, Lidia. *Deportările staliniste în Basarabia: memorii împrăştiate. În Românii în Gulag: Memorii, mărturii, documente.* Vol. 2. Editori Anatol, PETRENCU, Ludmila, D. COJOCARU, Lidia, PĂDUREAC. Chișinău, S.n., 2015, p. 7-55.
70. CUROȘ, Pavel. *Când ne-au deportat plângea tot satul*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovească, vol. I, tom I, editor Ludmila D. COJOCARU, Chișinău, Tipografia Balacron 2016, p. 289, (studiu de caz de Anatol PETRENCU).
71. COZMAa, Olga, COZMA, Nicolae. *Nicăieri nu e mai bine ca acasă*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.162. (studiu de caz de Ion Gheleţchi).
72. DONEA, Dumitru. *Timp de 61 de ani de noi nu și-a amintit nimeni*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, editor Elena Postică, v. II, tom II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, pp. 232-233 (studiu de caz de Ion Gheleţchi și Mariana Bejan)
73. MARIN, Iuri (Iuliu). *Oamenii nu doreau să vorbească despre ei înșişi în acele vremuri*. În: Ludmila D. COJOCARU (editor). Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Vol. I: Cercetări realizate în localitățile din

centrul Republicii Moldova, tomul 3, Chișinău, Tipografia Balacron, 2019, p. 219 (studiu de caz realizat de Ludmila D. COJOCARU, Virgiliu BÂRLĂDEANU și Galina COTOVIȚCAIA.
74. NOVAC-PETROVA, Evghenia. *Să nu se mai repete*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, editor Elena POSTICĂ, v. II, tom II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 162 (studiu de caz de Viorica OLARU-CEMÎRTAN).
75. NEDOV, Ana. *Aceasta era copilărie?*.În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. II, tom I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.103. (studiu de caz de Gheorghe Bagrin).
76. NASTAS, Alexandru. *13 iunie – ziua răstignirii deportaților*. În: Elena Postică (editor). Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor ewgimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Vol. II: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, tomul II, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 78-79. (studiu de caz și notă întroductivă de Ludmila D. Cojocaru).
77. RUSU, Constantin. *Închisoarea m-a întărit în credință*. În: Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, document, studii de caz, vol III, tom. I, editor Lidia Pădureac, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 177.
78. ROTARU, Grigore. *Să mănânci pâine de cenușă, dar să te întorci în Moldova*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească,editor Lidia Pădureac, v. III, tom. I, Chișinău, Tipografia. Balacron, 2016, p. 20-21 (studiu de caz de Lidia Pădureac)
79. RADU, Nina. *Ne-au dus, ne-au deportat și ce folos?.* În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, vol. II, tom I, editor Elena POSTICĂ, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 268. (studiu de caz de Radu DAN).
80. SAJIN, Maria. *Eram copil când ne-au ridicat, în 1941*. În Românii în Gulag: Memorii, mărturii, documente. Vol. 2, p. 327. (Interviu și notă introductivă de Virgiliu BÂRLĂDEANU și Ludmila D. COJOCARU).
81. DSAVIN, Ion. *Toți prietenii mei erau în Kazahstan*. În: Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istoriică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică

Socialistă Moldovenească, editor Ludmila D. COJOCARUu, vol.I, tom I, Chișinău, Tipografia Balacron 2016, pp.198-199.

82. FILIMON, Maria. *Munca mea eu nu mi-o cumpăr*. În: Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, document, studii de caz, vol II, tom. I, editor Elena Postică, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 258 (studiu de caz realizat de Anatol Petrencu).

IV MONOGRAFII, STUDII ȘI ARTICOLE

IV.1 MONOGRAFII, STUDII

IV.1.1 În limba română

83. AMBUL-BALMUȘ, Anastasia. *Îndemn spre neuitare, pagini din istoria Basarabiei 1940-1949*. Cimișlia-Ploiești: Editura Dorința, 2016.

84. APPLEBAUM, Anne. *Gulagul o istorie*. București, 2011. 682 p. ISBN 978-973-50-3164-0.

85. BUDEANCĂ, C., OLTEANU, F.. *Stalinizare și Destalinizare. Evoluții instituționale și impactul social*. Editura Polirom, 2014. 412 p. ISBN 978-973-46-5178-8.

86. BOTNARU, Teodor. *Istoria Serviciilor Secrete*. Editura Museum, 2004. 220 p. ISBN 9975-906-86-9.

87. BACIU, Gheorghe. *Istorii de suferințe și victimizări omenești*. Chișinău, 2015. 296 p. ISBN 978-9975-129-11-4.

88. CAȘU, Igor. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească 1924-1956*. Chișinău: Editura Cartier, 2015. 394 p. ISBN 978-9975-79-828-0.

89. CIACHIR, Nicolae. *Pagini sumbre din istoria Moldovei. Deportările de pe teritoriul RSS Moldovenești anii 40-50.* București, 1999.

90. CESEREANU, Ruxanda. *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1998. 290 p. ISBN 973-577-163-2.

91. COURTOIS, Stephane. *Comunism și Totalitarism*. Iași: Editura Polirom, 2011. 278 p. ISBN 978-973-46-0895-9.

92. COURTOIS, Stephane. *Dicționarul Comunismului*. Iași: Editura Polirom, 2008. 751 p. ISBN 978-973-46-1102-7.

93. COROBCA, Liliana. *Panorama Comunismului în Moldova Sovietică*.Iași: Editura Polirom, 2019. 861 p. ISBN 978-973-46-7846-4.

94. DRAGNEV, Demir (coord.). *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Chișinău: Editura Bons Office, 2007. 520 p. ISBN 978-9975-80-101-0

95. DRĂGAN, Gleb. *Deportaţii. Tragedii basarabene*. București: Editura Albatros, 1992. 21 p. ISBN 973-24-0269-5.
96. GRIBINCEA, Mihai. *Basarabia în primii ani de ocupaţie sovietică (1944-1950)*. Cluj-Napoca, 1995. 187 p. ISBN 973-35-0483-1.
97. GRIBINCEA, Mihai. *Raport. Transferurile masive de populație în Moldova Sovietică*. Chișinău 1999, p. 18.
98. GROSSU, Sergiu. *Copiii Gulagului. Cronică a copilăriei oprimate în URSS*. Chișinău: Editura Museum, 2002. 238 p. ISBN 9975-906-62-1.
99. HLEVNIUC, Oleg V.. *Stalin. O nouă biografie a unui dictator*. București: Editura Litera, 2015.
100. HULBER, Maria. *Memorialistica detenţiilor postbelice româneşti*. Oradea: Editura Ratio et revelatio, 2015. 433 p. ISBN 978-606-8680-22-4.
101. MORARU, Alexandru. *Victimele Terorii Comuniste. Rezistența ocupanților, arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Chișinău, 2010.
102. MIRCESCU, Dumitru. *Lagărul morţii din taigaua siberiană*. București, Editura Vremea, 1997. 191 p. ISBN 973-9162-73-8.
103. MEMEI, Alexei. *Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) şi RSSM (1944-1947). Mărturii documentare.* Chișinău: Editura Serebia, 2012. 832 p. ISBN 978-9975-128-22-3.
104. NICOLAEVA, Janna; ZASAVIȚCHI, Lidia. *Deportările din Republica Sovietică-Socialistă Moldovenească. Bibliografie*, alcătuitori; Chișinău: Biblioteca Științifică (Institutul) „Andrei Lupan”, 2018. 168 p. ISBN 978-9975-3283-2-6.
105. OLARU-CEMÎRTAN, Viorica. *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956*. Chișinău, 2017. 540 p. ISBN 978-9975-139-23-6.
106. PASAT, Valeriu. *Asprul adevăr al istoriei. Deportări de pe teritoriul RSS Moldovenești în anii 40-50*. Chișinău, 2000. 399 p. ISBN 9975-78-050-4.
107. PASAT, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953).* Chișinău: Editura Cartier, 2011. 650 p. ISBN 978-9975-79-698-9.
108. PETRENCU, Anatol. *Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944*. Lyceum, 1997. 345 p.
109. POSTICĂ, Elena. *Rezistenţa antisovietică în Basarabia, 1944-1950*. Chișinău: Editura Știința, 1997. 240 p. ISBN 9975-67-045-8.
110. POPOVICI, Ludmila, MOLLY PULVER Lamhear. *Destine spulberate*, Chișinău, 2005. 79 p.

111. ZOLTAN, Rostas. *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 august 1944*. București: Editura Cartier, 2021. 454 p. ISBN 978-9975-86-471-8.

112. ȘTEFAN-BURUIANĂ, Ovidiu. *Metodologia cercetării istorice*. Iași: Universitatea Al. I. Cuza.

113. ȘIȘCANU, Elena. *Basarabia sub regimul bolşevic (1940-1952).* Bucureşti, 1998. 184 p. ISBN
973-9318-48-7.

114. ȘIȘCANU, Ion. *Desțărănirea bolșevică în Basarabia*. Chișinău, 1994. 140 p. ISBN 5-362-01084-3.

115. TIHONOV, Ludmila. *Politica statului sovietic faţă de cultele din R.S.S. Moldovenească, (1944-1965)*. Editura Prut Internațional, 2004. 170 p. ISBN 9975-69-691-0.

116. TISMĂNEANU, Vladimir. *Mizeria utopiei: criza idiologiei marxiste în Europa Răsăriteană*. Iași, 1997.

117. TRICĂ, Gabriel. *O istorie a Gulagului sovietic*.
https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/o-istorie-a-gulagului-sovietic, vizitat 29.06.2021.

118. TAȘCĂ, Mihai, Popa, Ilie, Petrencu, Anatol. *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța din 28 iunie 1940*. Chișinău: Editura Cartea Juridică, Editura Serebia, 2015. 392 p. ISBN 978-9975-3111-0-6.

119. ȚÎCU, Octavian. *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*. Chișinău: Editura Arc, 2018. 418 p. ISBN 978-9975-0-0158-8.

120. ȚÎCU, Octavian. *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut din 1791 până în prezent*. Chișinău: Editura Litera, 2018. 416 p. ISBN 978-9975-74-908-4.

121. WERTH, Nicolas. *Drumul spre Kolîma, Călătorie pe urmele Gulagului*. Editura Corint, 2013. 202 p. ISBN 978-973-135-753-9.

122. *Istoria Lumii, 7650 date istorice importante*. Biblioteca Larousse, trad. V. Savin. București, 2017.

123. GOGU ZINOVII, Maria. *Ne-au povestic calvarul, Mărturii despre trista istorie, trăită de basarabenii deportați în Siberia.* Ploiești: Editura Karta-Graphic, 2019. 140 p. ISBN 978-606-693-153-3.

IV. 1. 2 În limba engleză

124. STATIEV, A.. *Motivations and Goals of Soviet Deportations in the Western Borderlands, Journal of Strategic Studies*. Nr. 6, Vol. 28, 2005, pp. 977-1003.

125. SPÎNU, V.. *Deportations, The A to Z Moldova*. Lanham, 2010, pp. 116-119.

126. Marc De BATIST. *Active hydrate destabilization in Lake Baikal, Siberia*. Terra Nova, 14, 436–442, 2002.

127. LARUELLE, Marlene, HOHMANN, Sophie. *Biography of a polar city: population flows and urban identity in Norilsk, Journal homepage*: http://www.tandfonline.com/loi/tpog20.

128. OVERY, R.. *Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia*. Allen Lane, 2004.

IV.1.3 În limba rusă

129. БУГАЙ, Н. Ф.. *Депортация народов, Война и общество, 1941–1945*. Москва, 2004. ISBN: 5-7834-0071-8

130. БУГАЙ ,Н. Ф.. *Берия – И. Сталину: «Согласно Вашему указанию...».* Москва, 1995.

131. ДИГОЛ, С.. *Операция "Юг" 1949 года в левобережной Молдавии: забытый фрагмент "реабилитированной" памяти, Теория и история национальностей и национализма в постсоветском пространстве*, 2004.

132. ЗЕМСКОВ, В.. *Сталинская Эпоха. Экономика, Репресии, Индустриализация 1924-1954*. Москва, 2018. ISBN 978-5-4444-6437-3.

133. *Гулаг экономика принудительного труда, Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН)*. Москва, 2008.

134. КУРДОГЛО, Константин. *Репресии и депортации гагаузов. 1940-1941 гг., 1944-1952 гг. Книга судеб: люди, событие, документы*, Книга вторая, Кишинев, Б.и., 2016.

135. КУРДОГЛО, Константин. *Репресии и депортации гагаузов. 1940-1941 гг., 1944-1952 гг. Книга судеб: люди, событие, документы,* Книга третье, Кишинев, Б.и., 2018.

136. КОРНИЛОВА, В.. *Как Строили Автомагистраль, Москва-Минск 1936-1941 гг*. Смоленск, 2014.

137. МОРОЗОВ, Н.А.. *ГУЛАГ в Коми крае 1929-1956*. Сыктывкар, 1997.

138. НАХАПЕТОВ, Б. А.. *Очерки истории санитарной службы ГУЛАГа*. Москва, 2009.

139. ШИРОКОРАД, Алекандр. *Гулаг Государство в Государстве*. Москва, 2019.

140. НЕФЕДОВ, С.А.. *Демографически-структурный анализ социально-экономической истории Росии конец XV- начало XX века*. Екатеримбург, 2005.

141. *Кодекс Законов о Труде РСФСР 1922 года*, http://www.hist.msu.ru/Labour/Law/kodex_22.htm vizitat 21.09.2021.

142. *Советский проект 1917–1930-е гг, Этапы и механизмы реализации, Сборник научных трудов*. Екатеринург Издательство Уральского федерального университета, 2018.

143. УПАДЫШЕВ, Н. В.. *ГУЛАГ на Европейском Севере России: генезис, эволюция, распад*. Архангельск, 2007.

144. ХЛЕВНЮК, О. В.. *Хозяин: Сталин и утверждение сталинской диктатуры*. Москва, 2010.

145. ЗВЕНЬЯ, М. *Система исправительно-трудавых лагерей СССР, 1923-1960*, Справочник, 1998, 600с.

IV. 2. ARTICOLE

146. PETRENCU, Anatol. *Prin „măruntaiele" Gulag-ului. Note de lectură*. Promemoria.md, https://www.art-emis.ro/cronica-de-carte/prin-maruntaiele-gulag-ului-note-de-lectura, vizitat 15.09.2021.

147. ȚĂRANU, Mariana S.. *Dezgheţul Hruşciovian şi eliberarea basarabenilor din Gulag (1953-1963*). Tyragetia, s.n. vol. XI (XXVI), nr. 2, 2017, p. 233.

148. ZINOVII, Maria. *Сталинские Репрессии против верующих в МАССР: Рассекречивание источников дело жителей села Бычок, Тираспольского района.* Materialele Conferinței „Великий Террор 1937-1938" Одесса, 2018, p. 81.

149. ZINOVII, Maria. *Represiunile staliniste din Basarabia, drama lui Andrei Zbârnea, un intelectual din orașul Orhei.* Materialele Conferinței internaționale: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, 2018, p.

150. ZINOVII, Maria. *„Am avut noroc că soldații care ne-au luat erau oameni buni" din istorisirile Varvarei Zemleacov (născută Panfil) despre deportările din 1949.* Materialele Conferinței internaționale: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării educației. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, 2019, p.

151. ZINOVII, Maria. *„Expedițiile memoriei Tiumeni": mărturii ale unor deportați din spațiul românesc.* Fațete ale comunismului în România și R(A)SS Moldovenească: Politică, societate, economie. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2020, p.115.

152. ZINOVII, Maria. *„Dorința noastră este să fim înmormântați în pământ românesc", mărturii ale românilor deportați din s. Hreațca, jud.Dorohoi în regiunea Tjumen, URSS.* Revista Academiei de științe. Materialele Conferinței științifice internaționale, Patrimoniul cultural de idei-implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, Ed. a II-a, 2020, p.

153. ZINOVII, Maria. *Represiunile staliniste din Basarabia, Efim Negru - un tânăr basarabean arestat și trimis pe șantierele Gulagului*. Buletin informativ al Simpozionului Național. Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei. Piatra Neamț: Editura Cetatea Doamnei, 2020, p. 147.

154. ZINOVII, Maria. *Memoriile lui Vadim Ștefan Pirogan - o contribuție valoroasă la cunoașterea vieții din Gulag.* Materialele Conferinței științifice naționale a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, Metodologii contemporane de cercetare și evaluare", 2021, p.332.

155. ZINOVII, Maria. *„Expedițiile Memoriei Tiumeni". Mărturiile Ninei Guțu despre Siberia*. Materialele Conferinței științifice internaționale „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" , Universitatea „B.P. Hasdeu", Ediția a VIII-a, 2021, p. 143.

156. ZINOVII, Maria. *Memoriile Aniței Nandriș-Cudla- o contribuție importantă la cunoașterea vieții din Siberia.* Materialele Conferinței Științifice Internaționale 30 de ani e la proclamarea Independenței Republicii Moldova, Chișinău, 2021, p. 189.

V. Surse Web.

157. *Copiii basarabeni deportați în Siberia*, [vizitat 07.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=-12MAoEa1W4,

158. PUNGA, Zosim. *La ce te puneau aceea trebuia să lucrezi*, [vizitat 16.09.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=VNpjKhDE3uw.

159. *Deportați în Siberia*, [vizitat 16.09.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=9K6yezgQCAc.

160. Elena, Negară- Vieru. *Mărturii din propria experiență*, [vizitat 16.09.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=uRX1yu7yg6I.

161. VLAS, Ana. *Copiii basarabeni deportați în Siberia*, [vizitat 14.02.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=-12MAoEa1W4.

162. *Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia deportați în Siberia,* [vizitat 07.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=CT4bz0f-RlA.

163. *Expedițiile Memoriei Siberia*, 2017, [vizitat 07.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=WPjS2KTPko8.

164. *Nu se va întoarce nimeni niciodată, aici vă vor putrezi oasele*, [vizitat 08.10.2021]. Disponibil: https://newsmaker.md/ro/nu-se-va-intoarce-nimeni-si-niciodataaici-va-vor-putrezi-oasele-cum-au-fost-deportati-locuitorii-moldovei-sovietice/.

165. *Expedițiile Memoriei 2013*, [vizitat 19.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=CO2UhmidR0g.

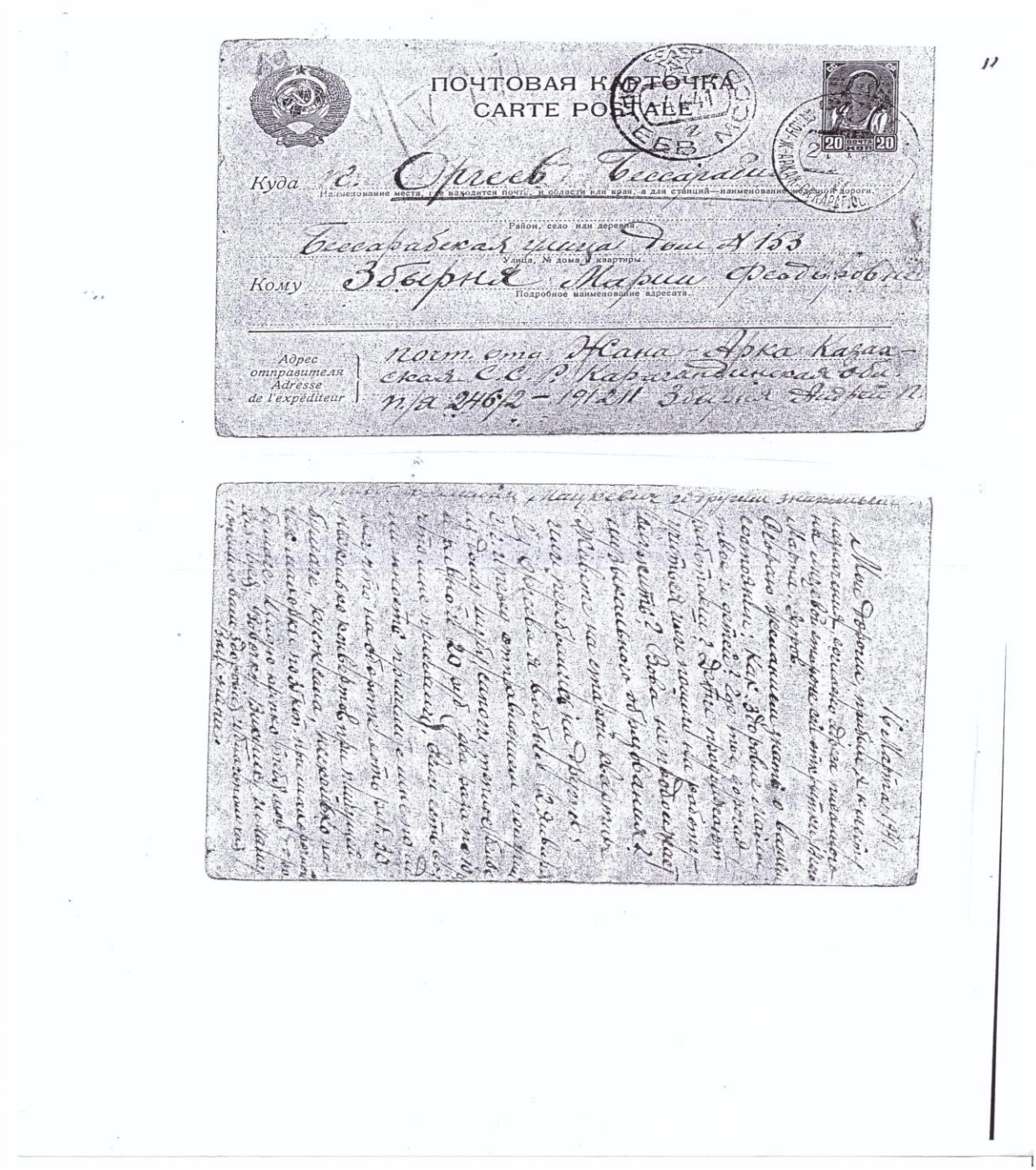
166. *Expedițiile Memoriei 2013*, Ep. IV, [vizitat 20.12.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=O5kEy_PeacQ.

167. *Despre deportarea în Siberia*, [vizitat 15.07.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=ojI5mhLdr-Y.

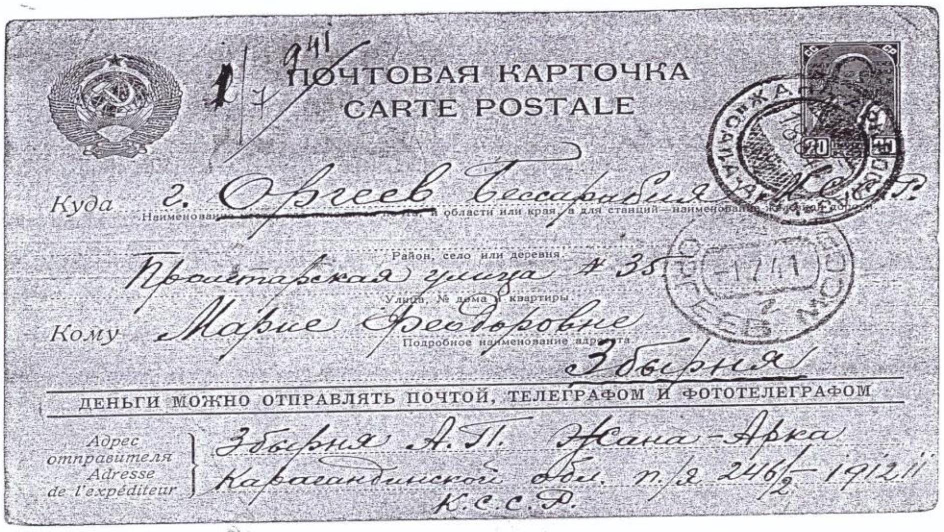
168. *Expedițiile Memoriei 2017*, [vizitat 20.08.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=WPjS2KTPko8.
169. *Expedițiile Memoriei 2018*, [vizitat 12.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=BAcV2OX_xgU.
170. *Expedițiile Memoriei 2018 ep. II*, [vizitat 23.02.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=BAcV2OX_xgU.
171. *Expedițiile Memoriei 2019*, [vizitat 12.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=s4ZFtl-FjPg&list=PLVuhaOS65PmZyQo9fdi9lIjo5Sz3jwg6.
172. *Expedițiile Memoriei 2019, ep. III*, [vizitat 12.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=q1FmaIrHtcE.
173. *Deportați în Siberia*, [vizitat 10.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=9K6yezgQCAc.
174. PROHNIȚCHI, Efimia. *Despre deportări*, [vizitat 19.10.2021]. Disponibil: https://vimeo.com/444030968.
175. *Avem și noi Siberia noastră!*, [vizitat 18.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=UcMQ9B-mnGk.
176. BORȘ, Ana. *Mărturii din Siberia de Gheață*, [vizitat 18.10.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=-PoFDXRPcVM.
177. PÂRNĂU (URSCHI), Eugenia. Despre deportare, [vizitat 12.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=V0TyqWicDGw.
178. BUJENIȚĂ, Aurora. *Povestea unei vieţi trăite după şase ani de deportare în Siberia*, [vizitat 12.10.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=nshLQh5RiIw.

ANEXE

Anexa 1: **Scrisoarea lui Andrei Zbîrnea trimisă din lagărul din Karaganda familiei sale din Orhei**. Arhiva nepoatei acestuia, Marilena Sârbu.

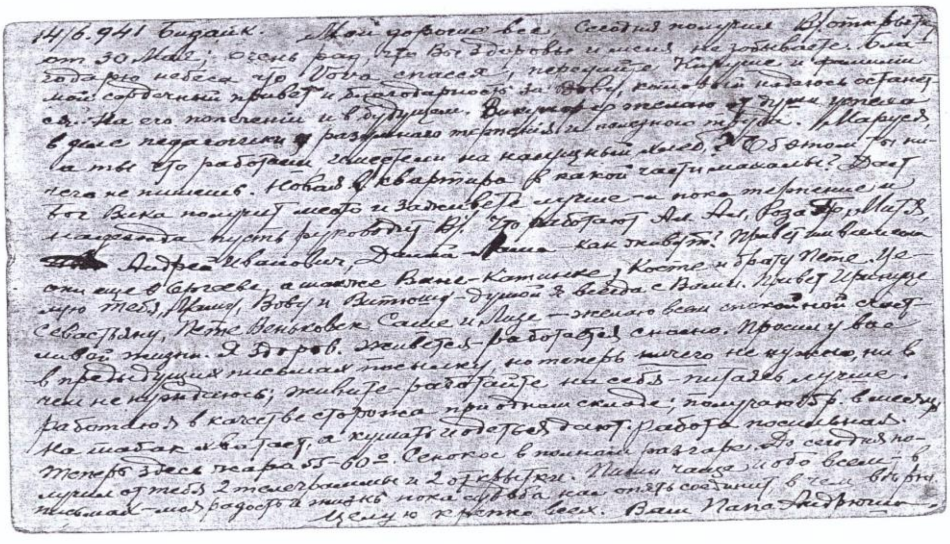
Anexa 2: **Scrisoarea lui Andrei Zbîrnea trimisă din lagărul din Karaganda familiei sale din Orhei.** Arhiva nepoatei acestuia, Marilena Sârbu.

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА
CARTE POSTALE

Куда г. Оргеев Бессарабия
Район, село или деревня
Пролетарская улица № 35
Улица, № дома и квартиры
Кому Марие Феодоровне
Подробное наименование адресата
Збырня

ДЕНЬГИ МОЖНО ОТПРАВЛЯТЬ ПОЧТОЙ, ТЕЛЕГРАФОМ И ФОТОТЕЛЕГРАФОМ

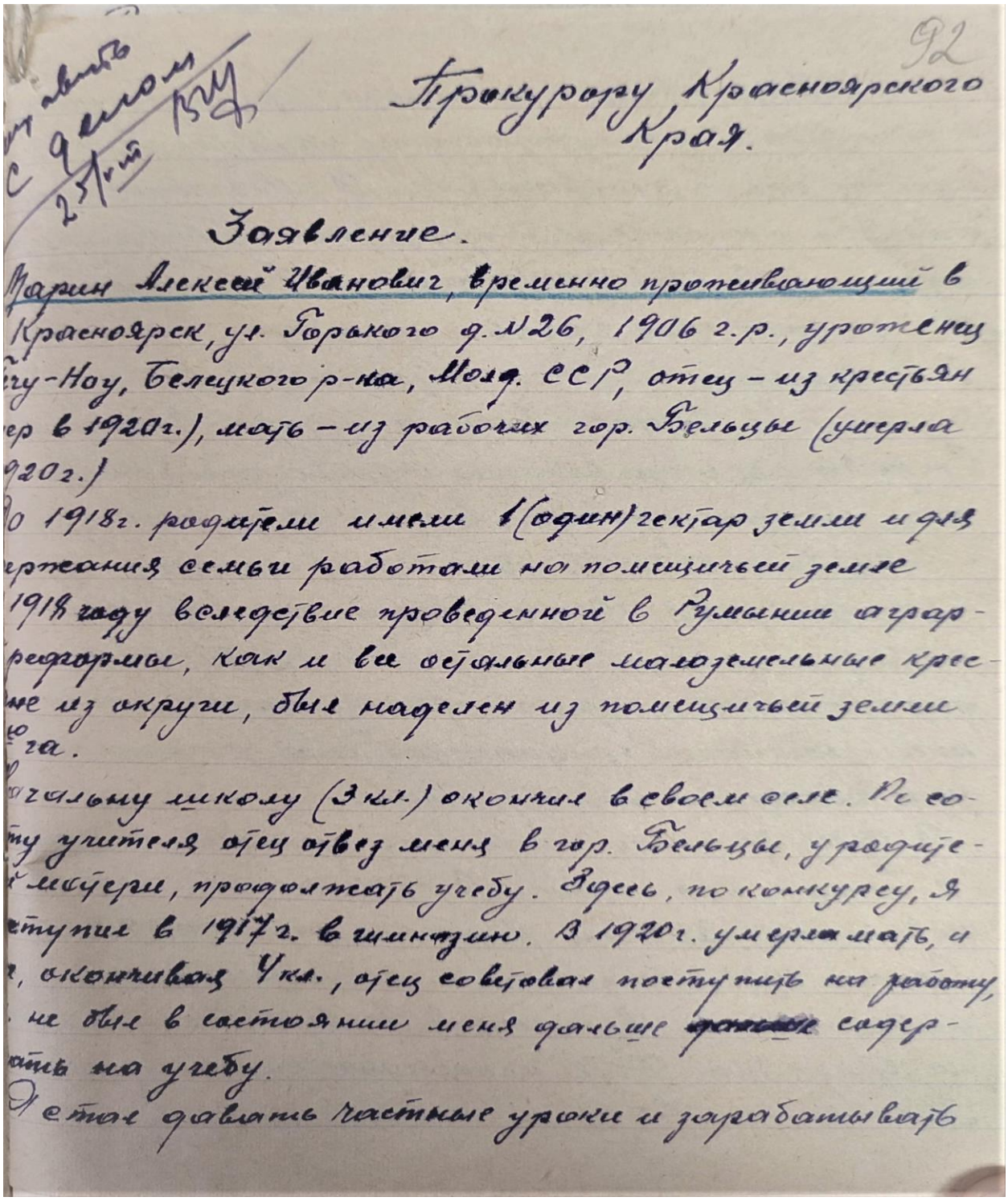
Адрес отправителя / Adresse de l'expéditeur: Збырня А. П. Жана-Арка Карагандинской обл. п/я 246/2 1912/11 К.С.С.Р.

Anexa 3: **Diplomă de onoare decernată lui Crivoveaz Ilie Petrovici în anul 1961, pentru merite înalte în industria prelucrării lemnului și cherestelii.**
Arhiva familiei Crivoveaz, „Expedițiile Memoriei” 2018.

Anexa 4: **Scrisorile lui Marin Alexei către Procuratura Uniunii Sovietice, unde este menționată munca pe care a făcut-o în Gulag.** DGAN a ANA, F. 3401, inv. 1, d. 1589.

Прокурору Красноярского Края.

92

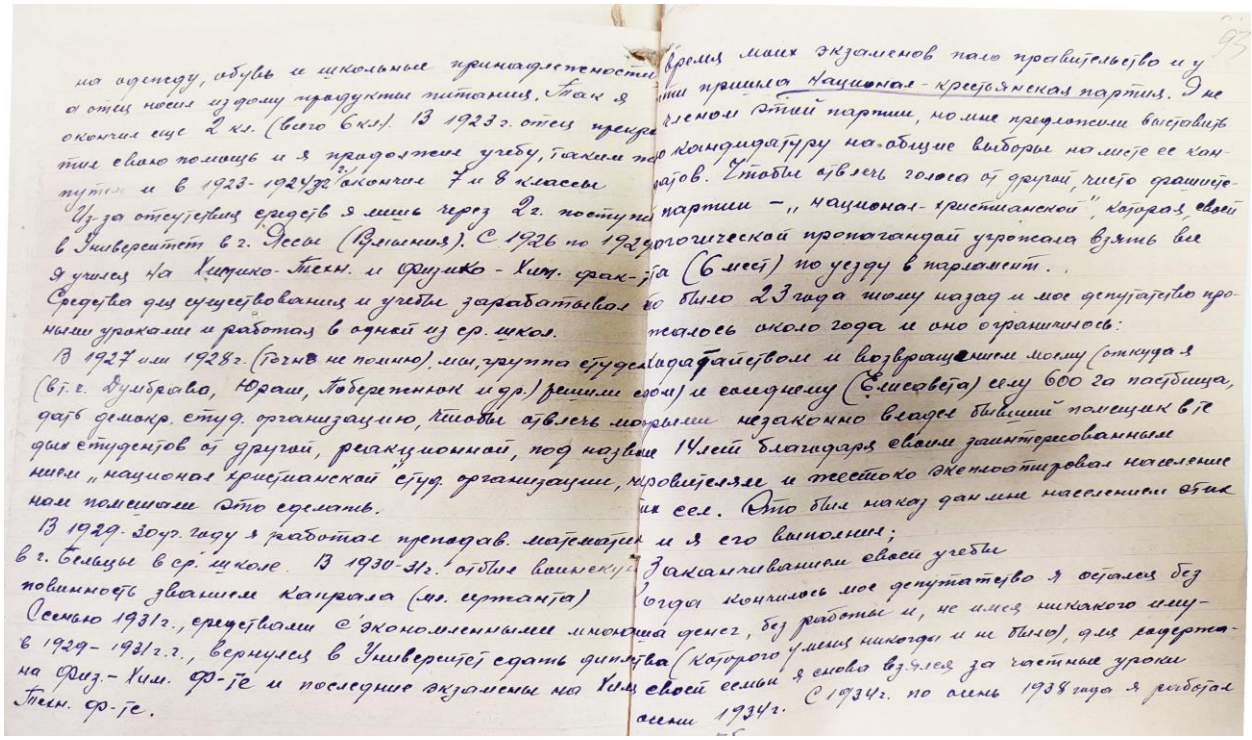
Заявление.

Марин Алексей Иванович, временно проживающий в Красноярск, ул. Горького д. №26, 1906 г.р., уроженец г. Бричу-Ноу, Бельцкого р-на, Молд. ССР, отец – из крестьян (умер в 1920г.), мать – из рабочих гор. Бельцы (умерла 1920г.)

До 1918г. родители имели 1(один) гектар земли и для пропитания семьи работали на помещичьей земле. В 1918 году вследствие проведенной в Румынии аграрной реформы, как и все остальные малоземельные крестьяне из округи, был наделен из помещичьей земли ½ га.

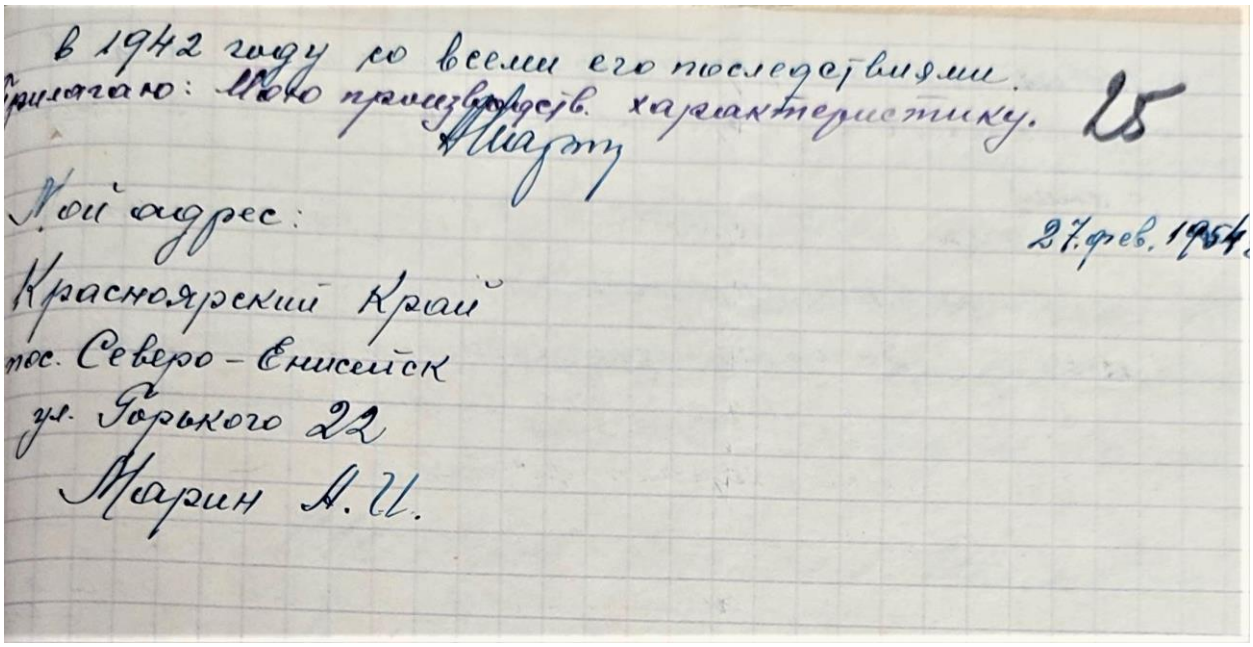
Начальную школу (3 кл.) окончил в своем селе. По совету учителя отец отвез меня в гор. Бельцы, где родители проживали, продолжать учебу. Здесь, по конкурсу, я поступил в 1917г. в гимназию. В 1920г. умерла мать, и я, окончивая 4 кл., отец советовал поступить на работу, т.к. не был в состоянии меня дальше содержать на учебу.

Я стал давать частные уроки и зарабатывать

на одежду, обувь и школьные принадлежности
от отца моего из дому продукты питания. Так я
окончил еще 2 кл. (всего 6 кл.). В 1923 г. отец прекра-
тил свою помощь и я продолжил учебу, таким по
путем и в 1923-1924 гг. окончил 7 и 8 классы.
Из-за отсутствия средств я лишь через 2 г. поступил
в Университет в г. Тарту (Эстония). С 1926 по 1929
я учился на Химико-техн. и Физико-Хим. факт-ях.
Средства для существования и учебы зарабатывал
частными уроками и работой в одной из ср. школ.
В 1927 или 1928 г. (точно не помню), мы, группа студентов
(в т. г. Дубравко, Юраш, Поберезенок и др.) решили свои
силы на организацию, чтобы отвлечь молодых
от студентов от другой, реакционной, под названием
„национал-христианской студ. организации, мешавшей
нам помешать это сделать.
В 1929-30 уч. году я работал преподав. математики
в г. Бельцы в ср. школе. В 1930-31 г. отбыл воинскую
повинность в частях Генерала (ин. гвардии)
Осенью 1931 г., располагая с экономленными накоплениями
в 1929-1931 г.г., вернулся в Университет сдать диплом
на Физ.-Хим. ф-те и последние экзамены на Хим.
Техн. ф-те.

время моих экзаменов пало правительство и у
ти пришла национал-крестьянская партия. Я не
членом этой партии, но мне предложили быть
кандидатуру на общие выборы по списку ее кан-
датов. Чтобы отвлечь голоса от другой, чисто фашисте-
партии – „национал-христианской", которая своей
рологической пропагандой угрожала взять все
за (6 мест) по уезду в парламент.
было 23 года тому назад и мое депутатство про-
талось около года и оно ограничилось:
Тайгером и возвращением тому (откуда я
ел) и соседнему (Елисавета) сему 600 га посбища,
незаконно владел бывший помещик б/г
14 лет благодаря своим заинтересованным
провителям и жестоко эксплоатировал население
сел. Это был наказ фактически населением объя
и я его выполнил;
закончивши свои учебы
огда кончилось мое депутатство я остался без
ства денег, без работы и, не имея никакого иму-
(которого у меня никогда и не было), для содержа-
своей семьи я снова взялся за частные уроки
семьи 1934 г. С 1934 г. по июнь 1938 года я работал

в 1942 году со всеми его последствиями.
Прилагаю: Мою производств. характеристику. 25
Марту
Мой адрес:
27. фев. 1954
Красноярский Край
пос. Северо-Енисейск
ул. Горького 22
Марин А. И.

Генеральному Прокурору СССР
тов. Г. Руденко

24

ПРОКУРАТУРА СССР 8 III 54 г.

Заявление

Я, Марин Алексей Иванович, 1906 года рождения, по национальности молдованин, уроженец села Речу-Ноу, Бельцкого р-на, Молдавской ССР, из крестьян-середняков, по специальности инж. химик-технолог, довожу до Вашего сведения о нижеследующем:

До 13 июня 1941 года я работал преподавателем с/х техникума гор. Сороки (Молдавия), когда органами НКВД был арестован и в тот же день посажен в поезд и направлен в Ивдельские ИТЛ Свердловской Области.

Б-585 молд ССР

В феврале м-це 1942 года, находясь в ИТЛ, представитель НКВД потребовал от меня автобиографию и через, примерно, полгода мне в УРЧ лагерного пункта объявили, что Особое Совещание СССР меня осудило по ст 58[1] сроком на 8 лет отбытия в ИТЛ СССР.

За все 8 лет моего нахождения в ИТЛ не имел ни одного адм взыскания. Участвовал в качестве одного из технических руководителей, во время войны, в пуске 2-х заводов (один в 1943 г., по производству смазочных материалов для механизмов лагерей, которым угрожал простой, а другой – в 1944 г. по производству пищевых

белковых дрожжей, производство, в то время, новое в СССР)ватного в те времена и в тех условиях для лагеря значения.

В июне м-це исполнится 5 лет, как я нахожусь в пос. Северо-Енисейск, Красноярского Края на положении ссыльного и работаю беспрерывно на местном руднике.

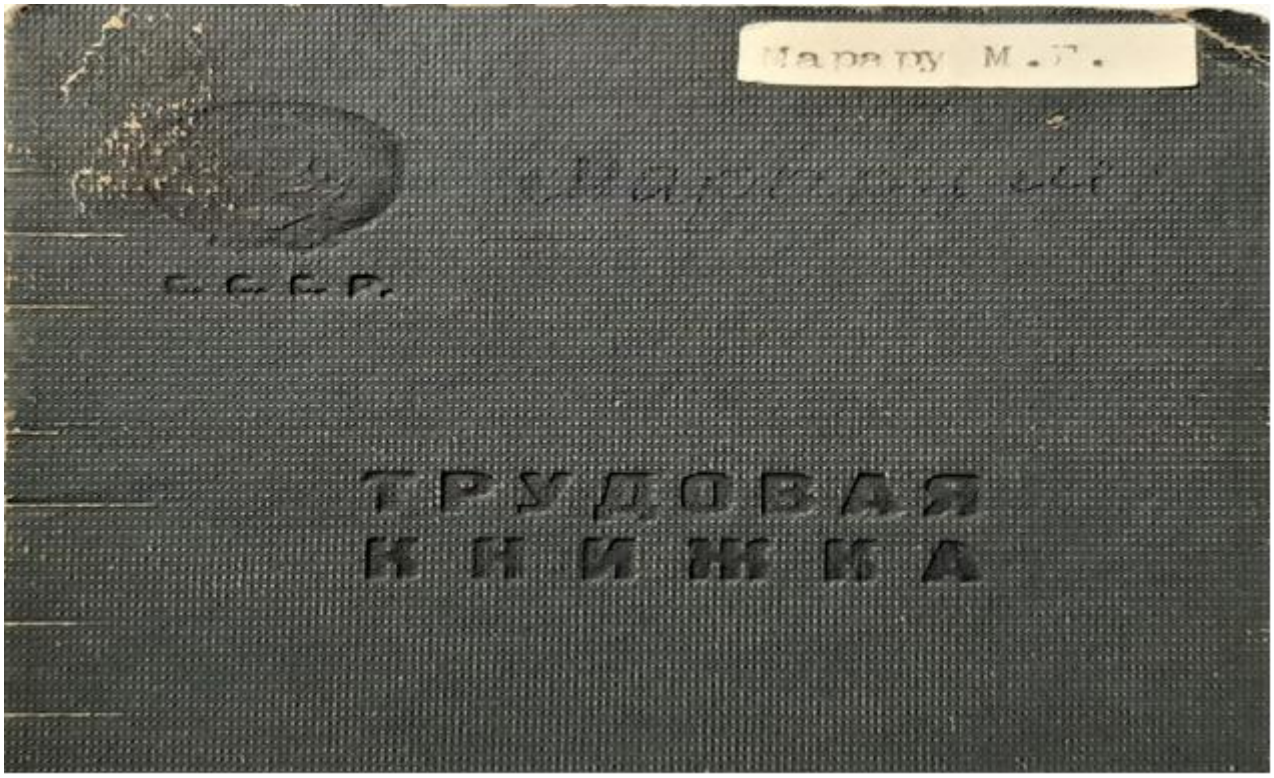
О моей работе на руднике говорит приложенная производственная характеристика.

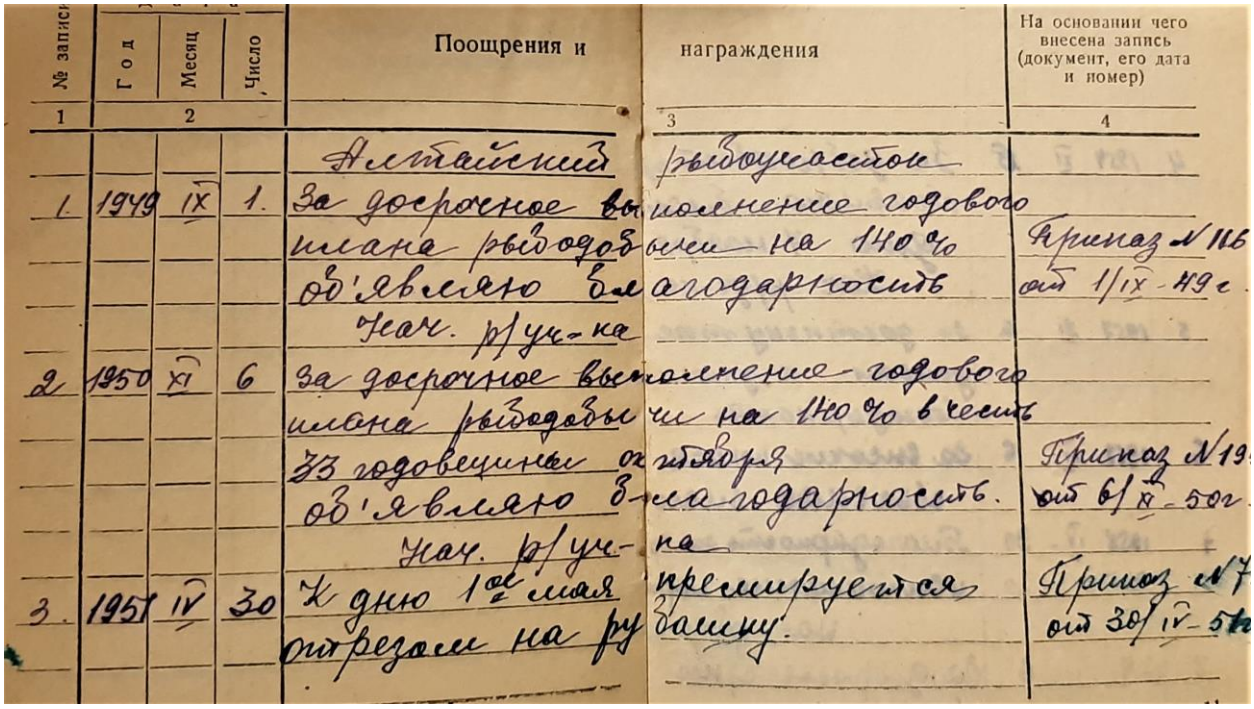
О состоянии своего здоровья считаю лишним говорить, ибо думаю, что оно станет ясным учитывая тот факт, что почти 13 лет пришлось провести в суровых условиях крайнего севера слишком резко отличающихся от климатических условий Молдавии.

Учитывая тот факт, что надо мной никакое следствие не велось и никто, никогда не предъявлял мне какие-либо обвинения, кроме того в решение Особого Совещания, сообщенное мне в 1942 году, ничего не говорилось о ссылке, прошу Вашего внимания на мое заявление, ибо я и после почти 13 лет моего ареста уверен в том, что сомной был поступлено неправильно, незаконно и я стал жертвой карьеристов, людей без всякой морали, типа Берия – Ромина с компанией.

Я не потерял еще надежду на то, что не может быть чтобы справедливость не восторжествовала, а поэтому прошу о пересмотре моего осуждения

Anexă 5: **Mențiuni pentru îndeplinirea planului în sectorul piscicol din Altai, oferite lui Moraru Maria în anii 1949, 1950, 1951.** Arhiva familiei Moraru, „Expedițiile Memoriei” 2019.

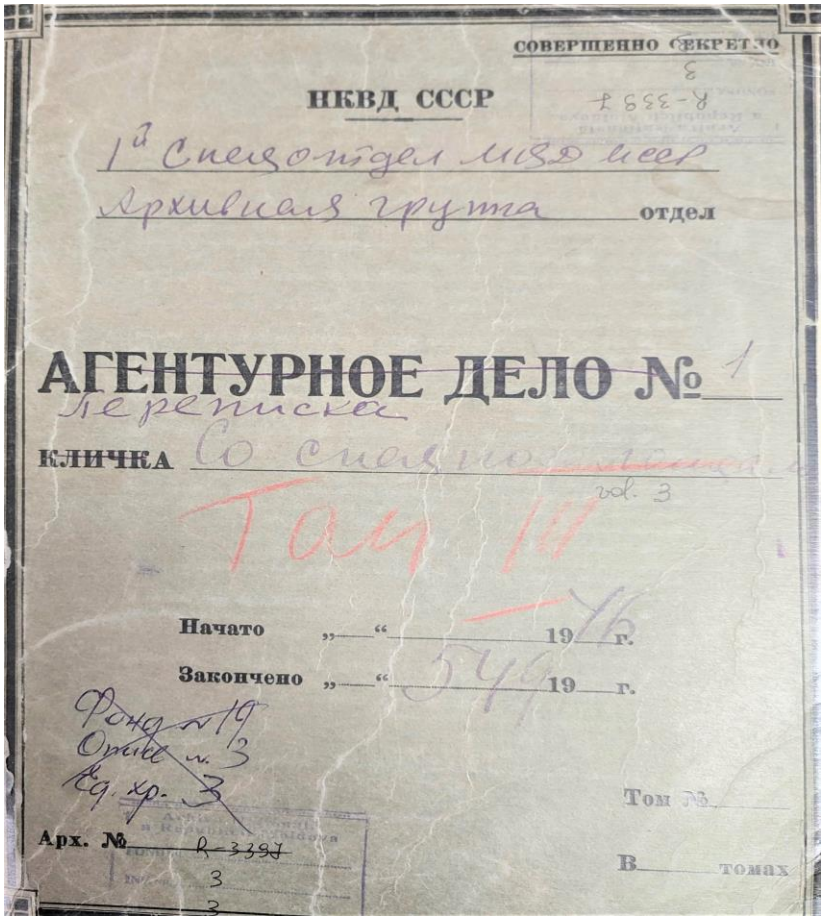

№ записи	Год	Месяц	Число	Поощрения и награждения	На основании чего внесена запись (документ, его дата и номер)
1	2			3	4
				Алтайский рыбоуксатом	
1	1949	IX	1.	За досрочное выполнение годового плана рыбодобычи на 140 %	Приказ № 116 от 1/IX-49 г.
				об'явлено благодарность	
				Упр. р/уч-ка	
2	1950	XI	6	За досрочное выполнение годового плана рыбодобычи на 140 % в честь 33 годовщины октября	Приказ № 19 от 6/XI-50 г.
				об'явлено благодарность.	
				Упр. р/уч-ка	
3	1951	IV	30	К дню 1-го мая премируется отрезом на рубашку.	Приказ № 7 от 30/IV-51 г.

Anexa 6: **Directiva Ministerului Afacerilor Interne a URSS Nr. 43/12-84663 din 15 iunie 1946, referitoare la lista a 466 de persoane trimise la muncă în așezările speciale Carelo-Finlandeze.**

DGAN a ANA, F. 3397, inv. 3, d. 3, f. 1.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НКВД СССР

1-й Спецотдел МВД СССР

Архивная группа отдел

АГЕНТУРНОЕ ДЕЛО № 1

Переписка

КЛИЧКА Со спецпоселенцами

vol. 3

Том 1й

Начато „—“ 19 г.

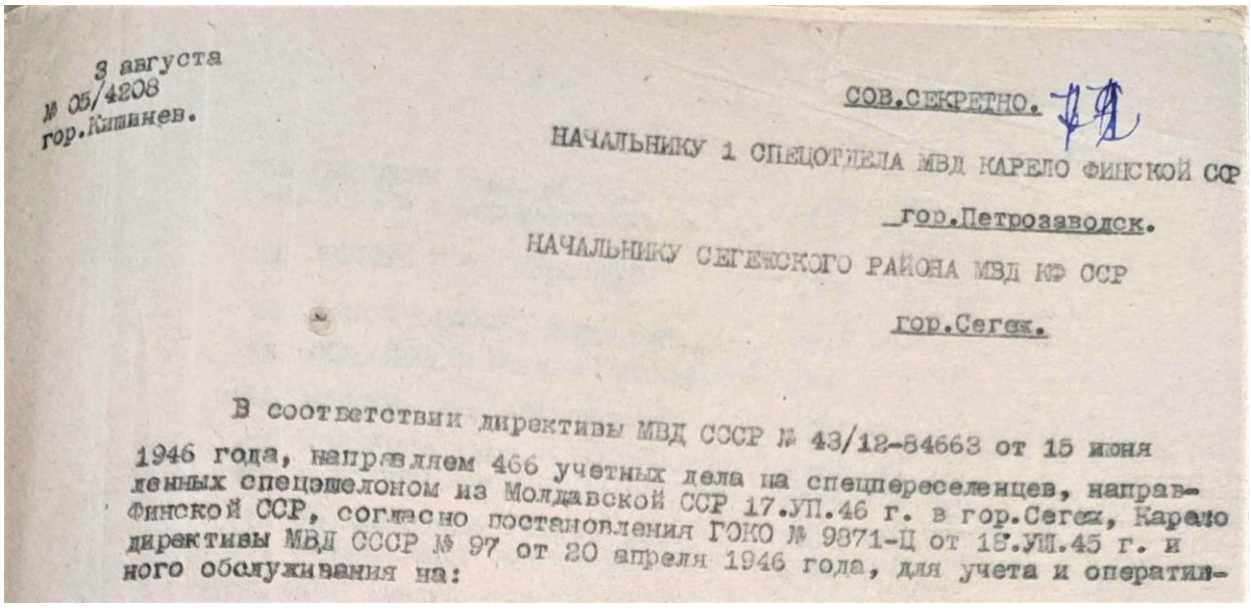
Закончено „—“ 19 г.

Фонд №19
Опись №3
Ед. хр. 3

Том №

Арх. № Р-3397
3
3

В томах

3 августа
№ 05/4208
гор.Кишинев.

СОВ.СЕКРЕТНО.

НАЧАЛЬНИКУ 1 СПЕЦОТДЕЛА МВД КАРЕЛО ФИНСКОЙ ССР

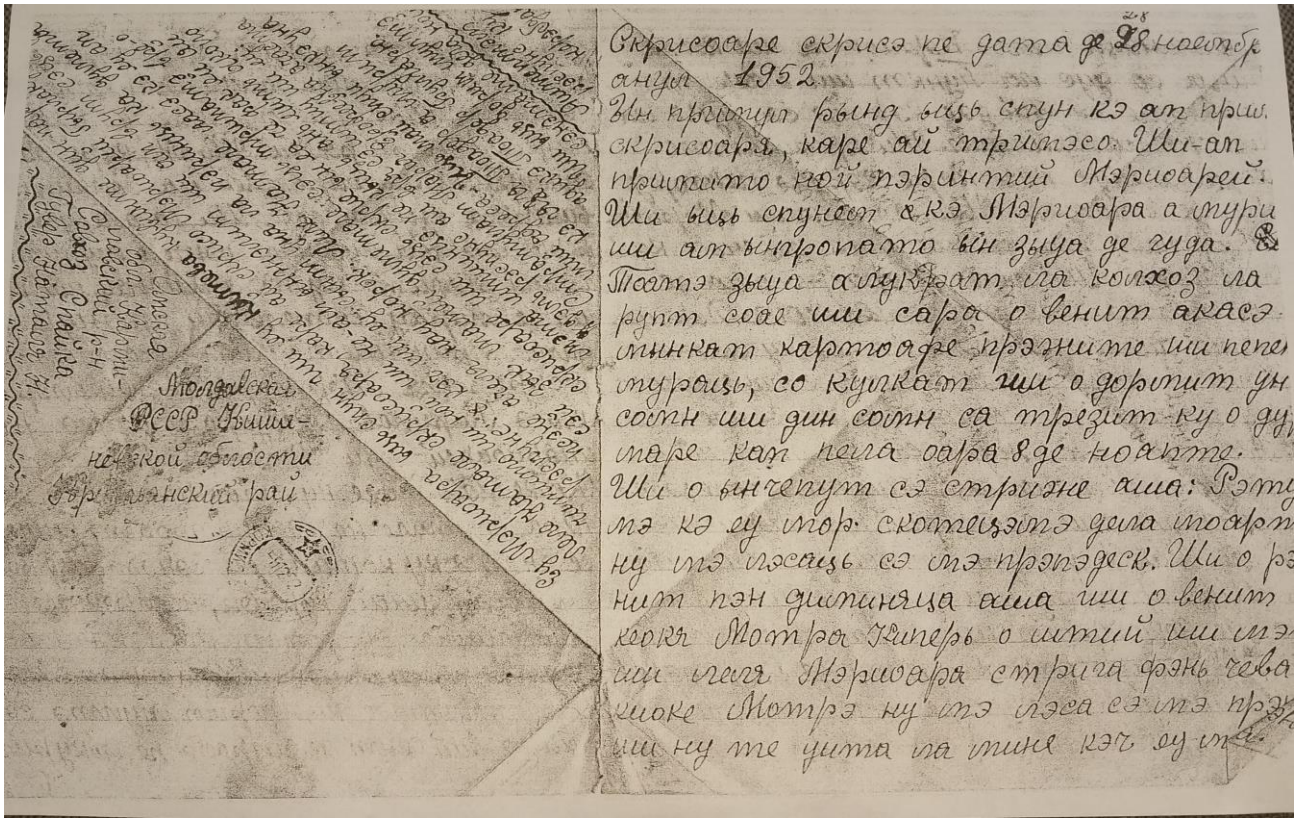
гор.Петрозаводск.

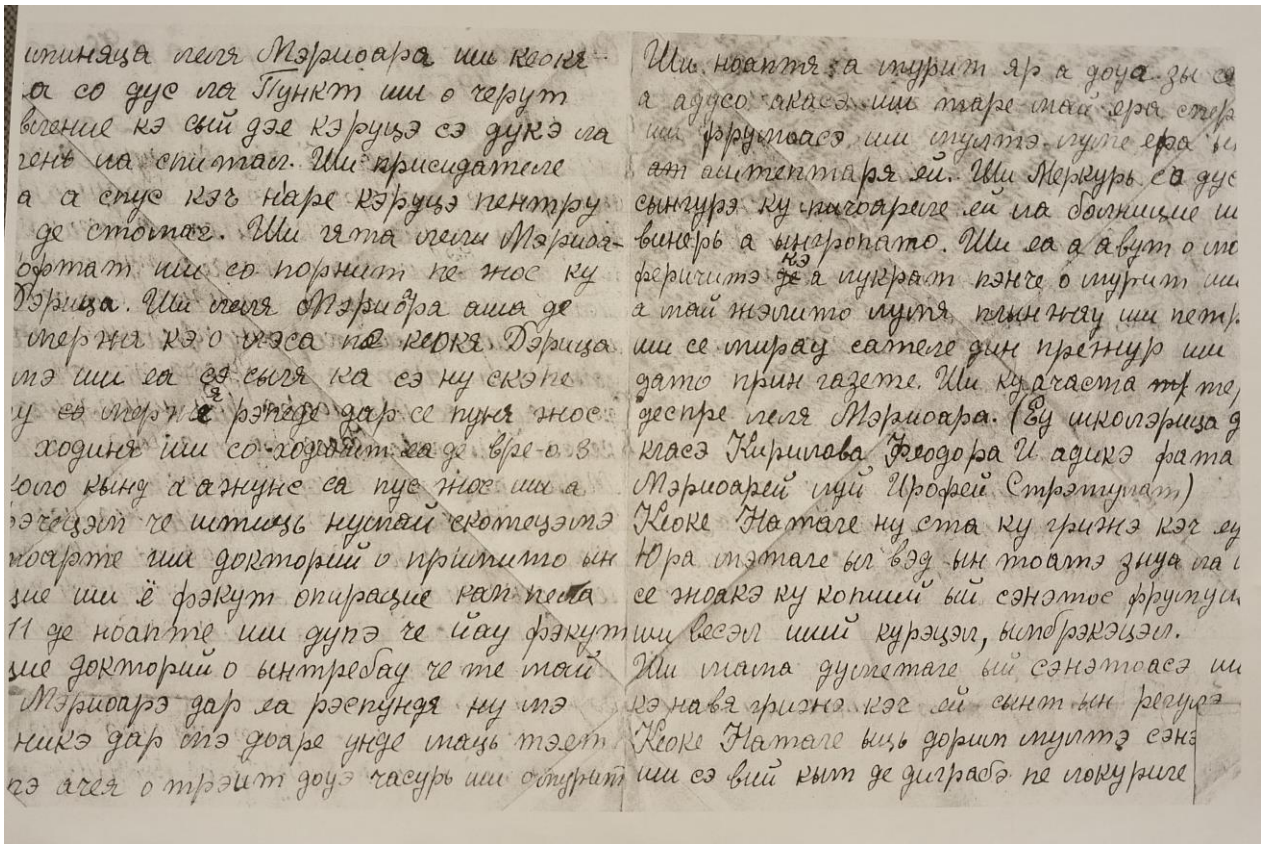
НАЧАЛЬНИКУ СЕГЕЖСКОГО РАЙОНА МВД КФ ССР

гор.Сегеж.

В соответствии директивы МВД СССР № 43/12-84663 от 15 июня 1946 года, направляем 466 учетных дела на спецпереселенцев, направленных спецэшелоном из Молдавской ССР 17.УП.46 г. в гор.Сегеж, Карело Финской ССР, согласно постановления ГОКО № 9871-Ц от 18.УП.45 г. и директивы МВД СССР № 97 от 20 апреля 1946 года, для учета и оперативного обслуживания на:

Anexa 7: **Scrisoarea Nataliei Guver deportată în regiunea Omsk, adresată rudelor din raionul Criuleni, despre modul cum a decedat fiica ei, Mărioara în Siberia.** Foto: Arhiva familiei Luciei Cireș, Iași, 2019.

Anexa 8: **Grădinița construită de basarabenii deportați în localitatea Cordon, regiunea Tiumeni.** Foto: Arhiva familiei Ninei Guțu, „Expedițiile Memoriei” 2019.

Anexa 9: **Casă în stil moldovenesc construită de moldovenii deportați în localitatea Pervomaisc, regiunea Tiumeni.** Foto: „Expedițiile Memoriei” 2019.

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Zinovii Maria, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

_____ Data: _____

Curriculum Vitae

Numele: Zinovii; **Prenumele**: Maria

Data naşterii: 23 ianuarie 1984

Locul naşterii: Republica Moldova, raionul Soroca, satul Nimereuca

Studii:

1999-2002 – Colegiul Pedagogic „Mihai Eminescu" din or. Soroca, specialitatea, pedagogia învățământului primar.

2002-2006 – Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie și Psihologie, specialitatea Istorie, licențiat în istorie

2006- 2007 – Universitatea de Stat din Moldova, Ciclu II – masterat, Facultatea Istorie și Psihologie, specialitatea: Istorie, Etnologie.

2016-2018 – Academia de Administrare Publică, Ciclul II- masterat, Specialitatea Teoria și practica Administrare publică.

2017-2021 Universitatea de Stat din Moldova, Studii doctorale, specialitatea: Istoria Românilor (pe perioade), tema de studiu: „ Locuitori din RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941, 1944-1956) pe șantierele Gulagului.

Experiența profesională:

Luna și anul		**Funcția**	**Instituția**
Angajării	**Demisiei**		
03.09.2004	17.08.2006	Profesor de istorie și educația civică	Școala medie Hrușova, r-l Criuleni
01.09.2006	19.03.2007	Specialist secția documente foto-fono-cinematografice	Arhiva Națională a Republicii Moldova
20.03.2007	20.10.2019	Specialist principal, secția Valorificare și publicare a documentelor	Arhiva Națională a Republicii Moldova
21.10.2019	31.05.2021	Șef Direcție Relații cu Publicul și Prestări Servicii	Agenția Națională a Arhivelor

01.06.2021	15.11.2021	Șef adjunct a Direcția Generală Arhiva Națională	Agenția Națională a Arhivelor
16.11.2021		Șef Direcție Relații cu Publicul și Prestări Servicii, DGAN	Agenția Națională a Arhivelor